

COLLEGIUM

Litere

Cette édition a été réalisée sous l'égide de l'Institut Ferdinand de Saussure dans le cadre du programme «Archives Ferdinand de Saussure»

www.polirom.ro

Ferdinand de Saussure, *Écrits de linguistique générale, établis et édités par Simon Bouquet et Rudolf Engler, avec la collaboration d'Antoinette Weil*

© Éditions Gallimard, 2002

© 2003 by Editura POLIROM, pentru prezenta traducere

Editura POLIROM

Iași, B-dul Carol I nr. 4, P.O. BOX 266, 700506

București, B-dul I.C. Brătianu nr. 6, et. 7, P.O. BOX 1-728, 030174

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României :

SAUSSURE, FERDINAND de

Scieri de lingvistică generală/Ferdinand de Saussure ; text stabilit și editat de Simon Bouquet și Rudolf Engler, cu colab. lui Antoinette Weil ;

trad. de Luminița Botoșineanu – Iași : Polirom, 2003

Index

352 p., 20 cm (COLLEGIUM. Litere)

ISBN : 973-681-436-X

- I. Bouquet, Simon (ed.)
- II. Engler, Rudolf (ed.)
- III. Weil, Antoinette (ed.)
- IV. Botoșineanu, Luminița (trad.)

Ferdinand de Saussure

SCRIERI
de
LINGVISTICĂ
GENERALĂ

Text stabilit și editat de Simon Bouquet
și Rudolf Engler, cu colaborarea lui Antoinette Weil

Traducere de Luminița Botoșineanu

POLIROM
2003

Cuprins

Prefața editorilor	11
--------------------------	----

I DESPRE ESENȚA DUBLĂ A LIMBAJULUI (FONDUL BPU 1996)

1. Prefață	21
2a. [Despre esența dublă : Principiul „prim și ultim” al dualității]	21
2b. Poziția identităților	23
2c. Natura obiectului în lingvistică	23
2d. [Principiul dualismului]	24
2e. [Patru puncte de vedere]	25
3a. [Abordarea obiectului]	26
3b. [Lingvistică și fonetică]	27
3c. [Prezența și corelația sunetelor]	29
3d. [Domeniul fiziologico-acustic al figurii vocale]	30
3e. Observații asupra guturalelor palatale din punct de vedere fiziologic și acustic	31
3f. [Valoare, sens, semnificație]	32
3g. [Valoare și forme]	32
4a. [Fonetică și morfologie, 1]	33
4b. [Fonetică și morfologie, 2]	34
5a. [Sunet și sens]	35
5b. [Identitate – Entități]	36
5c. [Identitate – Cursul ideilor]	37
6a. [Reflecție asupra operațiilor întreprinse de lingvist]	38
6b. [Morfologie – Stadiul limbii]	39
6c. [Formă]	40

6d.	[Indiferență și diferență]	40
6e.	[Formă – Figură vocală]	41
7.	[Schimbare fonetică și schimbare semantică]	45
8.	[Semiologie]	48
9.	[Cuvânt înainte]	49
10a.	Despre esență etc. [Perspectiva instantanee și perspectiva fonetică. Stadiul]	51
10b.	Regulă : η cacuminal	54
11.	[Diversitatea semnului]	55
12.	[Viața limbajului]	58
13.	[Gramatică : categorii]	59
14.	[Gramatică : reguli]	60
15.	[Reguli de fonetică instantanee]	61
16.	Caracteristicile regulii de fonetică instantanee	64
17.	[Vorbire efectivă și vorbire potențială]	66
18.	[Paralelia]	66
19.	[Alternanță]	67
20a.	[Negativitate și diferență, 1]	69
20b.	[Negativitate și diferență, 2]	69
21.	[Identificare. Valori relative. Punct de vedere]	71
22a.	[Fonetică și morfologie]	72
22b.	[Principiul fundamental al semiologiei]	75
23.	[Sens propriu și sens figurat]	76
24.	[Semne și negativitate]	77
25.	[Despre negativitatea sinonimiei]	78
26.	[Problemă de sinonimie (continuare)]	79
27.	Despre esență	81
28.	Index	85
29a.	[Sistemul unei limbi]	86
29b.	[Diferență și entități]	87
29c.	Situația domeniilor interior și exterior unul în raport cu celălalt	88
29d.	Parte sintetică	89
29e.	Identitate etimologică	89
29f.	[Sintaxă istorică]	89
29g.	[Schimbare analogică]	90
29h.	[Obiectul central al lingvisticii]	91
29i.	[Inovația morfologică]	91
29j.	[Integrare sau postmeditație-reflecție]	92

II ITEMI ȘI AFORISME

I. Itemi noi (Fondul BPU 1996)	97
1. [Kenome]	99
2. [Chestiunea originii – Piriiașul]	99
3. [Elemente fundamentale – Sunet ca atare – Frază-ritual – Unitate lingvistică (semn – sunet – semnificație)]	100
4. [Planul discursiv, spațiu al modificărilor – Diviziunile cărții de față]	101
5. [Situția lingvistică – Unitatea lingvistică]	102
6. [Semn și semnificație – Realități semiologice]	102
II. Itemi vechi (Ediția Engler 1968-1974)	103
III. Aforisme (Ediția Engler 1968-1974)	123

III ALTE SCRIERI DE LINGVISTICĂ GENERALĂ

I. Documente noi (Fondul BPU 1996)	129
1. [Limbaj – Limbă – Vorbire]	131
2. [Semnul]	133
3. [Divinație – Inducție]	134
4. [Cu privire la compusele latinești de tip <i>agricola</i>]	135
5. [faber – Faure (<i>Favre, Fèvre, Lefèvre, Lefébure</i>)]	136
II. Documente vechi (Ediția Engler 1968-1974)	139
1. [Fonologie, 1]	141
2a. [Prima conferință de la Universitatea din Geneva (noiembrie 1891)]	145
2b. [A doua conferință ținută la Universitatea din Geneva (noiembrie 1891)]	157
2c. [A treia conferință ținută la Universitatea din Geneva (noiembrie 1891)]	163
3a. [Notă cu privire la istoria limbilor ; critica expresiei <i>gramatică comparată</i> , 1]	172
3b. [Critica expresiei <i>gramatică comparată</i> , 2]	174
4. [Distincția între literatură, filologie și lingvistică]	175

5.	[Faptul fonetic presupune două epoci]	176
6a.	[Fonologie, 2]	176
6b.	[Fonologie, 3]	177
7.	[Trăsăturile limbajului]	177
8.	Morfologie	179
9.	[Critica diviziunilor utilizate de gramaticile științifice]	196
10a.	[Însemnări pentru o lucrare de lingvistică generală, 1] (1893-1894)	197
10b.	[Însemnări pentru o lucrare de lingvistică generală, 2]	200
10c.	[Însemnări pentru o lucrare de lingvistică generală, 3]	202
11.	[Însemnări pentru un articol despre Whitney]	203
12a.	[Status și motus. Însemnări pentru o lucrare de lingvistică generală, 1]	222
12b.	[Status și motus. Însemnări pentru o lucrare de lingvistică generală, 2]	224
13a.	[Cu privire la dificultățile pe care le ridică terminologia lingvistică („Gata cu figurile! ”)]	233
13b.	[Cu privire la dificultățile pe care le ridică terminologia lingvistică (expresia simplă)]	235
14a.	[Despre articulație]	236
14b.	[Împlozie + implozie]	236
14c.	[Teoria silabei (1897 ?)]	238
14d.	[Însemnări despre fonologie ; apertură ; teoria silabei (1897 ?)]	243
15a.	[Ce fel de entități avem în lingvistică ?]	256
15b.	[Reflecții asupra entităților]	256
16.	[Anatomie și fiziologie]	257
17.	[Însemnări cu privire la <i>Programme et méthode de la linguistique théorique</i> de Albert Sechehaye, 1908]	258
18.	[Diverse însemnări neclasabile]	261
19.	[Semiologie]	262
20.	[Eveniment, stare, analogie]	266
21.	[Familii de limbi]	267
22.	[Prefixe sau prepoziții]	269
23.	[Alternanțe]	270
24.	[Raport asupra înființării unei catedre de stilistică]	271
III.	Notă cu privire la discurs (Fondul BPU 1996)	275
IV.	Unde exoriar (Fondul BPU 1996)	279

IV
NOTE PREGĂTITOARE
PENTRU CURSUL DE LINGVISTICĂ GENERALĂ

I.	Documente noi (Fondul BPU 1996)	285
1.	[Natura spirituală a unităților limbii]	287
2.	[Lipsa de importanță a tipului de instrument]	287
3.	[Limbă]	288
4.	[Semiologie]	288
5.	[Sistem de semne – Colectivitate]	288
6.	[Valoare – Colectivitate]	290
7.	[Discontinuitate geografică]	291
8.	[<i>Intercourse</i>]	295
II.	Documente vechi (Ediția Engler 1968-1974)	297
1.	[Note pentru cursul I (1907)]	299
2a.	[Note pentru cursul II (1908-1909): Dualități]	300
2b.	[Note pentru cursul II (1908-1909): Whitney]	301
2c.	[Note pentru cursul II (1908-1909): Limbile celtice]	306
3a.	[Note pentru cursul III (1910-1911): Părțile cursului și lingvistica geografică]	308
3b.	[Note pentru cursul III (1910-1911): Analiza lanțului acustic]	328
3c.	[Note pentru cursul III (1910-1911): Nomenclatură]	330
3d.	[Note pentru cursul III (1910-1911): Entități și secțiuni]	330
3e.	[Note pentru cursul III (1910-1911): Arbitrariul semnului și noțiunea de termen]	330
3f.	[Note pentru cursul III (1910-1911): Caracterul necesar al alterării semnelor ; sincronie și diacronie]	332
3g.	[Note pentru cursul III (1910-1911): Valoarea lingvistică]	338
	<i>Index rerum</i>	341

Prefața editorilor

Reflecția saussuriană despre care se poate spune că ține de domeniul „lingvisticii generale” este reconstituită pornind de la trei corpusuri de texte: 1. scrierile lui Ferdinand de Saussure; 2. notițele luate de studenți în timpul celor trei serii de cursuri predate de el la Geneva între anii 1907 și 1911; 3. cartea redactată după moartea sa de către Charles Bally și Albert Sechehaye, în special pe baza acestor notițe ale studenților, și publicată în 1916 sub titlul *Curs de lingvistică generală**.

Sintagma *lingvistică generală* din titlu relua denumirea oficială a cursurilor ținute la Geneva. Cu toate că era curentă în franceza începutului de secol XX, această sintagmă, influențată de expresia germană *Allgemeine Sprachwissenschaft*, nu trimețea, în epocă, la un conținut conceptual unitar. Analizând o serie de lucrări apărute în germană, engleză și franceză în perioada 1870 – 1930, Sylvain Auroux a arătat că ea denota cinci obiecte, care uneori se suprapun: 1. prezentări ale lingvisticii și ale rezultatelor acesteia; 2. tratate pe teme de limbaj, cu scop – mai mult sau mai puțin evident – de popularizare; 3. enciclopedii privitoare la ansamblul limbilor; 4. discuții metodologice particulare; 5. monografiile dedicate categoriilor de care uzează disciplina¹. În ceea ce-l privește pe Saussure, acesta nu pare să se fi preocupat vreodată de justificarea denumirii oficiale date cursului său: el se referea la teoria sa mai degrabă ca la „o filozofie a lingvisticii”.

---

* F. de Saussure, *Cours de linguistique générale*, publicat de C. Bally și A. Sechehaye, cu colaborarea lui A. Riedlinger, Payot, Lausanne – Paris, 1916 [lucrare apărută în traducere românească la Editura Polirom, în 1998, n.t.].

1. „La notion de linguistique générale”, în *Antoine Meillet et la linguistique de son temps. Histoire, épistémologie, langage*, 8 10-II, 1988.

Dat fiind faptul că lucrarea apărută în 1916 a atașat gândirii saussuriene eticheta de *lingvistică generală*, aceasta a fost conservată în titlul prezentei ediții (precum și în *Prelegerile de lingvistică generală* care îi vor urma), ca fiind proprie nu atât pentru a acoperi multiplele uzaje ale expresiei la cumpăna dintre veacuri pe care am depășit-o de curînd, cît mai ales pentru a desemna un ansamblu specific de reflecții aparținînd producției intelectuale a lingvistului din Geneva.

Ansamblul concepției saussuriene pe care o considerăm a ține de lingvistica generală acoperă, în fapt, trei domenii de cunoaștere – care nu se confundă, bineînțeles, cu cele trei categorii de corpusuri de texte menționate anterior.

Primul domeniu este reprezentat de o epistemologie (înțeleasă aici în sensul strict al criticii unei științe) vizînd condițiile de realizare a unei practici științifice în care Saussure era expert: gramatica comparată, incluzînd în mod obligatoriu ceea ce se numea în epocă *fonetica istorică*.

Al doilea domeniu de cunoaștere este cel al unei speculații analitice – în sensul *Analiticeilor* (*Organon*) aristotelice – asupra limbajului, extinsă uneori la chestiunea mai generală a sistemelor de semnificație umane, speculație pe care Saussure însuși a calificat-o, în repetate rînduri, drept *filozofică*: în această privință se poate vorbi chiar (așa cum Saussure a și făcut-o) și despre o *filozofie a limbajului*.

Al treilea domeniu îl constituie reflecția prospectivă asupra unei discipline. În cazul de față e vorba despre o „epistemologie programatică”, în măsura în care elementul în discuție nu este posibilitatea de realizare a unei științe existente, ci speranța într-o știință viitoare. Acest al treilea domeniu al gândirii saussuriene este cel pe care Bally și Sechehaye au vrut să-l pună în lumină și, după apariția *Cursului*, tot el va fi asociat, de foarte multe ori, exclusiv cu numele lui Saussure¹.

Deși un asemenea destin nu a fost unul nefast, se impune să menționăm astăzi – comparînd textele autografe și notițele studenților cu vulgata *Cursului* – implicațiile cele mai largi ale gândirii lingvistului genevez și, în plus, să remarcăm că programul său științific este mai

---

1. Cu privire la cele trei domenii de cunoaștere ale lingvisticii generale saussuriene, vezi S. Bouquet, *Introduction à la lecture de Saussure*, Payot, Paris, 1997.

puțin categoric decât ar da de înțeles traducerea din 1916 și că, în același timp, el se întemeiază pe baze explicitate mai minuțios.

Caracterul mai puțin categoric al programului saussurian este atestat de următoarea remarcă: „Dificultatea pe care o întâmpinăm încercînd să notăm ceea ce este general în limbă, în semnele vorbirii care alcătuiesc limbajul, este dată de sentimentul că aceste semne țin de o știință mult mai vastă, diferită de «știința limbajului». S-a vorbit oarecum prematur despre o *știință a limbajului*”¹. Sau, de o manieră încă și mai radicală: „...deși există realități psihologice, după cum există și realități fonologice, nici una dintre cele două serii, luată separat, nu ar fi în măsură să dea naștere, nici măcar pentru o clipă, celui mai neînsemnat fapt lingvistic. Pentru ca faptul lingvistic să existe, este nevoie de îmbinarea celor două serii, însă de o îmbinare de un tip aparte – și în zadar ne-am propune să-i explorăm într-o clipă trăsăturile sau să-i prevedem evoluția”².

Cît despre fundamentarea minuțioasă – epistemologică și filozofică – a reflecției maestrului genevez, aceasta corespunde întocmai celor două straturi ale gândirii sale, neglijate – într-un mod totuși tolerabil – de către „editori” (căci, fapt curios, astfel s-au numit pe ei înșiși Bally și Sechehaye în prefața cărții pe care au redactat-o de la un capăt la altul); aceste două straturi reprezintă o epistemologie a gramaticii comparate și o filozofie a limbajului, avîndu-și rădăcinile – ca să schematizăm – prima în *epistema* din veacul al XIX-lea, a doua în cea a secolului al XVIII-lea. Pe acest orizont retrospectiv se proiecta reorganizarea unei științe lingvistice care avea să trateze, în sincronie, latura semantică a limbajului, la fel de riguros cum a făcut-o, în diacronie, gramatica comparată cu latura fonologică a acestuia.

În această perspectivă, în opinia lui Saussure, lingvistica viitorului trebuia să recupereze obiectele tradiționale ale morfologiei, lexicologiei și sintaxei, precum și – așa cum descoperim astăzi – pe cele ale retoricii și stilisticii. O asemenea lingvistică ar unifica toate aceste abordări într-o semiologie, cu alte cuvinte într-o *gramatică generală* de tip nou, care își percepe obiectele în baza principiului opozitivității intrasistemice (numit și *negativitate*, *diferență* sau *kenome*), concepîndu-le ca pe constituențele unei *mathesis linguistica*.

---

1. Cf. *infra*, p. 265.

2. Cf. *infra*, p. 107.

Teza din „Însemnări pentru un articol despre Whitney” fusese formulată încă din 1894 : „...diversitatea succesivă a combinațiilor lingvistice (numite stadii ale limbii) care se produc accidental este perfect comparabilă cu diversitatea situațiilor dintr-o partidă de șah. Or, aceste situații luate în parte fie nu presupun nimic, fie presupun o descriere și o apreciere matematică”¹. Cincisprezece ani mai târziu, în cursul de lingvistică generală din 1908-1909 se avansa aceeași idee : „Orice unitate lingvistică reprezintă un raport, așa cum și un fenomen este tot un raport. Prin urmare, totul se rezumă la raport. Unitățile nu sînt sonore, ci sînt create de gîndire, așadar vom avea exclusiv termeni complecși :

$$\left(\frac{a}{b}\right) (a \times b)$$

Toate fenomenele sînt niște raporturi între raporturi. Sau să ne referim mai curînd la diferențe : totul se rezumă la diferența utilizată ca opoziție, iar opoziția este cea care dă valoarea”². Și iarăși cursul din 1910-1911 : „[Despre] cuvîntul *termen* utilizat aici. Termenii sînt cantitățile cu care trebuie să operăm : termenul unei operații matematice sau termeni avînd o valoare determinată. În acest sens, totul conduce la ideea de unitate lingvistică”³.

După cum demonstrează cele cîteva citate de mai sus, gîndirea saussuriană pe care ne-o dezvăluie textele originale este în mod clar mai puțin categorică decît cea reflectată de *Curs*, prin aceea că Saussure își mărturisește adesea îndoielile în privința unor aspecte fundamentale, construindu-și euristica din chiar aceste îndoieli, și în același timp mai radicală, prin faptul că se prezintă ca o reacție la lipsa de reflecție epistemologică ce caracterizează lingvistica, o luptă pentru prminenirea conceptelor fundamentale ale acestei științe. Cei doi poli se dovedesc a caracteriza notițele de curs și textele autografe, susținînd o gîndire mai subtilă, mai limpede și mai convingătoare decît cea care transpare din *Curs*. În cartea din 1916, polii menționați sînt aproape desființați, ba chiar sînt eliminați în mod sistematic.

1. Cf. *infra*, pp. 206-207.

2. F. de Saussure, *Cours de linguistique générale*, ediție critică de R. Engler, vol. 1 (apare *infra* sub sigla CLGE/1), Otto Harrassowitz, Wiesbaden, 1968, pp. 274-275 (index 1964, 1968, 1963, coloanele 2, 3, 5).

3. CLGE/1, p. 302 (index 2121, coloana 5).

Istoria editorială căreia îi aparțin cele trei corpusuri de texte evocate mai sus a rămas totuși, în cursul secolului XX, centrată în mod esențial pe *Curs*.

Titlul lucrării din 1957 a lui Robert Godel – *Sursele manuscrise ale Cursului de lingvistică generală al lui Ferdinand de Saussure*¹ –, care deschide era cercetărilor exegetice saussuriene, este foarte ambiguu în ceea ce privește analiza corpusului de texte autografe pe care îl recenzează: într-adevăr, o mare parte din acest corpus nu le-a servit cîtuși de puțin drept *sursă* lui Bally și Sechehaye în elaborarea textului lor. Eticheta de *surse*, atribuită de Godel ansamblului textelor cărora le face o primă prezentare exhaustivă, va rămîne asociată acestora și va conduce la reducerea implicită a importanței și dimensiunii lor originale, în ciuda faptului că ele redau aspecte esențiale ale gîndirii saussuriene, ținînd în special de filozofia limbajului.

Zece ani mai tîrziu, ediția sinoptică a notițelor luate de studenți și a textelor autografe disponibile, stabilită de Rudolf Engler², a fost concepută și receptată ca o ediție critică a *Cursului de lingvistică generală*, de unde rezultă că, nu de puține ori, textele originale prezentate în această ediție nu au fost abordate în funcție de logica lor, ci prin raportare la textul din 1916. Ce-i drept, cu cîteva mici excepții (prelegerile inaugurale din 1891, ciorna unui articol despre Whitney din 1894), aceste texte autografe erau în sine cît se poate de disparate și de fragmentare.

Astfel, ar fi cu neputință să nu deplîngem pierderea cărții de lingvistică generală la care lucra Saussure, după propria-i mărturisire făcută lui L. Gautier, unul dintre studenții care au asistat la ultimul său curs. Într-adevăr, Gautier a notat o conversație privată – din 6 mai 1911 –, în care profesorul îi împărtășea, în legătură cu propriul curs, scrupulele „de a expune subiectul în toată complexitatea sa și de a(-și) dezvălui toate îndoielile, ceea ce nu este convenabil pentru un curs”, vorbindu-i apoi despre concepția sa cu privire la știința limbajului: „(L-am întrebât dacă și-a notat ideile asupra acestor subiecte.) – Da, am unele însemnări,

-
1. *Les Sources manuscrites de Cours de linguistique générale de Ferdinand de Saussure*, Droz, Genève, 1957 (apare *infra* sub sigla SM).
  2. F. de Saussure, *Cours de linguistique générale*, ediție critică de R. Engler, vol. 1, *ed.cit.*, și vol. 2: *Appendice, Notes de F. de Saussure sur la linguistique générale*, Otto Harrassowitz, Wiesbaden, 1974.

rătăcite printre maldăre de fișe, încît n-aș putea să le găsesc prea ușor. (I-am sugerat că ar trebui să publice ceva pe această temă.) – Ar fi absurd să o iau de la capăt cu cercetări interminabile în vederea publicării, cînd am aici (face un gest) atîtea și atîtea lucrări nepublicate”¹.

Încă din 1891, în timpul prelegerilor inaugurale de la catedra pe care o ocupa la Geneva, Saussure vorbea despre o carte ce trebuia să reia analiza conceptelor fundamentale ale științei limbajului : „Va veni o zi, spunea el, cînd se va scrie o carte specială și foarte interesantă despre rolul cuvîntului ca principal factor perturbator al științei cuvintelor”². Această carte se afla tot în stadiu de proiect și în 1894, cînd, scriindu-i colegului și prietenului său parizian Antoine Meillet, Saussure afirma că este din ce în ce mai conștient de „imensitatea muncii care ar fi necesară pentru a-i arăta lingvistului *ce anume face*” și mărturisirea că este copleșit de „absurditatea terminologiei curente, de necesitatea de a o îndrepta și de a arăta în acest scop ce tip de obiect este limba în general”, pentru a conchide : „Vreau, nu vreau, toate acestea vor conduce la o carte în care voi explica, fără entuziasm sau pasiune, motivul pentru care nu există în lingvistică nici măcar un singur termen căruia să-i atribui un sens oarecare”³. De altfel, întrucît Saussure credea că, în lingvistică, problemele cuvintelor sînt de fapt probleme legate de lucruri, în cazul de față, prin acest proiect de carte se exprima dorința de reformă fundamentală a lingvisticii.

Or, între acest proiect (1891, 1894) și mărturisirea existenței unor „însemnări rătăcite printre maldăre de fișe” (1911), Saussure pare într-adevăr să fi redactat, în afara textelor fragmentare cunoscute pînă în prezent, schițele consistente ale unei cărți de lingvistică generală. Este ceea ce deducem astăzi, parcurgînd ansamblul de manuscrise descoperite în 1996 în grădina de portocali a reședinței geneveze a familiei Saussure, păstrate la Biblioteca publică și universitară din Geneva și publicate în volumul de față.

Ni s-a părut util ca, la editarea acestor texte inedite, să adăugăm în același volum ansamblul textelor autografe ale lui Saussure, tot pe teme de lingvistică generală, conservate, la rîndul lor, la Biblioteca publică și

---

1. Citat după SM, p. 30.

2. Cf. *infra*, p. 127.

3. Citat după SM, p. 31.

universitară și cuprinse în ediția Engler din 1968-1974¹. Aceste texte, incluse în tabla de materii a prezentei cărți sub numele de „Documente vechi”, sînt redată aici după norme filologice foarte diferite de cele ale ediției precedente, omogenizate cu cele ale textelor noi².

Documentele descoperite în 1996 (Fondul BPU 1996) au fost grupate în mai multe părți³:

1. Documentele reunite sub titlul „Despre esența dublă a limbajului” provin în majoritate dintr-un plic de mari dimensiuni care conținea fascicule de foi de aceeași calitate și avînd același format, multe dintre ele purtînd mențiunea „Despre dubla esență a limbajului”, „Dubla esență” sau „Esența dublă (a limbajului)”. În același plic fusese strecurată o etichetă purtînd mențiunea „Știința limbajului”.
2. „Itemii noi” – documentele care încep cu cuvîntul *Itemi* –, permit o apropiere de textele care figurează în vechiul fond al Bibliotecii publice și universitare, editate în volumul de față sub titlul „Itemi vechi”.
3. Sub titlul „Alte scrieri de lingvistică generală : documente noi” apar acele texte pe care am considerat că nu ar fi de dorit – și nici posibil – să le integrăm în secțiunile precedente sau în cea care urmează.
4. Documentele grupate sub titlul „Notițe pregătitoare pentru cursul de lingvistică generală : documente noi” permit clasificarea lor alături de notițele pregătitoare care figurează în vechiul fond al Bibliotecii publice și universitare, editate la rîndul lor în prezentul volum.

Pentru ansamblul acestor documente noi, am adoptat următoarele principii editoriale :

- *Titluri* : Cînd documentele poartă un titlu scris de mîna lui Saussure, acesta apare fără paranteze ; în caz contrar, editorii au propus un titlu care figurează între paranteze drepte.

-
1. Pentru o prezentare a manuscriselor, vizitați site-ul de internet al Institutului Ferdinand de Saussure : www.institut-saussure.org.
  2. Pentru ipoteze privind datarea scrierilor din ediția Engler 1968-1974, vezi R. Engler, „The Notes on General Linguistics”, in *European Structuralism : Saussure, Current Trends in Linguistics*, vol. 13/2, 1975.
  3. Întrecît deocamdată nu sînt clasate definitiv la BPU, acestor documente nu li s-a atribuit o cotă.

- *Ordinea documentelor* : Documentele prezentei ediții au fost ordonate de către editori și tot ei le-au atribuit numere de ordine (1, 2a etc.).
- *Stabilirea textului* : Textul stabilit respectă îndeaproape textul manuscrisului, care rămîne acela al unei ciorne, și nu al unei cărți încheiate. Lacunele din manuscris sînt redată prin puncte de suspensie între paranteze. Lecțiunile nesigure sînt incluse și ele între paranteze. Sublinierile au fost omogenizate de către editori : secvențele evidențiate sînt transcrise prin caractere italice. Ca regulă generală, majusculele au fost păstrate ca atare. Folosirea „pentru citare” a cuvintelor franțuzești sau străine este redată în manieră omogenă prin caractere italice. Dispunerea spațială a rîndurilor reproduce cît mai fidel cu putință logica grafică a manuscrisului. Pasajele care în manuscris sînt anulate nu au fost reproduse.
- *Note* : Notele de subsol, puține la număr, aparțin editorilor.

Documentele vechi (ediția Engler 1968-1974 și Fondul BPU) au fost editate conform aceluiași principii filologice ca și documentele noi.

Pentru documentele care figurează în cele două volume ale ediției Engler din 1968-1974, numărul de index al acestei ediții este notat în superscript înaintea pasajului corespunzător. (Cititorul va putea astfel să recurgă la ediția Engler pentru a beneficia de aparatul ei filologic.) Spre deosebire de această ediție, documentele sînt redată întotdeauna în continuitatea naturală a manuscrisului. Ordinea în care apar – cu excepția „Itemilor vechi” și a „Notițelor pregătitoare pentru cursul de lingvistică generală : documente noi”, grupate alături de textele omoloage din documentele noi, dar rămînînd distincte de acestea – și titlurile lor rămîn totuși cele ale ediției Engler¹.

---

1. Această activitate editorială a fost realizată grație unui subsidiu acordat de Fonds national suisse de la recherche scientifique. Editorii țin să-i mulțumească doamnei Antoinette Weil, pentru colaborarea prețioasă pe care le-a oferit-o pe tot parcursul muncii lor, doamnei Françoise Voisin-Atlani, domnilor Jacques Geninasca și François Rastier, precum și UMR 7597 de pe lîngă CNRS.

I

DESPRE ESENȚA DUBLĂ
A LIMBAJULUI
(Fondul BPU 1996)

1. Prefață

Pare de-a dreptul imposibil să atribuim preeminența unui anumit adevăr al lingvisticii, făcând astfel din el punctul central din care s-a dezvoltat totul ; există totuși cinci-șase adevăruri fundamentale atât de strâns interrelaționate, încât, pornind de la oricare dintre ele, ajungem în mod logic la toate celelalte și la aceleași consecințe, pînă în cea mai infimă ramificație a lor.

Spre exemplu, ne putem limita la următoarea certitudine :

Este fals (și nerealizabil) să stabilim o opoziție între *formă* și *sens* ; în schimb, este întemeiat să opunem *figura vocală* unității *formă* – *sens*.

Într-adevăr, oricine urmează cu rigurozitate această idee ajunge cu precizie matematică la aceleași rezultate ca și cel care va porni de la un principiu în aparență foarte diferit, ca de pildă acela conform căruia, în limbă, este justificat să distingem între fenomenele *interne* sau de conștiință și fenomenele *externe*, sesizabile în mod nemijlocit.

2a. [Despre esența dublă : Principiul „prim și ultim” al dualității]

Căutînd sursa cea mai autentică a principiului prim și ultim al dualității constante care acționează pînă și în ultimul paragraf al unei gramatici, mereu susceptibil – cu excepția redactărilor false – de a primi două formulări legitime și perfect distincte, credem că va trebui să revenim întotdeauna, în ultimă instanță, la nevoia de a ști ce anume constituie, în numele esenței limbajului, *o identitate lingvistică*.

O identitate lingvistică are ceva absolut particular prin faptul că implică asocierea a două elemente eterogene. Dacă ni s-ar cere să

precizăm specia chimică a unei plăcuțe de fier, de aur sau de cupru, pe de o parte, și apoi specia zoologică a unui cal, a unui bou sau a unei oi, ne-am afla în fața a două sarcini simple ; dacă însă am fi puși să stabilim cărei „specii” îi aparține ansamblul bizar alcătuit dintr-o plăcuță de fier agățată la gîtul unui cal, dintr-o plăcuță de aur fixată pe un bou ori dintr-o oaie ce poartă un ornament de cupru, am protesta, declarînd că sarcina este absurdă. Iar lingvistul trebuie să priceapă că se găsește de la bun început tocmai în fața unei asemenea sarcini absurde. El caută să se fofileze – dacă ne este permisă o expresie cît se poate de potrivită în context –, mai exact clasifică, așa cum pare și logic, mai întii *ideile*, pentru ca abia apoi să se ocupe de forme, sau, dimpotrivă, *formele*, pentru ca ulterior să analizeze ideile ; în ambele cazuri însă, el ignoră ceea ce constituie obiectul precis al cercetării și clasificărilor sale, și anume exclusiv punctul de joncțiune dintre cele două domenii.

Aspectele primare pe care le vizează activitatea și atenția lingvistului nu se rezumă așadar la niște elemente *complexe* – pe de o parte –, a căror simplificare ar presupune o falsificare, ci constau – pe de altă parte – într-o serie de elemente *desprinse*, în complexitatea lor, dintr-o unitate naturală, imposibil de comparat cu o substanță chimică simplă sau cu o combinație chimică, în schimb foarte comparabile, dacă vreți, cu un *amestec chimic*, cum ar fi amestecul azotului cu oxigenul din aerul pe care-l respirăm ; astfel, 1. aerul nu mai este aer dacă eliminăm azotul sau oxigenul ; totuși, 2. nimic nu leagă masa de azot răspîndită prin aer de masa de oxigen ; 3. fiecare dintre aceste elemente este supus clasificării doar în raport cu alte elemente de același ordin, însă din momentul în care trecem la o asemenea clasificare încetăm a mai vorbi despre aer și 4. amestecul acestor elemente poate fi clasificat într-o categorie aparte. Acestea sînt, punct cu punct, trăsăturile obiectului primar pe care îl are în vedere lingvistul : cuvîntul încetează a mai fi cuvînt dacă [...].

În sfîrșit, se va spune că o asemenea comparație este grosieră, prin aceea că cele două elemente ale aerului sînt materiale, în vreme ce dualitatea cuvîntului întruchipează dualitatea domeniu fizic – domeniu psihologic. Această obiecție apare aici într-un mod incident și oarecum lipsit de importanță pentru faptul lingvistic ; o menționăm în trecere, pentru a o declara neavenită și pe deplin contrară tuturor afirmațiilor

noastre. Cele două elemente ale aerului există în ordinea materială și, reciproc, cele două elemente ale cuvântului există în ordinea spirituală ; punctul nostru de vedere va consta în a susține fără încetare că nu doar semnificația, ci și semnul reprezintă un fapt pur de conștiință (de unde rezultă că identitatea lingvistică în timp este *simplă*).

2b. Poziția identităților

Nu ne plasăm în domeniul adevărului când spunem că un fapt de limbaj presupune o abordare din mai multe puncte de vedere și nici când afirmăm că acel fapt de limbaj va însemna două lucruri diferite, în funcție de punctul de vedere adoptat. Și aceasta întrucât pornim de la supoziția că faptul de limbaj există în afara oricărui punct de vedere.

Trebuie să spunem că preeminența aparține punctelor de vedere ; altminteri ne-ar fi pur și simplu cu neputință să înțelegem un fapt de limbaj.

Identitatea pe care am stabilit-o încă de la început, când în numele unei considerații, când în numele alteia, între doi termeni, la rîndul lor de natură variabilă, este absolut singurul fapt prim, singurul *fapt simplu* de la care pornește investigația lingvistică.

2c. Natura obiectului în lingvistică

Lingvistica întîlnește oare în cale, ca obiect prim și imediat, o realitate *anume*, un ansamblu de lucruri absolut evidente, așa cum se întîmplă în cazul fizicii, chimiei, botanicii, astronomiei etc. ?

Nicidecum și niciodată : ea se situează la polul opus față de științele care pot porni de la informația oferită de simțuri.

Poate că o succesiune de sunete vocale, spre exemplu *mare* ($m+a+r+e$), este o entitate care se subordonează domeniului acusticii sau al fiziologiei ; în acest stadiu însă, ea nu este cîtuși de puțin o entitate lingvistică.

O limbă există dacă succesiunii $m+a+r+e$ îi este atașată o idee.

Din această constatare, cu siguranță cât se poate de banală, rezultă :

1. că nici o entitate de ordin lingvistic nu poate fi dată sau nu este dată în mod nemijlocit de *simțuri*, neexistând în afara ideii care-i poate fi atașată ;
2. că, dintre entitățile lingvistice existente, nici una nu este *simplică*, întrucât, chiar redusă la cea mai elementară expresie a sa, ea ne obligă să ținem cont deopotrivă de un semn și de o semnificație ; contestându-i entității lingvistice această dualitate (sau omițând-o) nu facem decât să-i refuzăm existența lingvistică, proiectând-o spre exemplu în domeniul faptelor fizice ;
3. că unitatea fiecărui fapt de limbaj rezultă dintr-o realitate complexă constând în asocierea faptelor, și mai rezultă dintr-o asociere de un tip cât se poate de special, prin aceea că, în esență, un semn nu are nimic în comun cu ceea ce semnifică ;
4. că, în demersul de clasare a faptelor unei limbi, ne lovim de o problemă : aceea de a clasa niște *perechi de obiecte eterogene* (semne – idei) și nicidecum, așa cum am fi tentați să credem, niște obiecte simple și omogene, cum s-ar întâmpla dacă am avea de-a face cu semne *sau* idei. Există două gramatici, dintre care una pornește de la idee, iar cealaltă de la semn ; ambele sînt false sau incomplete.

2d. [Principiul dualismului]

Dualismul profund care scindează limbajul nu rezidă în dualismul sunet – idee sau fenomen vocal – fenomen mental ; iată o modalitate facilă și pernicioasă de a-l concepe. El constă în dualitatea fenomen vocal **ca atare** – fenomen vocal **ca semn**, fapt fizic (obiectiv) – fapt fizico-mental (subiectiv), și nicidecum în dualitatea faptului „fizic” reprezentat de sunet în opoziție cu faptul „mental” reprezentat de semnificație. Avem așadar un prim domeniu, interior, psihic, unde există și semnul, și semnificația, unul indisolubil legat de cealaltă ; și mai avem un al doilea domeniu, exterior, unde nu mai există decât „semnul”, dar în acest moment semnul, redus la o succesiune de unde sonore, nu mai merită, în opinia noastră, decât numele de figură vocală.

2e. [Patru puncte de vedere]

I și II rezultă din însăși natura faptelor limbajului.

I. Punctul de vedere al *stadiului limbii luat în sine*,

- non-diferit de punctul de vedere *instantaneu*,
- non-diferit de punctul de vedere *semiologic* (sau de perechea semn – idee),
- non-diferit de punctul de vedere reprezentat de *voința antiistorică*,
- non-diferit de punctul de vedere *morfologic* sau *gramatical*,
- non-diferit de punctul de vedere al *elementelor combinate*.

(În acest domeniu, *identitățile* sînt stabilite de raportul dintre semnificație și semn sau de raportul dintre semne, ceea ce este non-diferit.)

II. Punctul de vedere al *identităților transversale*,

- non-diferit de punctul de vedere *diacronic*,
- non-diferit de punctul de vedere *fonetic* (sau al *figurii vocale* degajate de idee și de *funcția de semn*, ceea ce, în virtutea primului punct de vedere, reprezintă același lucru),
- de asemenea, non-diferit de punctul de vedere al *elementelor izolate*.

(La început, identitățile acestui domeniu sînt *date* în mod obligatoriu de cele ale domeniului precedent, dar devin mai apoi *a doua categorie de identități* lingvistice, ireductibilă la cea dintîi.)

III și IV rezultă din anumite modalități legitime de abordare.

III. Punctul de vedere **anacronic**, artificial, intenționat și pur didactic, al **proiecției** unei morfologii (sau a unui „stadiu mai vechi al limbii”) asupra altei morfologii (ori asupra altui stadiu al limbii, ulterior).

(Metoda cu ajutorul căreia se poate opera această proiecție constă în analiza identităților transversale, II, combinată cu abordarea din perspectivă morfologică a primului stadiu, conform I) :

- non-diferit de punctul de vedere **anacronic-retrospectiv**, acest punct de vedere este cel **etimologic** și cuprinde și alte aspecte în afară de ceea ce se numește în mod obișnuit etimologie. Una dintre trăsăturile sale definitorii în raport cu IV este faptul că nu ține cont de epoca B în sine.

IV. Punctul de vedere **istoric** constă, într-o primă etapă, în delimitarea celor două stadii de limbă succesive, luate fiecare în sine și fără stabilirea unor raporturi de subordonare, urmată de explicație.

Dintre aceste patru puncte de vedere legitime (și mărturisim că sînt singurele a căror legitimitate o recunoaștem), sînt cultivate doar al doilea și al treilea. Într-adevăr, al patrulea nu va putea fi utilizat în mod fructuos decît în ziua cînd primul [...].

În schimb, se cultivă intens confuzia lamentabilă dintre aceste puncte de vedere diferite, pînă și în lucrările cu cele mai mari pretenții științifice. Ce-i drept, de multe ori identificăm aici o adevărată lipsă de judecată din partea autorilor. Dar să adăugăm de îndată profesiunea noastră de credință: pe cît de convinși sîntem, întemeiat sau nu, că pînă la urmă vom ajunge inevitabil la a reduce totul, teoretic, la cele patru puncte de vedere legitime întemeiate pe cele două puncte de vedere necesare, pe atît de tare ne îndoim că va fi vreodată cu putință să stabilim în mod corect cvadrupla sau doar dubla terminologie de care ar fi nevoie.

3a. [Abordarea obiectului]

Cel ce se așază în fața realității complexe care este limbajul pentru a-l face obiectul său de studiu îl va aborda în mod obligatoriu sub un anumit aspect, care (dacă pornim de la premisa că este bine ales) nu va fi niciodată limbajul în întregime, ba mai mult (dacă este mai puțin bine ales), poate să nici nu aparțină domeniului lingvistic sau să conștie într-o confuzie de puncte de vedere ce se va dovedi, cu timpul, inadmisibilă.

Există însă următorul aspect primordial și inerent naturii limbajului: din orice unghi am încerca să-l atacăm – justificat sau nu –, nu vom descoperi niciodată *exemplare*, altfel spus realități (sau cantități) determinate în sine, asupra cărora să putem opera *mai tîrziu* o generalizare. Dimpotrivă, **pentru început** avem generalizarea și nimic altceva: or, întrucît generalizarea presupune existența *unui punct de vedere* ce servește drept criteriu, primele entități ireductibile de care se poate ocupa lingvistul sînt deja produsul unei operații latente a spiritului. De

aici rezultă imediat că întreaga lingvistică ajunge, nu într-un mod [...], ci într-unul material, la discutarea unor puncte de vedere legitime, în absența cărora nici nu se poate vorbi despre obiect.

Exemplu. Dacă, în studiul limbajului, optez mai întâi pentru procedeul simplificării maxime, care constă în a porni de la supoziția că limbajul reprezintă o succesiune [...].

3b. [Lingvistică și fonetică]

Inconvenientul, permanent și greu perceptibil, al oricărei distincții lingvistice este acela de a crede că, vorbind despre un obiect *dintr-un anumit punct de vedere*, ne plasăm implicit în interiorul respectivului punct de vedere ; în nouă cazuri din zece, realitatea este cu totul alta, și aceasta dintr-un motiv foarte simplu.

Să ne amintim că, într-adevăr, în lingvistică, *obiectul* nu există de la bun început, nu este determinat în sine. În consecință, faptul de a vorbi despre un obiect, de *a numi* un obiect, nu înseamnă altceva decât a invoca un punct de vedere determinat A.

După ce am denumit un obiect anume și am expus punctul de vedere A, care există exclusiv în categoria A și care în afara categoriei A își va pierde pînă și calitatea de lucru delimitat, ne va fi permis poate (în anumite cazuri) să vedem cum se prezintă acest obiect de categoria A, văzut în funcție de B.

În acest moment ne aflăm oare în interiorul punctului de vedere A sau în interiorul punctului de vedere B ? De obicei, vom răspunde că ne aflăm în interiorul punctului de vedere B ; astfel, vom fi cedat o dată în plus iluziei că realitățile lingvistice duc o existență independentă. Cel mai dificil de surprins, dar și cel mai util dintre adevărurile lingvistice este înțelegerea faptului că, dimpotrivă, în acest moment nu am încetat să fim puternic ancorați în punctul de vedere A, prin simplul fapt că uzăm de un termen de categoria A, a cărui cunoaștere elementară ne-ar scăpa dacă l-am privi din perspectiva B.

Astfel, mulți lingviști consideră că, dacă fac abstracție de sensul cuvîntului și îi iau în considerare doar elementele vocale, se plasează pe terenul fiziologico-acustic, și spun de pildă că, din punct de vedere

vocal, cuvântul *champ* 'cîmp' este identic cu cuvântul *chant* 'cîntec', arătînd că orice cuvînt comportă o parte vocală pe care o vom lua în considerare, plus o altă parte etc. Dar cum se face că se pornește de la ideea existenței unui *cuvînt*, care va trebui să fie abordat mai apoi din diferite puncte de vedere?

Această idee este dedusă, la rîndul ei, dintr-un anumit punct de vedere, căci îmi este cu neputință să-mi imaginez că, în mijlocul tuturor uzajelor sale, cuvîntul este un dat, care se impune percepției mele așa cum ar face-o, spre exemplu, o culoare.

Fapt este că, atît timp cît vorbim despre cuvîntul *a*, despre cuvîntul *b* sau pur și simplu despre cuvînt, rămînem puternic ancorați în realitatea **morfologică**, în pofida tuturor punctelor de vedere care se pretinde a fi adoptate, și aceasta întrucît 1. cuvîntul este o identitate ce aparține categoriei ideilor morfologice și 2. nu există identități lingvistice independente.

În baza cărui fapt identitatea morfologică a cuvîntului ar putea fi adusă în discuție ca unitate dată într-o discuție fiziologico-acustică, de vreme ce s-a convenit pentru lichidarea imediată [...].

Astfel, în lingvistică nu încetăm să considerăm ca aparținînd categoriei B obiecte *a* care există în funcție de A, dar nu și în funcție de B, ca aparținînd categoriei A obiecte *b* care există în funcție de B, dar nu și în funcție de A etc.

Într-adevăr, resimțim nevoia de a determina obiectul pentru fiecare categorie în parte; și, pentru a-l determina, recurgem automat la altă categorie, oricare ar fi ea, întrucît, în absența totală a oricărei entități concrete, nu avem la dispoziție alt mijloc: așadar, gramaticianul sau lingvistul ne oferă mereu ca entitate concretă și ca entitate absolută, servind drept bază pentru operațiile lor, entitatea abstractă și relativă pe care tocmai au inventat-o în capitolul precedent.

Iată un imens cerc vicios, care nu poate fi rupt decît înlocuind o dată pentru totdeauna, în cadrul lingvisticii, discutarea punctelor de vedere cu analiza „faptelor”, căci, în afara adoptării prealabile a unui punct de vedere, nu există nici cea mai mică urmă de *fapt lingvistic*, nici cea mai mică posibilitate de a observa sau determina un fapt lingvistic.

3c. [Prezența și corelația sunetelor]

Prezența unui sunet într-o limbă este tot ceea ce ne putem imagina ca fiind mai ireductibil dintre elementele structurii acesteia. Este simplu să demonstrăm că prezența unui sunet determinat nu are valoare decât în opoziție cu alte sunete prezente; iată prima aplicație, rudimentară, dar de necontestat, a principiului **opozițiilor**, sau al **valorilor reciproce**, sau al **cantităților negative** și **relative** care creează un stadiu al limbii.

Prezența unei corelații percepute între două sunete (care, de altfel, rămîne deocamdată golită de orice *semnificație* propriu-zisă) – spre exemplu, în germană, corelația între *ch velar* precedat de *a, o* sau *u* (*wachen*) și *ch palatal* precedat de *e, i* sau *ü* (*nichts*), care este percepută de limbă – oferă un al doilea grad de **opoziție**, cît se poate de precis în esența sa relativă.

Prezența unei corelații percepute între două sunete, căreia începe să i se asocieze o diferență de [...].

Prezența unui fonem = opoziția sa față de alte foneme prezente sau valoarea sa în raport cu acestea.

Corelația între două sunete (fără „semnificație”) = opoziția lor mutuală, valoarea unuia în raport cu celălalt.

Corelația între două foneme și corelația între „semnificații” diferite = și de această dată, pur și simplu valoarea lor reciprocă. Aici începe să se întrevadă identitatea dintre *semnificație* și *valoare*.

În al doilea rînd: cum am procedat, mai exact? Am pornit de la elementul fonologic ca de la o unitate morfologică ce dobîndește succesiv diferite calități, însă nici un moment un sunet în sine nu este dat ca unitate morfologică.

În analiza morfologică (instantanee etc.) nu există nici un motiv să divizăm formele (și *spun aceasta în ultimă analiză*) anume în *foneme*, cu alte cuvinte în funcție de rezultatele analizei *fonologice*.

Spre exemplu, dacă într-un stadiu al limbii fonemul *ž* nu apare altfel decât urmat de *e*, atunci nu este corect, din punct de vedere morfologic, să-l delimităm pe *-ž-*, ci doar pe *-že*, care în acest stadiu al limbii pare a fi un *element ireductibil*, pentru același motiv din care îl considerăm ireductibil, de pildă, pe *p* (bineînțeles că, în ceea ce-l privește pe *p*, este de presupus că el va fi ireductibil în alte condiții).

(Acest principiu își găsește ulterior o verificare inedită prin faptul că alternanța ζ/o = alternanța $\alpha\rho/\varepsilon\rho$ etc.).

3d. [Domeniul fiziologico-acustic al figurii vocale]

*Domeniul fiziologico-acustic (non-lingvistic)
al figurii vocale (impunându-se ca fiind egală cu sine
dincolo de apartenența la o limbă)*

Încă de la început, este de notat că nici un exemplar determinat în sine – ba mai mult, nici un tip de unitate – nu este dat în mod natural. Cum se va proceda așadar pentru stabilirea unităților?

Unitățile posibile și *unitatea* absolută = identitate.

Există două categorii posibile de *unități* :

- cele rezultând din decuparea, rațională sau nu, a lanțului sonor sau a sintagmei în diferite fragmente care vor reprezenta unitățile aceluiași corp concret ;
- cele obținute prin clasificarea unităților din prima categorie în raport cu alte unități de același ordin, detașate din alte sintagme și despre care se spune că sînt asemănătoare în virtutea unei anumite trăsături : se obține astfel o unitate abstractă, care poate fi însă considerată unitate cu cel puțin tot atîta îndreptățire ca și unitățile precedente.

În oricare dintre aceste două serii, *elementele obținute* se limitează la o singură unitate.

Întregul demers al lingvistului care-și propune să-și înțeleagă în mod metodic obiectul de studiu ajunge la operația extrem de dificilă și delicată reprezentată de *definirea unităților*.

În limbaj, indiferent de unghiul din care l-am aborda, nu există exemplare delimitate și determinate în sine, care să se impună în mod necesar atenției. (De îndată ce pornim de la premisa contrară – cum pare și firesc, la prima vedere, să procedăm –, realizăm că nu facem decît să izolăm în mod arbitrar și fără metodă cutare sau cutare fapt, în realitate strîns legat de o mulțime de alte fapte, fără a putea preciza în

baza cărei realități ne-am considerat autorizați să facem o demarcație anumită în marea masă.)

Or, este totuși necesar să aflăm pe ce [...]

3e. Observații asupra guturalelor palatale din punct de vedere fiziologic și acustic

Prima observație. Din punct de vedere fiziologic sau mecanic, există un paralelism complet între o guturală palatală și o guturală mediană sau velară.

Singura diferență este punctul de articulație al celei dintii, mai avansat.

Trebuie totuși să recunoaștem, cel puțin în opinia mea, că, din motive pe care nu le analizez acum, guturala palatală creează impresia acustică a unui *sunet dublu*: k^j . Recunoaștem aici un element cu totul particular, care poate conduce chiar la negarea faptului că guturala palatală este o categorie determinată, în sensul că ea ar reprezenta *un grup de două sunete*, și nu un singur sunet, neputând fi așadar clasificată decât în raport cu alte grupuri și nicidecum în raport cu un sunet simplu.

În ceea ce mă privește, elimin această a doua considerație; mă limitez la punctul de vedere fiziologic și, în consecință, avansez ideea că, în pofida sunetului dublu pe care îl reprezintă, k_1 este direct comparabil cu k_2 , fiind un element simplu.

A doua observație, cu privire la abuzul în folosirea termenului *palatale*. Când numim *palatale* grupurile *tș* și *dž*, existente în multe limbi, spre exemplu în italiană (*cenere, generoso*), ajungem să abuzăm cu adevărat de acest termen.

Grupurilor *tș*, *dž*, care presupun o *succesiune de sunete*, nu trebuie să li se atașeze nici o denumire, nici aceea de palatale, nici oricare alta care ar putea fi propusă. Și aceasta întrucât un grup de sunete nu va putea reprezenta niciodată o categorie. Dacă am în vedere grupul *kr*, fixează categoria căreia îi aparține *k* și tot astfel procedez pentru *r*, însă nu voi încerca să fac o categorie din ansamblul reprezentat de *kr*. Tot astfel, *tș* și *dž* nu există în sine; există doar *t+ș* și *d+ž*.

A treia observație. Dar, cum în istoria limbilor s-a întîmplat de sute de ori ca „sunetul simplu k_1 (*k* palatal) să dea naștere în timp grupului

tʃ”, și aceeași literă, urmărită la distanță de câteva secole, să desemneze mai întâi sunetul k_1 iar mai târziu sunetul *tʃ*, nu trebuie să ne iluzionăm cu privire la dificultățile de a evita, în practică, aplicarea denumirii de palatale grupurilor *tʃ* și *dʒ*. Rămîne totuși evident faptul că avem de-a face cu o utilizare convențională și abuzivă și cu un sens al cuvîntului *palatal* complet diferit de cel pe care îl invocăm atunci cînd vorbim despre k_1 indo-european.

3f. [Valoare, sens, semnificație]

Nu stabilim nici o diferență decisivă între termenii *valoare*, *sens*, *semnificație*, *funcție* sau *uz* al unei forme, și nici măcar între aceștia și *idee*, în sensul său de *conținut* al unei forme; toți acești termeni sînt sinonimi. Trebuie să recunoaștem însă că *valoare* exprimă mai bine decît oricare alt cuvînt esența realității, care este și esența limbii, și anume faptul că o formă nu *semnifică* ceva, ci are o anumită *valoare*: iată aspectul esențial. Ea are o anumită *valoare*, prin urmare implică existența altor *valori*.

Or, din momentul în care ne raportăm la *valori* în general, în loc să vorbim la întîmplare despre *valoarea* unei forme (ce depinde strict de aceste valori generale), observăm că nu contează dacă ne plasăm în lumea semnelor sau în cea a semnificațiilor și că între *valoarea* pe care o au formele în virtutea diferenței lor reciproce, de ordin material, și *valoarea* lor din perspectiva sensului pe care îl atașăm acestor diferențe nu poate fi stabilită nici măcar o limită precară. Este doar o controversă de natură terminologică.

3g. [Valoare și forme]

Sensul fiecărei forme în particular este același lucru cu *diferența dintre forme*. Sensul = valoare diferită.

Totuși, diferența dintre forme nu poate fi stabilită.

Nu vom insista niciodată suficient asupra faptului că *valorile* din care se compune în primul rînd un sistem al limbii (un sistem

morfologic), un sistem de semnale, nu sînt nici forme, nici sensuri, nici semne și nici semnificații. Ele constau în rezultatul particular al unui anumit raport general între semne și semnificații, întemeiat pe diferența generală între semne *plus* diferența generală între semnificații *plus* demersul prealabil constînd în a atribui anumite semnificații unor semne sau invers.

Avem deci mai întîi o serie de *valori* morfologice, care nu sînt niște *idei* și cu atît mai puțin niște *forme*.

În al doilea rînd, pentru ca o **formă** să existe ca formă, și nu ca figură vocală, trebuie îndeplinite două condiții constante, chiar dacă, în ultimă analiză, aceste două condiții se dovedesc a nu forma decît una singură :

1. ca respectiva formă să nu fie separată de opoziția sa față de alte forme simultane ;
2. ca ea să nu fie separată de sensul său.

Cele două condiții sînt atît de strîns legate între ele, încît în realitate nu putem vorbi despre *forme opuse* fără a porni de la premisa că opoziția rezultă atît din sens, cît și din formă.

O *formă* nu poate fi definită pornind de la figura vocală pe care o reprezintă – și nici recurgînd la sensul pe care îl conține această figură vocală. Ne vedem nevoiți să admitem ca fapt primordial realitatea **generală, complexă** și compusă din **două fapte negative** : *diferența* generală între figurile vocale combinată cu *diferența* generală între sensurile care pot fi atașate acestora.

4a. [Fonetică și morfologie, 1]

(Ciornă) (Idee)

În baza unei reguli precum aceea reprezentată de sanscritul η (*śūrēṇa*), elementul activ și cel pasiv nu coincid de obicei cu frontiera dintre două elemente morfologice, așa cum se întîmplă foarte frecvent în cazul unei reguli comune cum este $s > ś$ după *k*, *r* sau altă vocală decît *ā/ā*. Astfel, avem *agniṣu vākṣu*, față de *latāsu* ; *vakṣyāmi*, față de *tapsyāmi*.

Dintre aceste două reguli care sînt exact de același ordin, a doua este considerată o regulă de *sandhi intern*, în vreme ce prima nu poate fi explicată.

Faptul că, în cazul lui *vāk-ṣu*, vorbim despre *sandhi intern* este o excelentă dovadă că ne orientăm (inevitabil) după elementele morfologice, și nu după cele fonetice.

4b. [Fonetică și morfologie, 2]

Oare o regulă precum cea ilustrată de *sō'pi* și *saḥ sa uvāca* (dar *sa tu, sa bhavati*) trebuie să figureze, ca excepție, în cadrul regulii lui „s final” ? Sau vizează morfologia cuvîntului *sa* ? Este cu neputință să răspundem la această întrebare, întrucît prima regulă a lui „s final” este ea însăși morfologică, și nu fonetică. Regula lui „s final” nu are alt fundament decît unitatea formei *aśvas* (*aśvaḥ, aśvō* etc.) sau *bha-rāmas*, unitate formală care, la rîndul ei, depinde direct de sens.

În momentul în care din această unitate formală, stabilită în baza sensului, se degajă un fapt material care pare a fi constant, precum *-aḥ* precedînd o consoană surdă = *-ō* precedînd una sonoră, valoarea faptului în sine – sau gradul de necesitate ori de constanță cu care se va produce el – este absolut imposibil de fixat. Cu alte cuvinte, pornind de la forma semnificativă pentru a degaja faptul în chestiune, sîntem privați pînă la sfîrșit de orice alt pol în afara acestei forme semnificative : cînd avem de-a face cu *sō'pi sa bhavati* care nu corespunde lui *aśvō'pi* și *aśvōbhavati*, nu mai este nimic de remarcat în afara faptului că ansamblul de manifestări ale cuvîntului *sa* nu coincide cu ansamblul de manifestări ale cuvîntului *aśva*, fără însă ca vreunul să fie mai *regulat* în principiu decît celălalt, dat fiind că nici unul nu se pretinde a fi rațional.

Astfel, dacă formulăm regula în raport cu *s* indo-european, vom obține [...], însă acest fapt ține de *etimologie*, operație complicată care se plasează în afara limbii în sine.

5a. [Sunet și sens]

Alternanțele sînt diferențele vocale (nu *fonetice*) existente între forme despre care, în unul și același moment, se consideră că ar reprezenta, în baza unei anume trăsături, o unitate morfologică, mai mult sau mai puțin cuprinzătoare, excluzînd unitatea ultimă care este *identitatea* morfologică.

Rămînînd în domeniul morfologiei, vom vorbi cînd de indentitate de sens, cînd de identitate de valoare, cînd de identitate de uz, cînd de identitate de formă. Nici una dintre aceste expresii nu are vreo logică decît dacă identitatea de sens, de valoare sau de uz este subînțeleasă prin prisma formei unice sau diverse – și, reciproc, dacă identitatea de formă este subînțeleasă în funcție de sensul, valoarea sau uzul unice sau diverse. Or, întregul este solidar. Prin urmare, în morfologie nu putem vorbi direct despre *identitate* dacă avem în vedere doar forma sau sensul.

Orice studiu consacrat unei limbi văzute ca sistem, altfel spus unei morfologii, ajunge fie la studiul *uzului formelor*, fie la cel al *reprezentării ideilor*, în funcție de opțiune. Este fals să gîndim că undeva există niște *forme* (trăind în sine în afara *uzului* lor) și altundeva niște *idei* (trăind în sine în afara *reprezentării* lor).

A admite existența formei în afara uzului său înseamnă a ajunge la *figura vocală*, care ține de domeniul fiziologiei și acusticii. Ba mai mult – și într-un mod mai direct –, înseamnă a intra în contradicție cu sine, dacă avem în vedere faptul că există numeroase *forme* sonore identice, pe care nici nu ne-am gîndi să le punem alături, ceea ce constituie cea mai bună dovadă a perfectei zădărnicii a realității reprezentate de *formă* în afara uzului său.

În domeniul morfologiei nu există altă *identitate* decît identitatea unei forme în identitatea uzajelor sale (sau identitatea unei idei în identitatea reprezentării sale). **Identitatea morfologică** – ar fi inutil să n-o recunoaștem – este așadar o noțiune de o complexitate extremă.

5b. [Identitate – Entităȝi]

1. Identitatea în interiorul ordinii vocale

Cînd deschid gura de două, de trei, de cinci sute de ori pentru a pronunȝa *aka*, decizia dac a ceea ce pronunȝ poate fi considerat sau nu identic depinde de o minimă analiză.

2. Entitățile ordinii vocale

Se observă numai dec t că *entitățile* ordinii vocale fie constau în identitatea pe care am punctat-o mai sus – așadar într-un fapt perfect abstract –, fie nu constau în nimic și nu există nicăieri.

Luete în sine, faptele de vorbire, care cu siguranȝ sînt singurele *concrete*, se văd condamnate a nu semnifica absolut nimic altfel dec t în virtutea identității sau non-identității lor. Spre exemplu, faptul că *aka* este pronunȝat de o anumită persoană, într-un anumit loc și la un anumit moment sau faptul că o mie de persoane, într-o mie de locuri și la o mie de momente diferite emit succesiunea de sunete *aka* este singurul fapt determinat, însă nu este mai pușin adevărat că faptul **abstract** – *identitatea acustică a tuturor realizărilor lui aka* – este singurul care formează *entitatea acustică aka* și că nu ar avea nici un rost să căutăm un obiect inișial mai tangibil dec t acest prim obiect abstract.

(Așu se  nt mpl , de altminteri, cu orice *entitate* acustică, dat fiind că ea este supusă timpului: 1. necesită un anumit *timp* pentru a se realiza; 2. dispore în neant după această perioadă. Este, de pildă, cazul unei compoziții muzicale, comparată cu un tablou. Care este spașul de *existenș * a unei compoziții muzicale? Aceeași întrebare se poate pune și cu privire la spașul de existenș  a lui *aka*. Compoziția muzicală există cu adevărat doar în timp ce este interpretată, dar a socoti că interpretarea reprezintă însăși existenș a respectivei compoziții este o eroare. Existenș a ei constă în *identitatea* execușilor.)

3. *Entitățile ordinii vocale sînt oare niște entități lingvistice ?*

Pentru a găsi soluția la această problemă, trebuie să ne întrebăm ce este o entitate vocală ; după cum am văzut, ea constă în identitatea a două fapte vocale.

Să fie oare identitatea a două fapte vocale condiționată de prezența unei limbi ?

Răspunsul este negativ. În afara oricărui limbaj uman, *aka* este egal cu *aka* și, în interiorul limbajului uman, *aka* dintr-o limbă este egal cu *aka* dintr-o altă limbă. Dacă există o diferență înseamnă că entitățile vocale au fost separate prea grosier și că sîntem îndreptățiti să identificăm două entități acolo unde nu vedeam decît una singură.

Prin urmare, entitățile ordinii vocale nu sînt niște entități lingvistice.

4. *Observații cu privire la paragrafele precedente*

În legătură cu paragraful 2. Abordarea limbii din perspectiva fenomenului vocal reprezintă în mod cert maniera de cercetare cea mai simplă cu putință, cu atît mai mult cu cît (așa cum rezultă din paragraful 3) nici măcar nu este vorba de o manieră reală de abordare ; or, admitînd totuși acest procedeu, este cît se poate de evident faptul că, încă de la început, apare ca imposibil să raționăm asupra unor **exemplare** anume, în ideea unei generalizări ulterioare, și că, dimpotrivă, dacă dorim într-adevăr să ajungem la ceva care să țină loc realității reprezentate în alte circumstanțe de un exemplar, trebuie să începem printr-o *generalizare* în manieră lingvistică.

5c. [Identitate – Cursul ideilor]

Noțiunea de identitate va constitui, în interiorul tuturor acestor categorii, baza necesară, cea care servește drept bază absolută : numai prin ea și în raport cu ea putem reuși să determinăm mai apoi *entitățile* aparținînd fiecărei categorii în parte, termenii primari cu care lingvistul poate să considere, pe bună dreptate, că are de-a face.

(Ordinea vocală) Cursul ideilor

Tot ceea ce este în mod declarat identic formează, în opoziție cu ceea ce nu este identic, un *termen finit*, pentru moment nedeterminat, care poate îmbrăca orice formă (spre exemplu un termen complicat precum *akarna* etc.), dar care reprezintă pentru prima oară un obiect accesibil cunoașterii, în vreme ce observarea faptelor vocale particulare în condițiile neglijării identității nu este în măsură să pună în lumină nici un obiect.

Dat fiind faptul că o anumită realitate vocală se constituie și este recunoscută ca atare în numele unei identități pe care o stabilim, urmînd ca în baza aceluiași principiu să se obțină mii de alte realități, putem proceda la clasarea acestor diverse scheme ale identității pe care le considerăm a fi (și sîntem obligați să o facem) niște fapte primare particulare și concrete, chiar dacă, în diversitatea lor absolută, fiecare este doar rezultatul unei vaste operații prealabile de generalizare.

N-ar fi mai bine să ne limităm la a formula ipoteze cu privire la această vastă operație fundamentală? Nu este oare evident încă de la început că, atunci cînd vorbim, spre exemplu, despre un grup *pata*, facem referire la generalitatea cazurilor în care un grup *pata* este pronunțat efectiv? Și că, prin urmare, faptul de a reaminti că această entitate se întemeiază, înainte de toate și în mod esențial, pe o *identitate* se dovedește a fi de un interes puțin evident?

Vom vedea în cele ce urmează că nu putem, fără consecințe grave, să substituim astfel, dintr-o dată, unități abstracte cu realitatea reprezentată de anumite fapte concrete: dat fiind că vom avea de-a face cu alte entități abstracte și că singurul pol în mijlocul [...] va fi identitatea sau non-identitatea.

6a. [Reflecție asupra operațiilor întreprinse de lingvist]

Ne delimităm din start de teoreticienii care consideră că sarcina lingvistului ar consta în a oferi o idee asupra fenomenelor limbajului, precum și de aceia – mai puțini de astă dată – care caută să cantoneze

operațiile întreprinse de lingvist în mijlocul acestor fenomene. Într-adevăr, în opinia noastră, cunoașterea unui fenomen sau a unei operații raționale presupune definirea prealabilă a unui termen oarecare ; nu definiția întîmplătoare pe care o putem da oricînd unui termen relativ în raport cu alți termeni relativi, învîrtindu-ne astfel la nesfîrșit într-un cerc vicios, ci o definiție consecventă, care să meargă spre un punct oarecare pornind de la o bază – nu aș spune absolută, ci aleasă special ca fiind ireductibilă pentru noi și centrală pentru întregul sistem.

A ne imagina că, în lingvistică, ne vom putea dispensa de această logică matematică sănătoasă, sub pretext că limba este un lucru concret, care „devine”, iar nu un lucru abstract, care „este”, reprezintă, cred, o eroare profundă, inspirată la început din tendințele înnăscute ale spiritului germanic.

În ceea ce mă privește, am considerat că scopul principal nu era acela de a fixa ceea ce se produce între diverși termeni ai stadiilor lingvistice, ci de a constata că acești termeni sînt literalmente lipsiți de orice definiție, că nici măcar nu știm dacă ei există într-adevăr – sau în ce sens există – și că este posibilă unirea lor într-un singur termen.

6b. [Morfologie – Stadiul limbii]

Într-un stadiu determinat al limbii nu există *reguli fonetice*, după cum nu există nici un fel de fonetică. Există doar *morfologie* în diferite grade, care probabil că nu pot fi separate prin vreo linie de demarcație : astfel, o regulă de „sintaxă” care stabilește în ce caz se folosește perfectul sau o regulă „morfologică” (în sens restrîns) care determină forma perfectului sau o așa-zisă regulă „fonetică” ce decide cînd se elidează o vocală sau cînd anume un „?” este înlocuit printr-un „;”, toate acestea aparțin, printr-o legătură profundă și indestructibilă, **aceleiași categorii de fapte**: cunoașterea *modului de funcționare a semnelor prin intermediul diferențelor dintre ele la un moment dat*. Este complet iluzoriu să-ți propui să izolezi, în cadrul acestui mod de funcționare : pe de o parte, *semnificațiile* (sintaxă etc.), ceea ce reprezintă pur și simplu *diferența* dintre idei sau *coincidența* lor *în funcție de semne* ; pe de altă parte, *formele*, ceea ce înseamnă tocmai *diferența* dintre semne sau *coincidența* lor *în funcție de idei* ; în sfîrșit, elementele

vocale ale semnului, prin urmare *diferența* dintre aceste elemente vocale sau *coincidența* lor în funcție de forme, altfel spus în funcție de diverse semne, adică în funcție de diferite semnificații.

Dar să ne întoarcem la fonetică.

6c. [Formă]

Cine spune **formă** spune *patru lucruri*, scăpate toate din vedere, iar acest aspect este unul fundamental :

1. Cine spune *formă* spune mai întâi *diversitate formală* ; în caz contrar, dispăre pînă și baza, justă sau falsă, suficientă sau nu, pentru a raționa măcar o clipă asupra *formei*.
2. Cine spune *formă* spune implicit *pluralitate de forme* ; altminteri, *diferența* care apare ca stînd la baza existenței unei forme devine imposibilă.
3. Cine spune *formă*, adică diferență într-o pluralitate [...].

Forma implică **diferență**, **pluralitate (sistem ?)**, **simultaneitate și valoare semnificativă**.

În rezumat :

Forma = nu o anumită entitate *pozitivă*, aparținînd unei categorii oarecare, unei categorii simple, ci entitatea deopotrivă *negativă* și *complexă*, rezultînd (fără nici un fel de bază materială) din *diferența* față de alte forme **combinată** cu *diferența* de semnificație a altor forme.

6d. [Indiferență și diferență]

Altă definiție *a formei* :

Forma = element al unei alternanțe.

Alternanță = coexistență (*cf.* remarca cu privire la *a exista*) a unor semne diferite, fie echivalente, fie, dimpotrivă, opuse în semnificația lor.

Indiferență și diferență

Sfera lucrurilor care pot fi înlocuite unul cu celălalt fără nici o consecință este în fapt cât se poate de restrânsă, dar teoretic are o importanță capitală.

Spre exemplu, **cuvîntul** (nu trebuie să ne referim la limbă) *curaj*; în franceza actuală este absolut indiferent dacă pronunțăm *courir* 'a alerga' cu un *r* graseiat cu vibrații slabe, cu un *r* graseiat vibrant ori cu un *r* dental (vibrant sau nu). Cu toate acestea, sunetele menționate constituie specii total distincte, iar într-o altă limbă, între un *r* și alt *r* ar putea exista o prăpastie de netrecut, la fel ca între un *K* și un [g]. La fel, în franceză [...]

Vom conchide astfel, într-o manieră generală, că limba se întemeiază pe un anumit număr de *diferențe* sau de *opoziii pe care le recunoaște* și nu se preocupă în esență de valoarea absolută a fiecăruia dintre termenii opuși, care va putea varia considerabil fără ca starea limbii să fie afectată.

Libertatea deplină existentă în cadrul unei valori recunoscute poate fi numită „fluctuație”. În orice stadiu al limbii se observă anumite *fluctuații*. Astfel – ca să luăm un exemplu la întâmplare –, în gotică, grupul *ij* + *vocală* este echivalent cu grupul *i* + *vocală* (*sijai* sau *siai* 'să fie'; *frijana* sau *friana* 'liberum', fără nici o deosebire), pe cînd într-un dialect foarte apropiat, diferența *ija* – *ia* poate avea o importanță absolută, cu alte cuvinte poate reprezenta două valori, și nu una *singură*.

1. Un semn nu există decît în virtutea semnificației sale; 2. o semnificație nu există decît în virtutea semnului său; 3. semnele și semnificațiile nu există decît în virtutea *diferenței între semne*.

6e. [Formă – Figură vocală]

O formă constă într-o figură vocală care, pentru conștiința subiecților vorbitori, este una *determinată*, adică existentă și totodată delimitată. Ea nu este nimic mai mult și nimic mai puțin decît atît. Forma nu are în mod necesar „un sens” precis, dar este resimțită ca fiind ceva care *este*

și, în plus, care nu ar mai fi – sau, mai exact, nu ar mai fi același lucru – dacă am schimba ceva în configurația sa strictă.

(Mă îndoiesc că forma poate fi definită în raport cu „figura vocală”, iată de ce trebuie să pornim de la datele semiologiei.)

(Notă) Situându-ne în perspectiva moralistului, vom remarca faptul că, dacă niște cuvinte precum *crimă*, *pasiune*, *virtute*, *viciu*, *minciună*, *disimulare*, *ipocrizie*, *onestitate*, *dispreț*, *stimă* sau *sinceritate* sînt „retrogradate” lingvistic în simple categorii negative sau schimbătoare, atunci în lingvistică sau în limbă putem vorbi cu adevărat despre imoralitate. Iar dacă această imoralitate ar putea fi atestată, cu siguranță că aș contesta oricui dreptul de a ascunde faptul că limba este imorală sau de a respinge constatarea unei realități în baza simplului pretext că aceasta ne ofensează. Dar nu văd prin ce anume morala ar fi mai afectată decît orice altă ramificație a gîndirii de inconvenientul fundamental care nu va putea fi îndepărtat niciodată din limbă.

În ceea ce ne privește, am semnalat acest inconvenient, așa cum au făcut-o toți ceilalți cercetători : după cum am văzut, nu există un singur obiect material căruia să-i poată fi aplicat în mod exact și exclusiv un cuvînt, ceea ce nu suprimă totuși existența obiectelor materiale. Tot astfel, nu există un singur fapt moral care să poată fi cuprins în mod exact și exclusiv într-un anumit termen, fără ca aceasta să afecteze vreun moment existența faptelor morale. Putem propune ca problemă demnă de analizat în ce măsură cuvîntul corespunde unui fapt moral determinat, tot așa cum avem obligația să cercetăm dacă ideea de *umbră*, spre exemplu, corespunde unui fapt material determinat. Cele două serii de investigații nu mai țin de lingvistică. Aș adăuga, fără a ieși din domeniul lingvisticii, că faptul moral, care există în virtutea conștiinței imediate pe care o avem despre el, este probabil infinit mai important ca factor al limbii decît faptul material pe care ajungem să-l cunoaștem întotdeauna doar într-un mod foarte indirect și cu totul incomplet.

O figură vocală devine o formă începînd din momentul crucial cînd este integrată în acea funcționare a semnelor ce poartă numele de limbă, tot astfel cum *o bucată de pînză* care zace pe fundul calei devine *un semnal* în momentul cînd este arborată pe catarg 1. printre alte semne arborate în același timp și concurînd spre o anumită semnificație ; 2. între o sută de alte semne care *ar fi putut fi* arborate în locul ei și a căror amintire concură tot atît de mult la [...].

Ne întrebăm cum putem decide, căutînd să ne păstrăm în latura cea mai materială a lucrurilor, ce anume are în vedere specialistul în morfologie, cum putem decide așadar :

- I. Dacă ἔφην este *o formă de aorist* comparabilă cu ἔβην și dacă *structuri de aorist* cum ar fi ἔφην există doar în măsura în care invocăm de îndată *sensul*: 1. sensul general al aoristului ; 2. sensul particular conținut în ἔφην, care face ca această formă să nu fie un imperfect ca ἐδείκνυν, ci un aorist precum ἔβην, asemănător cu sensul general al aoristului, cu condiția să fie bine descris.
- II. Dar de unde deducem acum sensul aoristului, în absența căruia, după cum tocmai am văzut, orice clasificare a formelor ar fi imposibilă ? Îl deducem numai și numai din formele însele : ar fi cu neputință să distingem *o anumită idee* care să poată fi numită *aorist* dacă *forma* nu ar avea ceva particular.
- III. Or, se observă de îndată că aspectul particular al formei nu constă în altceva decît în faptul, pe cît posibil *absolut negativ*, al opoziției sau al diferenței față de alte forme : astfel, ἐδείξα este diferit de ἐδείκνυν, de δείκνυμι și de δείξω ; ἔλιπον este diferit de ἔλειπον, de λείπω sau de λείψω și λέλοιπα ; ἔχεα este diferit de χέω, ἔχεον ; ἠνεγμον este diferit de φέρω, ἔφερον, οἶσω, ἐνήν. Dimpotrivă, între formele ἔφην, ἐδείξα, ἔλιπον, ἔχεα etc. nu există nimic *unic* și caracteristic. De fapt, s-ar putea întîmpla prea bine ca aceste forme să aibă ceva comun și caracteristic, cum se întîmplă, spre exemplu, în cazul imperfectelor latinești în *-bam*. Dar acest fapt, dacă s-ar produce, ar fi în principiu lipsit de importanță și ar trebui considerat un simplu accident, putînd avea de altfel, în mod incontestabil, anumite consecințe proprii, asemenea tuturor accidentelor din care se compune dintotdeauna limba, dar nu mai mult decît accidentul contrar, asupra căruia tocmai ne-am oprit.

Rămîne să mai constatăm acum (IV) că nici una dintre considerațiile de mai sus nu poate fi separată de cealaltă.

Întotdeauna ajungem la patru termeni ireductibili și la trei raporturi ireductibile între aceștia, care formează pentru spirit un singur tot : (un semn/semnificația lui) = (un semn/și un alt semn) și, mai mult = (o semnificație/o altă semnificație).

Pentru ca lucrurile să se petreacă altfel, ar trebui ca unul dintre cei doi termeni să fie determinat în sine măcar într-un mod artificial, și este

tocmai ceea ce presupunem cu necesitate – și într-o anumită măsură – când vorbim despre o idee a sau despre o formă A . Dar realitatea este că, în limbă, ideea sau forma nu sînt nicidecum determinate; singura determinare care există este aceea a ideii prin formă și a formei prin idee.

Expresia primară a realității ar consta în a spune că limba (adică subiectul vorbitor) nu percepe nici ideea a , nici forma A , ci numai raportul $\frac{a}{A}$; această expresie ar fi însă cu totul grosieră. Într-adevăr, vorbitorul nu percepe decît raportul dintre două raporturi: $\frac{a}{AHZ}$ și $\frac{abc}{A}$ sau $\frac{b}{ARS}$ și $\frac{blr}{B}$ etc.

Numim această realitate **cuaternion final**, și o facem considerînd cei patru termeni în raporturile lor: triplul raport ireductibil. Comitem probabil o eroare renunțînd la a reduce aceste trei raporturi la unul singur; dar ni se pare că, pe undeva, o asemenea tentativă ar depăși competența lingvistului.

Foarte important

Nu este totuna, cum se crede adesea, dacă vorbim despre raportul dintre formă și idee sau despre raportul dintre idee și formă, întrucît, dacă luăm ca bază forma A , vom cuprinde în aceasta, mai mult sau mai puțin exact, un anumit număr de idei $a b c$:

$$\left(\text{raportul } \frac{abc}{A} \right)$$

pe cînd, dacă luăm ca bază ideea a , vom cuprinde în ea, mai mult sau mai puțin exact, un anumit număr de forme $A H Z$:

$$\left(\text{raportul } \frac{a}{AHZ} \right)$$

Remarcăm așadar că în limbă nu există puncte de plecare sau puncte de reper fixe.

7. [Schimbare fonetică și schimbare semantică]

Whitney, *Gramatica sanscritei*, p. 41 :

Traînd separat dublul subiect al modificării formelor și al modificării sensurilor în cadrul cuvintelor, nu creăm nicidecum o împărțire artificială și nu facem altceva decât să recunoaștem distincțiile naturale...

Nu putem să nu cădem pe gânduri văzînd cum, în paginile unor lucrări serioase (de exemplu la Whitney), se compară următoarele două tipuri de schimbări care se produc în timp :

- a) un cuvînt își schimbă semnificația ;
- b) un cuvînt își schimbă forma (sau aspectul fonetic), în sfîrșit se modifică din punct de vedere material.

Ar trebui să reluăm totul de la capăt, și nu prea știm de unde să începem. Indicat ar fi ca, dintre miile de subiecte posibile, să ne întrebăm ce este un cuvînt (în timp), dacă poate să-și schimbe forma și semnificația și, pornind de aici, la ce se referă afirmația izolată că [...].

Dar să ne limităm mai bine la a relua firul conducător în loc să încercăm să descîlcim multitudinea de erori și de termeni prost definiți care [...].

Intrînd așadar în acest cadru inadmisibil, vom avansa următoarele idei :

- că schimbarea semnificației nu are nici o valoare *ca fapt produs în timp*, și aceasta din motive diverse, între altele faptul că schimbarea se produce în fiecare moment și nu exclude semnificația precedentă, care devine concurentă, în vreme ce schimbarea formei rezidă în *substituirea* unui termen cu un altul, iar această substituie consacră, presupune cu necesitate – și o face prin ea însăși – prezența succesivă a două epoci ;
- că semnificația nu este decît un mod de exprimare a *valorii* unei forme, valoare care depinde total de formele coexistente în fiecare moment, și că, în consecință, e o întreprindere himerică a vrea să urmărești această semnificație în sine (cea ce nu ține cîtuși de puțin de lingvistică) și, mai mult decît atît, a vrea să o urmărești în raport cu o formă, întrucît forma se modifică și, o dată cu ea, se modifică

toate semnificațiile, în așa fel încît schimbarea semnificației nu poate fi controlată decît aproximativ, și în raport cu ansamblul.

Faptul că nu există nimic *instantaneu* care să nu fie *morfologic* (sau semnificativ), după cum nu există nimic morfologic care să nu fie instantaneu, este inepuizabil în dezvoltările pe care le comportă.

Dar acest prim fapt are ca pandant ideea că nu există nimic *succesiv* care să nu fie *fonetic* (sau, oricum, aflat în afara semnificației), după cum nu există nimic fonetic care să nu fie succesiv.

Foarte important

Persistența temporală și formală (mai mult sau mai puțin exactă) a multor funcții semnificative ne sugerează ideea falsă că nu ar exista o istorie a semnificațiilor – pentru că acest lucru nu înseamnă cu siguranță nimic –, ci o istorie a limbii, abordată din dubla perspectivă a formei și a sensului (cu alte cuvinte o morfologie istorică), sau o posibilitate de a urmări mișcarea cvadruplu combinată a schimbării figurilor vocale, a combinării lor generale în calitate de semne, a combinării lor generale cu ideea și a combinării lor particulare.

Or, persistența funcțiilor este un fapt aflat sub semnul hazardului total și care, în principiu, nu este mai puțin important decît opusul său. Recurgînd la comparația cu istoria unui organism (?) [...].

Cum poate fi identificată eroarea extremă care domină raționamentele cu privire la limbaj?

Se admite că există termeni *dubli* comportînd, pe de o parte, o formă, un corp, o realitate fonetică și, pe de altă parte, o semnificație, o idee, o realitate, un lucru spiritual.

Vom spune încă de la început că *forma* este același lucru cu *semnificația* și că această realitate este cvadruplă.

Imaginea obișnuită :

A Semnificație

B Formă

Imaginea propusă :

I	II
Diferență generală între semnificații (care nu există decît în funcție de diferența între forme).	<i>O</i> semnificație (aflată în raport cu o formă)
Diferență generală între forme (care nu există decît în funcție de diferența între semnificații).	<i>O</i> formă (aflată întotdeauna în raport cu o semnificație)

Afirmăm că termeni precum *Forma*, *Ideea*, *Forma* și *Ideea*, *Semnul* și *Semnificația* sînt impregnați de o concepție asupra limbii în mod clar falsă.

Nu se poate vorbi despre *o anumită* formă și o idee corespondentă, și nici despre *o anumită* semnificație și un semn corespondent. Există doar *forme* și *semnificații* posibile (nicidecum corespondente), ba chiar în realitate există doar *diferențe* între forme și *diferențe* între semnificații ; pe de altă parte, fiecare dintre aceste categorii de *diferențe* (și, prin urmare, de lucruri deja negative în sine) există ca diferență doar grație asocierii cu o altă categorie.

Interesant este că nazala, ca atare, pare a fi în multe limbi o *cantitate semiologică*. Astfel, în sanscrită – (doar) în ceea ce privește poziția mediană –, ne vom putea preface că ignorăm la fel de bine existența unui raport între *ń*, *ṅ*, *n* și *ñ* ca și între *b*, *g* și *d*. Așa cum nu stabilim nici o legătură între *b*, *g*, *d*, invocînd totuși, pentru a explica prezența lui *b*, *d*, *g*, fie punctul de vedere *diacronic*, fie *nici un* punct de vedere, tot astfel ar părea natural să invocăm pentru [...].

Cantitățile semiologice sînt unitățile în care limba reunește anumite elemente vocale, atribuindu-le o valoare unică sau asemănătoare [...].

Mecanismul limbii – abordată întotdeauna **la un moment dat**, de altfel singura manieră posibilă de a-i studia mecanismul – va fi redus cîndva la formule relativ simple, sîntem convinși de aceasta. Pentru moment, nici măcar nu putem visa la instituirea acestor formule : dacă, pentru a fixa ideile, încercăm să schițăm trăsăturile esențiale a ceea ce ne reprezentăm sub numele de *semiologie*, un sistem de semne total

independent de ceea ce l-a pregătit și așa cum există în spiritul subiecților vorbitori, este sigur că, fără să vrem, sîntem nevoiți să opunem încontinuu această semiologie eternei etimologii ; că, dacă mergem la detalii, această distincție este atît de delicată, încît absoarbe ea singură o atenție cît se poate de susținută și va fi tratată probabil ca o distincție subtilă într-o mie de cazuri, prevăzute sau neprevăzute ; că, în consecință, momentul în care se va putea opera fără probleme, în afara oricărei etimologii, asupra [...] este deocamdată îndepărtat.

8. [Semiologie]

I. Domeniul non-lingvistic al gîndirii pure, sau fără semn vocal și în afara semnului vocal, care se compune din cantități absolute.

II. Domeniul lingvistic al *semnului vocal* (*semiologia*), în care este la fel de inutil să ne propunem a analiza ideea în afara semnului ca și semnul în afara ideii. Acest domeniu este deopotrivă cel al *gîndirii relative*, al *figurii vocale relative* și al relației dintre cele două.

III. Domeniul lingvistic al sunetului pur sau al elementului ce servește drept semn considerat în sine și în afara oricărei relații cu gîndirea = **fonetica**.

I. Domeniul *non-lingvistic* al gîndirii pure, sau fără semn vocal și în afara semnului vocal.

Indiferent de știința căreia îi aparține, în acest domeniu trebuie să expulzăm orice categorie absolută a ideii, dacă o prezentăm într-adevăr ca absolută, dacă pretindem, spre exemplu, că formulăm categoria **soare**, sau categoria **viitor**, sau categoria **substantiv considerîndu-le cu adevărat absolute și independente de semnele vocale** ale unei limbi sau de infinitele varietăți de semne, oricare-ar fi ele. Nu lingvistului îi revine sarcina de a examina de unde poate începe cu adevărat „eliberarea” semnului vocal ; dacă anumite categorii sînt preexistente, iar altele posterioare acestuia ; dacă, prin urmare, unele sînt absolute și necesare spiritului, iar altele relative și contingente ; dacă unele pot continua să existe în afara semnului, în vreme ce altele se asociază cu un semn etc. Numai ideea aflată în raport cu semnele [...].

II. Domeniul *lingvistic* al *gîndirii*, care devine **idee în semn**, sau al *figurii vocale*, care devine **semn în idee**, ceea ce nu reprezintă două

aspecte diferite, ci unul singur, contrar primei erori fundamentale. A spune că semnul ideii e cuvântul este exact la fel de adevărat ca și a afirma că semnul cuvântului este ideea ; ideea e semnul cuvântului în fiecare moment, dacă avem în vedere că, în absența ei, este imposibil să fixăm și să delimităm din punct de vedere material chiar și un cuvânt în frază.

Cine spune *semn* spune *semnificație* și cine spune *semnificație* spune *semn* ; a lua ca bază *semnul* (și numai *semnul*) nu doar că este inexact, dar pur și simplu nu spune nimic, din moment ce, atunci când își pierde toate semnificațiile, *semnul* nu este nimic altceva decât o figură vocală.

În lingvistică, distincția fundamentală și unică depinde deci de cunoașterea următoarelor aspecte :

- dacă *un semn sau o figură vocală* sînt considerate *semn* (semiologie = morfologie, gramatică, sintaxă, sinonimie, retorică, stilistică, lexicologie etc., *întregul fiind inseparabil*), ceea ce implică automat existența a patru termeni ireductibili și a trei raporturi între acești patru termeni, toate trei trebuind să fie de altfel „transportate” de gândire în conștiința subiectului vorbitor ;
- sau dacă *un semn sau o figură vocală* sînt considerate *figură vocală (fonetică)*, ceea ce nu antrenează obligația imediată de a aborda un singur termen diferit și nici pe aceea de a-și reprezenta altceva decât faptul obiectiv, ci un demers care este un alt mod eminentamente abstract de a investiga limba : pentru că, în fiecare moment al existenței sale, doar faptul perceput de către conștiință, altfel spus faptul care este sau devine *semn*, **există** din punct de vedere lingvistic.

9. [Cuvînt înainte]

Foarte important

Nu putem să nu recunoaștem că marea dificultate a expunerii noastre (și cea care ne temem că va denatura mereu sensul observațiilor noastre așa cum vor fi reflectate ele în mintea unora dintre cititori) vine chiar din eroarea pe care lucrarea noastră este destinată să o combată. În prezent am ajuns să ne imaginăm că reflectarea faptelor de limbaj în

raport cu o epocă dată reprezintă *ipso facto* o manieră **empirică** de exprimare, în vreme ce singura manieră **rațională** de a le exprima ar fi cea care recurge la perioade anterioare. Scopul nostru este de a demonstra că fiecare fapt de limbaj există deopotrivă în sfera prezentului și în cea a trecutului, avînd două existențe distincte, și comportă nu **una**, ci de obicei **două expresii raționale**, legitime în egală măsură, ambele la fel de imposibil de suprimat și ajungînd să facă din unul și același lucru două lucruri distincte ; nu este vorba aici de un joc de cuvinte și nici de o eroare de interpretare cu privire la ceea ce numeam mai sus *un lucru*, adică un obiect distinct al gîndirii, și nu o idee diferită asupra aceluiași obiect.

De fiecare dată cînd va fi vorba despre critica operațiilor gramaticale întreprinse asupra *unui stadiu determinat al limbii*, observațiile noastre vor risca să fie interpretate ca o banală afirmare a principiului istoric, fapt reprezentînd tocmai contrariul a ceea ce intenționăm.

Într-adevăr, în ceea ce ne privește, susținem, dimpotrivă, că există o cercetare științifică ce vizează fiecare stadiu al limbii luat în sine și că această cercetare nu doar că nu presupune recurgerea la punctul de vedere istoric și nu depinde cîtuși de puțin de acesta, ci în plus are drept condiție preliminară anularea sistematică a oricărui tip de perspectivă și de noțiune istorică, precum și a oricărei terminologii istorice.

Din nefericire, modalitatea de a formula faptele pentru fiecare dintre aceste stadii ale limbii luate în sine este pînă în prezent eminentemente *empirică* sau, ceea ce este mult mai rău, pervertită în însuși principiul său prin imixtiunea așa-zis științifică a rezultatelor istoriei într-un sistem care funcționează, repetăm, cu totul independent de istorie.

Fie-ne iertată absolutizarea, dar, la drept vorbind, ni se pare că, pînă și într-o lucrare cît se poate de generală și, într-un fel, de popularizare cum este, spre exemplu, *Viața limbajului* a lui Whitney, ar trebui formulată încă de la prima pagină următoarea dilemă :

- Vrem să considerăm limba ca fiind mecanismul ce servește la exprimarea unei judecăți ? În acest prim caz, care este la fel de important ca și celălalt, dacă nu chiar infinit mai important, orice perspectivă istorică asupra formelor ne-ar fi inutilă și, de un secol încoace, întreaga activitate a școlii lingvistice dirijată exclusiv asupra succesiunii istorice a anumitor identități care, de la un moment la altul, servesc la mii de scopuri, este în principiu lipsită de importanță.

În practică – și, auxiliar, cu condiția suplimentară de a fi aplicat într-o nouă manieră, care ar deveni astfel metodică și sistematică –, recunoaștem că demersul de tip istoric poate arunca o lumină incidentă foarte vie asupra condițiilor ce guvernează exprimarea gândirii, în principal aducând dovada că nu gândirea creează semnul, ci în primul rînd semnul ghidează gândirea (prin urmare, o creează cu adevărat și o stimulează ca, la rîndul ei, să creeze semne, puțin diferite totuși de cele pe care le-a receptat).

- Sau, dimpotrivă, vrem să considerăm limba ca fiind o sumă de semne (sistemul nu trebuie adus aici în discuție) care beneficiază de capacitatea de a se transmite în timp, de la individ la individ, din generație în generație. Trebuie să constatăm încă de la început că această idee abia dacă prezintă vreun aspect comun cu precedentă. Opinia în cauză, care poate părea paradoxală, își găsește în fiecare moment verificarea; iată cele două modalități – pe care le vedem ca ireductibile – de a aborda limba. Să presupunem că trebuie să vorbim despre *originea limbajului*. Vor apărea automat două maniere de a concepe problema: fie condițiile în care o judecată ajunge să corespundă unui semn, fie condițiile în care un semn ajunge să se transmită timp de șase sau douăsprezece luni, și astfel *judecata* este suprimată de îndată, întrucît ea poate fi diferită de la un moment la altul. Or, fenomenul primordial al limbajului este asocierea unei judecăți cu un semn și, în transmiterea semnului, tocmai acest fapt primordial e suprimat.

10a. Despre esență etc. [Perspectiva instantanee și perspectiva fonetică. Stadiul]

De îndată ce ne plasăm în mod hotărît în perspectiva *instantanee*, ajungem iar și iar să înțelegem că nimic dintr-un **stadiu** al limbii nu poate numit fonetică.

Totuși, 1. fiecare fapt așa-numit fonetic care există în gramatica unei limbi la un moment dat este cu adevărat fonetic dacă e privit *în raport cu o altă epocă* (și dacă începem prin a-l formula în cu totul alt mod), dar în acest caz abandonăm perspectiva instantanee și amestecăm două puncte de vedere care nu suportă alăturarea.

Altminteri, 2. dacă, dimpotrivă, dorim să formulăm faptul, propunându-ne în mod metodic să ne păstrăm într-o epocă dată, de regulă este imposibil să ne dăm seama prin ce anume se distinge acest fapt de un fapt semiologic (sau, dacă vreți, morfologic) oarecare, cum ar fi, de pildă, opoziția dintre formele *lupum* și *lupus* sau dintre *tu es* și *es-tu*.

Cazul lui *ṅ* cerebral sanscrit : *pitṛnāmakam*

2 forme și 2 sensuri (fiecare opunându-se celorlalte)

2 forme și 1 sens

(1 formă și 2 sensuri)

zero forme și 1, 2 sau mai multe sensuri

Cehă : genitivul plural *zlat*

Orice fel de semn care există în limbaj (1. semnul **vocal** aparținând oricărei categorii, semn complet cum ar fi un cuvânt sau un pronume, semn complementar precum un sufix sau o rădăcină, semn golit de orice semnificație completă sau complementară cum ar fi un „sunet” anume din limbă ; sau semn non-vocal, de exemplu „faptul de a plasa un semn determinat în fața altui semn determinat”) are nu o valoare *pur* și *simpliciter* pozitivă, ci, dimpotrivă, are întotdeauna, în esență, o valoare **negativă**.

Baza perceptibilă care este primul și ultimul fundament al oricărui tip de considerație, fie ea lingvistică, istorică, filozofică sau psihologică, nu este

- nici forma,
- nici sensul,
- nici 3. unitatea indisolubilă între formă și sens,
- nici 4. diferența între sensuri,
- ci 5. diferența dintre forme.

În cehă, un cuvânt (neutru) : *zlato*

Aș fi tentat să spun că acest fapt este, el singur, cu mult mai ilustrativ decât tot ceea ce au scris lingviștii despre limbă, iar filozofii despre mecanismul fundamental al raportului dintre semn și idee.

În primul rînd, nu ne-am putea dori o dovadă mai evidentă în sprijinul afirmației conform căreia un semn al limbajului nu există decît prin simplul fapt al existenței celorlalte semne, de vreme ce, în declinarea lui *zlato*, toate combinațiile posibile ale ideii de substanță cu cele ale [...], dar fapt este că *zlat* e cu adevărat în măsură să reprezinte, în afara ideii [...].

Cum se produce acest lucru? Exclusiv prin opoziție cu *zlatěch*.

Cine spune *formă* spune *diferență* față de alte forme și nimic altceva. Putem să avem în vedere exclusiv diferența față de o altă formă, spre exemplu doar diferența dintre ἵππος și ἵππον sau dintre ἵππος și θάλασσα. În acest caz, *forma* nu este determinată, ea nu este determinată [...].

? *Cercul vicios fundamental*

Numim *formă* o figură vocală care este determinată *pentru conștiința subiecților vorbitori*. (Cea de-a doua mențiune este de fapt superfluă, pentru că nimic *nu există* decît în măsura în care există pentru conștiință; prin urmare, dacă o figură vocală *este* determinată, aceasta înseamnă că ea este determinată în mod imediat.)

Prin ce anume această figură vocală este determinată *pentru conștiința subiecților vorbitori*?

1. Să fie oare, cum ne-am putea imagina la prima vedere, prin sunete, prin succesiunile identice de sunete identice care sînt cuprinse în ea?

Cîtuși de puțin. Cineva care trăiește în *Cher* poate să-și petreacă întreaga viață fără a-și da seama că numele departamentului unde locuiește nu diferă, din punctul de vedere al sunetelor care îl compun, de cuvîntul pe care îl pronunță cînd spune *cher ami*. (Diferite exemple.)

Aș adăuga aici faptul că, în mod curent, citim fără a ne da seama de forma semnelor: astfel, majoritatea persoanelor interogate sînt puse în mare încurcătură cînd trebuie să reproducă exact forma unui *g* (mic, rotund) de tipar, pe care oricine îl citește de cincizeci, dacă nu chiar de o mie de ori pe zi. Fenomenul pare a fi identic în cele mai mici amănunte cu acela al neconștientizării sunetului în sine în cadrul cuvintelor. Într-o manieră mai generală, mi se pare că, fie în domeniul *efectului individual* (=semiologic), fie din perspectivă istorică, faptele

relative la scriere reprezintă, poate pentru toate faptele de limbaj, fără excepție, o adevărată mină de observații interesante și de fapte nu doar analoge, ci complet omoloage, de la un capăt la altul, cu cele pe care le putem discerne în limbajul vorbit. În cazul scrierii, *sensul* este reprezentat de *sunet*, în vreme ce *sunetul* este reprezentat de trăsături grafice; însă raportul dintre trăsătura grafică și sunetul vorbit este același cu cel dintre sunetul vorbit și idee.

2. Să fie oare prin sensul care îi este atașat figurii vocale? Nici o eroare! anti-Pascal.

Răspunsul este și în acest caz *negativ*, întrucât, în primul rând, sensul poate varia într-o măsură infinită fără ca sentimentul unității semnului să fie măcar vag afectat de aceste variații. Așa se întâmplă în cazul *concepției* (cu toate că, de la un moment la altul, se poate întâmpla la fel de bine ca unitatea să fie ruptă în favoarea acestor variații). Dar niciodată fenomenele de acest fel, care presupun în mod obligatoriu *o succesiune de stadii*, nu ne vor ajuta să înțelegem ce este *un stadiu* lingvistic în sine sau ce valoare au termenii care depind de el; și tocmai imixtiunea perpetuă și dezastruoasă a ceea ce este *succesiv* sau retrospectiv în ceea ce este instantaneu sau prezent, direct și general, este cea care face obiectul atacurilor noastre. Nu trebuie nici măcar să visăm că am putea defini ce este o formă sau orice altă entitate din cadrul lingvisticii dacă începem prin a permite ca într-un stadiu real A să se infiltreze un alt stadiu real B, *anterior*, ajungând printr-o asociere anormală la un stadiu complet imaginar $\frac{A}{B}$.

Notă. Mă gândesc chiar că dubla cercetare, semiologică și istorică, a scrisului (cea istorică devenind echivalentul *foneticii* în studiul limbajului) constituie, prin natura scrisului, o categorie de studii aproape la fel de demnă de atenția noastră ca și [...]. Pînă în prezent, paleografia pare să fi fost total inconștientă de acest scop.

10b. Regulă: *ṅ* cacuminal

Cum se face că pînă și o regulă a alternanței cum ar fi cea a lui *n* cacuminal înlocuindu-l pe *n* dental după *r*, *ś*, *ṛ* în sanscrită este etimologică (sau a devenit *semiologică*), însă *nu este fonetică*, din moment ce avem

pitarnāma numele tatălui
sau chiar *pitṛnāma pitṛnāmakar* într-un cuvânt,

fără ca apropierea, *ba chiar imediata vecinătate*, a lui *r* să aibă vreo influență asupra pronunțării lui *n* dental? A formula așadar o regulă „fonetică” după care *n* precedat de *r* evoluează la *ṅ* ar fi absolut [...].

11. [Diversitatea semnului]

(De examinat) „Diversitatea semnului în idee” pare a fi proprie elementelor gramaticale, în vreme ce în sinonimie se înregistrează întotdeauna diversitatea ambelor realități.

Vă fi din ce în ce mai dificil să trecem sub tăcere faptul că nu dispunem de nici un tip de distincție gramaticală care să se întemeieze pe un principiu definit sau pe mai multe principii definite în [...].

Nicăieri nu vom găsi terenul sigur pe care se sprijină definițiile : aici sînt reunite o serie de semne în numele unei idei (presupunînd așadar că semnul în sine nu este definit), dincolo un anumit semn este interpretat, dimpotrivă, ca fiind un lucru definit.

Expresii precum *categorie gramaticală*, *distincție gramaticală*, *formă gramaticală*, *unitate* și *diversitate a formelor gramaticale* sînt tot atîția termeni curenți, cărora ne vedem obligați să le contestăm orice sens precis. De fapt, ce este *o entitate gramaticală* ?

Procedăm exact ca matematicianul care ar dori să demonstreze proprietățile cercului și ale elipsei fără să fi precizat în prealabil ce numește el cerc sau elipsă.

Astfel, *diversitatea semnului* – o noțiune utilizată dintotdeauna (sub diverse forme) și care pare a fi clară – nu semnifică absolut nimic, putîndu-se vorbi doar despre *diversitatea semnului în ideea unică* sau despre *diversitatea semnului în ideea diversă*.

Iar cele două lucruri, rămînînd radical diferite, se întrepătrund în fapt atît de mult, încît ar fi profund fals să afirmăm că este de-ajuns să presupunem ce se întîmplă în fiecare caz – dacă avem în vedere că, după doar cîteva minute, vom cădea în eroare fără a bănui absolut nimic.

Însă, la rîndul lor, cele două lucruri nu reprezintă decît un aspect momentan, o manieră empirică de a exprima faptele, dat fiind că nici

ideea, nici semnul, nici diversitatea semnelor, nici diversitatea ideilor nu reprezintă niciodată în sine un termen anume : nu există altă certitudine în afara diversității semnelor, combinată indisolubil și într-un mod extrem de complex cu diversitatea ideilor.

Combinându-se, cele două haosuri dau naștere unei *ordini*. Nu este nimic mai zadarnic decât să-ți propui a stabili ordinea separându-le. Nimeni – o știm prea bine – nu se gîndește să le separe în mod radical. Toată lumea se mărginește la a le degaja unul de celălalt și la a porni *ad libitum* de la oricare dintre ele, după ce în prealabil a proiectat fie pe unul, fie pe celălalt, ca pe un lucru socotit a exista prin sine. Aceasta este ceea ce numim dorința de a separa cele două haosuri, pe care o considerăm a fi neajunsul fundamental al considerațiilor gramaticale cu care sîntem obișnuiți.

<i>rathād – rājnas</i>		<i>diversitatea semnului în semnificația unică</i>
<i>rathād – rathē</i>		
<i>rājnas – rājnas</i>		<i>unitatea semnului în ideea diversă</i>
<i>idem – idem</i>		
<i>(rathād – rathē)</i>		diversitatea ideii în semnul divers (unitatea ideii în semnul unic)
<i>(rathād – rājnas)</i>		

Rest :

<i>rathād – rathē</i>		diversitatea semnului în semnificații diferite		
<i>rājnas – rājnas</i>			unitatea semnului într-o semnificație diferită	
<i>rathād – rājnas</i>				diversitatea semnului într-o semnificație unică
<i>unitatea semnificației</i>				

O semnificație capătă existență sau poate părea că ar căpăta existență în afara semnelor [...].

1. *Diversitatea semnului corespunzător unor semnificații diferite (sau de uz diferit)*

În acest punct putem înlocui, dacă dorim, termenul *semnificație* (sau *uz*) prin *idee* sau prin altceva, fără nici un inconvenient grav,

întrucît, deși acesta constă într-o *diversitate*, fiind prin urmare relativ, nu vom fi tentați să atribuim o existență pozitivă și finită unuia dintre cei doi termeni în afara celuilalt sau pornind de la unul dintre ei mai degrabă decît de la celălalt, aceasta indiferent de cuvintele la care recurgem.

2. *Diversitatea semnului corespunzător unei semnificații unice (sau de uz unic)*

(*rathād – rājnas*)

Dimpotrivă, ar fi foarte critic dacă ne-am propune să începem a vorbi despre diversitatea semnului în *ideea unică* în loc să vorbim despre diversitatea sa în *uzul unic* sau în *semnificația unică* [...], întrucît aceasta ar presupune să cădem în eroarea de a crede că există cîteva categorii ideale, stabilite în prealabil, în interiorul cărora accidentele semnului evoluează mai apoi în mod accesoriu. Unitatea „ideii” care guvernează aici aspectul particular al semnului își găsește consfințirea tocmai în faptul de a se materializa – în alte domenii și, la rîndul său, în aceeași limbă – într-o *unitate a semnului* în opoziție cu o *diferență de idei* (al treilea caz).

Dacă am ține neapărat să ne servim de cuvîntul *idee*, de aici ar rezulta că am fi obligați să formulăm după cum urmează cele două cazuri de care ne ocupăm :

- *primul caz* (pur și simplu) : diversitatea semnului în ideea diversă, dar, în replică,
- *al doilea caz* : diversitatea semnului în ideea unică, în măsura în care această unitate a ideii corespunde pe undeva unui semn unic.

3. *Diversitatea semnificației corespunzătoare unității semnului*

Două aspecte trebuie eliminate :

1. diferitele sensuri ale unui cuvînt – care nu ar putea fi diferite decît dacă sînt definite exact, fiecare printr-un alt cuvînt ;
2. sensurile a două omofone, cum ar fi *son* (lat. *sonus*) și *son* 'al său'.

Rămîne de discutat cazul ablativului *rājnas* și al genitivului *rājnas*.

12. [Viața limbajului]

Prin *viața limbajului* putem înțelege înainte de toate faptul că limbajul trăiește de-a lungul timpului, altfel spus este susceptibil de a se transmite.

Acest fapt este, dacă doriți, un element vital al limbajului (întrucât în limbaj nu există nimic care să nu fie transmis), însă el este mai curînd străin de limbaj.

- Fie **semn** și *desfășurare în timp*, situație în care nu putem vorbi nicidecum despre **idee** în semn. Este ceea ce numim fonetică.
- Fie **semn** și **idee**, dar atunci avem cazul invers : nu putem vorbi despre *desfășurare în timp*, ci trebuie să respectăm cu strictețe momentul și doar *momentul*. Este domeniul morfologiei, al sintaxei, al sinonimiei etc.

Existența pe care o putem atribui semnului nu se găsește, în principiu, altundeva decît în asocierea făcută de spirit între semn și o idee : iată de ce putem și chiar trebuie să ne mirăm că devine totuși necesar să-i recunoaștem semnului o a doua existență, independentă de idee pe măsură ce înaintăm în timp. Această a doua existență – este esențial să o remarcăm – nu se manifestă sau nu-și găsește o consfințire palpabilă decît în momentul în care avem, unul în fața celuilalt, *un trecut* și *un prezent*, în vreme ce prima existență este direct conținută în prezent. În compensație, a doua existență a semnului (*de-a lungul timpului*) nu ar putea fi susținută decît izolînd semnul de semnificația sa și de orice altă semnificație care i-ar fi atribuită.

Sistemul limbii poate fi comparat în mod profitabil și în mai multe sensuri – deși comparația este dintre cele mai grosiere – cu un sistem de semnale maritime, obținute cu ajutorul unor pavilioane de diverse culori.

Cînd un pavilion flutură printre alte pavilioane pe catargul [...], putem vorbi despre două existențe : prima se referă la existența pavilionului ca bucată de pînză roșie sau albastră, a doua trimite la rolul acestuia de semn sau de obiect înțeles de cei care îl observă ca fiind înzestrat cu un anumit sens. Să remarcăm cele trei trăsături care rezultă din această a doua existență :

1. Ea nu apare decît în virtutea judecății care îi este atașată.
2. Tot ceea ce reprezintă pentru spirit semnalul maritim al unui steag roșu sau albastru vine nu din ceea ce este acesta, și nici din ceea ce

sîntem dispuși să-i asociem, ci exclusiv din următoarele două lucruri : a) din *aspectul său particular* în raport cu alte semne care apar în același moment ; b) din *aspectul său particular* în raport cu alte semne care ar fi putut fi arborate pe catarg în locul său și în locul semnelor care-i sînt asociate. În afara acestor două elemente negative, dacă ne întrebăm în ce anume rezidă existența pozitivă a semnului, vedem de îndată că el nu posedă nici o existență de acest gen, și că aceste [...].

Cînd trecem la analiza ultimă, la care ajungem foarte repede, observăm că în mod cert nu vom fi în măsură să înțelegem ce este limba fără a cunoaște mai întîi vicisitudinile prin care trece ea de la o epocă la alta ; însă, la urma urmei, nu este nimic mai necesar, credem noi, decît restabilirea unei delimitări absolute între realitatea reprezentată de „limbă”, întotdeauna momentană, și faptul contingent că această realitate este destinată în mod obișnuit să se transmită de-a lungul timpului. În realitate, tot ceea ce există în limbă vine de multe ori din accidentele survenite în **transmiterea** sa, ceea ce nu presupune însă că studiul acestei transmiteri ar putea să se substituie studiului limbii, și cu atît mai puțin că nu ar exista în fiecare moment, așa cum am afirmat, două lucruri aparținînd unor categorii total distincte, pe de o parte în limbă și pe de alta în transmitere.

13. [Gramatică : categorii]

O categorie gramaticală, cum ar fi, spre exemplu, categoria *genitivului*, este un lucru de-a dreptul imposibil de sesizat, un cuvînt care, în felul în care îl folosim zi de zi, este complet golit de sens. Nu vrem să spunem – fapt evident de la bun început – că această categorie nu ar fi utilă spiritului sau că nu ar fi reprezentată cu necesitate în diversele limbi pe care le vom avea în vedere, și nici că este unică prin ceea ce conține în general ori în particular într-o anumită limbă. Intenția noastră este de a arăta că, într-o limbă determinată în care există un „genitiv”, nu vom ști niciodată ce se înțelege, de la un moment la altul, de la o pagină la alta și chiar de la un rînd la altul, prin cuvîntul „genitiv” sau ce generalizare se are în vedere cînd se vorbește despre categoria

genitivului de care uzează gramatica respectivei limbi. Să luăm exemplul genitivului grecesc.

Uneori, în greacă, prin *genitiv* înțelegem „marca *gramaticală* a genitivului”, sub anumite aspecte superioară semnelor, exterioară acestora, independentă de ele și plutind în domeniul ideii pure, în așa fel încât discutăm [...].

14. [Gramatică : reguli]

Dintre regulile considerate esențiale într-o gramatică sanscrită, să luăm următoarea regulă fonetică : „Sunetul sanscrit *s* precedat de *k*, *r* și alte vocale decât *a* [*ā/ā*] devine (trece la, se schimbă în) *ś*”. Nu atacăm aici formula. Să spunem, spre exemplu : „Ceea ce este *s* într-un caz apare ca *ś* într-un alt caz” ; vom prelua formularea cea mai puțin expusă criticilor și vom analiza ce trebuie să gândim despre o asemenea regulă în sine.

1. Ce îl determină pe gramatician să se simtă obligat, parcă dintr-o dată, să formuleze o regulă cu privire la apariția unui anumit element *ś*, în vreme ce majoritatea celorlalte elemente ale aceluiași sistem nu-l preocupă cîtuiși de puțin ? Nu i-a trecut deloc prin minte, spre exemplu, să explice sau să reducă la o regulă prezența unui *p* în *pitā* sau a unui *v* în *aśvas*. De ce prezența lui *ś* în *śiśmas* sau *vakṣyāmi* i-ar atrage – sau ne-ar atrage – mai mult atenția, de ce ar presupune ea, mai curînd decît alte fapte, o explicație sau s-ar preta mai bine reflecției, reclamînd astfel de urgență formularea unei reguli ?

Răspunsul nu trebuie căutat prea departe. În cazul lui *ś* – nu și în cel al lui *p* – s-a întrevăzut posibilitatea formulării unei reguli, acest sunet incitînd, din întîmplare, spiritul gramaticianului : și cu aceasta am spus totul. Vom examina în continuare de ce depinde posibilitatea formulării unei reguli, dar să constatăm mai întîi absența totală de direcție și de metodă care a guvernât nașterea regulii, avînd în vedere faptul că nimeni nu și-a pus nici măcar întrebarea dacă într-o limbă există în mod obișnuit anumite sunete mai predispuse decît altele la a-și justifica prezența, în ce circumstanțe se poate produce asemenea lucru și, în definitiv, din ce se compune capitolul „foneticii” unei limbi, care nu constă decît în reguli de acest gen (firește, după ce au fost degajate de

Trăsăturile tipului de fapte morfologice sau ale tipului de reguli „fonetice” care dau iluzia unor fapte fonetice

Se cere să urmărim ce reprezintă ele 1. în raport cu datele cu adevărat fonetice și cu etimologia și 2. în raport cu datele de ordin morfologic în general.

Prima serie de reflecții

De unde pornim, ce ne propunem și unde ajungem dacă, *pe bună dreptate sau nu*, încercăm să formulăm o regulă de *fonetică instantanee*, rămânând totuși fideli acestui punct de vedere, legitim sau nelegitim, căci consecințele amestecului *ad libitum* de puncte de vedere (procedeu obișnuit) nu pot fi studiate decât ulterior ?

1. De unde pornim și ce ne propunem ? Nu ne propunem nimic. Pornim, cu totul empiric și mecanic, de la impresia că prezența unui element se află în relație cu anumite circumstanțe și oferă un caracter apreciabil de regularitate. Dacă decidem, spre exemplu, *că este posibil* să formulăm o regulă cu privire la apariția unui fenomen, aceasta se întâmplă pur și simplu pentru că, nu se știe cum, s-a conturat *posibilitatea* de a formula regula respectivă ; cea mai bună dovadă este faptul că nimeni nu se preocupă de formularea apariției, că în aceeași limbă avem la dispoziție o mulțime de elemente de același ordin care nu atrag atenția nimănui și a căror prezență în opoziție cu prezența celorlalte nu devine niciodată obiectul unei reguli, și toate acestea fără să se înregistreze măcar o tentativă de a explica motivele.

2. În ce circumstanțe exacte prezența unui element (nesemnificativ în sine și numit, tocmai de aceea, *fonetic*) devine astfel obiectul *unei reguli* ?

Toate regulile de fonetică instantanee au în realitate, ca substanță perpetuă, afirmația că un element β (în circumstanțe stabilite) este substitutul unui element α .

Să distingem cît se poate de clar două lucruri în această schemă invariabilă. Primul lucru, asupra căruia nu formulăm nici o apreciere, este că, dintre doi termeni *in praesentia* acceptăm că unul, α , este termenul *dat și normal*, în vreme ce al doilea, β , este declarat a fi înlocuitorul sau reflexul celui dintîi. Celălalt fapt, care rămîne total independent de prima concepție sau de prima formulare este că, într-adevăr, de îndată ce o „regulă” de „fonetică instantanee” este enunțată sub o formă oarecare (unul dintre termeni poate fi zero), vor exista, inevitabil și fără excepție, doi *termeni in praesentia*.

3. Dat fiind că orice regulă de fonetică instantanee „se mișcă” între doi termeni $\alpha - \beta$ interschimbabili, de unde deducem că unul dintre aceștia, spre exemplu α , prezintă o preeminență sau o prioritate în raport cu celălalt ?

Spre exemplu, dacă presupunem – cum de fapt se și impune – că ar fi necesar să stabilim o regulă în legătură cu apariția lui *ś* sanscrit (recunoscînd de altfel faptul evident că această regulă nu înseamnă în fond studierea apariției lui *ś*, ci analiza substituției *ś/s*), de ce așadar, o dată ce admitem aceste lucruri, să spunem că *s* sanscrit „devine” *ś* în anumite circumstanțe (și neglijăm complet problema majoră reprezentată de cuvîntul „devine”), mai curînd decît să afirmăm, dimpotrivă, că *ś* sanscrit „devine” *s* în alte situații? Aici începe o întregă serie de remarcă avînd un domeniu general de aplicație.

Dacă dorim cu adevărat să ne limităm la un stadiu anume al limbii – în lipsa căruia nu ne putem plasa pe un teren sigur –, nu sîntem mai îndreptățiți să afirmăm că termenul α este înlocuit de termenul β (sau că evoluează la termenul β) mai degrabă decît contrariul; nu există nici cel mai mic motiv de a atribui lui α sau lui β calitatea de termen normal în raport cu celălalt. „*S* precedat de *k*, *r* și alte vocale decît *a* [*ā/ă*] devine *ś*” sau, într-o încercare de progres, ceea ce într-un caz este *s* devine *ś* în altul.

(Nu insistăm aici asupra formulei și admitem că regula poate fi enunțată fără a depăși epoca dată.)

Prima categorie de considerații

[a] Ce anume îl determină pe gramatician să-și propună să emită o regulă (numită regulă fonetică) în legătură cu prezența unui *ś* în *vākṣu*, *giriṣu*, *śiṣmas* etc., în vreme ce nimeni nu se gîndește să formuleze o regulă relativ la prezența unui *p* în *pitā*, a unui *v* în *ava* etc. ? Așa cum oricine poate să-și dea seama, este exclusiv faptul că *ṣ* se opune lui *s* în forme evident înrudite : [...].

b) Admițînd că sîntem îndreptățiti să formulăm o regulă – cum de consideră gramaticianul [...].

Prin urmare, pretinsa regulă fonetică pe care o construim închi-zîndu-ne într-un stadiu anume al limbii nu se distinge prin nimic de o regulă morfologică, cu care ea se identifică în mod efectiv și cert.

vākṣu – *jihvāsu* este o regulă cît se poate de asemănătoare în esența și în natura sa cu cea conform căreia există forme de prezent în *-mi* și [...].

c) Regula este, la urma urmei, expresia unei alternanțe, fapt în esență morfologic.

De îndată ce se suprimă alternanța, dispar și regula, și ideea de a formula o regulă.

Astfel, să ne referim doar la faptul că nu vom întîlni niciodată un *s* după *k*, *r* și vocală în exemple precum *muṣṅāmi* și *asmi*, care nu au nimic în comun din punct de vedere morfologic.

Tot astfel, pentru *ṅ* = *n*-. Situații precum *śūrēṅa aśvēna* sau *muṣṅāmi* -/*badhanāmi* sau *nayāmi* -/*praṅayami* [...].

16. Caracteristicile regulii de fonetică instantanee

Caracteristicile regulii de fonetică instantanee

1. Ea presupune doi termeni, α și β .

(§) (Nici o regulă de acest gen nu se aplică unui termen determinat în afara unei opoziții față de alți termeni, spre exemplu [...]).

2. Termenii α și β sînt simultani. (§)

3. [...].

Chiar admițînd în bloc toate formulele, nu vom putea accepta, prin aceea că ele au o oarecare legătură cu punctul de vedere etimologic, [...].

(Regula de fonetică instantanee ne apare în esență ca fiind incapabilă – chiar ca regulă practică – să formuleze un raport constant între fapte.)

– *Schimbul*, ca unică expresie autentică a oricărei mișcări în limbă.

În viața limbii există două feluri de *schimb*, complet distincte, dar în revanșă nu există *schimbare*. Ca să avem *schimbare*, ar trebui să existe o materie definită în sine la un moment dat, ceea ce nu se întîmplă niciodată; un cuvînt nu este pronunțat decît pentru valoarea sa.

În cadrul *schimbului*, unitatea este stabilită printr-o valoare ideală, în numele căreia declarăm ca adecvate între ele obiecte materiale care pot fi de altfel absolut diferite și, în plus, reînnoite constant în substanța lor. Este exact caracterul tuturor „schimbărilor” sau „mișcărilor” lingvistice.

În afara principiului unității valorice nu există nici un alt principiu al *unității*, prin urmare nu putem vorbi despre o schimbare care să nu aibă forma unui *schimb*. Există apoi diferite tipuri de *valori* ce depind de baza de la care pornim.

Înlocuind ludovicii prin napoleoni, realizăm o schimbare.

O regulă de „fonetică instantanee” este întotdeauna *teoretic* imposibil de formulat într-o manieră satisfăcătoare și rațională și, în plus, nu va avea niciodată, *practic*, vreo garanție a „regularității”.

Într-un sistem considerat la un moment dat, este evident că nimic nu poate fi *fonetic*.

Este foarte ușor de remarcat, în toate domeniile lingvisticii, că, de îndată ce o propoziție capătă un caracter general, ea exprimă – după voia fiecăruia – fie lucrul cel mai banal, enunțat de emițător cu o oarecare pudoare, fie lucrul cel mai paradoxal, ce va fi combătut orbește de aceleași persoane care rîdeau adineaori, cînd auzeau același adevăr, spus într-o formă mai facilă.

17. [Vorbire efectivă și vorbire potențială]

Numim *sintagmă* vorbirea efectivă,

- sau combinația de elemente conținute într-o tranșă de vorbire reală,
- sau modul de organizare în care elementele sînt legate între ele prin intermediul elementelor următoare și al celor precedente.

Prin opoziție cu *paralelia*, sau vorbirea potențială, sau suma de elemente concepute și asociate de spirit, sau modul de organizare în care un element duce o existență abstractă în mijlocul altor elemente posibile.

Orice tip de element vocal (și, așa cum vom vedea, orice tip de element morfologic) este obligat, prin natura sa, să existe în două forme de organizare: una în care poate fi definit în raport cu ceea ce îi urmează și cu ceea ce îl precedă și cealaltă în care poate fi definit în raport cu [...].

18. [Paralelia]

Paralelia εἶμι – δώσω (etc.)

Caracteristică: ideea de viitor determinat.

Dacă analizăm fiecare membru al paraleliei în parte, îl vom exprima

astfel: $\frac{\text{εἶμι}}{\text{viitor}} \frac{\text{δώσω}}{\text{viitor}}$.

Paralelia εἶμι – δίδωμι – φέροισι

Caracteristica paraleliei:

Bilaterală: ideea de persoana 1
                              semn concordant.

Analizăm fiecare succesiune $\frac{\text{εἶμι}}{\text{pers. 1 -μι}}$.

Totuși, nici o paralelie nu poate fi determinată altfel decît prin prezența altora; astfel, εἶμι – δώσω este determinată prin ἔρχομαι – δίδωμι, iar εἶμι – δίδωμι prin luarea în considerare a cazurilor în care nu avem -μι, spre exemplu φέρω, și a regulii lui -μι.

Paralelia *unilaterală* a aoristului este cea care reunește ἔστην, ἔδειξα și ἔλιπον, invocînd unitatea unei anumite idei. Dat fiind faptul că nu există o unitate corespunzătoare în forme, această paralelie este unilaterală.

Or, pe ce se bazează această paralelie, din moment ce nu este dată de forme? Exclusiv pe o sumă infinită de diferențe față de alte paralelii (care, în ceea ce le privește, vor fi uneori unilaterale, altele bilaterale).

În al doilea rînd, putem vorbi despre paralelia aoristului în -σα, care este una bilaterală, oferind o anumită unitate formală și o legătură ideatică între aceste forme.

Paralelia unilaterală nu se pretează la a fi separată de formă mai mult decît paralelia bilaterală.

Așa se întîmplă cu diferența față de ἐστάην/ἰστάην, ἐδείκνυν.

După cum vedem, paralelia pe care o considerăm pentru moment ca fiind o unitate pozitivă și independentă de forme nu este independentă de forme, sau mai bine spus nu este independentă de forme din aceleași rațiuni din care nu este nici pozitivă.

Ceea ce este categoria gramaticală în raport cu paralelia [...].

19. [Alternanță]

Imagine, noțiune, concepție provizorie despre alternanță

1. În orice limbă, luată într-un moment oarecare al ei, putem degaja imediat [...].

2. Fenomenul *alternanței* are așadar un caracter universal.

3. Uneori putem afirma că alternanței i se atașează o semnificație (ca în cazul lui *gast/găste*); altele se remarcă, dimpotrivă, că alternanța nu are nici o valoare pentru semnificație: astfel, aplecîndu-ne îndelung asupra acestui detaliu ca asupra unei distincții importante, nu facem decît să ne îndepărtăm complet de obiectul esențial.

4. Cîteodată este posibil să discernem condițiile (numite „fonetice”) în care apare fiecare dintre termenii alternanței sau cel puțin unul dintre cei doi, astfel [...]. (Notă: în realitate, credem – așa cum rezultă din toată această lucrare – că ei sînt considerați eminentemente *morfologici* întrucît se produc instantaneu.)

Altădată, din contră, este absolut imposibil să explicăm de ce „depinde” această alternanță (ca de exemplu pentru *gast/găste*).

A ne opri asupra acestui al doilea detaliu ar însemna să ne înșelăm o dată în plus cu privire la implicațiile faptului reprezentat de alternanță, să-l înecăm în distincții cu totul secundare și accidentale, care nu trebuie să ne împiedice nicidecum să-l percepem în unitatea sa.

5. Din punct de vedere etimologic (ceea ce presupune trecerea la o categorie de considerații complet distinctă de precedenta și pe care, nefiind în măsură să intervenim, o vom menține neschimbată, doar cu titlu auxiliar și fără a afecta cîtuși de puțin alternanța în sine), dacă dorim așadar să avem în vedere etimologia, vom putea avansa ideea că *diversitatea din care se compune o alternanță trimite*, în cele mai multe cazuri, *la o unitate precedentă*. (Dar, așa cum vom vedea în continuare, este inacceptabil să formulăm o regulă cu privire la originea necesară a unui fenomen instantaneu.)

În limbă există o latură fizică și una psihică. Însă eroarea fatală care va îmbrăca mii de aspecte în fiecare paragraf al unei gramatici este aceea de a crede că latura psihică ar fi *ideea*, în vreme ce latura fizică ar fi reprezentată de *sunet, formă și cuvînt*.

Lucrurile sînt de fapt puțin mai complicate.

Nu este adevărat, ba chiar este profund fals să-ți imaginezi că între sunet și idee – care, în opinia noastră, sînt indisolubil legate – există o opoziție.

Opoziția [...].

Astfel, pe de o parte avem un *cuvînt* (entitate fizică), pe de altă parte semnificația lui (entitate psihică). În limbă există o latură fizică și una psihică. Acest adevăr de domeniul bunului-simț are un sens care trebuie să-i fie cît se poate de clar celui care-și propune să studieze limba: este vorba de a ști care sînt lucrurile ce trebuie clasate în domeniul fizic și care cele ce trebuie incluse în domeniul psihic.

Distincția tradițională, comodă și dezastruoasă totodată, care în realitate suprimă în germene orice studiu rațional al limbii, constă în a presupune că latura psihică este pur și simplu *ideea* sau semnificația, în vreme ce latura fizică [...].

20a. [Negativitate și diferență, 1]

(Un aspect destul de important :) *Negativitatea* termenilor în limbaj poate fi analizată *înainte* de a ne face o idee despre *locul* limbajului ; pentru a înțelege această negativitate, putem admite provizoriu că limbajul există în afara noastră și a spiritului, întrucât se insistă doar asupra faptului că *diferenții termeni* ai limbajului, departe de a fi termeni diverși în maniera elementelor chimice etc. , nu sînt decît niște *deosebiri determinate* între termeni care, în absența acestor deosebiri, ar fi vizi și nedeterminați.

20b. [Negativitate și diferență, 2]

În opinia mea, putem face următoarea afirmație, pe care o aducem în atenția cititorilor : niciodată nu vom înțelege îndeajuns esența pur negativă, pur *diferențială*, a fiecăruia dintre elementele limbajului cărora ne grăbim să le atribuim o existență. De fapt, nu există nici un element, de nici o categorie, care să posede această presupusă existență, cu toate că – admit – sîntem obligați să recunoaștem că, în lipsa acestei ficțiuni, spiritul ar deveni pur și simplu incapabil să gestioneze o asemenea sumă de diferențe, în interiorul căreia nu există nicăieri și în nici un moment un punct de reper pozitiv și ferm.

Dacă nu mă înșel, în alte domenii putem vorbi despre diferite obiecte avute în vedere, dacă nu ca despre niște lucruri existente, măcar ca despre niște lucruri ce rezumă realități sau entități pozitive oarecare care trebuie formulate altfel (mai puțin, poate, în cazul împingerii faptelor pînă la limita metafizicii sau a problemei cunoașterii, de care înțelegem să facem complet abstracție) ; or, se pare că știința limbajului prezintă o situație aparte, prin aceea că obiectele cu care se confruntă nu au niciodată o realitate *în sine* sau *distinctă* de celelalte obiecte de analizat, existența lor neavînd nici un alt substrat în afara *diferenței dintre ele* sau exprimîndu-se prin diferențe de tot felul pe care spiritul le subordonează *diferenței* fundamentale (dar a căror existență proprie este dată de diferența reciprocă), fără a depăși însă cu vreun pas această

coordonată, fundamental și etern negativă, dată de **diferența** dintre cei doi termeni, și nu de proprietățile unui termen.

Întotdeauna când, într-o ramură oarecare a lingvisticii și reclamuându-se de la un punct de vedere oarecare, un autor se consacră unei disertații asupra unui subiect anume ținînd de „fonetică”, de „morfologie” sau de sintaxă – de exemplu, existența unei distincții gramaticale de feminin în indo-europeană sau prezența unui *ṅ* cacuminal în sanscrită –, ceea ce înseamnă că și-a propus să studieze un anumit sector de fapte *negative* și golate în sine de sens și de existență, studiul său va fi profitabil *în măsura în care el va fi pus în opoziție termenii ce trebuiau să fie opuși*; el nu va putea să procedeze altminteri, și afirmația nu trebuie înțeleasă nicidecum într-un sens banal: este de notat că faptul de care se ocupă nu există cu adevărat decît în prezența faptelor opozabile. Or, este general admis că, dacă ne ocupăm de o anumită substanță chimică sau de o anumită specie zoologică (mai puțin – și nu mai vreau să o repet – de reanalizarea din perspectivă filozofică a valorii integrale a cunoașterii noastre), ne ocupăm de fapt de un obiect care are o existență proprie, *în afara altor obiecte aparținînd aceleiași categorii*. Dimpotrivă, respingem ideea că nici un fapt de limbă, de la [...] nu există nici un moment pentru sine în afara opoziției sale față de alte fapte de limbă și că el ar fi altceva decît o manieră mai mult sau mai puțin fericită de a rezuma un întreg ansamblu de diferențe care intră în discuție; astfel, singurele realități existente sînt tocmai aceste diferențe și, prin aceasta, orice obiect vizat de știința limbajului este proiectat într-o sferă de relativitate, ieșind complet și cu consecințe grave din ceea ce înțelegem de obicei prin „relativitatea” faptelor.

La rîndul lor, *diferențele* din care se constituie întreaga limbă nu ar reprezenta nimic, nu ar avea nici măcar sens într-o asemenea materie, dacă prin aceasta nu s-ar înțelege fie diferența dintre forme (dar această diferență nu înseamnă nimic), fie diferența dintre forme așa cum este ea percepută de spirit (ceea ce înseamnă ceva în limbă, însă destul de puțin), fie *diferențele* rezultînd din jocul complicat și din echilibrul final.

Astfel, nu numai că nu vor exista termeni pozitivi, ci doar *diferențe*, dar, în plus, aceste diferențe vor rezulta dintr-o combinație între formă și sensul perceput.

Iată de ce *faptul de limbă* presupune separarea punctului de vedere diacronic de cel sinoptic.

21. [Identificare. Valori relative. Punct de vedere]

Recunoaștem identitatea morfologică (prezentă în mod necesar în două limbi determinate) ;

[1] identitatea în funcție de analiza morfologică	<i>alka</i>	<i>alka</i>
[2] sensul lui	<i>palka</i>	<i>empi-alka</i>

și, în sfârșit, identitatea în funcție de succesiunea posibilă care creează

identitatea în timp

$$\left\{ \begin{array}{l} arka^1 \\ alka \\ auka \\ \bar{o}ka \\ \bar{o}k \end{array} \right.$$

În replică, vom respinge întotdeauna ideea că ar avea vreun sens să vorbim despre *alka*, că ar exista ceva care să fie *alka* în afara vreuniei dintre aceste operații de identificare subînțelese, ce presupune alegerea imediată a unui punct de vedere ; în lipsa acestei opțiuni, identificările posibile rămân multiple, de unde rezultă că formula *alka* nu reprezintă pur și simplu nimic.

La fel cum la jocul de șah ar fi absurd să te întrebi ce reprezintă, în afara șahului, o damă, un pion, un nebun sau un cal, la fel de lipsit de sens ar fi, în măsura în care avem în vedere într-adevăr *limba*, să cercetăm ce este fiecare element în sine. Nimic altceva decât o piesă care capătă valoare prin opoziția sa față de alte piese, în funcție de anumite convenții.

Dacă nu ar exista faptul, la urma urmei contingent, că materia limbii se transformă și antrenează, prin simpla sa modificare, o metamorfoză inevitabilă a înseși condițiilor jocului, cercetarea naturii exacte a acestei materii nu ar fi deloc necesară – și nimeni nu s-ar gândi la așa ceva –, ba chiar s-ar dovedi un efort de-a dreptul inutil.

Pentru a înțelege transformarea diferitelor piese în timp, se dovedește utilă analizarea lor în sine. Însă nu acest lucru doream să-l evidențiem,

1. Din această paradigmă, doar *arka* este un cuvânt sanscrit (n.ed.fr.).

ci mai curînd faptul că *în fiecare epocă există doar opoziții*, valori **relative** (în realitate chiar convenționale, dar întemeiate înainte de toate pe posibilitatea de a opune doi termeni conferindu-le două valori).

Toate aceste *în calitate de sau din punct de vedere* dau prilejul unor reflecții bogate în lingvistică. În alte domenii există o limită a diverselor modalități de a examina lucrurile, dată de lucrurile înseși. În lingvistică ne putem pune întrebarea dacă punctul de vedere din care abordăm un anumit lucru nu este cumva lucrul în întregime sa, prin urmare dacă, în definitiv, pornim măcar dintr-un punct de vedere de la ceva concret sau dacă nu cumva nu a existat niciodată altceva în afara punctelor noastre de vedere multiplicabile la nesfîrșit.

22a. [Fonetică și morfologie]

Din perspectivă fonetică sau, altfel spus, în domeniul *figurilor vocale*, există o limită exactă și absolută între alterarea vagă a unei figuri și dispariția completă a acesteia.

Din perspectivă morfologică sau în domeniul *semnelor*, este de-a dreptul imposibil să distingem între următorii trei termeni: *prezența* unui semn, *modificarea* sa, mai mult sau mai puțin evidentă *după un anumit interval de timp*, și *anihilarea sa după un alt interval*. Prezența, absența sau formele succesive au exact aceeași valoare: mai exact, în orice moment, fiecare prezintă o valoare absolut oarecare, imposibil de prevăzut, rezultînd pur și simplu, de la un moment la altul, din contextul său. Dat fiind că semnul prim nu avea nici o valoare în afara celei date de semnele care-l înconjoară, este total inutil să ne întrebăm cum se face că semnele care pornesc de la acesta au sau nu cutare valoare ori de ce mai au încă o anumită valoare deși au încetat să existe din punct de vedere material – cu excepția cazului cînd ne decidem să avem în vedere semnele învecinate, cu adevărat singurele care determină valoarea și existența fiecărui semn: doar analizînd acest context ne vom desprinde cu adevărat de fonetică și vom accepta să intrăm în lumea semnelor ca lucruri semnificative și prezente pentru conștiință și, prin urmare, să ignorăm sistematic toate circumstanțele etimologice sau retrospective, care lipsesc din conștiință.

Iată un exemplu de diferență fonetică între *modificare* și *zero* ca termeni succesivi în timp, în opoziție cu constanța morfologică : într-o epocă preistorică, genitivul plural slav al unui cuvânt precum *zlat* trebuie să fi fost **zlatōm*, apoi **zlatōn*, ajungînd ulterior, în timp, în paleoslavă, printr-o transformare regulată, *zlatŭ*, pentru ca astăzi (spre exemplu în cehă) să avem *zlat*, prin căderea constantă a oricărui *ŭ* în orice poziție.

Din punct de vedere fonetic, putem trasa o frontieră ce va fi absolută între perioadele (*zlat*)-*ōm*, *-ōn*, *-ŭ*, pe de o parte, în care se produce în mod obligatoriu *modificarea* unui element dat, și epoca *zlat*, cînd în locul elementului anterior apare brusc un *zero*. Însă *punctul de vedere fonetic* este singurul care ne îndreptățește să stabilim aici o limită, în vreme ce, *din punct de vedere morfologic*, același accident nu are nici cea mai neînsemnată consecință. Realizarea zero este la fel de valabilă, la fel de simplu de utilizat, ca și așa-zisul semn „al genitivului plural” cu care am operat puțin mai înainte și care se realizează pretutindeni la fel de accidental ca și absența semnului la momentul de față.

Din perspectivă morfologică, acest accident nu are nici mai multă, nici mai puțină importanță decît ar avea o transformare oarecare a semnului ; în momentul în care se produce, realizarea zero nu diferă literalmente prin nimic de semnul pozitiv : genitivul plural *zlat* este apt să exprime orice, ca și cum ar dispune încă de „exponentul” special de care se bucura odinioară sub forma *zlatŭ*.

Iată aspectele care trebuie evidențiate pentru a stabili o opoziție de principiu între ceea ce reprezintă distrugerea unui element pentru fonetică și ceea ce înseamnă distrugerea aceluiași element pentru morfologie, cu alte cuvinte un lucru cît se poate de lipsit de însemnătate, dacă avem în vedere că nu este cu nimic mai important decît modificarea unui element și că morfologia își trage substanța vitală tocmai din aceste modificări.

Dar în realitate, în însăși comparația menționată, destinată a degaja mai exact principiul semiologic sau morfologic, există o atingere la adresa acestui principiu, care nu comportă nici un moment – și o vom afirma fără încetare – perspectiva diacronică ce poate fi aplicată faptelor fonetice. Într-adevăr, pentru a compara un fapt morfologic cu un fapt fonetic, ne-am văzut nevoiți să pornim de la ipoteza prealabilă că există fapte morfologice *în timp*, spre exemplu că există un „genitiv plural”, slav sau de alte origini, care se transmite de-a lungul mileniilor sub o anumită identitate de genitiv plural, fără a ști exact dacă această

identitate rezidă într-o anumită categorie logică, ce s-ar transmite în mod misterios în afara semnelor, sau într-o anumită serie de semne, care sînt etern variabile și ca formă, și ca valoare.

În ceea ce privește genitivul plural ceh *zlat* de care ne-am ocupat, este relativ exact să-i comparăm poziția morfologică în cehă cu poziția morfologică pe care o ocupa în slava primitivă ; însă, în principiu, în cazul acestui fapt nu putem vorbi decît despre simplul hazard : la fel de bine s-ar fi putut întîmpla ca, prin accidente asemănătoare celor cîteva mii pe care le cunoaștem, *zlat* să fie în prezent, spre exemplu, *cazul-regim* al pluralului, în opoziție cu un *caz-subiect*, întreaga declinare (sau întreaga „sintaxă a numelui”) fiind redusă la două distincții, ca în franceza veche ; însă în ce sens am mai putea vorbi în acest caz despre genitivul plural *zlat*, dacă nu în sensul pur fonetic în care *zlat* are valoarea lui *zlatŭ, *zlatŏn etc., total independent de existența sa ca genitiv plural și chiar ca formă oarecare, pur și simplu în existența sa de figură vocală. Or, de fapt – în cazul în care continuăm să stabilim categorii în afara timpului –, este cert că, chiar în calitatea sa de „genitiv plural”, poziția morfologică a lui *zlat* este considerabil diferită în cehă de ceea ce era în slava primitivă sau în indo-europeană : spre exemplu, nici un masculin nu formează în același mod ca *zlat* genitivul plural (care, prin urmare, este în prezent un genitiv plural *neutru*), între genuri neexistînd nici un element distinctiv. În al doilea rînd, de pildă, *zlat* oferă exact aceleași posibilități de uz ca și genitivul singular *zlata* : este cazul tuturor neutrelor ; dimpotrivă, la masculine și feminine, genitivul singular (cînd cuvîntul desemnează o ființă animată) nu prezintă același uz ca și genitivul plural ; și doar printr-o întregă serie de fapte asemănătoare (care cu puțin timp înainte e posibil să fi fost total necunoscute) poate fi determinată o idee precum aceea conținută în *zlat*. Eticheta de *genitiv* vine de la starea accidentală a semnelor latinești.

Observațiile precedente sînt totuși departe de a sintetiza esențialul : astfel, trebuie să ne întoarcem mereu la faptul că, din punct de vedere morfologic, nu există nici *semne*, nici *semnificații*, ci *diferențe între semne* și *diferențe între semnificații*, 1. care există exclusiv unele în raport cu celelalte, fiind așadar inseparabile, dar 2. care nu își corespund în mod direct.

22b. [Principiul fundamental al semiologiei]

*Principiul fundamental al semiologiei
sau al „limbii” concepute de obicei ca limbă, iar nu
ca rezultat al stadiilor precedente*

În limbă nu există nici *semne*, nici *semnificații*, ci **diferențe** între semne și **diferențe** între semnificații, care 1. există exclusiv unele în raport cu celelalte (în ambele sensuri), fiind așadar inseparabile și solidare, dar 2. care nu vor ajunge niciodată să-și corespundă în mod direct.

De aici se poate trage imediat concluzia că, în ambele domenii (de altfel inseparabile), totul este **negativ** în limbă, întemeindu-se pe o opoziție *complicată*, și numai pe o opoziție, fără ca intervenția vreunui tip de fapt pozitiv să fie necesară.

Principiul negativității semnelor sau a semnificațiilor (ceea ce reprezintă exact același lucru de îndată ce înțelegem solidaritatea de care vorbeam mai sus) se verifică încă de la cele mai elementare subunități ale limbajului.

Este lipsit de relevanță să știm că, într-o limbă, $\bar{a}$ are o durată de două ori, sau de trei ori, sau o dată și jumătate, sau o dată și o treime mai mare decât $\check{a}$. Cu adevărat esențial este să știm că $\bar{a}$ nu are aceeași durată ca și $\check{a}$.

La fel de important va fi să știm că între $\bar{a}$ și $\check{a}$ se plasează o a treia cantitate, mai mică decât $\bar{a}$ și mai mare decât $\check{a}$, însă este eronat să credem că este indispensabil să stabilim exact valoarea acestei cantități medii – în absolut sau în raport cu $\check{a}$ și $\bar{a}$. Limba se întemeiază pe diferențe. Ignorând acest aspect, urmărind cu încrâncenare cantitățile exacte, cred că nu facem decât să ne condamnăm la a rămâne de la un capăt la altul al studiului lingvistic în afara faptului real și a faptului decisiv în diversele categorii în care ar trebui să analizăm limba. Este de la sine înțeles că prin aceasta nu intenționăm cîtuși de puțin să declarăm inutile cercetările care contribuie la stabilirea pe coordonate exacte a cunoștințelor noastre.

Vine întotdeauna o vreme cînd cunoașterea realității exacte este indispensabilă, chiar acolo unde ne-am aștepta mai puțin ; însă, deși o atare cunoaștere se dovedește a fi de cea mai mare utilitate pentru lingvist în anumite circumstanțe pe care vom încerca să le precizăm, continuăm să susținem că limba se alimentează, în esența sa, doar din opoziții, dintr-un ansamblu de valori complet negative, ce nu există decît prin contrast mutual.

Astfel, un fenomen în aparență pierdut cu totul printre sutele de alte fenomene pe care le putem distinge în cadrul limbajului încă de la o primă abordare – cel pe care îl vom numi **fluctuație** fonetică – merită să fie extras de la bun început din marea masă și postulat totodată ca unic în genul său și perfect caracteristic pentru principiul negativ care fundamentează mecanismul limbii.

Există probabil în orice limbă anumite elemente sau anumite grupuri care oferă, din motive necunoscute, o *libertate de pronunțare*, în timp ce marea majoritate a lor sînt absolut inflexibile în ceea ce privește maniera de a fi pronunțate. În franceză, putem pronunța ca *r* două sau trei consoane complet diferite din punctul de vedere al articulației și, în plus, atît de diferite pentru ureche, încît nu există nimic în vorbirea unui individ care să fie mai repede remarcat.

Totuși, aceste sunete foarte diferite sînt acceptate – așa zicînd, în mod oficial – ca avînd *aceeași valoare* : or, dimpotrivă, cea mai puțin semnificativă abatere care s-ar produce în pronunțarea unui *s* sau a unui *d* ar fi resimțită de îndată fie ca un viciu ridicol de pronunțare, fie ca semnul unui accent străin, fie, în sfîrșit, ca un lucru care șochează direct și în mod ireconciliabil simțul limbii. Există mii de fapte de acest gen : așa cum putem deduce din texte, în gotică se putea spune, indiferent, *sijau* (sim) sau *siau*, *frijana* (liberum) sau *friana* : în nici un context grupul *-ij + vocală* nu are altă valoare decît *-i + vocală* [...].

23. [Sens propriu și sens figurat]

Corolar. Între sensul propriu și sensul figurat al cuvintelor nu există nici o diferență (sau : cuvintele nu au în mai mare măsură sens figurat decît sens propriu), întrucît sensul lor este eminentemente negativ.

Dacă vorbim, spre exemplu, despre o persoană care a fost *soarele* existenței altei persoane (și special alegem un exemplu relativ [...]) înseamnă că

1. nu s-ar putea spune că ea a fost *lumina* respectivei persoane sau
2. dacă ar exista în franceză fie un termen semnificativ *clair de soleil* [rom. *lumină de soare*] (la fel ca *clair de lune* [rom. *lumină de lună*]), fie un termen semnificativ *dépendance où est la terre par rapport au soleil* [rom. *dependența în care se află pământul față de soare*], fie, pe de altă parte, doi termeni diferiți pentru *soleil* [rom. *soare*] în raport cu momentul răsăritului sau al apusului ori în funcție de o posibilă comparație cu alte corpuri cerești, este îndoielnic de-a binelea că am mai putea utiliza termenul *soleil* în locuțiunea așa-zis figurată menționată anterior.

Am putea folosi un alt termen, poate mult mai expresiv, de unde rezultă însă că nu ideea pozitivă, ideea de **soare**, exterioară limbii, este cea care face imaginea, ci pur și simplu opoziția față de alți termeni, ei înșiși mai mult sau mai puțin proprii, cum ar fi *étoile* [rom. *stea*], *astre* [rom. *astru*], *clarté* [rom. *luminozitate*], *unité* [rom. *unitate*], *but* [rom. *scop*], *joie* [rom. *bucurie*], *encouragement* [rom. *încurajare*], [...].

24. [Semne și negativitate]

În limbă există :

1. Dacă o analizăm *la un moment dat* : nu doar *semne*, ci și *semnificații*, care nu pot fi separate de semne, dacă avem în vedere că acestea nu și-ar merita numele în absența semnificației.

În replică :

- a) semnificațiile, ideile, categoriile gramaticale nu există în afara semnelor, ci poate doar în exteriorul *domeniului lingvistic* – problemă foarte spinoasă, care în orice caz trebuie examinată de alți specialiști decât lingvistul ;
- b) figurile vocale servind drept semne nu există nici în limba instantanee. Ele există la un moment dat pentru fizician, pentru fiziolog, însă nu pentru lingvist și nici pentru subiectul vorbitor.

Așa cum în afara semnului *a* nu există nici o semnificație, tot astfel nu există semn în afara semnificației.

2. Dacă, dimpotrivă, abordăm limba *de-a lungul unei perioade*, atunci nu mai există nici semn, nici semnificație, ci numai *figuri vocale*. Acesta este domeniul foneticii.
  1. Figura vocală în sine nu semnifică nimic.
  2. Diferența sau identitatea figurii vocale în sine nu semnifică **nimic**.
  3. Ideea în sine nu semnifică nimic.
  4. Diferența sau identitatea ideii în sine nu semnifică **nimic**.
  5. Unitatea a ceea ce are semnificație pentru limbă constă în
    - a) diferența sau identitatea ideii **în funcție de semne**,
    - b) diferența sau identitatea semnelor în conformitate cu ideea, ambele aspecte fiind în plus indisolubil legate.

Limba constă deci în corelarea a două serii de fapte :

1. care constau fiecare doar în opoziții negative sau în *diferențe*, iar nu în termeni ce oferă o negativitate prin ei înșiși ;
2. care există fiecare, în însăși negativitatea sa, doar atât timp cât, în fiecare moment, o **diferență** de prim ordin vine să se încorporeze într-o diferență de ordin secund, și invers.

Una dintre consecințele acestui fapt este că niciodată nu vom putea analiza o unitate lingvistică oarecare (din perspectiva unei epoci) decât aducând în discuție, explicit sau implicit, minimum patru termeni :

1. semnul de care ne ocupăm ;
2. un alt semn diferit ;
3. o parte (care va fi întotdeauna mult [mai] redusă decât am crede) a ceea ce este conținut ;
4. o parte (tot foarte redusă) [...].

25. [Despre negativitatea sinonimiei]

Astfel, *soare* poate părea că reprezintă o idee perfect pozitivă, precisă și determinată, la fel de bine cum o face un cuvânt precum *lună* : totuși, când Diogene îi spune lui Alexandru „Dă-te din soare ! ”, în *soare* nu mai există nimic din *soare*, decât cel mult opoziția față de

ideea de *umbră*, iar această idee de *umbră* în sine nu este decît negarea ideii combinate de *lumină*, de *noapte profundă*, de *penumbră* etc., care se adaugă negării lucrului iluminat în raport cu spațiul întunecat etc. Dacă ne întoarcem la cuvîntul *lună*, am putea spune că *luna se înalță*, că *luna crește* sau *descrește*, că *este lună nouă*, că vom semăna *la luna nouă*, că vor trece destule *luni* înainte ca un anumit lucru să se petreacă... și, treptat, ne dăm seama că 1. tot ceea ce grupăm sub termenul *lună* este absolut negativ, nu vine din altceva decît din absența unui alt termen, și aceasta pentru că, în plus, 2. o multitudine de idiomuri vor exprima prin termeni cu totul diferiți de cei de care uzăm noi aceleași fapte pentru care, în ceea ce ne privește, recurgem la cuvîntul *lună*, exprimînd, spre exemplu, printr-un prim cuvînt luna în fazele sale mensuale, printr-un al doilea cuvînt luna ca astru diferit de soare, printr-un al treilea luna în opoziție cu stelele, printr-un al patrulea luna ca lumină a nopții, printr-un al cincilea lumina lunii în opoziție cu luna însăși etc. Și, întotdeauna, fiecare dintre aceste cuvinte are valoare doar prin opoziția negativă pe care o stabilește cu alte cuvinte: niciodată distribuția noțiunilor pe cei zece sau doisprezece termeni existenți nu este dictată de vreo idee pozitivă, adevărată sau falsă, despre ceea ce reprezintă luna, ci prezența acestor termeni este singurul element care ne obligă să asociem fiecare idee fie celui dintîi, fie celui de-al doilea, fie amîndurora, în opoziție cu cel de-al treilea și așa mai departe, fără altă certitudine decît alegerea negativă care trebuie făcută între termeni și în absența oricărei concentrări a ideii diverse asupra obiectului unic. Astfel, *într-un anume cuvînt* nu va exista niciodată ceva care să fi fost înainte *în afara lui*; și acest cuvînt poate să conțină și să închidă în sine, în germene, tot ceea ce nu este în afara lui.

26. [Problemă de sinonimie (continuare)]

Altfel spus: dacă un cuvînt nu evocă ideea unui obiect material, nu există absolut nimic în măsură să-i precizeze sensul altfel decît pe cale negativă.

Dacă, dimpotrivă, acest cuvînt trimite la un obiect material, am putea spune că însăși esența obiectului este de natură să-i confere cuvîntului o semnificație pozitivă. În privința acestui aspect, nu mai

este de competența lingvistului să arate că nu vom cunoaște niciodată un obiect altfel decât prin ideea pe care ne-o facem despre acesta și prin comparațiile – juste sau nu – pe care le stabilim : în fapt, nu cunosc nici un obiect în denumirea căruia să nu se asocieze una sau mai multe idei, *numite* accesorii, dar avînd în fond exact aceeași importanță ca și ideea principală – indiferent că obiectul în chestiune este *Soarele, Apa, Aerul, Copacul, Femeia, Lumina* etc. Astfel, în realitate, toate aceste denumiri sînt, la rîndul lor, negative, ele nu înseamnă nimic decât în raport cu ideile conținute de alți termeni (tot negativi), nu au nici un moment pretenția de a se aplica unui obiect definit în sine și, în realitate, nu abordează acest obiect – în cazul în care el există cu adevărat – altfel decât *oblic*, prin intermediul și în numele cutărei sau cutărei idei particulare, de unde va rezulta (exprimîndu-ne simplist) – dat fiind că, acum și aici, vom considera acest fapt exterior drept bază a cuvîntului – 1. că termenul pentru același obiect va trebui schimbat încontinuu, spre exemplu *luminii* să i se spună „strălucire”, „licărare”, „iluminare” etc. ; 2. că numele aceluiasi obiect va servi pentru desemnarea multor alte obiecte : *lumina istoriei, luminile unei adunări de savanți*. În ultimul caz, există convingerea că a intervenit un nou sens (numit *figurat*) : această convingere pornește pur și simplu de la ipoteza tradițională conform căreia cuvîntul posedă o semnificație absolută, care se aplică unui obiect determinat ; în ceea ce ne privește, combatem această supoziție. Încă din primul moment, cuvîntul abordează obiectul material doar în funcție de o idee care este total insuficientă, dacă o analizăm în relație cu respectivul obiect, și totodată înfinit de vastă, dacă o analizăm în afara obiectului (ea este deopotrivă prea *întinsă* și nu îndeajuns de cuprinzătoare pentru a folosi [...]) : idee negativă din start, care face ca sensul „propriu” să nu fie decât una dintre multiplele manifestări ale sensului general ; la rîndul lui, acest sens general nu este altceva decât o delimitare oarecare ce rezultă din prezența altor termeni în același moment.

În sfîrșit, aproape că nu mai este nevoie să arătăm că diferența dintre termeni care alcătuiește sistemul unei limbi nu corespunde sub nici un aspect, nici măcar în forma limbii cea mai aproape de perfecțiune, adevăratelor raporturi între lucruri ; și că, prin urmare, nu există nici o rațiune să ne așteptăm ca termenii să se aplice complet și nici măcar într-un mod foarte inexact unor obiecte definite, materiale sau de alt tip.

Se va afirma că, în replică, ei vor trebui să corespundă primelor impresii care ajung la spirit, fapt adevărat, însă aceste prime impresii sînt de așa natură încît stabilesc raporturile cele mai neașteptate între lucruri total diferite, așa cum tind încontinuu și înainte de toate să divizeze lucruri absolut unitare ; astfel, impresia pe care o creează un obiect material nu are nici un moment forța să creeze o singură categorie lingvistică ; așadar nu există nimic altceva decît niște termeni negativi, obiectul nou fiind incomplet cuprins în oricare dintre aceștia și totodată dislocat în mai mulți termeni.

Dar a ne plînge de inexactitatea limbii ar însemna să nu înțelegem în ce constă forța acesteia. Întotdeauna va fi posibil ca unul și același lucru să fie numit, de la caz la caz, *casă, construcție, clădire, edificiu, (monument), imobil, locuință, rezidență*, iar contrariul ar fi un semn al [...] noastre. Astfel, asemenea existenței faptelor de oricare alt ordin, și existența faptelor materiale este indiferentă limbii. Ea înaintează și se mișcă mereu grație formidabilei mașini reprezentate de categoriile sale negative, degajate cu adevărat de toate faptele concrete și, prin aceasta, întotdeauna gata să înmagazineze orice idee care ar veni să se adauge celor precedente.

27. Despre esență

(Prefață.) „Considerat a fi”... „În calitate de”... Însă, realizînd că fiecare element al limbajului și al vorbirii este altceva, în funcție de punctele de vedere – aproape nelimitate și în egală măsură legitime – din care îl putem aborda, vine un moment cînd [...] și cînd trebuie să trecem la punerea în discuție a înseși acestor puncte de vedere, la o clasificare rațională care va stabili valoarea fiecăruia în parte.

(Propoziția nr. 5.) Abordată din orice punct de vedere, limba nu constă într-un ansamblu de valori *pozitive* și *absolute*, ci într-un ansamblu de valori *negative* sau de valori *relative*, care nu există decît în virtutea faptului că se opun una alteia.

(Corolar la propoziția nr. 5.) „Sinonimia” unui cuvînt este infinită în sine, chiar dacă se definește în raport cu un alt cuvînt.

Într-adevăr, prima certitudine este întotdeauna bariera negativă între conținutul unui anumit semn și conținutul altuia, astfel încît orice idee nouă care ne va veni în minte își va găsi de îndată locul, subordonîndu-se fie primului semn, fie celui de-al doilea (dacă este cuprinsă în ambele semne înseamnă că opoziția se stabilește cu un al treilea sau al patrulea semn coexistent).

Iată de ce a dori să epuizăm ideile conținute într-un cuvînt este o întreprindere perfect himerică, mai puțin în situația cînd ne limităm la numele unor obiecte materiale și ale unor obiecte cu adevărat rare, spre exemplu *aluminiu*, *eucalipt* etc. Dacă ne vom referi la *fier* sau la *stejar* nu vom da de capăt sumei de semnificații (sau de uzaje, ceea ce reprezintă același lucru) pe care o atribuim acestor cuvinte, iar compararea *fierului* cu două-trei cuvinte precum *oțel*, *plumb*, *aur* sau *metal* sau compararea *stejarului* cu două-trei cuvinte precum *salcie*, *viță-de-vie*, *lemn* sau *copac* reprezintă un demers fără sfîrșit. Cît despre ideile conținute în *spirit* prin opoziție cu *suflet* sau *gîndire* ori în *a merge* prin opoziție cu *a mărșălui*, *a trece*, *a călători*, *a se duce*, *a veni* sau *a se îndrepta* (*spre*), am putea petrece o viață de om, fără exagerare, pentru a le epuiza. Or, cum de la vîrsta de 15-16 ani căpătăm un simț acut a ceea ce este conținut nu doar în aceste cuvinte, ci și în mii de alte cuvinte, este evident că acest simț se întemeiază pur și simplu pe faptul *negativ* al opoziției între valori, dat fiind că timpul fizic necesar pentru a cunoaște valoarea pozitivă a semnelor ar fi de sute, chiar de mii de ori mai mare decît cel de care dispunem.

Specialistul în sinonimie, care se minunează de toate elementele conținute într-un cuvînt precum *spirit*, gîndește că niciodată un asemenea cuvînt nu ar putea conține atîtea comori dacă acestea nu ar fi rodul reflecției, al experienței și al filozofiei profunde acumulate în străfundurile unei limbi de generațiile care s-au servit de ea. Într-o oarecare măsură și într-un anumit sens, el ar putea avea dreptate, însă nu examinăm aici acest aspect, dat fiind că, în realitate, este oricum un fapt secundar. Faptul primar și fundamental este că, în orice sistem de semne care va fi pus în circulație, se va stabili instantaneu o sinonimie, contrariul fiind imposibil și presupunînd să nu atribuim valori opuse semnelor opuse. Din momentul în care le atribuim o valoare opusă, este inevitabil ca o opoziție de idei oarecare apărînd în mod surprinzător să se localizeze fie în semnul care există în opoziție cu un alt semn, fie în

două sau trei semne aflate în opoziție cu unul sau două semne de alt tip etc.

Nici un semn nu este deci limitat în ceea ce privește suma de idei pozitive pe care trebuie să le concentreze în sine în unul și același moment; el nu este niciodată limitat altfel decât în mod negativ, prin prezența simultană a altor semne; prin urmare, în zadar vom încerca să aflăm suma semnificațiilor unui cuvânt.

Una dintre multiplele fațete sub care se prezintă acest fapt este următoarea: un misionar creștin consideră că ar trebui să inculce unei populații sălbatice ideea de *suflet*; se întâmplă să aibă la dispoziție în idiomul indigen două cuvinte, unul exprimând, spre exemplu, mai degrabă *sufnul*, celălalt mai curînd *respirația*; dacă este foarte familiarizat cu idiomul indigen – și chiar dacă ideea de introdus este ceva total necunoscut acelor [...] –, simpla opoziție între cuvintele „sufnu” și „respirație” va dicta în mod imperios, printr-o rațiune secretă, în care dintre cele două trebuie să se plaseze noua idee de suflet, în așa fel încît, dacă ar alege în mod neinspirat primul termen în locul celui alt, de aici ar putea rezulta cele mai serioase inconveniente pentru succesul apostolatului său; or, rațiunea secretă despre care vorbeam nu poate fi decât una negativă, dacă avem în vedere că ideea pozitivă de *suflet* este predestinată să scape cu totul inteligenței și simțirii poporului în chestiune.

Tot astfel, cînd un filozof sau un psiholog, ca urmare a reflecțiilor sale, de exemplu cu privire la activitatea facultăților noastre, lansează un sistem care negă orice noțiune precedentă, nu se întâmplă altceva decât că toate ideile sale noi, oricît de revoluționare ar fi, se pot clasa sub anumiți termeni ai limbii curente, cu precizarea că, în orice caz, nici una dintre ele nu se poate clasa sub *indiferent* care dintre cuvintele existente, fie ele perfect arbitrare, precum *rațiune* sau *intelect*, ori *inteligență*, ori *înțelegere*, ori *judecată*, ori *cunoaștere* etc. și că **din start** există un anumit termen care răspunde mai bine decât ceilalți noilor distincții. Or, o spunem încă o dată, rațiunea acestei proprietăți nu poate fi decât negativă, din moment ce concepția care îi servește drept substanță datează dintr-o perioadă anterioară, cînd termenii în chestiune erau toți la fel de clar delimitați, fiecare cu valoarea proprie.

O altă manifestare flagrantă a acțiunii perfect negative a semnelor, aparținînd tot categoriei faptelor de sinonimie, este oferită de folosirea figurată a cuvintelor (deși, în fond, este cu neputință să distingem uzul figurat de cel propriu).

Astfel, dacă ideea pozitivă de supliciu ar constitui adevărata bază a ideii de supliciu, ar fi cu totul imposibil să vorbim, spre exemplu, despre „supliciu de a purta mănuși prea strâmte”, care nu are nici cea mai mică legătură cu grozăviile arderii cu fierul încins sau ale tragerii pe roată. Se va spune : dar este tocmai caracteristica locuțiunii figurate. Foarte bine. Să luăm deci un cuvânt care reprezintă în fond, în sens propriu, un ansamblu de fapte perfect asemănător cu cel reprezentat de *supliciu*.

După cum se vede, nu ideea **pozitivă** conținută în *supliciu* și *martiriu*, ci faptul **negativ** dat de opoziția lor fixează întreaga serie a utilizărilor acestor termeni, permițând orice uz, cu condiția să nu impiețeze asupra domeniului vecin. (Bineînțeles că ar trebui să ținem seama și de *schingiuire*, *tortură*, *chinuri*, *agonie* etc.)

Recunoaștem că între supliciuul Sfântului Laurențiu și supliciuul omenesc al fierului înroșit în foc distanța este atât de mare, încât, prin comparație, între *supliciuul* Sfântului Laurențiu și *martiriul* său nu există nici o diferență reală. O diferență atât de mică în faptul pozitiv nu ar trebui să aibă nici o consecință pentru [...].

Chiar dacă există desemnări foarte precise precum *rege*, *episcop*, *femeie*, *cîine*, noțiunea completă cuprinsă în cuvânt rezultă doar din coexistența altor termeni ; *regele* nu mai este același *rege* dacă există un *împărat* sau un *papă*, dacă există *republici*, *vasali*, *duci* etc. ; *cîinele* nu mai este același *cîine* dacă îl opunem mai cu seamă *calului*, prezentându-l ca pe un animal lipsit de rușine și demnitate, cum era receptat de greci, sau dacă îl opunem fiarei sălbatică pe care o atacă, caracterizându-l astfel ca pe un model de cutezanță și de fidelitate față de datorie, cum apărea la celți. Ansamblul ideilor reunite în fiecare dintre acești termeni va corespunde întotdeauna sumei ideilor excluse de ceilalți termeni și niciodată altei realități, așa cum se întâmplă în cazul cuvintelor *cîine* sau *lup*, atât timp cât nu va apărea un al treilea cuvânt ; ideea de *dinast* sau cea de *potentat* va fi conținută în cuvântul *rege* sau în cuvântul *prinț* atât timp cât nu se va proceda la crearea unui cuvânt diferit de primele etc.

(Corolar.) Între sensul propriu și sensul figurat al cuvintelor nu există nici o diferență, întrucât sensul cuvintelor este un lucru în esență negativ.

Dezvoltarea principiului avansat mai sus

(Propoziția x.) Considerată din orice punct de vedere care presupune luarea în considerare a esenței sale, limba constă nu într-un sistem de valori absolute sau pozitive, ci într-un sistem de valori relative sau negative, care nu există decît prin efectul opoziției lor.

(Propoziția x.) În nici o limbă și în nici o familie de limbi nu există un fapt care să se definească drept o trăsătură permanentă și organică a respectivei limbi sau a respectivei familii.

([Despre cuvîntul] *autonomie*.) Mulți își imaginează că este foarte important să definim 1. în sens pozitiv (ceea ce este iluzoriu : aspect care nu va fi epuizat *niciodată*) și 2. în sens imediat, în ce constă *autonomia* unui popor, pentru a deduce 3. sensurile figurate. În realitate, nu există mai curînd un cuvînt *autonomie* a cărui sferă de semnificații să fie deja complet determinată și exclusiv determinată prin opoziția în care intră cu *independență*, *libertate*, *individualitate* etc., astfel încît, dacă un singur cuvînt cum ar fi *independență* nu ar exista, sensul *autonomiei* s-ar extinde imediat în această direcție.

Și același fapt, pur negativ, al opoziției față de cuvinte comparabile este astfel singurul care conferă conformitate uzajelor „figurate” ; în realitate, nu sîntem de acord că acestea sînt figurate, întrucît respingem ideea că un cuvînt poate avea o semnificație pozitivă. Orice tip de uz care nu intră în sfera altui cuvînt nu este doar parte integrantă, ci chiar parte constitutivă a sensului respectivului cuvînt, care în realitate nu are alt sens decît suma sensurilor ce nu au fost reclamate.

28. Index

Formă. – Termenul nu este niciodată sinonim cu cel de figură vocală ;

- Presupune în mod obligatoriu prezența unui sens sau a unui uz ;
- Aparține categoriei faptelor **interioare**.

A fi. Nimic nu *este*, sau cel puțin nimic nu *este* în mod absolut (în domeniul lingvistic). Nici un termen, presupunînd că este perfect just, nu poate fi aplicat în afara unei sfere determinate.

Forma elementară a judecății – „*x este y*” – deschide de îndată perspectiva a mii de contestări, dat fiind că trebuie să precizăm în numele a ce distingem și delimităm „*x*” de „*y*”, nici un obiect nefiind delimitat sau dat în mod natural, nici un obiect *nefiind* în mod evident.

Din această dilemă generală ieșim postulând cele patru forme de existență a limbii.

Substanță lingvistică. Avem mereu tendința ca, prin intermediul gândirii, să convertim în substanță diversele acțiuni pe care le presupune limbajul.

În teorie, pare necesar să adoptăm această concepție.

Vor exista patru tipuri de „substanță” lingvistică, corespunzătoare celor patru forme de existență a limbii.

Sub nici o formă nu trebuie să admitem existența unei substanțe fundamentale care va primi ulterior anumite atribute.

Termen (*cf. A fi*). Nu există nici un termen care să poată fi definit sau care să fie valabil în afara unui punct de vedere precis, și aceasta ca urmare a absenței totale a realităților lingvistice date în sine.

Dacă trecem la punctul de vedere B, nu mai este permis să uzăm de un termen preluat de la punctul de vedere A.

Fonologie (sau *studiul fonațiunii*). Domeniu care, indiferent de numele pe care l-ar primi, este total independent și distinct nu doar de *fonetica* diferitelor limbi, ci și de lingvistică în general.

Ea constituie totuși o știință auxiliară foarte importantă pentru lingvistică, și aceasta exclusiv ca urmare a decupării fonetice.

Identitatea fonologică, sau fonatorie, sau vocală, [...].

29a. [Sistemul unei limbi]

Sistemul unei limbi nu constă așadar :

- nici în coexistența anumitor forme A, B, C, D..., cum se consideră în numeroase lucrări de lingvistică ;
- nici în coexistența anumitor idei precum *a, b, c, d...*, ceea ce sîntem din primul moment prea puțin tentați să credem ;

- nici în coexistența unor raporturi între formă și idee, cum ar fi $\frac{a}{A}$, $\frac{b}{B}$, $\frac{c}{C}$ ..., ceea ce indică totuși un anumit progres față de punctul de vedere precedent, prin stabilirea *dualității* fiecărui termen.

Dimpotrivă, acest sistem constă în *diferența* confuză între idei care se propagă pe suprafața unei diferențe [...] între forme, în condițiile în care poate niciodată o diferență de prim ordin nu va corespunde exact unei diferențe de ordin secund, după cum nici o diferență de ordin secund nu va corespunde unei [...].

29b. [Diferență și entități]

Din păcate pentru lingvistică, există trei maniere diferite de reprezentare a cuvântului.

Prima constă în a proiecta cuvântul ca pe o realitate care există complet în afara noastră, fapt ce poate fi reprezentat prin cuvânt așa cum apare el în dicționare, sau cel puțin prin scris ; în acest caz, sensul cuvântului devine un atribut, rămânând însă un lucru distinct de cuvânt ; iar celor două elemente li se conferă artificial o existență, grație căreia sînt deopotrivă independente unul de celălalt și independente fiecare în parte de concepția noastră ; ambele devin *obiective* și, în plus, par a constitui două entități distincte.

A doua constă în a presupune că, neîndoielnic, cuvântul în sine se află în afara noastră, în vreme ce sensul său se află în noi, că există un lucru material, fizic, care este cuvântul, și un lucru imaterial, spiritual, care este sensul său.

A treia constă în a considera că, la fel ca sensul său, cuvântul nu există decît în măsura în care îl conștientizăm sau dorim cu adevărat să îl conștientizăm în fiecare moment. Sîntem foarte departe de intenția de a face aici metafizică.

Un cuvînt nu există cu adevărat, indiferent de perspectiva în care ne plasăm, decît prin confirmarea primită, clipă de clipă, de la cei care îl folosesc. Acest aspect îl face să fie altceva decît o succesiune de sunete, precum și decît oricare alt cuvînt, chiar alcătuit din aceeași succesiune de sunete.

Întrucît nici o *unitate* (indiferent de ce categorie și de ce natură ne-am imagina că este) nu se întemeiază pe altceva decît pe *diferențe*, ea este în realitate întotdeauna imaginară, diferența fiind singurul lucru care există cu adevărat. Cu riscul de a fi incapabili de la bun început să controlăm masa faptelor, vom fi totuși nevoiți să recurgem la ajutorul unităților pozitive. Însă esențial este să ne amintim că aceste unități sînt un expedient inevitabil al [...] noastre, atît și nimic mai mult: *imediat ce postulăm o unitate, nu facem decît să admitem că lăsăm deoparte [...], pentru a atribui imediat o existență distinctă [...].*

Așa se întîmplă în cazul paralelei unilaterale a ablativului.

Astfel, *locul* cuvîntului, sfera în care acesta capătă contur real, este pur și simplu **spiritul**, reprezentînd și singurul *loc* în care el are sens: ulterior se poate discuta în jurul întrebării dacă reflectarea în conștiința noastră a *cuvîntului* diferă de reflectarea *sensului* acestuia; am fi tentați să credem că problema este aproape de nerezolvat, fiind foarte asemănătoare cu dilema în care ne găsim cînd încercăm să aflăm dacă reflectarea în conștiința noastră a unei *culori* dintr-un tablou diferă de reflectarea *valorii* sale în ansamblul tabloului: poate că, în acest caz, culorii îi vom spune *ton*, iar cuvîntului *exprimare* a ideii, *termen semnificativ* sau pur și simplu tot *cuvînt*, căci totul pare a fi cuprins în cuvîntul *cuvînt*; însă între *ideea de cuvînt* și *ideea de idee cuprinsă în cuvînt* nu există nici o disociere pozitivă.

29c. Situația domeniilor interior și exterior unul în raport cu celălalt

Privită în latura sa exterioară, limba este, în mod evident, incompletă; dar adevărata eroare constă în convingerea că, din acest punct de vedere, între latura exterioară și cea interioară există paritate și simetrie.

Văzută în latura sa interioară [...], limba este **absolut completă**; ea creează o disparitate iremediabilă [...] faptele *exterioare* și *interioare*, [...] reprezenta completîndu-se [...] că unul formează ceva¹.

1. Lacune cauzate de o ruptură în manuscris (n.ed.fr.).

29d. Parte sintetică

În limbaj nu există nici un obiect particular care să fie dat în mod nemijlocit ca fiind un fapt de limbaj. Ne găsim inițial în poziția în care nici unul dintre obiectele perceptibile nu poate servi drept bază legitimă pentru investigație. Mai întâi ar trebui să demonstrăm că obiectul care se prezintă sub această formă devine un fapt de limbaj și să arătăm în ce calitate se produce evoluția în cauză, însă nu putem stabili acest fapt decât dacă începem cu [...].

29e. Identitate etimologică

De îndată ce identitatea morfologică încetează, stabilindu-se spre exemplu două identități, între cei doi termeni apare în replică o identitate etimologică (care nu mai este cîtuși de puțin un fapt de limbaj, ci unul care ține de reflecția noastră gramaticală). Vorbeam mai sus despre „*cei doi termeni*”, dar începînd din ce moment avem doi termeni? Nu există doi termeni; la început avem un singur termen morfologic, care se convertește mai apoi în doi termeni morfologici reprezentînd astfel un singur termen etimologic.

(*Definiție.*) *Identitatea etimologică* (noțiune pur gramaticală, care nu are nici un element corelativ printre faptele reale, spre deosebire de identitățile menționate anterior) este cea prin intermediul căreia impunem în mod ideal o identitate morfologică a stadiului A aparținînd trecutului – care se regăsește într-un anumit moment al limbii B aparținînd trecutului –, care se vede distrusă sau eliminată dintr-o cauză oarecare.

29f. [Sintaxă istorică]

Considerăm că observațiile pe care am fi nevoiți să le facem pe tema „sintaxei istorice” sînt nenumărate, dar ar converge toate spre respingerea categorică a ideii că această „știință” are o bază științifică

veritabilă, care nu ar putea rezulta decît grație unei metode clar formulate. Care este, ne întrebăm, metoda „sintaxei istorice” ?

Unde este polul spre care se orientează, spre care a pretins doar a se orienta? Putem oare identifica măcar o vagă tentativă din partea sa de a-și conștientiza sarcina în fața celui mai extraordinar talmeș-balmeș de fapte, care poate că nicăieri și în nici un domeniu nu se impun mai acut a fi constatate și lămurite ?

În primul rînd, sintaxa – am mai spus-o – nu este nici un moment altceva decît morfologia văzută pe dos, în așa fel încît în ideea că sintaxa constituie un domeniu definit, mai mult sau mai puțin propriu să fie studiat de-a lungul timpului decît morfologia, dar în măsură a fi studiat în afara acesteia, apare una dintre erorile sau *lacunele* care nu comportă nici un remediu în viitor.

În al doilea rînd, morfologia, de care sintaxa depinde – și în acest punct admitem pentru moment separarea celor două domenii – nu este sub nici o formă susceptibilă de a fi urmărită *în mod regulat și științific* de-a lungul timpului, astfel încît sintaxa nu este nici ea în mai mare măsură, sau este chiar [...].

29g. [Schimbare analogică]

„Schimbarea analogică” este comparată adesea cu *schimbarea fonetică*, apărînd ca al doilea factor al transformării limbii în timp ; în fapt, cele două entități nu sînt deloc comparabile, iar schimbarea analogică nici măcar nu este o schimbare.

Ea reprezintă cu adevărat o schimbare pentru limba percepută ca o masă compactă sau pentru raportul general dintre gîndire și exprimare dacă se demonstrează că acest raport este obiectul central a cărui structură lingvistul încearcă s-o urmărească de-a lungul timpului.

Văzută dintr-o anumită perspectivă, „schimbarea analogică” este comparabilă cu *schimbarea fonetică*, aproape în același sens în care mișcarea constelațiilor de-a lungul unui an este comparabilă cu mișcarea Lunii și a planetelor. În *schimbarea fonetică* este într-adevăr ceva care există și se transformă.

29h. [Obiectul central al lingvisticii]

I. *Un stadiu al limbii* oferă lingvistului un singur obiect central : raportul dintre forme și ideile care se încarnază în ele.

De exemplu, ar fi fals să admitem că acest stadiu al limbii oferă un al doilea obiect central, al ideilor însele ; sau al formelor ; sau al sunetelor din care se compun formele (obiect obligatoriu *complex*, lăsînd deoparte celelalte atribute ale sale).

II. *O succesiune de stadii de examinat* oferă atenției lingvistului tot un singur obiect central, care nu se află, față de obiectul precedent, într-o opoziție flagrantă și netă, ci într-un raport de disparitate radicală, abolind de la bun început orice tip de comparație și deschizînd drumul unei categorii de idei care nu au cîtuși de puțin ocazia să apară înaintea unui anumit stadiu al limbii.

În stadiul actual, nu putem pronunța în nici un context cuvintele *limbă* sau *limbaj* fără a fi nevoiți să constatăm în prealabil posibilul echivoc între *limbă* și *transmiterea limbii*.

29i. [Inovația morfologică]

Inovația morfologică – fenomen ale cărui natură, implicații și unitate le vom stabili în cele ce urmează – cuprinde : 1. tot ceea ce este acoperit de sintagma „schimbări analogice” ; 2. orice deplasare a valorii semnelor legată de schimbarea fonetică a figurilor vocale.

Dacă nu ar fi decît faptul că, în limbă, fiecare lucru trebuie să fie considerat separat *în epoca din care face parte și de-a lungul timpului*, fără a-i acorda vreunui dintre cele două puncte de vedere nici cea mai mică preeminență asupra celuilalt, lingvistica ar fi o știință relativ simplă, chiar dacă deja foarte diferită, prin această simplă distincție, în raport cu cele spuse mai sus.

Nenorocirea e că nu există, așa cum își închipuie unii, *un lucru* care să poată fi abordat deopotrivă din perspectiva „epocii sale” și „de-a

lungul timpului” ; dimpotrivă, însăși determinarea lucrurilor care trebuie abordate *în fiecare epocă și de-a lungul timpului* depinde de o serie de aspecte diferite și presupune un singur raționament pentru fiecare aspect în parte.

Oare este bine să ne dezvăluim gândul intim? Ne temem că o imagine exactă asupra a ceea ce este limba ne va face să ne îndoim de viitorul lingvisticii. Există o disproporție, în ceea ce privește această știință, între suma operațiilor necesare pentru a percepe rațional obiectul și importanța acestuia, tot astfel cum și între cercetarea științifică a ceea ce se petrece în timpul unei partide și [...] există o disproporție.

29j. [Integrare sau postmeditație-reflecție]

Integrarea sau postmeditația-reflecție este fenomenul dublu ce rezumă toată viața activă a limbajului și prin care

1. semnele existente evocă **mecanic**, prin simplul fapt al prezenței lor și al stării întotdeauna accidentale a **diferențelor** lor în fiecare moment al limbii, un număr egal nu de concepte, ci de *valori opuse pentru mintea noastră* (atît generale, cît și particulare, unele numite, spre exemplu, categorii gramaticale, celelalte catalogate drept fapte de sinonimie etc.); această *oposiție* între *valori* care este un fapt **pur negativ** se transformă în fapt pozitiv, întrucît, evocînd o antiteză față de ansamblul celorlalte semne comparabile la o anumită epocă, de la categoriile generale pînă la cele particulare, fiecare semn apare ca fiind delimitat, *fără nici o intervenție din partea noastră*, prin propria sa valoare. Astfel, într-o limbă compusă cu totul din două semne, *ba* și *la*, totalitatea percepțiilor confuze ale minții se vor ordona **obligatoriu** fie sub *ba*, fie sub *la*. Mintea va găsi, prin simplul fapt că există o diferență *ba/la* și nu o alta, o trăsătură distinctivă care îi va permite în mod normal să claseze totul în primul sau, oricum, în unul dintre cele două capitole (spre exemplu, distincția între *solid* și *non-solid*); în acest moment, suma cunoștințelor sale pozitive va fi reprezentată prin trăsătura comună pe care a atribuit-o entităților de tip *ba* și prin trăsătura comună pe care a atribuit-o entităților de tip *la* ; această trăsătură este una pozitivă, însă, în realitate, mintea a căutat întotdeauna doar trăsătura negativă

care să permită operarea unei distincții între *ba* și *la* și niciodată nu a încercat să reunească și să coordoneze, ci numai să diferențieze. Or – și acesta este ultimul aspect pe care îl aducem în discuție –, ea nu a intenționat să diferențieze decît ca urmare a faptului că realitatea materială a prezenței semnului diferit cu care s-a confruntat a îndemnat-o și a îndrumat-o imperios spre aceasta, în afara [...] său.

Prin urmare, în fiecare semn existent **se integrează**, se post-elaborează o valoare determinată [...], care nu este niciodată determinată decît grație ansamblului semnelor prezente sau absente în același moment dat ; și, cum numărul și aspectul reciproc și relativ al acestor semne se modifică la infinit de la un moment la altul, rezultatul acestei activități, pentru fiecare semn în parte și pentru ansamblul acestora, se schimbă tot de la un moment la altul, într-o măsură incalculabilă.

II
ITEMI ŞI AFORISME

I. Itemi noi
(Fondul BPU 1996)

1. [Kenome]

Item. Mulți comit eroarea de a crede [că am putea vorbi despre :]

1. un cuvânt ca, de exemplu, *voir* [rom. *a vedea*], existent în sine ;
2. o semnificație, care este o realitate *asociată* acestui cuvânt.

Or, [...] cu alte cuvinte, ceea ce face cuvântul să fie cuvânt este asocierea, și în afara acestei asocieri nu există nimic.

Cea mai bună dovadă este faptul că, în funcție de limba la care ne raportăm, *vwar* poate avea alt sens, prin urmare nu reprezintă nimic în sine, nefiind un *cuvânt* decât în măsura în care evocă un sens. *Însă, acestea fiind spuse, este foarte clar că nu mai avem dreptul să operăm divizări*, admițând pe de o parte *cuvântul*, iar de cealaltă parte *semnificația* acestuia. Ambele entități constituie un tot.

Ceea ce putem, în schimb, să facem este să constatăm existența unui *kenome* și a semului asociativ .

2. [Chestiunea originii – Pîrîiașul]

Item. Chestiunea cărei origini? Originea limbii.

Nimic nu dovedește mai clar inutilitatea oricărei cercetări asupra originii limbii, însă în privința acestei probleme nu trebuie să ne limităm la constatări negative.

Ceea ce demonstrează absența unei chestiuni filozofice a originii limbii **nu este un fapt negativ**, ci faptul pozitiv că, încă din primul moment, un semn nu reprezintă decât în măsura în care [...].

Item. A observa limba întrebându-te în ce moment „a început” un anumit lucru este la fel de inteligent ca și a privi un pîrîiaș de munte crezînd că, dacă vei urca pe firul apei, vei găsi locul exact de unde

izvorăște din pământ. *Realități nenumărate vor demonstra* că, în fiecare moment, **pîrîiașul** există deja deși se spune că izvorăște și, invers, nu face decît să izvorască deși se [...].

Putem discuta la nesfîrșit pe tema acestei *izvorîri*, însă caracteristica ei definitorie este faptul de a fi perfect identică cu creșterea.

3. [Elemente fundamentale – Sunet ca atare – Frază-ritual – Unitate lingvistică (semn – sunet – semnificație)]

Item. În orice sistem semiologic (limbă sub aspect vocal sau de alt tip) există [...] elemente fundamentale.

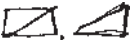
1. Element implicit, care creează tot restul : limba circulă de la un individ la altul, ea este *socială*. Dacă fac abstracție de această condiție, dacă, spre exemplu, mă distrez compunînd o limbă în laborator, nimic din ceea ce voi spune despre „limbă” în general nu va fi adevărat, sau în orice caz nu va fi adevărat în mod obligatoriu. Iată eroarea fundamentală, comisă în primul rînd de filozofii secolului al XVIII-lea.

Item. Să examinăm dacă, în secțiune orizontală, există vreo situație în care sunetul să ajungă *ca atare* (adică făcînd abstracție de orice frîntură de sens atașat sunetului) să aibă vreo valoare, fie în raport cu *fenomenele* limbii proprii secțiunii orizontale, fie în raport cu distincțiile necesare lingvistului pentru această secțiune.

Răspunsul este negativ :

- a) nici un fenomen propriu secțiunii orizontale ;
- b) [...].

Item. Un ritual sau o liturghie nu sînt nicidecum comparabile cu o frază, din moment ce ele reprezintă doar repetarea unei *succesiuni de acte*. Fraza poate fi comparată cu activitatea compozitorului de muzică (nu și cu cea a executantului).

Item. Reprezentarea unității lingvistice prin

Item. Sîntem vreodată îndreptățiți să vorbim despre ▽?

Doar din punct de vedere diacronic (spre exemplu *daēvas*), dar o asemenea perspectivă nu are nimic de-a face cu lingvistica.

4. [Planul discursiv, spațiu al modificărilor – Diviziunile cărții de față]

Item. Toate modificările – fie ele fonetice sau gramaticale (analogice) – se produc doar în planul discursiv. Nu există nici un moment în care subiectul să supună unei revizuii tezaurul mental al limbii pe care îl poartă în sine și să creeze după o chibzuința matură noi forme (de exemplu cu *calm* [...]) pe care își propune, pe care (promite) să le „plaseze” în următorul său discurs. Orice inovație apare prin improvizatie, în timpul vorbirii, și de aici pătrunde fie în tezaurul subiectiv al auditorului, fie în cel al oratorului, dar se produce prin urmare în legătură cu limbajul discursiv.

Item. Organizarea acestei cărți în paragrafe de mici dimensiuni îi conferă un aspect oarecum ridicol, pe care aș fi dorit să-l evit, fapt care „nu este cu putință etc.”.

Și aceasta întrucît, dacă lucrarea noastră este adevărată, ea demonstrează înainte de toate cît este de fals să ne imaginăm că am putea face o sinteză completă a limbii pornind de la un principiu determinat, care se dezvoltă și capătă substanță cu [...].

Apoi, ea arată că vom putea înțelege ce este limba doar cu ajutorul a patru-cinci principii care se întrepătrund permanent, într-o manieră ce pare a fi făcută special pentru a-i induce în eroare pînă și pe indivizii cei mai abili și mai atenți la propria judecată. Avem deci în față un teren în care fiecare paragraf trebuie să rămînă ca o piesă solidă fixată într-o mlaștină, cu rolul de a marca parcursul spre a putea să găsim drumul îndărăt, dar și să mergem înainte.

În vreme ce, în orice alt domeniu, adevărurile se sprijină unele pe altele și trimit unele la altele pe măsură ce avansăm spre miezul faptelor, în privința limbii se pare că o fatalitate face ca orice nou adevăr să le oblitereze pe cele precedente pentru că adevărurile inițiale nu sînt deloc simple.

5. [Situția lingvisticii – Unitatea lingvistică]

Item. Lingvistica se află într-o situație profund *falsă* (păstrez provizoriu termenul *falsă*), dat fiind că [...].

Item. Unitatea lingvistică. Intenționat nu începem cu unitatea lingvistică.

Item. Limba este creată nu prin faptul că există o succesiune oarecare de sunete, ci grație existenței unor serii de sunete, strict delimitate, pe care le numim cuvânt.

Item. Faptul lingvistic nu este ceva care să poată [...].

6. [Semn și semnificație – Realități semiologice]

Item. Când spunem „semn”, imaginându-ne în mod cu totul fals că mai târziu vom putea să-l delimităm fără probleme de „semnificație” și că acesta nu desemnează decât „partea materială”, avem de câștigat doar dacă vom considera că semnul are o limită materială, ca lege absolută, și că această limită este deja prin ea însăși „un semn”, fiind purtătoarea unei semnificații. Este așadar absolut iluzoriu să stabilim vreo opoziție între semn și semnificație, ce reprezintă două forme ale aceluiași concept spiritual, dat fiind că semnificația nu există în absența unui semn, ea nefiind decât experiența inversă față de semn, așa cum nu putem decupa o foaie de hîrtie fără a tăia ambele fețe ale hîrtiei din aceeași mișcare a foarfecelui.

Item. Realitățile semiologice nu se pot compune nici un moment [...]. Astfel, încă de la început, ne găsim în fața următoarei dileme :

- fie ne ocupăm doar de mișcarea degetului arătător, ceea ce sîntem liberi să facem, dar atunci dispare orice urmă de semiologie sau de limbă din ceea ce explorăm ;
- fie, dacă vrem să facem semiologie, vom fi obligați nu doar [...], ci și – ceea ce este și mai dificil – să constituim primele unități (ireductibile) cu ajutorul unei combinații [...].

II. Itemi vechi

(Ediția Engler 1968-1974)

³³⁰⁶ *Item.* În propoziție, totul se reduce la subiect și la predicat și, în al treilea rînd, după cîte cred eu, la conjuncție (mai puțin în cazul vocativelor).

Dar subiectul și predicatul nu au nimic a face cu „părțile discursului”, care sînt delimitate în conformitate cu alt principiu :

- a) Subiectul poate fi un substantiv, un pronume, un adjectiv sau un numeral (acestea fiind concretizările lui cele mai evidente), dar și un verb (la infinitiv), întrucît, așa cum vom vedea mai jos, faptul că verbul se află la infinitiv nu aduce modificări în natura lui.
- b) Toate acestea pot îndeplini și rolul de predicat.
- c) Conjuncția poate fi o „conjuncție” sau un adverb.

Putem inventa o limbă care, de îndată ce un adjectiv ar îndeplini rolul de subiect, i-ar atribui acestuia o formă specială, aspect care nu ar schimba nimic din logica lucrurilor. Din același motiv, nu există nimic deosebit în faptul că λέγομεν nu poate fi subiect; este de-ajuns că λέγειν poate. Vorbind „stricat”, avem să *ne spună* pentru λέγομεν și să *spună prost* pentru λέγειν κακόν.

³³⁰⁷ *Item.* Lucrul cel mai evident într-o propoziție este că, deși se compune din minimum doi termeni logici (ideali), este posibil ca ea să se reducă la un singur termen lingvistic, și aceasta fără ca respectivul cuvînt să poată fi descompus în așa fel încît să se sustragă concluziei. Am putea cita cazurile *fiat !*, sau *sunt*, sau poate și „Cine spune asta? – *Dumnezeu*”. Elipsa (celebra elipsă) va înceta să existe doar atunci cînd nu ar mai fi nici un sunet articulat, iar limbajul ar dispărea, lăsînd locul gîndirii pure.

Concluziile, multiple, trebuie identificate.

Să remarcăm, printre altele : capacitatea unui cuvînt de a fi, chiar grație semnului care vizează acest lucru, o propoziție completă (non-eliptică) precum λέγομεν.

³³⁰⁸ *Item.* Cuvîntul *elipsă*, chiar și singur, are un sens care ar trebui să ne pună pe gînduri. Un asemenea termen pare a presupune că noi știm încă de la început din cîți termeni *ar trebui* să se compună fraza și că raportăm la aceștia termenii din care ea se compune într-adevăr, pentru a constata astfel lacunele. Dar, întrucît sensul unui termen poate fi extins la nesfîrșit, vom vedea că raportul pe care credem că îl stabilim între n idei și n termeni este de o naivitate extremă și totodată de un arbitrar absolut. Și dacă, părăsind domeniul unei fraze anume, vom face un raționament general, vom vedea probabil foarte repede că *nimic nu este elipsă*, pentru simplul motiv că semnele limbajului sînt întotdeauna adecvate realităților pe care le exprimă, chiar dacă trebuie să recunoaștem că un anumit cuvînt sau o anumită turnură exprimă mai mult decît am crede. Reciproc, în afara elipsei nu va exista nici un cuvînt dotat cu sens, dar în acest caz *de ce să vorbim despre elipsă* (asemenea lui Bréal) ca și cum ar exista o anumită normă, în interiorul căreia cuvintele sînt eliptice? Ele sînt eliptice în absența oricărei întreruperi sau a oricărei aprecieri exacte a [...]. Elipsa nu este altceva decît surplusul de valoare [...].

³³⁰⁹ *Item.* Referindu-se la limbă sau considerînd-o chiar un vehicul al gîndirii, psihologii, fie ei din zilele noastre sau din trecut, nu au avut nici un moment vreo idee despre legile sale. Fără excepție, aceștia își imaginează limba ca pe o formă *fixă*, și tot fără excepție o consideră o formă *convențională*. Ei se mișcă foarte firesc în ceea ce am numi secțiunea orizontală a limbii, însă nu au nici cea mai vagă idee despre fenomenul socio-istoric care antrenează vîrtejul de semne pe axa verticală și interzice astfel transformarea acestuia într-un fenomen *fix* sau într-un limbaj *convențional*, întrucît este rezultatul continuu al acțiunii sociale, impus în afara oricărei opțiuni.

Totuși, începutul unei înțelegeri din partea psihologilor nu poate veni de altundeva decît din studierea transformărilor fonetice.

^{3310.1} *Item.* Contractul dintre [...] este convențional, însă nu mai poate fi anulat, decît cu riscul de a suprima viața semnului, pentru că această viață a semnului se întemeiază pe un contract.

^{3310.2} *Item.*

^{3310.3} *Item.* Ce este un cuvânt nou – mai exact, în ce constă dificultatea de a impune un cuvânt nou – dacă nu afirmarea legăturii sistematice între toate părțile limbii? Se creează milioane de forme de conjugare sau de [...], dar nu există una care să se manifeste brusc, țîșnind în mod arbitrar dintr-o sursă necunoscută. Și nu numai că elementele trebuie preluate în combinațiile deja cunoscute, ci mai mult, totul este, de fapt, pregătit pentru a da naștere unei noi combinații.

^{3310.4} *Item.* Deși de factură psihologică evidentă, caracterul real al existenței firelor care leagă între ele elementele unei limbi nu are nevoie, ca să spunem astfel, să fie demonstrat. Este tocmai faptul care constituie limba.

^{3310.5} *Item.* Avem nevoie de simbolul , iar nu de sau de .

^{3310.6} *Item.* Dacă există un adevăr *a priori*, pentru postularea căruia nu se cere nimic altceva decît bun-simț, acela este că, deși există realități psihologice, după cum există și realități fonologice, nici una dintre cele două serii, luată separat, nu ar fi în măsură să dea naștere, nici măcar pentru o clipă, celui mai neînsemnat fapt lingvistic.

Pentru ca faptul lingvistic să existe, este nevoie de îmbinarea celor două serii, însă de o îmbinare de un tip aparte, și în zadar ne-am propune să-i explorăm într-o clipă trăsăturile sau să-i prevedem evoluția.

^{3310.7} *Item.* Simbolul nu trebuie să sugereze doar diferența dintre abordarea unui cuvânt în legătură cu sensul său sau în afara acestuia, ci și imposibilitatea de a circumscrie și de a stabili respectivul sens altfel decît spunînd: iată sensul care corespunde, spre exemplu, cuvîntului *véoç* sau [...]. Nici o descriere a sensului și a sinonimiei nu se ridică la înălțimea sensului exact și complet: nu există nici o definiție în afara celei a sensului simbolului , reprezentînd valoarea cunoscută a unei forme .

^{3310.8} *Item.* Legi:

1. Legile universale ale limbii, care sînt imperative (teoremată).
2. „Legile” fonetice (care nu au nici un drept să se numească astfel).
3. Legile idiosincronice, non-imperative.

Nu facem nicidecum filozofie profundă cînd vorbim despre termenul *Lege*, ci îl preluăm din uzul comun, în sensul în care îl utilizează toată lumea.

^{3310.9} *Item.* Confuzia între legea 3 și legea 2 sau legea 1 este atît de cunoscută, încît nu există nici o serie de exemple cu adevărat suficientă pentru a spulbera această neînțelegere.

^{3310.10} *Item.* *Subînțelesurile* unei paradigme a declinării.

Un subînțeles nu este o abstracție. Ba chiar este contrariul unei abstracții.

Cînd spunem că dorim să abstragem din întregul lingvistic νοήσομεν, *hoc est* νοήσομεν ~~⊕~~ doar forma (νοήσομεν), **D**, sîntem liberi să o facem, dacă, procedînd astfel, dorim să analizăm transformările fonetice care o pot afecta. Dar pare clar încă de la început că cel care introduce νοήσομεν, *hoc est* νοήσομεν ~~⊕~~ într-o paradigmă a flexiunii alături de νοήσω, νοήσετε întreprinde o operație de același gen, prin aceea că, în acest demers, sensul își pierde orice rol.

^{3310.11} *Item.* Diferența dintre noul termen *sem* și termenul *semn* sau avantajul pe care îl prezintă primul în raport cu cel de-al doilea.

1. Semnul poate fi non-vocal. Semul de asemenea.

Dar semnul poate fi un gest direct, adică se situează în afara unui *sistem* și a unei *convenții*.

Semul este

- a) un semn *convențional* ;
- b) un semn care face parte dintr-un *sistem* (la rîndul lui convențional) ;
- c) [...].

Astfel, putem spune că *semul* este un semn care intră în componența diferitelor caracteristici recunoscute ca aparținînd semnelor ce compun limba (sub aspect vocal sau din altă perspectivă).

Caracteristicile care trebuie evidențiate de la bun început sînt [...].

^{3310.12} *Item.* Între altele, cuvîntul *sem* elimină, sau își propune să elimine, orice *preponderență* și orice separare inițială între latura vocală și latura ideologică a semnului. El reprezintă *semnul în întregime*, altfel spus semnul și semnificația, unite într-un fel de personalitate unică.

^{3310.13} *Item.* Dar, în rest, ar fi fals să spunem că facem o chestiune capitală din înlocuirea *semnului* cu *semul*.

Adevărul este că *parasemul* și *aposemul* sînt niște noțiuni capitale. Or, o dată ce [...].

^{3310.14} *Item.* *Aposemul* prezintă avantajul că îl putem lua oricum dorim : fie ca pe o realitate dedusă și abstractă reprezentată de un *semn*, fie ca pe un lucru golit de semnificația *sa* sau *de* semnificație, claritatea neavînd de suferit.

^{3311.1} *Item.* *Aposemul* este învelișul vocal al semului, iar nu învelișul unei semnificații. Semul nu există doar grație foniei și semnificației, ci și prin corelație cu alte seme.

^{3311.2} *Item.* Cred că în plan discursiv putem vorbi despre aposeme (despre figuri vocale), dar fapt este că nici măcar în limbajul empiric nu spunem : „a doua *formă* a acestei fraze” (chiar cînd nu este vorba de termeni logici, ci de niște cuvinte abordate din perspectivă fonetică).

^{3311.3} *Item.* Termenul *formă* se folosește pentru a desemna aposemul, semul și, în sfîrșit, latura materială a semului sincronic. „Diferitele forme dialectale ale acestui cuvînt”, iată un aposem.

„Formele dialectului x prezintă o caracteristică definitorie”, iată una care poate fi morfologică.

^{3312.1} *Item.* *Semnul* aposem. De îndată ce se vorbește undeva despre limbă, apar inevitabil termenii *cuvînt* și *sens* (sau *semn* și *sens*), ca și cum aceștia ar rezuma totul, însă în plus se face întotdeauna referire la exemple de cuvinte precum *copac*, *piatră*, *vacă*, așa cum Adam, dînd [...], cu alte cuvinte tot ceea ce e mai grosier în semiologie : cazul în care ea este (prin aleatoriul obiectelor alese a fi desemnate) o simplă onimică, adică – pentru că aceasta este particularitatea onimicii în ansamblul semiologiei – cazul în care există un *al treilea* element incontestabil în unitatea psihologică a semului, anume conștiința că ea se aplică unei realități exterioare suficient de bine definite în sine pentru a se *sustrage* legii generale a semnului.

^{3312.2} *Item.* Deși am dori să abordăm cît mai puțin posibil latura ideologică a semnului, este evident că, dacă ideile de orice gen ar oferi

o stabilitate [...]. O asemenea stabilitate se obține exclusiv în denumirile geografice.

^{3312.3} Avînd în vedere că ideea invariabilă și nefluctuantă poate fi considerată un lucru himeric, semele geografice și numele proprii fac excepție, prin aceea că [...]. Mai exact, singura șansă pentru un [...].

În toate acestea, se pune problema de a ști dacă, așa cum un aposem persistă în afara semului, s-ar putea constata și existența unui aposem intelectual. Desigur că în „Ron” există, ca să spunem astfel, două aposeme care merg paralel, dar în fond nimic asemănător între ele : dacă am schimba numele Ronului, nu am mai avea același *sem*, de unde și inutilitatea de a discuta despre aposeme și, astfel, cea mai bună dovadă că semul se întemeiază pe un semn material pentru care s-a optat.

^{3313.1} *Item. Catalogul erorilor fundamentale*

Merită numele de erori *fundamentale*, ca urmare a consecințelor lor :

- eroarea de a aborda semnele individual, fiecare în sine ;
- sau eroarea de a crede că o limbă compusă din 500 de cuvinte reprezintă 500 de semne + 500 de semnificații ;
- sau eroarea de a crede că reprezentăm în van fenomenul limbii cînd ne credem autorizați să vorbim despre „cuvînt și semnificația sa”, uitînd că acesta este înconjurat de [...].

^{3313.2} *Item. Parasemele.* Pentru un cuvînt oarecare făcînd parte din limbă, un al doilea cuvînt, chiar dacă nu este cîtuși de puțin „înrudit” cu primul, e un parasem. Singura și simpla calitate a parasemului este că aparține aceluiași sistem psihologic de semne, în așa fel încît, dacă observăm că un semn dat își desfășoară existența în întregime în afara semnelor concurente ale sistemului, *că este total lipsit de importanță să remarcăm*, în cazul unui anumit semn, ansamblul semnelor concurente, cuvîntul *parasem* ar trebui să dispară și, invers, existența lui va fi obligatorie dacă vom constata că un cuvînt nu este nicidecum complet autonom în cadrul sistemului din care face parte.

^{3314.1} De studiat cuvîntul *expresie* (această formă este expresia...).

^{3314.2} De demonstrat că *termen* a fost la fel de incapabil ca și *semn* să păstreze un sens material, și invers. „În acești termeni” este textual.

^{3314.3} De altfel, *termen* ar fi cam ceea ce dorim să spunem prin *sem* ; și, în această privință, ar fi necesar să facem o remarcă. Un sincronism se compune dintr-un anumit număr de *termeni* (lat. *termini*) care își împart între ei ansamblul materiei de semnificat.

^{3314.4} Orice *aposem* este abordat *la un moment dat*. Și ceea ce face ca *aposem*ul să-și merite numele este abordarea lui în cadrul limbii și faptul că el nu reprezintă o simplă secvență fonică. Să mai notăm că *aposem*ul are o limită anterioară și una posterioară.

^{3314.5} (Reciproc, nu trebuie să numim *aposem* o formulă fonică oarecare precum *-bd-*, ci doar acele formule fonice care au fost la un moment dat corpul unui *sem*.)

^{3314.6} *Aposem*ul = trupul golit de viață al unui *sem*. Probabil că această comparație este îndreptățită, nefiind prin urmare periculoasă. Totuși, există riscul ca un cadavru să rămână o structură organizată în anatomia sa, în vreme ce, în cuvânt, anatomia și fiziologia se confundă ca urmare a principiului convenționalității.

^{3314.7} În chestiunea dificilă a adoptării unui cuvânt care violentează mai mult sau mai puțin [...], ar trebui să reținem, dintre realitățile care consacră cuvântul *sem*, cel puțin acele *σηματα λογρά*, semele grafice, însă despre înrudire am discutat deja. (Vom fi optat astfel măcar pentru cel mai vechi cuvânt întrebuițat de poet pentru a [...].)

^{3314.8} Din perspectivă diacronică, întrebarea : „Este acesta unul și același cuvânt ? ” înseamnă, nici mai mult, nici mai puțin : „Este acesta unul și același *aposem* ? ”. Dar afirmația nu se verifică și din punct de vedere sincron. Și nu avem aici o contradicție, așa cum s-ar părea (prin faptul că putem afirma că două realități sînt diferite la un moment dat, continuînd prin a le declara identice mai tîrziu), întrucît putem spune că, din punct de vedere diacronic, avem pur și simplu același *aposem*, fără ca de aici să rezulte că și *semul* ar fi neschimbat. Iată diferența. (Altfel spus, cuvînt = *aposem* și cuvînt = *sem*.)

^{3314.9} (Continuare.) Probabil că nu este cazul să arătăm cum se prezintă același *sem* de la o epocă la alta, și poate că nici nu deținem un instrument de măsură adecvat, dat fiind că *semul* depinde, în existența sa, de întregul context parasemic dintr-un anumit moment.

^{3314.10} Spunem că nu există morfologie în afara sensului, în ciuda faptului că forma materială este elementul cel mai ușor de urmărit. Prin urmare, în opinia noastră, cu atât mai puțin există *semantică* în afara formei.

^{3315.1} *Item.* Mare atenție la faptul că, în schimbarea analogică, nu se înregistrează nici o schimbare a *aposemului*! Paradoxul începe să se lămurească dacă, în loc să spunem „schimbare a aposemului”, spunem „schimbare a aposemului *unui cuvânt* sau a aposemului *unui sem*”. Creăm astfel un alt *sem*, un parasem, care, firește, este asociat cu un aposem. Nu putem vorbi despre schimbarea *unei părți* a primului sem. Schimbarea se situează în întregime în domeniul *semelor* și este ghidată de sens.

Iată o creație despre care se poate spune că este parasemică, așa cum există influențe parasemice și conservări parasemice.

Dar dificultatea apare când se pune problema de a stabili o demarcație între *creație* și *influența* parasemică, ce poate modifica radical sensul unui *sem*, fără ca măcar să realizăm că avem de-a face cu un alt *sem*. Or, când „forma” se schimbă, vom spune hotărât că avem de-a face cu un alt *sem*. Această diferență este oare justificată?

^{3315.2} *Item.* Subiecții vorbitori nu au cîtuși de puțin conștiința *aposemelor* pe care le pronunță, așa cum, pe de altă parte, nu au nici conștiința *ideii pure*. Ei nu conștientizează decît *semul*. Acesta este faptul care asigură transformarea perfect mecanică a aposemului de-a lungul secolelor.

^{3315.3} *Item.* Pentru a analiza în mod sănătos lingvistica, trebuie să o abordăm din afară, cu condiția să avem experiența (măcar aproximativă) a fenomenelor excepționale care se produc înăuntrul ei.

Un lingvist care nu este altceva decît lingvist se află, credem noi, în imposibilitatea de a găsi calea care i-ar permite să nu facă altceva decît să claseze faptele. Încetul cu încetul, știința noastră va deveni practic dependentă cu totul de psihologie, întrucît aceasta va realiza că limba constituie nu doar unul dintre domeniile sale, ci însuși fundamentul propriei sale activități.

^{3315.4} *Item.* Dar nu era în intenția noastră să spunem toate acestea, ci să arătăm că, dacă am ști dinainte că în lingvistică există unități [...].

^{3315.5} *Item.* Aspectul capital al limbii este că ea comportă anumite diviziuni, anumite unități care se pretează delimitărilor.

^{3315.6} *Item 1.* În ce constă o unitate lingvistică ?

^{3315.7} *Item.* A semnifica înseamnă deopotrivă a îmbrăca un semn într-o idee și a îmbrăca o idee într-un semn. Astfel, „o anumită distincție nu are valoare gramaticală decât în măsura în care este semnificată”, adică îmbrăcată într-un semn propriu. (*A-i aduce cuiva la cunoștință* [fr. *signifier*] că este concediat.)

^{3316.1} *Item.* Nu există nici o analogie între limbă și vreo altă realitate umană, și aceasta din două motive : 1. nulitatea internă a semnelor ; 2. facultatea spiritului nostru de a se atașa de un termen nul în sine. (Însă nu ne-am propus să ne referim la acest lucru. Am deviat.)

^{3316.2} *Item.* Despre psihologizarea semnelor vocale

A. Să presupunem că pe aceeași placă a unei lanterne magice apar succesiv :

Un disc verde

Un disc galben

Un disc negru

Un disc albastru

Un (alt) disc albastru

Un disc roșu

Un disc violet

Ansamblul acestor semne sugerează cvasi-imposibilitatea de a ni le reprezenta în succesiunea lor sau „ca pe o suită care poate fi asamblată, alcătuind un întreg”.

Or, particularitățile unui cuvânt se rezumă la faptul că acesta reprezintă un sem care poate fi asamblat, dar care se întemeiază pe succesiunea silabelor.

B. În al doilea rînd, să presupunem că nu vom proiecta respectivele culori în așa fel încît să se *succeadă* pe disc, ci că le vom *juxtapune*. (Vom dispune în pătrate culorile verde/galben/negru : la stînga verde, apoi galben etc., pînă la dreapta). Vom obține astfel o figură care, deși nu permite asamblarea sa în toate elementele existente, cel puțin începe să poată fi asamblată și să fie o figură.

C. Pentru ca figura vizuală să devină figură, a trebuit să abandonăm așadar principiul succesiunii temporale și să recurgem la [...].

3317.0 *Item.*

3317.1 *Item.* Cuvîntul nu este suficient de lung pentru ca să nu permită asocierea sa cu o singură senzație.

Alături de divizibilitatea temporală, acesta este aspectul care face din el un pseudo-organism atît de încărcat de iluzie.

3317.2 *Item.* Dacă avem în vedere soma, putem formula principiul *unispațialității*, avînd drept consecință, în interiorul semului, divizibilitatea în *secțiuni* (în același sens și prin decupaje identice), în locul divizibilității pluriforme care ar apărea, spre exemplu, atunci cînd,

într-un sistem „vizual direct” (= scriere ideografică), am avea

în opoziție cu sensul care i s-ar atribui semnului

Și aceasta întrucît, în contextul dat, este absolut necesar să păstrăm, poate ca ultimă soluție, opoziția între două seme, și nu semnificația unui sem. Or, opoziția între două seme precum λέγομεν și λέγετε se reglează prin intermediul unor *secțiuni* ce urmează *aceeași direcție* și se realizează *una cîte una*, cu toate că este cît se poate de simplu să concepem o mie de sisteme în care nici una dintre aceste condiții nu ar fi îndeplinită. (Singura problemă ar fi aceea că, atunci cînd oferim un alt semism, fără să ne dăm seama ne întoarcem la cuvînt.)

3317.3 *Item. Temporalitatea.* Cu cît o studiem mai mult, cu atît realizăm mai clar că divizibilitatea lanțului sonor în tranșe temporale (*ipso facto* divizibilitatea simplă, unilaterală) creează deopotrivă caracteristicile [...] și iluziile cum este cea de a crede că unitățile limbajului sînt întreguri *organizate*, în vreme ce ele sînt doar niște întreguri subdivizibile în timp, paralel cu anumite funcții care pot fi atribuite fiecărei tranșe temporale.

3317.4 *Item.* Este complet inutil să emitem raționamente înainte de a fi înțeles *natura* agentului ales pentru tipul special de semiologie care este semiologia lingvistică.

^{3317.5} *Item.* Să vedem acum în ce măsură cuvântul *parte* (opus lui *fragment*) este sau nu util în analizele lingvistice și în comparațiile cu anatomia, mecanica etc.

Tot astfel pentru *subunitate*. Un cuvânt, atunci când este golit de semnificație, nu mai are nici un fel de subunitate sau de diviziune (cu excepția diviziunilor fonetice), cu toate că, în momentul imediat anterior, părea să aibă *subunități*.

^{3317.6} *Item.* Cuvântul *inert*...

^{3318.1} *Item.* Trebuie să ne impunem să vorbim, de fiecare dată, despre unispațialitatea *semnului lingvistic*, pentru a arăta astfel că aceasta nu este o caracteristică generală a semului.

^{3318.2} *Item.* Poate că ar merita efortul de a spune că, în transcrierea fonetică, un semn diacritic precum *ø* nu încalcă principiul unispațial, întrucât obținem un singur sem dintr-un întreg (și nu din niște *sub-unități*). Și este posibil să mai fie ceva de adăugat.

^{3318.3} *Item.* Semul lingvistic face parte din familia generală a *semelor unispațiale*, din care face parte în mod necesar orice sem bazat pe transmiterea acustică. Dar nu transmiterea acustică este aspectul esențial, ci unispațialitatea.

^{3318.4} *Item.* Capcană. Atunci când reprezentăm cuvântul etc. prin semnale vizuale juxtapuse precum , faptul este pe deplin justificat, însă cu condiția ca semnalul să conștie într-o juxtapunere nedefinită, și nu în „arborarea” semnelor 1. ; 2. , căci astfel ne-am afla în fața unei confuzii între două categorii de idei; chiar este un exemplu al unei posibile simultaneități (sau non-unispațialități) a semului vizual, în rest rămânând el însuși doar cu condiția să fie dezmembrabil.

^{3318.5} *Item.* Ni se va cere poate un exemplu de sem multispațial pentru a avea astfel la dispoziție un mijloc de a percepe mai bine noțiunea de sem. Într-un anumit sens și pentru a începe cu începutul, putem să atribuim această denumire unui *tablou alegoric* sau chiar unei picturi oarecare, în măsura în care obiectele reprezentate se apropie de semnificația lucrurilor. Este cu neputință să spunem că acest tablou începe din stînga și se sfîrșește [...].

^{3318.6} Dacă am dori într-adevăr să reprezentăm elementele fonice succesive ale unui cuvânt, ne-ar trebui un ecran pe care, cu ajutorul lanternei magice, am proiecta o serie de culori *successive*; totuși, demersul ar fi fals, deoarece ar fi imposibil să asamblăm respectivele culori succesive într-o singură impresie, și de aceea cuvântul scris în întregime pe ecran, întinzându-se, *spațial*, de la dreapta la stînga sau de la stînga la dreapta, e pentru noi o reprezentare mai autentică a cuvîntului, care este totuși temporal.

Semul acustic se întemeiază în mare parte pe memorare, de o sută de ori mai simplă pentru formele acustice decît pentru cele vizuale.

^{3318.7} *Item.* Așa cum fraza muzicală se dezvoltă în timp, pentru că reținem [...], tot astfel se întîmplă și cu o frază vizuală cum ar fi, spre exemplu, un lanț muntos. Dar, lucru curios: nu există o frază vizuală care să constea într-o serie de momente succesive, iată de ce sîntem nevoiți să o reprezentăm grafic.

^{3318.8} *Item.* În favoarea Inertomei. Chiar un termen precum *somă* (ρῶμα) ar deveni în scurt timp, dacă ar avea șansa să fie adoptat, sinonim cu *sem*, al cărui antonim este. În această privință, terminologia lingvistică plătește tribut tocmai adevărului pe care îl stabilim ca rezultat al observației.

În orice termen precum *somă* există cel puțin două condiții care predispun cuvîntul să devină semn: 1. coincidența limitei unispațiale, astfel încît prin soma *Zeus* se înțelege, totuși, tocmai contrariul semului *Zeus* [...]; 2. în chiar momentul în care un semn este golit de sensul său, spiritul investeste în semn sau în somă cel puțin **intenția** care pune **mușchii** în mișcare și face dovada unui act de *voință*; 3. *soma* va fi asemenea unui corp fără viață, divizibil în părți *organizate*, ceea ce este fals.

^{3318.9} *Item.* În ființa organizată, funcția poate muri, în vreme ce organul subzistă. Chiar și cadavrul mai are încă organe, care constituie materia științei anatomice. În cuvînt nu există nimic anatomic, altfel spus între părțile sale componente nu există nici o diferență care să se întemeieze pe un raport între funcție și partea ce îndeplinește respectiva funcție, există doar o succesiune de acte fonatoare cît se poate de *asemănătoare* între ele, prin aceea că nici unul nu se recomandă a fi mai curînd plămînul cuvîntului decît piciorul său.

Principiul *Capacității identice*.

^{3319.1} *Item*. Diateză dau diacosmie, pentru economia limbii la un moment dat (= idiosincronie)?

^{3319.2} *Item*. Comparație cu anatomia și fiziologia. Cele două sînt unul și același lucru pentru limbă; eroarea constă tocmai în a crede că *gramatica* este o fiziologie (studiind *funcția*), în vreme ce fonetica – sau fonologia? – ar fi o anatomie. Este foarte util să urmărim prin ce anume păcătuiește o asemenea comparație. Ochiul nu seamănă cu mîna, și nici plămînul cu coloana vertebrală; și astfel, chiar făcînd abstracție de funcție, anatomistul are în față, în fiecare organ, un *obiect diferit*. Dimpotrivă, nu există nici o diferență, spre exemplu, între *-î-* ca semn al femininului și *-î-* ca marcă a optativului; în lingvistică, de îndată ce se renunță la funcția convențională, nu mai rămîne decît materia brută. Funcția cu care este investit un fonetism ne face să acordăm, provizoriu, titlul de *organ* acestui fonetism care seamănă, în sine, cu toate celelalte, fiind susceptibil de a îndeplini (*așa cum se prezintă*) absolut orice funcție.

Lucruri asemănătoare se pot spune cu privire la *structura* unui cuvînt, o nouă imagine care, dînd iluzia clarității, maschează o sumedenie de idei false și prost concepute. Un cuvînt nu are nici o *structură*, dacă facem abstracție de sensul diferitelor sale părți.

^{3319.3} *Item*. În comparația cu jocul de șah, e adevărat că funcția (valoarea) este convențională, dar, în ceea ce privește *structura*, această comparație nu oferă nici o bază, dat fiind că fiecare piesă este nedemontabilă și *nu* conține, asemenea unității reprezentate de cuvînt, părți diverse, cu funcții diverse.

^{3319.4} Bineînțeles că o *mașină*, un *mecanism* nu reprezintă termeni de comparație mai adecvați decît ar fi un *organism*. Și în acest punct există o anatomie și o fiziologie.

^{3319.5} Însă în această privință trebuie să acordăm o atenție sporită „merismului” (*divizibilitatea în timp*) părților cuvîntului; această divizibilitate a lanțului sonor este cea care, poate mai mult decît varietatea sunetelor, contribuie la impunerea iluziei că ar exista grupuri organice. În fond, este minunat să putem pune cratime precum în $\lambda\acute{\upsilon}-\theta\eta-\sigma\acute{o}-\mu\epsilon-\nu\omicron-\varsigma$.

^{3319.6} Iată de ce comparația *chimică*, justă în anumite privințe, nu spune nimic rațiunii.

^{3319.7} A se vedea ce se întâmplă cu comparația *tactică*, cu dispunerea unei coloane militare.

^{3320.1} *Item. Semnul, soma, semul* etc. Nu vom putea să controlăm cu adevărat semnul, să-l urmărim ca pe un balon în aer, cu certitudinea de a-l prinde iarăși, decît atunci cînd vom fi înțeles pe deplin natura sa, natură dublă, care nu constă nici în înveliș și nici în „spirit”, în aerul hidrogenat care se pompează în balon și care nu ar avea nici o valoare în absența învelișului.

Balonul este *semul*, iar învelișul, *soma*, dar această imagine este departe de concepția conform căreia învelișul este *semnul*, hidrogenul, *semnificația*, iar *balonul* nu reprezintă nimic. El înseamnă totul pentru specialistul în aerostate, așa cum *semul* înseamnă totul pentru specialistul în lingvistică.

^{3320.2} *Item. Oare contra-soma*, adică semnificația, va putea fi vreodată analizată separat, la fel ca *soma*, în afara *semului*? Ne-am dori să fie, dar pentru moment faptul este în afara oricărei previziuni a lingvistului sau a psihologului.

Se pune problema limitării, *fiecare în sfera proprie*, a somei și a antisomei. Or, *soma* este simplu de limitat în sfera sa, în întregime fizică. Iată originea și explicația exceselor lui Benfey. *Antisoma* nu poate fi cîtuși de puțin limitată în sfera proprie, situîndu-se între *sem* și *sfera semului*.

^{3320.3} *Item. Ceea ce se cheamă îndeobște semnificație este tocmai ceea ce numim noi parasomă* și, spre deosebire de *somă*, ea nu va putea fi degajată niciodată în așa fel încît să devină în sine un obiect de cercetare sau de observație. Să înțelegem bine: într-o oarecare măsură, ea poate face obiectul cercetării și al observației, cu condiția să ne întoarcem mereu la *sem*, la diferitele *seme* care unesc această *parasomă* cu ceva material, mai exact cu *soma*, însă un asemenea demers nu are nimic asemănător cu studiul somelor, care am acceptat că este independent.

^{3320.4} *Item. În timp ce mă plimb, fac o creștătură pe un copac, fără să spun nimic, doar ca să mă distrez. Persoana care mă însoțește păstrează*

ideea acestei creștături și, fără nici o îndoială, îi asociază două-trei idei, în vreme ce eu nu mă gândeam la altceva decât să o induc în eroare sau să mă amuz.

Pentru noi, orice lucru material este deja un *semn*, adică o impresie pe care o asociem altor impresii, dar în toate acestea lucrul material pare a fi indispensabil. Singura particularitate a semnului lingvistic este aceea că produce o asociație mai precisă decât oricare alta, și poate vom realiza cândva că aceasta este forma cea mai aproape de perfecțiune a asociațiilor de idei, formă care nu poate fi realizată decât pe baza unei some convenționale.

^{3320.5} *Item. Scurt istoric al lingvisticii*

Țîmpenii admirabile au văzut lumina zilei, dar admirabile numai în contextul trecutului.

Trecutul lingvisticii se compune dintr-o îndoială generală cu privire la rolul, locul și valoarea [...] sa, însoțit de achiziții colosale în privința faptelor, acele fapte despre care oamenii nu aveau nici cea mai mică idee pînă în 1810 și nici [...].

Am văzut doctrina ridicolă a lui Max Müller, care prezenta limba ca pe un regn natural, existînd pentru sine [...].

Vechimea limbii a fost un lucru descoperit brusc, care va deveni, sub numele de Continuitate a limbii, una dintre achizițiile capitale ale [...].

^{3321.1} *Item.* Am asistat la momentul în care doctrina ridicolă a lui Max Müller revendica pentru lingvistică locul unei *științe a naturii* și admitea un fel de „regn lingvistic”, cu o existență la fel de justificată ca și „regnul vegetal” studiat de botaniști.

Toate acestea se spuneau și se ascultau cu seriozitate. Dar vreau să mai spun că, atunci cînd a avut loc o reacție, nimeni nu mai era în măsură să spună în ce sens s-a produs ea, întrucît lingvistica, chiar dacă avea un vag simț al lucrurilor juste, nu dispunea de posibilitatea de a-și crea o **direcție**.

^{3321.2} *Item.* Este de-a dreptul comic să urmărim ironiile succesive ale lingviștilor cu privire la punctul de vedere A sau B, pentru că toate aceste ironii par a presupune deținerea unui adevăr, în vreme ce, pînă în prezent, tocmai absența absolută a unui adevăr fundamental caracterizează orice lingvist.

^{3322.1} *Item. Bunătate – sănătate.* În *îndoielnic*, sau *amărăciune*, sau *negricios* există în mod evident două elemente. Însă primul element nu este identic cu *îndoială*, sau *amar* sau *negru*. Avem pur și simplu *îndoielnic* : *îndoială*, *gușat* : *gușă* etc. Este una dintre modalitățile de a ajunge la clarificarea noțiunii de radical. Bună comparație : *huldvoll* conține *huld*, care este un cuvânt, dar *huldig* conține doar radicalul care se regăsește în *huld*. Cf. *würdevoll*, *würdig*, *würde* – *nod* : *noduros*, *langoare* : *languros*. (Nu este vorba despre o chestiune istorică, ci despre un stadiu conștient.)

^{3322.2} *Item. Stadiul istoric și stadiul conștient sînt întotdeauna opuse. Sînt cele două căi ale semnului. De unde și dificultatea, dar și necesitatea de a nu le amesteca niciodată, sub nici un aspect.*

Ele se opun ca stadii posibile ale unui cuvânt și, în absența opțiunii între cele două, cuvîntul *nu este nimic*.

Fiecare cuvînt se află la intersecția punctului de vedere diacronic cu cel sincron. Aceasta dacă dorim să lăsăm deoparte perpetua și oboșitoarea întrebare „să fie acesta un sem ?”, luînd cuvîntul ca pe un lucru dat, general cunoscut.

^{3322.3} *Item. Va fi necesar să facem un total al modalităților de abordare și a „domeniilor de analiză”.*

^{3323.1} *Item. Atît timp cît avem nevoie de o analiză pentru a stabili elementele cuvîntului, cuvîntul însuși nu rezultă din analiza frazei. Și aceasta întrucît fraza există doar în cuvînt, în limba discursivă, în vreme ce cuvîntul este o unitate care trăiește în afara oricărui discurs, în tezaurul mental.*

^{3323.2} *Item. Afirmările anterioare nu implică faptul că elementele cuvîntului nu ar exista niciodată ca unități mentale în sine, ci pur și simplu că, în orice situație, cuvîntul se detașează fără analiză.*

^{3323.3} *Item. Într-adevăr, memoria nu oferă decît un număr cît se poate de restrîns de fraze gata făcute. Și nici nu ar putea să se îndeplinească altfel, dată fiind cantitatea nelimitată de combinații posibile pornind de la un număr limitat de termeni. Dimpotrivă, memoria oferă *cuvinte gata făcute* cu miile. Prin urmare, *primul* mod de existență a cuvîntului nu este acela de a fi un element al frazei ; el poate fi considerat ca existînd*

„înaintea” frazei, adică independent de aceasta, ceea ce nu este cazul pentru elementele cuvîntului în raport cu unitatea reprezentată de cuvînt. În rest, *chiar în planul discursiv*, există sute de cazuri în care sîntem nevoiți să pronunțăm un *cuvînt*, nu o frază (printre altele, toate vocativele).

^{3323.4} *Item.* „Învățămintele” pe care poate că le desprindem din fraze înainte de a cunoaște cuvintele nu au implicații palpabile. Trebuie să constatăm așadar că întreaga limbă intră mai întîi în spiritul nostru prin intermediul planului discursiv, așa cum am mai spus și așa cum este și firesc. Dar așa cum sunetul unui cuvînt, realitate care a pătruns astfel, la rîndu-i, în forul nostru interior, devine o impresie complet independentă de planul discursiv, la fel și spiritul nostru degajă tot timpul din discursiv ceea ce trebuie pentru ca să rămînă doar cuvîntul. Maniera în care cuvîntul s-a fixat este lipsită de importanță, o dată operația făcută, cu condiția să constatăm că această unitate este cea care contează cu adevărat.

^{3323.5} *Item.* Este capital să notăm că, de fiecare dată cînd ni se atrage atenția asupra unui detaliu, asupra unei nuanțe sonore, spre exemplu asupra pronunției ușor diferite a două cuvinte, singura posibilitate care ne rămîne este să ne punem întrebări, să precizăm exact *ideea* cuvîntului, asociată cu pronunția corespondentă, întrucît, în sem, sunetul nu este separabil de rest și nu-l cunoaștem decît în măsura în care luăm *întregul sem*, deci cu semnificație cu tot. Pentru cuvîntul *cîine*, încep prin a mă gîndi la un cîine, dacă doresc să știu cum îl pronunț.

^{3324.1} *Item.* Un adjectiv, un substantiv sau un verb nu au nevoie de nici un semn gramatical pentru a exista ca adjectiv, ca substantiv sau ca verb. Însă, deși acest fapt aruncă o anumită lumină asupra subiectului, el este departe de a oferi o certitudine în privința naturii adjectivului sau a substantivului.

^{3324.2} *Item.* Există o imensă diferență între termeni cum ar fi *subiect* etc., a căror prezență în frază și în „părțile discursului” este acceptată. Termenii frazei pot să nu corespundă prin nimic din punct de vedere lingvistic, în vreme ce un „adjectiv” sau un „adverb” etc. îndeplinesc cel puțin condiția de a fi reprezentate printr-o formă vocală. Putem vorbi despre subiectul frazei fără ca acesta să fie realmente prezent în fața noastră prin vreo transpunere materială, dar nu putem vorbi

despre un substantiv fără a presupune existența unui înveliș vocal al substantivului, aspect capital (neavînd, de altfel, nimic care să caracterizeze respectivul înveliș ca fiind acela al unui substantiv).

^{3324.3} *Item.* Există următoarele categorii :

Care nu presupun existența unei expresii vocale : subiect, predicat.

Care presupun existența unei expresii vocale, dar în absența unui decor vocal corespunzător categoriilor : adjectiv, substantiv etc.

În sfîrșit, vagi expresii ale unor diferențe.

^{3324.4} *Item.* Să reflectăm un moment la această formulare : „expresia unei diferențe”. Ea presupune cu necesitate două forme vocale și două forme spirituale atașate primelor [...].

III. Aforisme

(Ediția Engler 1968-1974)

^{3328.1} X. Condiția oricărui fapt lingvistic este ca acesta să se producă între minim doi termeni, care pot fi *succesivi* sau *sincronici*. Absența celui de-al doilea termen, deși pare să se producă la tot pasul, nu este decât aparentă.

^{3328.2} XI. În limbă, la fel ca în orice alt sistem semiologic, nu se poate să existe vreo diferență între ceea ce caracterizează un lucru și ceea ce îl constituie.

Dacă, fie și o singură dată, s-ar constata contrariul, [...].

^{3328.3} XII. Elementele și caracteristicile sînt unul și același lucru. Este o trăsătură a limbii, ca a oricărui alt sistem semiologic în general, faptul că nu se poate ca în interiorul acesteia să existe vreo diferență între ceea ce distinge un lucru și ceea ce îl constituie.

^{3328.4} XIII. Nici o lege care se deplasează între termeni contemporani unul cu celălalt nu are un sens obligatoriu.

^{3328.5} XIV. Cîteva adevăruri care se regăsesc [...].

Să nu mai vorbim nici despre *axiome*, nici despre principii, nici despre teze. Toate acestea sînt pur și simplu și în sens strict etimologic niște aforisme, niște *delimitări*. [...], însă limitele între care se regăsește constant adevărul, de unde se pornește [...].

III

ALTE SCRIERI DE LINGVISTICĂ
GENERALĂ

I. Documente noi
(Fondul BPU 1996)

1. [Limbaj – Limbă – Vorbire]

Limbajul este un fenomen ; el reprezintă exercițiul unei facultăți care se găsește în om. Limba este ansamblul formelor concordante pe care le îmbracă acest fenomen într-o colectivitate de indivizi și la o epocă determinată.

Eroarea în care a căzut încă de la început școala fondată de F[rantz] Bopp a fost aceea de a atribui limbilor un corp și o existență imaginare, în afara indivizilor vorbitori. Abstracția în materie de limbă, chiar făcută cu bună-credință, nu permite, în practică, decât aplicații limitate – este un procedeu *logic* –, iar o abstracție căreia i s-ar atribui un corp și a cărei jucărie am accepta să fim ar constitui un impediment cu atât mai serios în acest sens...

Școala lui Bopp a susținut că limbajul este o aplicație a limbii sau că limba reprezintă condiția necesară a limbajului, considerînd-o ca fiind instituită, delimitată. Astăzi vedem că există o reciprocitate permanentă ; în actul limbajului, limba își găsește deopotrivă aplicația și sursa unică și continuă, iar limbajul este aplicația și totodată generatorul continuu al limbii, [...] reproducerea și producerea.

În același timp cu perspectivele mai apropiate sau mai îndepărtate față de [...].

Pe hîrtie – la subiectul vorbitor sau la ansamblul subiecților vorbitori – la subiectul gînditor și vorbitor [...].

[...] nu a tratat limbajul ca pe un fenomen ; ea a replicat după cum urmează : limba este litera ; limbajul este limba sau idiomul, iar idiomul este litera ; limba este fonemul, există o corelație între gîndire și fonem [...].

Prima școală de lingvistică nu a prezentat limbajul ca fenomen. Mai mult chiar, a ignorat limbajul, abordînd direct *limba* sau idiomul (ansamblul

manifestărilor limbajului într-o epocă dată, la un anumit popor) și a văzut idiomul exclusiv prin prisma scrierii. Nu există vorbire, ci doar grupări de litere.

Un prim pas s-a făcut : de la literă s-a ajuns la luarea în considerare a sunetului articulat și de la hîrtie s-a trecut la subiectul vorbitor [...]. Nu era vorba încă despre limbaj, dar deja aveam de-a face cu vorbirea.

Cuceririle acestor ultimi ani constau în a fi plasat, în sfîrșit, nu doar ceea ce constituie limbajul, ci și limba pe adevăratul lor făgaș, care se găsește exclusiv în interiorul subiectului vorbitor, fie ca ființă umană, fie ca ființă socială.

Mișcarea întemeiată de Franz Bopp la începutul acestui secol nu a abordat limbajul din perspectiva caracterului, a valorii, a aspectului său fenomenal și a esenței sale. Să însemne aceasta o ignorare, în natura sa, a obiectului pe care ea pretindea că îl tratează, așa cum i se impută astăzi cu atîta ușurință ?

Acest reproș pare nedrept, întrucît adepții școlii lui Bopp nu atribuiau cîtuși de puțin tinerei științe, ca misiune și rațiune de a fi, studierea limbajului.

În ce măsură limbajul ar putea fi obiectul unei științe aparte

Școala fondată de F[ranz] Bopp la începutul acestui secol nu a abordat limbajul ca fenomen, deci sub aspectul caracterului său de exercițiu al unei facultăți a sufletului. Or, în prezent, i se reproșează bucuros faptul de a fi ignorat esența obiectului pe care pretindea că-l analizează. Un asemenea reproș presupune mai degrabă să-i atribuim în mod arbitrar o misiune la care ea nici nu visa și pe care mulți dintre adepții săi fără îndoială că ar fi recuzat-o. În realitate, obiectul este cel care s-a schimbat, și o știință diferită i-a urmat pe nesimțite celei dintîi, pretinzînd că ia asupra-i vina precursorii sale, dar se poate foarte bine ca ea să nu-și fi asigurat în mod corespunzător legitimitatea propriei existențe.

Parte a filologiei, altfel spus a studiului literaturilor, al textelor și, subsidiar, al limbilor, știința ai cărei deschizători de drumuri au fost

Bopp și Grimm s-a numit mai întâi filologie comparată sau gramatică comparată. Ea nu se distingea de filologia clasică decât prin cercetarea [...] lor.

Școala lui Bopp a deschis perspective nelimitate unor [...] noi, iată contribuția strălucită – care niciodată nu va fi pusă sub semnul întrebării – a școlii care [...], și totuși nimic nu este mai dificil decât să determinăm cu certitudine ce fel de știință a intenționat să întemeieze această școală sau, mai mult, dacă într-adevăr a dorit să fondeze o știință distinctă și, în cazul unui răspuns negativ, ce principiu nou a adus ea în sfera științelor deja existente.

2. [Semnul]

Unde se află „semnul” în imaginea imediată pe care ne-o facem despre el? Se află în A, pe munte, iar natura sa, oricare ar fi ea, materială sau imaterială, este *simplică*, compunându-se din A.

Unde se află „semnul” în realitatea lucrurilor? Se află în mintea noastră, iar natura sa (materială sau imaterială, prea puțin contează) este **complexă**; de acum înainte, ea nu se mai compune din A și nici măcar din a, ci din asocierea a/b, în condițiile *eliminării* lui A, precum și ale imposibilității de a găsi semnul în b sau în a, luate *separat*.

Mai sus: nu mă tem cîtuși de puțin să recurg aici la o diagramă care ar putea părea ridicolă sau, mai mult, ar aduce ofensă inteligenței cititorului. În realitățile elementare ale semiologiei nu se pune problema de a-ți manifesta inteligența, ci de a lupta împotriva formidabilului [...].

Dacă doriți, orice semn este o *operație* aparținînd unei categorii psihologice simple – iată de ce [el] nu are nici un ecou –, dar nu putem vorbi la nesfîrșit despre această operație în raport cu delimitările care s-ar putea face.

3. [Divinație – Inducție]

Lingvistica procedează de fapt prin inducție și divinație, și este nevoită să procedeze astfel pentru a ajunge la rezultate fecunde. Numai o dată ce ipoteza este percepută cu adevărat se pornește întotdeauna din același punct, de la ceea ce este reconstruit, pentru ca ulterior să i se atribuie fiecărei limbi, fără preconcepții, ceea ce i se potrivește din această ipoteză. Fără îndoială că expunerea câștigă astfel în claritate. Drept dovadă, mizăm pe satisfacția pe care o oferă faptele astfel explicate celui care admite ipoteza.

(Mi se va ierta, sper, faptul de a alege un exemplu personal, căci acesta îmi va servi drept scuză.) În *Memoriile* mele am greșit subordonându-mă ideii, juste în fond, [că] ar trebui ca, în legătură cu fonemul [?] presupus, să oferim lista cu variantele de *o* greco-italice și modificările lor, într-o manieră cât se poate de obiectivă. Astfel, în ciuda convingerii mele intime că modificarea *o-a*, ὀρθός *arduus*, era motivată de un fenomen cu totul special, străin lui ὀγδοός *octavus*, o încorporam în lista *o-a* [pentru] că [...] în idiomul greco-italic (nici în idiomul greco-italic combinat cu alte limbi: *pur și simplu* absența obstacolelor) nu există nici o dovadă a faptului în chestiune și nu puteam [...] decît în virtutea sanscritei. De aici și o confuzie în care este obositor să căutăm gîndul autorului.)

Nu-și dă nimeni osteneala – ceea ce ar trebui să facă pînă și aceia care sînt cel mai convinși de adevărul lucrului – să înregistreze în mod științific dovezile obiective și contribuția exactă pe care o oferă sau nu diferitele idiomuri, să alcătuiască bilanțul exact al coincidențelor pe care se sprijină fiecare propoziție și care, în opinia adversarilor, ar trebui să fie în centrul discuției.

În mod obișnuit, anumite coincidențe au ecou doar după formularea ipotezei și prin ipoteză; ele trebuie însă catalogate făcîndu-se abstracție de ipoteză, dîndu-se măsura exactă a forței lor probante și reducîndu-se aceste coincidențe la termenii lor simpli, ceea ce de obicei se dovedește a fi o sarcină mai delicată decît s-ar crede. Este o activitate care poate că nu a fost făcută riguros nici măcar pentru o singură reconstrucție [?proetnică].

Așa se întîmplă, în latină, cu *η*. Cînd, după reconstrucția unui fonem, îl *statuăm* într-o altă limbă, fără ca în limba respectivă,

abordată separat de celelalte, să poată fi distins de alt fonem, să reținem clar că nu există nici o dovadă că procedăm corect, ceea ce nu ne împiedică totuși să admitem faptul, ba chiar să îl acceptăm ca pe o certitudine.

Deducție

Cum anume se substituie încontinuu și în mod inconștient o trăsătură cu o alta în *definirea* unei entități reconstruite ?

Notă: a nu se ridica obiecții și a nu se confunda, spre exemplu, $\alpha\mu\beta\bar{\alpha}$ cu $\alpha\mu\beta\check{\alpha}$ (α lung grecesc cu α scurt grecesc). Metoda noastră constă nu în a cerceta ceea ce este, ci în a recunoaște punctul exact în care putem ajunge doar recurgând la datele oferite de sanscrită și în a afla dacă, grație acestui raționament, ajungem să așezăm în mod logic $\alpha\mu\beta\bar{\alpha}$ – $\alpha\mu\beta\check{\alpha}$ într-o serie căreia nu-i aparține, eroare pe care limba greacă ne va ajuta mai târziu să o corectăm. Această eroare, am spus-o și o repet, nu are nimic de-a face cu „catalogul indiciilor” pe care îl alcătuim.

4. [Cu privire la compusele latinești de tip *agricola*]

Indiferent de diversitatea cazurilor, există o problemă ținând exclusiv de limba latină, și anume prezența în declinarea întâi latinească a unor cuvinte *masculine* în *-a*.

A vorbi despre [cuvintele *masculine* în *-a*, de declinarea întâi] înseamnă a ataca o problemă tipică pentru limba latină, și aceasta pentru că asemenea cuvinte au putut fi încorporate în declinarea întâi doar prin procese specifice latinei.

A vorbi despre cuvinte [...], oricare ar fi acestea, înseamnă întotdeauna a pune o problemă exclusiv latinească.

Sîntem departe de situația în care nu [...].

Exemple: *agricola*, ... *transfuga*.

Există totuși în latină o dificultate ce reprezintă, după cîte credem, o rațiune atît de decisivă pentru a respinge o asemenea explicație, încît întregul nostru gest de negare se va concentra în ea: [...].

În greacă, un nume de acțiune compus feminin de tipul ἐκλογή sau ἐκφυγή se bucură de o relativă răspîndire. El a cunoscut întotdeauna, chiar în această limbă, anumite limite, conform cărora, de îndată ce prima parte încetează a mai fi un simplu prefix, construcții precum οἰκο-δομή, de obicei οἰκο-δομία etc. se realizează cu mare dificultate. În latină, acest tip lipsește cu desăvîrșire. Nu doar [...], ci chiar cînd s-ar putea invoca pretextul existenței femininului simplu, ca în exemplul *fuga*, morfologia latină se opune cu intransigență unui compus de același ordin cum ar fi *transfuga* 'dezertare', căruia îi substituie în mod constant o altă formă precum *transfugium* etc.

Ipoteza spre care sîntem conduși este deci aceea de a admite că 1. latina ar fi cunoscut tipul ἐκ-λογία, ceea ce este admisibil în sine ; dar că 2. [...], ca regulă generală, acest tip s-ar fi pierdut într-un caz, anume cel în care-și păstra sensul primitiv, conservîndu-se în celălalt caz, cel în care s-ar fi modificat semantic prin aplicarea specială a unui anumit sens. Iată faptul improbabil care ni se pare grav.

Încercînd o altă cale pentru [...], vom căuta să arătăm că, dacă nu sînt masculine „de declinarea întîi”, ele sînt de bună seamă vechi masculine latinești în *-a*, a căror prezență în grupul pe care îl formează este la fel de legitimă ca a tuturor celorlalte elemente ce au sfîrșit prin a se topi în cele cinci declinări clasice.

5. [faber – Faure (*Favre, Fèvre, Lefèvre, Lefébure*)]

S-a încercat să se explice în multe moduri numele noului președinte al Franței, în scopul de a se smulge silabelor cine știe ce informație fatidică. Sensul misterios al numelui acestui neînsemnat tăbăcar care avea să fie într-o zi șeful statului nu este totuși prea greu de descifrat, din moment ce *Felix Faure* înseamnă pur și simplu, dacă am vorbi în latină, „fericit muncitor !” (*Felix faber !*).

Fapt în general ignorat, numele *Faure* nu este cu adevărat diferit de *Favre*, din care a apărut din cauza unei confuzii generate de vechea ortografie, care identifica întotdeauna pe *u* cu *v*. La rîndul său, *favre* este, cum bine se știe, vechiul cuvînt *faber*, același care, pronunțat *fèvre*, a cunoscut o largă răspîndire în alte provincii ale Franței, dovadă

stînd, pînă în zilele noastre, cuvîntul franțuzesc *or-fèvre* și numele de familie *Le-fèvre*.

Cei ce poartă numele *Faure*, *Fabre*, *Fèvre* și *Lefèvre* formează o mare familie care se trage nu doar din onorabila meserie de artizan, ci chiar din profesiunea de artizan în metal, care în Evul Mediu s-a bucurat de o deosebită apreciere.

Pentru a fi exacti, se cuvine să-i adăugăm pe cei pe care-i cheamă *Lefébure* și al căror nume s-a format tot ca urmare a [...], altminteri i-ar chema *Lefèbvre*.

II. Documente vechi

(Ediția Engler 1968-1974)

1. [Fonologie, 1]

^{3282.1=930} 4. Inhibiția (adică sunetul închis și cel întrerupt) este una și aceeași realitate nu doar sub aspect acustic, ci și *mecanic*. Sunetul *b* începe doar în momentul în care s-a stabilit contactul; ^{3282.1=921} el nu debutează cu o *mișcare* de închidere, ci cu o *poziție* de închidere; operația precedentă se concretizează acustic, afectându-l nu pe *b*, ci fonemul anterior. ^{3282.1=931} În revanșă, *explozia* nu poate începe decât abia după producerea unei deschideri, oricât de neînsemnată ar fi ea, și marchează începutul unei mișcări de deschidere. *De asemenea*, din punct de vedere mecanic, numărul și natura termenilor opuși ne apar în alt mod: menținerea stării de închidere, abandonarea stării de închidere: perioadă stabilă și perioadă instabilă (=deschisă), în locul a două perioade instabile diferite, urmate de o perioadă stabilă. ⁼⁹²⁰ 5. Explozia este în mod obligatoriu momentană; *inhibiția* poate avea o durată nedefinită. ⁼⁹²⁰⁻⁹²³ Locul diferenței calitative dintre implozie și perioada intermediară (de întrerupere) este luat de diferențele ținând de timpul acordat inhibiției.

^{3282.2=926-929} Articulațiile întrerupte ar avea tot dreptul la același statut ca și celelalte. Profitând de faptul că, în general, ele nu prezintă un efect diferit de cel al articulațiilor de închidere și că, în special, dacă urmărim o articulație de închidere și de întrerupere de același tip, efectul este continuu de la început la sfârșit, ne imaginăm, în scopul simplificării, că nu avem de ce să ne ocupăm de articulațiile întrerupte, păstrînd într-o manieră mai mult sau mai puțin artificială doar doi termeni: articulația de deschidere și cea de închidere.

^{3282.2a=925} În cele ce urmează, vom porni de la ipoteza absenței oricăror explozii sau, dacă acestea apar totuși, le vom include în categoria imploziilor. ^{3282.2=932} Iată două licențe care ar fi de neconceput într-un adevărat tratat de fonologie, chiar atunci cînd efectul acustic al

exploziilor este perfect similar celui al imploziilor. Într-adevăr, fiecare desemnare a unei unități fonatoare sugerează că elementul propus este cunoscut în latura sa acustică, *precum și* în cea mecanică, iar nu că el este determinat în funcție de una dintre aceste coordonate. Altminteri, punând cap la cap două unități, determinate spre exemplu doar în funcție de natura lor acustică, ne-am putea găsi în fața a două cazuri mecanice, profund diferite în raport cu termenii fonologici corespunzători. Prin urmare, măsura pe care o adoptăm este una antimetodică la culme și ne provoacă o extremă aversiune, însă, cu rezerva menționată, în practică trebuie să admitem avantajul de a recurge provizoriu la artificii suprimării exploziilor.

^{3282.3=1014} Dată fiind tentativa de a aduce în discuție *silaba* ca resursă la îndemâna noastră atunci când nu mai știm cum să interpretăm sonanta, să remarcăm că, în general, școala de care vorbim se caracterizează prin cultivarea acestui respingător cerc vicios și prin faptul de a crede că, atunci când două chestiuni, luate fiecare în parte, sînt obscure, ele devin mai clare dacă le reunim într-un singur tot.

N-am putea să facem o crimă din erorile materiale ale nici unei școli, însă tuturor li se pot reproșa, cu mult mai puține menajamente, aspectele în măsură să aducă atingere rectitudinii spirituale, dacă se dovedesc vinovate prin faptul de a fi dat impresia că au făcut lumină folosindu-se de întuneric, că au impus o doctrină acolo unde, de fapt, nu este altceva decît echivoc. Chiar dacă nu va fi niciodată necesar să știm asupra cărui aspect trebuie să ne concentrăm când ne ocupăm de silabă sau de consoana sonantă – mai cu seamă în aceste cazuri, am adăuga –, trebuie să ne ferim de a implica una dintre aceste chestiuni în discuția despre cealaltă. Vom fi făcut cu adevărat ceva în favoarea clarității doar dacă le menținem distincte, deși aceasta ne-ar costa mărturisirea că, de fapt, nu știm nimic nici despre una, nici despre cealaltă.

^{3282.4=1066} Bineînțeles că, dacă ar exista o literă specială pentru *r*, (*l*, *m*, *n*) exploziv (să admitem pentru moment că aceasta ar fi ρ), nimic nu ar fi mai presant decît să renunțăm la semnul *r* prin care se redă sonanta și să scriem *kpata/krta*, *karta*, la fel ca *kjata/kita*, *kaita*. Această literă lipsind, din nefericire, recunoaștem că singurul sistem logic ar fi să ne servim în cele trei cazuri de *r* (*krata*, *krta*, *karta*), renunțînd la orice distincție, pentru a nu introduce una care să distoneze cu principiul respectat în cazul lui *i* sau *j*. În practică, este totuși mai bine să nu ne

privăm de a distinge sonanta, deși nu există nici o altă distincție de acest gen și chiar dacă nu aceasta ar trebui marcată, și să nu uităm niciodată că *ea separă doi r identici (krta și karta)* și *include în aceeași categorie doi r diferiți (karta și krata)*. Iată, pe scurt, considerațiile care întotdeauna ni s-au părut a legitima păstrarea lui *r* ca notație provizorie.

^{3282.5=1062} Apariția, în urmă cu vreo zece ani, a semnelor *i* și *u*, cu denumirea bine cunoscută, mi-a provocat la vremea aceea, fie-mi permis să o mărturisesc, o uimire nemaipomenită. Specialiștii începeau să realizeze necesitatea, mai pregnantă ca oricând, de a ajunge în sfârșit, pe cât posibil, la o înțelegere clară a condițiilor fiziologice ale existenței vocalei și silabei. Or, în opinia mea și în realitate, nimic nu putea indica o mai completă ignorare a respectivelor condiții decât adoptarea acestor semne (*i* și *u*). ⁼¹⁰⁶⁰ Problema ridicată de fonemele *i u r l m n* este aceea de a ști : a) de ce aceste sunete pot avea, pentru urechea noastră, două valori opuse, în vreme ce alte foneme, de exemplu *p* sau *a*, nu au decât o singură valoare ; b) în ce condiții anume este fie posibil, fie inevitabil ca ele să aibă aceeași valoare. ⁼¹⁰⁶⁴ La această dublă întrebare, sistemul de notare *i - i*, *u - u* răspunde prin aceeași întrebare. Când, în loc să scriem *srutos*, *sreumen*, *srewo*, scriem *srutos*, *sreumen*, *sreuo*, observăm că fonemul *u* ne apare sub două forme acustice ; cu alte cuvinte, se constată problema, dar nu se face absolut nimic pentru a o lămurii. Iată latura negativă și inofensivă a acestei notații, care nu prezintă nici un inconvenient serios, cu condiția să fie clar pentru toată lumea că ea nu depășește implicațiile negative menționate. Totuși, oricine va fi înclinat să presupună că notația în cauză tranșează efectiv o parte a problemei, că, spre exemplu, [...] și iată sensul exact în care o asemenea notație se dovedește a fi un obstacol.

^{3282.6} Dacă împotriva manierei în care concepem fenomenele fonetice s-ar îndrepta anumite atacuri nereserioase sub pretext că [...], am cere permisiunea să rîdem și totodată să ne mirăm. Își închipuie oare cineva că simplul fapt de a vorbi, așa cum am procedat și noi, despre o *explozie*, fără nici un alt detaliu care să explice dacă prin acest cuvînt se înțelege în primul rînd o unitate mecanică, o unitate acustică sau una fonologică, nu este o realitate care să se supună scrupulelor (pentru cei ce invocă scrupulele) într-un alt mod decât pornind de la ipoteza similitudinii practice a exploziilor ? Dacă dorim un sistem cu adevărat științific în general, expunerea pentru care am optat ar trebui modificată de la un capăt la altul, și nu doar în legătură cu un anumit detaliu. Dar

într-un astfel de sistem, poate științific, nu am mai percepe niciodată punctele particulare pe care, pentru moment, ne dorim să le stabilim, iar cea mai neînsemnată tentativă de a ocoli acest sistem ar provoca proteste la fel de vii ca și schematizarea inofensivă pe care o propunem aici.

^{3282.7=945} Vom face o descriere exactă a concepției generale a fonologilor noștri afirmând că, în opinia acestora, există – sau se pare că ar exista – două forme fundamentale de existență a fonemului: una (în privința căreia ei evită să dea explicații) în care fonemul are o viață aparte, fără îndoială dificil de definit și de înțeles, însă considerată atât de evidentă, încît nici nu trebuie explicată sau justificată; apoi o alta, în care fonemul, pînă atunci izolat și plutind în spațiu, intră în combinație cu alte foneme. Această a doua formă de existență este privită, în mod evident, ca un caz particular, în realitate chiar mai puțin decît atît, căci nici ea nu conduce la o explicație clară referitoare la noua situație a *fonemului*, ci doar provoacă o serie de observații cu privire la combinația în care intră acesta și la faptul că, într-o asemenea combinație, nu ne putem aștepta să găsim doar asemănări cu ceea ce s-a spus despre fonemul „izolat”. Prima manieră de a concepe fonemul ocupă partea inițială a tratatelor. A doua, atunci cînd nu lipsește pur și simplu, constituie un capitol final, pîrînd să indice încununarea operei inițiale, rezultatele la care ajungem cînd procedăm la analize la fel de pătrunzătoare ca acelea citite în cealaltă parte.

Protestul pe care îl îndrept împotriva acestei concepții poate fi formulat, pe scurt, astfel: trebuie să definim unitatea fonatoare și, cînd vom fi realizat acest lucru, vom conștientiza lipsa oricărei diferențe între unitatea integrată în lanțul sonor și cea situată în afara acestuia. Vom înceta astfel să ne imaginăm că – pe de o parte – fonemele plutesc pe cer, ajungînd cîteodată – pe de altă parte – în lanțul vorbirii. Cea mai mare eroare a fonologilor pe care o atac aici este nu că și-au imaginat că, „ințrînd în lanțul sonor”, fonemele sînt supuse unui regim special, chiar dacă această idee este deja extraordinară, ci faptul de a fi acceptat ideea că ar exista un alt avatar al fonemelor decît cel care ar putea exista în lanțul sonor și de a fi propagat ideea că B sau Z sau L reprezintă „unități date imediat”, fără să încerce a arăta cărei realități îi corespunde o asemenea afirmație.

2a. [Prima conferință de la Universitatea din Geneva (noiembrie 1891)]

³²⁸³ Dacă, în universitatea noastră, catedra pe care am astăzi onoarea să o inaugurez ar reprezenta o disciplină nouă, dacă aş avea astăzi misiunea sau privilegiul să vă introduc în edificiul pe care, de şaptezeci de ani încoace, ştiinţa limbajului se străduieşte să-l construiască, să descriu în câteva rînduri starea actuală a acestei ştiinţe, să-i trec în revistă trecutul nu prea îndelungat, sau să-i prevăd viitorul, să-i definesc scopul şi utilitatea, să marchez locul pe care îl ocupă în cunoaşterea umană şi beneficiile pe care le poate aduce într-o facultate de litere, mă tem că nu m-aş putea achita într-un mod prea onorabil de sarcina mea, însă desigur că nu aş abandona. Fără a exagera prea tare meritele lingvisticii – care sînt, spre exemplu, avantajele de care s-ar bucura din partea acesteia erudiţia clasică, cunoaşterea limbilor greacă, latină şi franceză, chiar şi numai într-un scop pur literar, apoi ce interes ar putea prezenta ea pentru istorie sau pentru istoria civilizaţiilor (şi aici ar fi de datorია mea să reamintesc numele genevezului de care sîntem mîndri şi din alte raţiuni ce au făcut cunoscut numele ţării noastre, mă refer la Adolphe Pictet, cel dintîi care a conceput metodic rezultatele pe care le-am putea obţine privind limba ca pe un martor al epocilor preistorice, şi care, crezînd poate excesiv – lucru inevitabil în entuziasmul de început, provocat de revelarea surprinzătoare a unei lumi nebănuite – *în adevăr*, în valoarea absolută a indicaţiilor pe care le poate *oferi* limba, a fost în egală măsură fondatorul unei solide ramuri de cercetare, cultivată şi în zilele noastre, cu toată justificarea, de o serie neîntreruptă de savanţi) –, aş insista mai degrabă pe importanţa cu totul aparte pe care a avut-o lingvistica pentru etnografie, în asemenea măsură încît datele [lingvistice] sînt pentru etnolog întotdeauna, pînă şi în cel mai amplu denunţ, o dovadă incontestabilă. Ne întrebăm astfel cum anume, în lipsa acestor date, ar putea etnologul să afirme vreodată, spre exemplu (ca să alegem un singur exemplu din altele o mie), că, printre unguri, ţigani reprezintă un tip total distinct de maghiari, că în Imperiul austro-ungar maghiarii reprezintă, la rîndul lor, o rasă total distinctă de cehi şi de germani; că, în revanşă, cehii şi germanii, care se urăsc profund, sînt înrudiţi îndeaproape; că, la rîndul lor, maghiarii se

înrucesc cu populațiile finice din Imperiul rus, de pe țărmurile Balticii, de care nu au auzit niciodată vorbindu-se, că țigani despre care vorbeam sînt un popor venit din India. Aș trece apoi (lucru care m-ar apropia deja mai mult de obiectul real) la tot ceea ce psihologia va fi însărcinată să preia, probabil peste puțină vreme, din studiul limbajului ; dar după toate acestea (sau înaintea lor), v-aș pune mai degrabă o simplă întrebare : credeți cu adevărat că studiul limbajului are nevoie, pentru a-și justifica sau pentru a-și explica existența, să demonstreze că e util altor științe ? Este o exigență pe care am început prin a constata că o îndeplinește generos și, poate, în mai mare măsură decît multe alte științe, dar mărturisesc că mai departe nu văd prin ce s-ar justifica ea. Cărei științe i se pune condiția preliminară să se angajeze că va oferi rezultate destinate a îmbogăți alte științe, care se ocupă de alte obiecte ? Ar însemna să-i refuzăm orice obiect propriu. Fiecărei științe care aspiră să fie recunoscută i se poate cere doar să aibă un obiect demn de o atenție serioasă, adică un obiect care joacă un rol de necontestat printre realitățile universului, în rîndul cărora realitățile omenirii ocupă un loc de cinste, iar rangul pe care îl va avea această știință va fi proporțional cu importanța obiectului în marele ansamblu al ideilor.

Și acum, se crede oare că limbajul este, în acest ansamblu, un factor demn de a fi observat sau unul nul, o cantitate apreciabilă sau una neglijabilă ? Acest fapt (și numai el) se constituie în condiția pentru o judecată echitabilă și limpede asupra valorii pe care o poate avea studierea limbajului în cadrul cunoașterii generale ; razele de lumină, chiar intense, pe care limba a fost în măsură să le arunce dintr-o dată asupra altor obiecte de cercetare nu ar putea avea decît o importanță cu totul episodică și incidentă pentru studiul limbii înseși, pentru dezvoltarea internă a acestui domeniu de studiu și pentru scopul spre care el se îndreaptă. Ne întrebăm dacă, luat în sine, fenomenul limbajului merită sau nu să fie studiat, din perspectiva manifestărilor sale diverse sau din cea a legilor generale care îl guvernează, acestea neputînd fi niciodată deduse altfel decît pornind de la formele sale particulare. Iată terenul pe care se plasează în prezent știința limbajului – dacă este să-l indicăm cît se poate de clar și de categoric. Limbajul sau limba pot așadar să treacă drept obiecte care se cer, prin ele însele, a fi studiate ? Aceasta este întrebarea, dar, în ceea ce mă privește, nu-i acord nici o atenție. O să vă spun doar, domnii mei, că bietei noastre spițe umane i

s-a refuzat orice trăsătură distinctivă în raport cu alte specii animale, i s-a refuzat totul, absolut totul, inclusiv instinctul pentru acțiune, religiozitatea, moralitatea, judecata și rațiunea, totul, mai puțin limbajul sau, cum se mai spune, vorbirea articulată, termenul *articulat* fiind unul în fond obscur și foarte vag, în privința căruia îmi exprim toate rezervele. Cunosc faptul că, la ora actuală, așa cum s-a scris de altfel și în presă, mai multe specii de maimuțe sînt în curs de a-și disputa cu noi această ultimă bijuterie a coroanei, limbajul articulată, și nu pun în discuție calitățile acestor animale, care – admit – pot fi demne de toată considerația. Așa cum s-a repetat de mii de ori, este evident că, în absența limbajului, omul ar fi, poate, *om*, însă nu ar fi nicicum o ființă care să se apropie fie și aproximativ de omul pe care îl cunoaștem și care sîntem, și aceasta întrucît limbajul a fost cel mai formidabil motor de acțiune colectivă, pe de o parte, și de educație individuală, pe de alta, un instrument fără de care, într-adevăr, nici individul, nici specia nu ar fi putut aspira vreodată să-și dezvolte în vreun sens facultățile native.

³²⁸³⁼³²⁸¹ Aici trebuie să punctăm următoarea obiecție, mai mult sau mai puțin întemeiată, în opinia noastră : studiul limbilor este înlocuit cu studiul limbajului, al limbajului considerat o facultate a omului, unul dintre semnele distinctive ale speciei umane și o caracteristică antropologică sau, ca să spunem astfel, zoologică. Stimat auditoriu, iată un aspect cu privire la care mi-ar trebui un timp considerabil să expun, să dezvolt și să justific punctul meu de vedere, care nu diferă de al celorlalți lingviști contemporani : într-adevăr, studiul limbajului ca realitate umană este conținut în întregime sau aproape în întregime în studiul *limbilor*. Fiziologul, psihologul și logicianul vor putea diserta vreme îndelungată pe această temă, mai apoi filozoful va putea prelua rezultatele combinate ale logicii, psihologiei și fiziologiei, însă niciodată, îmi permit să o spun, nu vom bănuși, nu vom percepe clar, nu vom clasa și înțelege nici cele mai elementare fenomene ale limbajului, dacă recurgem în primă și în ultimă instanță la studiul *limbilor*. Limba și limbajul sînt unul și același lucru : limbajul reprezintă generalizarea limbii. A ne propune să studiem limba fără a ne strădui să-i cercetăm diversele manifestări care sînt, evident, *limbile*, este o întreprindere absolut zadarnică și totodată himerică ; pe de altă parte, a dori să studiem limbile uitînd că ele sînt în primul rînd guvernate de anumite principii rezumate în ideea de *limbaj* este o activitate și mai golită de orice semnificație serioasă, și mai lipsită de orice bază științifică adevărată.

Prin urmare, studiul general al limbajului se alimentează neîncetat din observațiile de tot felul care vor fi fost făcute în domeniul particular al unei anumite limbi. Chiar presupunând că, pentru om, exercițiul vorbirii a reprezentat o funcție naturală – punctul de vedere, cum nu se poate mai fals, la care aderă anumite școli antropologice și lingvistice –, tot s-ar impune să susținem că exercițiul acestei funcții nu poate fi abordat de știință altfel decât din perspectiva limbii sau a limbilor *existente*.

Dar, reciproc, studiul limbilor existente ar fi condamnat să rămână aproape steril sau, în orice caz, lipsit deopotrivă de metodă și de orice principiu director, dacă nu ar tinde constant să illustreze problema generală a limbajului, dacă nu ar căuta să desprindă din orice fapt particular pe care îl observă sensul și avantajele nete pentru cunoașterea operațiilor posibile ale instinctului uman aplicat limbii.³²⁸³ *continuare* Iar acest fapt nu are o semnificație vagă și generală: orice persoană cât de cât familiarizată cu studiile lingvistice știe cu ce bucurie și cu ce sentiment de triumf semnalează cercetătorul un caz teoretic nou, atunci când îl întâlnește undeva, în cel mai neînsemnat dintre graiurile franțuzești sau în vreun idiom polinezian lipsit de importanță. Este piatra cu care el contribuie la edificiu și care nu va fi niciodată distrusă. În fiecare moment, în orice ramură a științei limbilor, toată lumea se preocupă astăzi mai presus de orice de a pune în lumină fapte ce pot privi limbajul în general. Și – fenomen remarcabil – observațiile teoretice ale celor care și-au concentrat cercetarea asupra unei ramuri anume precum idiomul germanic sau cel romanic sînt mult mai apreciate și mai respectate chiar decât opiniile unor lingviști care se ocupă de o serie mai largă de limbi. Realizăm că ultimul detaliu al fenomenelor este și rațiunea lor ultimă, și iată cum extrema specializare poate servi ea însăși, în mod eficient, extremei generalizări. Nu lingviștii precum Friedrich Müller de la Universitatea din Viena, care îmbrățișează aproape toate idiomurile de pe glob, sînt cei ce ne-au făcut să progresăm, fie și cu un singur pas, în cunoașterea limbajului; numele care ar trebui citate în acest sens sînt cele ale unor romaniști ca, de exemplu, Gaston Paris, Paul Meyer sau Schuchardt, ale unor germaniști ca Hermann Paul, ale unor membri ai școlii ruse (care se ocupă în special de rusă și de limba slavă), precum N. Baudouin de Courtenay sau Krușevski.

Punctul de vedere la care am ajuns, domnii mei, și care este tocmai punctul de vedere din care se inspiră fără excepție studiul limbilor, în toate ramurile sale, ne permite să vedem foarte clar că nu există nici o

demarcație între studiul limbajului și studiul limbilor sau între studiul unei anumite limbi și cel al unei familii de limbi, ci că, din altă perspectivă, fiecare diviziune și subdiviziune a limbii reprezintă un document nou și la fel de demn de interes ca oricare altul pentru realitatea universală care este limbajul. Universitatea din Geneva a ținut încă din prima zi, și pe bună dreptate, să acorde un loc propriu științei limbajului, și a făcut-o prin crearea cursului de lingvistică, grupînd astfel sub un nume cît se poate de adecvat ansamblul studiilor referitoare la vorbirea umană. Este aproape inutil să arătăm că această disciplină, predată de cincisprezece ani, cu o erudiție și o experiență pe care nu ar trebui să vă așteptați nici un moment să le regăsiți în conferințele ținute de mine acum, că această disciplină, spuneam, nu a prevăzut în programă nimic care să poată exclude vreo categorie de studii cum ar fi cele ce vizează limbile romanice, sau limbile germanice, sau cele indo-europene, semitice etc. Dimpotrivă, ea adună în jurul său toate aceste domenii particulare de studiu, iar dovada cea mai autorizată și în același timp cea mai îmbucurătoare pe care o pot aduce în acest sens este că noul curs de limbi indo-europene a fost creat de Departamentul educației publice în deplină conformitate cu opiniile eminentului titular al catedrei de lingvistică.

Cu cît vom avea, în același centru academic, mai multe cursuri consacrate studiului unui anumit grup de limbi, cu atît aceste cercetări în ansamblu vor căpăta mai multă consistență, sprijinindu-se reciproc, iar trăsăturile generale ale disciplinei vor căpăta un contur mai clar, ele fiind parcă atomizate, rupte în bucăți atunci cînd informația, interesul și viața încetează brusc, din lipsă de discipoli sau de magiștri. Ca lingviști, vom fi înclinați de bună seamă să ne dorim dezvoltarea nelimitată a catedrelor de lingvistică (mărturisesc totuși că, pe termen lung, acest fapt ar putea prezenta inconveniente îngrijorătoare pentru toată lumea).

Dacă studiul lingvistic al mai multor limbi sau al uneia singure recunoaște ca scop final și principal verificarea și cercetarea legilor și procedeele universale ale limbajului, ne întrebăm pînă la ce punct aceste preocupări își găsesc locul într-o facultate de litere sau dacă ele nu ar putea figura, la fel de convenabil, în programa unei facultăți de științe exacte. Reluăm astfel bine cunoscuta întrebare vehiculată în trecut de Max Müller și Schleicher; a existat, așa cum bine știți, o vreme cînd știința limbajului s-a convins pe sine că este o știință naturală, aproape fizică; nu-mi propun să demonstrez cît de profundă

era această iluzie, ci, dimpotrivă, voi constata că dezbateră în chestiune este închisă o dată pentru totdeauna. Pe măsură ce s-a înțeles mai bine adevărata natură a faptelor de limbaj, care sînt atît de aproape de noi, dar cu atît mai greu de surprins în esența lor, a devenit mai evident că știința limbajului este o știință istorică și nimic mai mult.

De la această calitate de știință istorică se va reclama orice tip de studiu lingvistic pentru a figura între cursurile unei facultăți de litere. Întrucît în titlul cursului am insistat pe aceeași idee de istorie – deși alte denumiri, precum aceea de *gramatică comparată*, sînt mai uzitate –, ar trebui, cred eu, să fac un comentariu, în mod inevitabil foarte condensat și incomplet, în legătură cu sensul pe care îl are cuvîntul *istorie* pentru lingvist. Asupra acestui subiect aș fi dorit să vă atrag atenția chiar de la început, căci el conține totul : cu cît studiem mai mult limba, cu atît ne vom pătrunde de faptul că *totul*, în limbă, *este istorie*, altfel spus ea este un obiect de analiză istorică, și nu de analiză abstractă, se compune din *fapte*, iar nu din *legi*, și tot ceea ce pare *organic* în limbaj este în realitate *contingent* și complet accidental.

O primă modalitate, oarecum superficială, de a înțelege că lingvistica este o știință istorică constă în a observa că un popor nu poate fi cunoscut cu adevărat fără să-i cunoști, măcar în parte, limba ; că limba este o parte importantă a bagajului națiunilor și contribuie la caracterizarea *unei epoci, a unei societăți*. Prezența idiomurilor celtice în Galia și dispariția lor treptată, sub influența dominației romane, spre exemplu, intră în categoria marilor fapte *istorice*. Acesta este punctul de vedere al *Limbii în Istorie*, dar nu și al *istoriei limbii*. Evident că, prin mii de fapte, limba îl va interesa pe istoric ; aș adăuga chiar că istoricul nu se apleacă întotdeauna îndeajuns asupra limbii. La foarte puțini francezi le trece prin cap să se întrebe, de pildă, ce limbă – romanică sau germană ? – se folosea la curtea lui Carol cel Mare și, în cazul în care era germană, dacă se vorbea un dialect dispărut sau unul dintre dialectele care există și în zilele noastre. Foarte puțini istorici observă că numele căpeteniilor hune, precum *Attila*, nu sînt hunice, ci germanice, ceea ce face dovada unei stări de lucruri foarte interesante și, în al doilea rînd, că respectivele nume germanice nu aparțin unui dialect luat la întîmplare, nu sînt saxone și nici scandinave, ci în mod evident gotice. Însă toate aceste fapte, de mai mare sau mai mică însemnătate, prin care limba se dovedește a fi indisolubil legată de viața

popoarelor, de viața politică, socială sau literară, nu se identifică – am spus-o și o repet – (sau o fac doar din cînd în cînd) cu ceea ce putem numi viața limbii în sine.

Știința limbajului revendică așadar titlul de știință istorică de la un alt punct de vedere. Adevărul este că fiecare limbă în sine are o istorie ce se derulează perpetuu, alcătuită dintr-o succesiune de evenimente lingvistice care nu au fost niciodată cioplite cu vestita daltă a istoriei, care nu au nici un răsunset în afară și sînt, la rîndul lor, complet independente de ceea ce se petrece în exterior. Orice limbă oferă privirii, asemenea morenelor de la baza ghețarilor, tabloul unui morman enorm de lucruri adunate de-a lungul secolelor, lucruri care au *o singură dată*, dar și *date foarte diferite*, așa cum în depozitele glaciare putem să ne dăm seama că o bucată de granit vine de la o distanță de mai multe leghe, de pe cele mai înalte vîrfuri ale lanțului muntos, în vreme ce un anumit bloc de cuarț vine de la poalele muntelui... Prin urmare, *limba are o istorie*, ceea ce constituie un atribut perpetuu al ei. Este însă acesta decisiv, este suficient pentru a așeza limba printre științele istorice? Cu siguranță că nu. Spre exemplu, Pămîntul are o istorie, descrisă de geologie, de unde nu rezultă însă că geologia ar fi o *știință istorică*, cel puțin nu în sensul strict și precis acordat acestui termen. Care este deci a doua condiție pe care o presupune sintagma *știință istorică*? Obiectul ce constituie materia istoriei – arta, religia, costumul etc. – reprezintă, într-un anumit sens, un *act uman*, guvernat de voința și inteligența omului și care trebuie să fie, de altfel, de așa natură încît să nu intereseze doar individul, ci și colectivitatea.

Faptele lingvistice pot trece oare drept rezultat al unor acte ale voinței noastre? Aceasta este întrebarea. Știința actuală a limbajului răspunde afirmativ. Trebuie totuși să adăugăm de îndată că, după cîte știm, în ceea ce privește voința conștientă sau inconștientă se vorbește despre existența mai multor grade, or, din toate actele care ar putea fi puse în paralel, actul lingvistic – dacă pot să-l numesc astfel – are însușirea [de a fi] cel mai puțin rațional, cel mai puțin premeditat și, în același timp, cel mai impersonal dintre toate. Și deosebirea față de alte acte umane merge atît de departe, încît multă vreme a dat iluzia unei diferențe esențiale, cînd în realitate nu este decît o diferență de grade.

Să ne apropiem acum mai mult, domnii mei, de ceea ce este conținut în cuvîntul *Istorie* și în perspectiva istorică aplicată limbii. Aproape instantaneu se va contura necesitatea de a clasifica ideile în două grupe

distincte. Limba se diferențiază în timp și, concomitent, se diferențiază sau se diversifică în spațiu. O limbă abordată în două momente diferite nu este identică cu sine. Tot astfel, ea nu este identică cu sine nici când e abordată în două puncte ale teritoriului său, mai mult sau mai puțin îndepărtate unul de celălalt. Dacă dorim să avem o perspectivă exactă asupra evenimentelor, cele două aspecte trebuie abordate în același timp și în mod direct. Totuși, în teorie sîntem obligați să le separăm, pentru a proceda metodic.

Prin urmare, astăzi voi avea în vedere doar evoluția limbii în timp, pornind de la premisa că nu avem motive să ne preocupăm de factorul geografic.

Mai mult, în întrunirea de față nu voi putea să abordez decît primul aspect esențial, principiul *continuității* în timp, urmînd ca în întîlnirea noastră de miercuri să examinăm principiul situat în contrapartidă, cel al *transformării* în timp. Ne vom ocupa apoi de ceea ce s-ar putea spune despre principiul *continuității* în spațiu și despre cel al *divergenței* în spațiu. După această expunere, care prezintă avantajul de a ne aduce într-o zonă perfect clară, adaptată studierii faptelor particulare, vom aborda cu mai multă siguranță subiectul special reprezentat de fonetica grecească și de cea latinească, care constituie un teren foarte propice pentru aplicarea respectivelor principii generale.

Într-adevăr, *primul aspect* cu privire la care trebuie luată în considerare ideea de *Istorie* atunci cînd este vorba despre limbă sau primul lucru care *face* ca limba să aibă o istorie este faptul fundamental al *continuității sale în timp*; nu vorbesc – vă rog să remarcați – despre *fixitatea* sa, despre care am amintit mai sus, ci despre *continuitate*. Merită să ne oprim un moment asupra acestui principiu, elementar și esențial, al *continuității* sau al *neîntreruperii* obligatorii, prima caracteristică sau prima lege a transmiterii vorbirii umane, și aceasta indiferent de revoluțiile sau de zguduirile de tot felul care însoțesc limba, putînd schimba toate condițiile [...]. Indiferent că un popor trăiește liniștit într-o vale izolată, că este un popor de țărani, războinici sau nomazi, că își schimbă dintr-o dată religia, ideile, starea socială și de civilizație, că schimbă patria și climatul în care trăiește, că își schimbă chiar și *limba* – situație în care nu ar face decît să continue adoptînd limba altui popor –, niciodată și nicăieri nu se cunoaște vreo ruptură istorică în trama continuă a limbajului și nu se poate concepe în mod logic și *a priori* că așa ceva s-ar putea produce vreodată undeva.

Atunci cînd avem în vedere un anumit stadiu al limbii, cum ar fi franceza secolului al XIX-lea, și un stadiu anterior, spre exemplu latina secolului lui Augustus, din primul moment ne frapează marea distanță care le separă, dar – ne grăbim să adăugăm – și mai tare ne frapează denumirile diferite care s-a convenit să le fie atribuite, numind-o pe una *latină*, iar pe cealaltă *franceză*. Ne imaginăm astfel cu destulă ușurință că există două realități, dintre care una a luat locul celeilalte. Or, faptul că există aici o *succesiune* este evident și mai presus de orice îndoială, dar că în această succesiune am avea două realități diferite este fals, total fals și periculos de fals, *din punctul de vedere* al tuturor concepțiilor care decurg din aceasta. Ajunge să reflectăm o clipă, din moment ce totul este conținut în următoarea observație simplă: fiecare individ folosește a doua zi același idiom pe care îl vorbea cu o zi înainte, și faptul a fost remarcat întotdeauna. Prin urmare, nu poate fi identificată o zi în care să se fi întocmit actul de deces al limbii latine, după cum nu a existat o zi în care să poată fi înregistrată nașterea limbii franceze. Niciodată nu s-a întîmplat ca locuitorii Franței, trezindu-se, să-și spună *bună dimineața* în franceză după ce în ajun se culcaseră urîndu-și *noapte bună* în latină.

Nu există nici un obiect perfect comparabil cu limba, care este o entitate foarte complexă, ceea ce face ca toate comparațiile și toate imaginile de care ne servim de obicei să ne conducă mereu, cel puțin sub un anumit aspect, la o idee falsă. Iată capcanele ce se ascund îndărătul unor formulări care poate că au provocat cele mai mari întîrzieri [...].

Mă bucur sincer că cel dintîi romanist al timpurilor noastre, maestrul incontestabil care conduce de douăzeci de ani întreaga mișcare filologică, și mă refer la domnul Gaston Paris, nu a considerat inutil să declare un război fără milă celor mai curente și, aparent, mai inocente două formulări din domeniul nostru; mai întîi: *franceza vine din latină* sau, cu referire la un anumit cuvînt, spre exemplu, „*chanter*” *vine din latinescul „cantare”*. Franceza *nu vine* din latină, ci *este* latina, latina care se vorbește la o anumită dată și în limite geografice determinate. *Chanter* *nu vine* din latinescul *cantare*, ci *este* latinescul *cantare*. Susținînd contrariul, ar fi, într-adevăr, ca și cum am spune că franceza pe care o vorbim *vine* din franceza lui Montesquieu sau a lui Corneille, din cea a lui Montaigne sau a lui Froissard, ori din cea a *Cîntecului lui Roland*; iată o [...], dar cum toată lumea admite că aceasta *este* franceza

lui Montesquieu sau a *Cîntecului lui Roland*, nu avem nici un motiv să nu afirmăm, tot astfel, că ea *este* latina lui Augustus, și latina lui Plautus, și felul în care se vorbea în epoca preistorică, ce a precedat felul în care vorbeau latinii.

Cealaltă formulare figurată, pe care o vom pune la zid asemenea domnului Gaston Paris, sună astfel : *franceza, fiică a latinei* sau *latina, limba-mamă* a limbilor romanice. Nu există limbi-fiice și nici limbi-mame, nu există nicăieri și nu au existat niciodată. Există, în fiecare regiune a globului, un stadiu al limbii care se transformă pe nesimțite, de la o săptămână la alta, de la o lună la alta, an după an și secol după secol, așa cum vom vedea în cele ce urmează, dar niciodată și nicăieri nu s-a înregistrat nașterea sau procrearea unui idiom nou de către un idiom anterior ; acest proces are loc în afara a tot ceea ce vedem, precum și a tot ceea ce ne putem imagina, singurele date fiind condițiile în care fiecare dintre noi vorbim limba maternă.

Ce se mai poate afirma, după toate ideile avansate, despre *nașterea și moartea* limbilor, aspecte care joacă un rol fundamental în ceea ce se spune îndeobște despre limbi ?

Să începem cu moartea limbilor.

O limbă nu poate muri natural, de moarte bună, ci doar de moarte violentă. Singura posibilitate ca o limbă să înceteze a mai exista este să fie suprimată cu forța, dintr-o cauză cu totul exterioară faptelor de limbaj, spre exemplu prin exterminarea totală a poporului care o vorbește, cum se va întâmpla cît de curînd cu idiomurile vorbite de pieile-roșii din America de Nord. O altă posibilitate ar fi impunerea unui nou idiom aparținînd unei rase mai puternice ; de obicei este nevoie nu doar de simpla dominație politică, ci și de o superioritate sub aspectul civilizației, de multe ori fiind necesară chiar prezența unei limbi *scrise*, impusă prin școală, prin biserică, prin administrație... și prin toate căile vieții publice și private. Este cazul care s-a repetat de mii de ori în istorie : cazul galezei din Galia înlocuite de latină, cazul negrilor din Haiti care vorbesc franceza, al felahului egiptean care vorbește araba, al locuitorului Genevei care vorbește dialectul din Île-de-France, iar nu limba autohtonă pe care o vorbea acum cîteva secole. Dar toate acestea nu sînt cauze *lingvistice*. Niciodată nu se întâmplă ca o limbă să moară de epuizare interioară, după ce și-a împlinit menirea care i-a fost dată. În sine, ea este fără moarte, altfel spus nu există nici un motiv pentru a înceta să se transmită dintr-o cauză țînînd de organizarea ei internă.

În una dintre primele pagini ale unei cărți de lingvistică scrise de Hovelacque citim că limba se naște, crește, se stinge și moare ca orice ființă organizată. Fraza este tipică pentru o concepție, extrem de răspîndită chiar printre lingviști, pe care ne străduim din răspuțeri să o combatem și care a condus la transformarea lingvisticii într-o știință naturală. Nu, limba nu este un organism, ea nu este o vegetație care există independent de om și nici nu are o viață proprie, presupunînd o naștere și o moarte. Totul este fals în fraza pe care am citit-o mai sus : limba nu este o ființă organizată, ea nu moare de la sine, nu se stinge, nu crește – în sensul că nu are o copilărie, după cum nu are nici o maturitate sau o bătrînețe – și, în sfîrșit, nici nu se naște, așa cum vom vedea în continuare.

Într-adevăr, niciodată, nicăieri pe glob nu s-a semnalat nașterea unei limbi noi. Am asistat la apariția neașteptată a unor noi astre în mijlocul constelațiilor cunoscute de pe bolta cerească și am văzut noi pămînturi ieșind într-o bună zi din apele mării, dar nu avem știință despre apariția vreunei limbi care să nu fi fost vorbită cu o zi înainte sau care să nu fie vorbită astăzi la fel ca ieri. Se va cita cazul limbii volapük. Tocmai voiam să îl aduc în discuție. Pentru că volapük și *celelalte limbi [artificiale]* sînt un excelent exemplu pentru a înțelege ce anume face să nu putem vorbi despre nașterea unei limbi sau ce anume asigură transmiterea celor deja existente. Pot fi invocați aici doi factori : primul este absența oricărei inițiative, dat fiind faptul că toate populațiile sînt cît se poate de mulțumite de idiomul matern, iar al doilea constă în aceea că, chiar dacă se înregistrează vreo inițiativă, ceea ce presupune un ansamblu cu totul excepțional de circumstanțe și înainte de toate folosirea scrierii, respectiva inițiativă s-ar izbi de rezistența de neînfrînt a masei, ce nu va renunța la idiomul cu care este obișnuită. Limba volapük, ce nu prețindea să detroneze nici o limbă existentă, nu a fost în măsură să se impună, în ciuda condițiilor favorabile în care a apărut.

Se va spune în acest sens că, negînd posibilitatea ca o limbă să se fi născut vreodată, nu facem decît să ne jucăm cu cuvintele și că este suficient să precizăm ce anume înțelegem prin naștere pentru a înceta să mai respingem nașterea sau dezvoltarea progresivă a unei limbi cum ar fi germana sau franceza. La o asemenea remarcă aș răspunde că, procedînd astfel, ne jucăm cu un alt cuvînt, și anume *limbă*, care nu este o entitate definită și delimitată în timp ; distingem, într-adevăr, între limba franceză și limba latină, între germana modernă și germana

lui Arminius, așa cum distingem [...], și astfel admitem că, pe undeva, una începe și cealaltă se sfârșește, ceea ce este arbitrar.

Totuși, există un aspect al acestei chestiuni ce trimite la diferențierea geografică a limbilor, pe care nu o abordez aici.

Din moment ce nu putem vorbi despre nașterea unei limbi nicăieri în lume, se pune întrebarea care este vârsta pe care o atribuim fiecăreia dintre ele. Și cu privire la acest aspect trebuie să convenim asupra sensului pe care-l acordăm termenilor, avînd în vedere confuziile extraordinare ce se produc în legătură cu atributul *vechi* pe care-l atașăm limbilor. În contextul vieții umane există trei situații în care un om este considerat mai *bătrîn* sau mai *vîrstnic* decît un altul. Cea dintîi, nu întotdeauna plăcută, se referă la cazul în care primul s-a născut înaintea celuiilalt. Cea de-a doua, și mai neplăcută, trimite la moartea primului înaintea celuiilalt, circumstanță în care vom vorbi despre bătrîni tovarăși care nu mai sînt. A treia, și cea mai rea, este situația în care primul pare, cum se spune în limbaj familiar, *mai puțin bine conservat* decît celălalt. Ei bine, dintre aceste trei posibilități, cea dintîi nu poate fi adusă în discuție pentru limbi. Toate limbile vorbite la o anumită epocă sînt de aceeași vîrstă, în sensul că își au obîrșia în același trecut, pe care nu este necesar să-l plasăm în timp. Dacă doriți, el este vechi cît limbajul, fără a data totuși din perioade inaccesibile nouă. Limitîndu-se la o perioadă accesibilă, este evident că toate limbile indo-europene vorbite în prezent au exact aceeași vîrstă, raportată la epoca în care se vorbea indo-europeana primitivă.

Nu mă opresc asupra celui de-al doilea sens, conform căruia o limbă ar fi mai veche decît alta, întrucît nu are o prea mare însemnătate; limbile moarte pot fi numite, în consecință, *vechi*, spre exemplu limba galilor sau cea a fenicienilor, care au fost șterse.

În sfîrșit, în al treilea sens, trebuie remarcat că putem spune despre o limbă că este mai veche decît o alta, dar, fapt destul de bizar, lucrurile stau exact invers în privința limbilor, adică tocmai limbile mai bine conservate sînt numite vechi. În acest sens, spre exemplu, greaca este o limbă mai veche decît latina analizată la aceeași epocă, ea îndepăr-tîndu-se mai puțin de tipul primitiv indo-european. Apoi, sanscrita este mai veche și mai bine păstrată decît o serie de alte limbi.

În următoarea noastră întîlnire vom pune în opoziție principiul variației și principiul inerției pe care [...], astfel încît vom avea [...].

2b. [A doua conferință ținută la Universitatea din Geneva (noiembrie 1891)]

³²⁸⁴ Dacă, așa cum am afirmat deja, în tradiția limbii nu poate fi imaginată nici o întrerupere, nici o sciziune, nici o discontinuitate, dacă este adevărat că întotdeauna limba zilei de mâine a existat în ajun în aceeași formă, ne întrebăm cum se face că astăzi nu vorbim tot latina lui Iulius Cezar, iar acesta, la rîndul lui, nu vorbea indo-europeana primilor săi strămoși. Sînt încredințat că, într-o oarecare măsură, așa se prezintă istoria a tot ceea ce vedem că se întîmplă în jurul nostru și în noi înșine. De curînd, într-un oraș din Rusia, un original pe nume Boguslavski a anunțat deschiderea unei expoziții de un gen cu totul aparte : era vorba pur și simplu despre 480 de fotografii (portrete) reprezentînd toate una și aceeași persoană, pe Boguslavski, și încă în exact aceeași poziție. De douăzeci de ani, cu o regularitate admirabilă, în prima și a cincisprezecea zi a lunii, acest om devotat științei mergea la fotograf, fiind acum în măsură să ofere publicului rezultatul eforturilor sale. Nu este nevoie să vă spun că, dacă am lua oricare două fotografii alăturate din această expoziție, l-am vedea pe același Boguslavski, însă dacă am privi fotografia cu numărul 480 și pe cea cu numărul 1, am avea în față doi Boguslavski diferiți. Tot astfel, dacă ar fi fost posibil nu să se fotografieze, ci să se „fonografieze”, zi de zi, de la început, tot ce a fost exprimat prin vorbire pe glob sau doar într-o anumită zonă a globului, am fi obținut eșantioane de limbă asemănătoare de la o zi la alta, dar considerabil diferite din 500 în 500 de ani și chiar din 100 în 100 de ani.

Ajungem astfel la cel de-al doilea pincipiu – avînd, la fel ca primul, o valoare universală –, a cărui cunoaștere ne poate facilita accesul la ceea ce se numește istoria limbilor : este punctul de vedere al *variației limbii în timp*, însă o variație – *căci acesta este aspectul esențial* – care nu ajunge nici un moment să intre în conflict cu primul principiu, cel al unității limbii în timp. Se poate vorbi despre *transformare*, iarăși și iarăși transformare, dar niciodată nu se va putea vorbi despre reproducerea sau producerea unei entități lingvistice noi, avînd o existență distinctă de ceea ce a precedat-o și de ceea ce va urma. Nu există limbi-mamă și nici limbi-fiice, ci doar o limbă, care, fiind o realitate, se va mișca, se va derula în timp la nesfîrșit, fără ca termenul final al

existenței ei să fie stabilit dinainte, fără ca măcar să poată fi identificată o cauză internă pentru ca ea să înceteze, în lipsa vreunui accident sau a vreunei intervenții violente, în absența vreunei forțe majore, superioare și exterioare, care să o suprime.

Departate de a fi contradictorii, cele două principii, al *continuității* și al *mutabilității* limbii, se află într-o relație atât de strânsă și de evidentă, încât, de îndată ce sîntem tentați să-l ignorăm pe unul dintre ele, involuntar, automat și inevitabil, aducem grave neajunsuri celui alt. Oricine se abandonează primei iluzii reprezentîndu-și franceza ca pe ceva imobil, la epoca actuală sau într-un moment oarecare, va fi cu siguranță incapabil să înțeleagă ceva din ceea ce s-a petrecut în perioada cuprinsă aproximativ între anul 500 și anul 900. Astfel, el va presupune un salt, așa cum se sare peste un alineat, o lovitură cu bagheta magică sau o naștere miraculoasă prin care un idiom dă viață altui idiom. Tot astfel, dacă începe prin a nega ideea de *continuitate*, închipuindu-și că, într-o bună zi, franceza a ieșit din pîntecele limbii latine, precum Minerva din capul lui Jupiter, înarmată pînă-n dinți, el cade în sofismul *imobilității*; în mod logic, va presupune că între două astfel de salturi imaginare, limba se află într-o stare de *echilibru* și de repaus, sau măcar într-un echilibru în raport cu aceste salturi, cînd de fapt niciodată, în nici un limbaj, nu există un echilibru, un punct permanent și stabil. Avansăm deci ideea că principiul transformării continue a limbilor este unul absolut. Cazul unui idiom care să se afle într-o stare de imobilitate și de repaus pur și simplu nu s-a înregistrat. Mai mult, impulsurile care creează mișcarea apar ca fiind atât de greu de înțeles și de ținut sub control, încît chiar limbi precum franceza, a căror viață a devenit aproape în întregime artificială, se văd obligate să le cedeze; tirania limbii scrise, această adevărată cămașă de forță care este franceza oficială, are de bună seamă ca efect frînarea cursului lor, pe care nu este însă în măsură să-l stopeze complet, și de multe ori nici nu bănuim cît de departe a ajuns limba cea *adevărată* (termen prin care înțeleg chiar limba conversației cultivate) prin activitatea subterană ce nu încetează să se desfășoare în limba vie, dincolo de suprafața, ca să spun așa, împietrită a francezei clasice. Astfel, spre exemplu, nici măcar nu ne trece prin minte că *quatre*, *lettre*, *chambre*, *double*, *table* și toate celelalte cuvinte terminate în consoană + *-re* sau în consoană + *-le* au ajuns aproape de momentul în care *-re* sau *-le* vor dispărea complet. Chiar în prezent, un lingvist care ar veni în Franța cu scopul de a

transcrie metodic franceza vorbită, franceza reală și autentică, după metoda folosită pentru investigarea limbilor malaieziene sau africane ori a graiurilor franțuzești, ar scrie fără nici o ezitare că, în anul 1891, forma exactă sau, oricum, principală pentru numele numărului 4 este *k-a-t*, *kat* (*quatre*), după cum forma exactă a cuvântului care înseamnă „scrisoare, misivă” sau „literă, semn al alfabetului” este *l-e-t*, *let* (*lettre*). Și aceasta pentru că la Geneva, ca și la Bordeaux, Paris sau Lille, pe stradă sau în saloane, nimeni nu spune altfel decât *kat places*, *kat jours* sau *la let que j'ai reçue* etc. (În anumite condiții, și anume în poziție prevocalică, apare o a doua formă, și anume *letr*: *letr ouverte*, dar chiar înaintea unei vocale începe să se pronunțe *let*: *let ouverte*, *mettre cette let à la poste*, și foarte probabil, în cincizeci-șaizeci de ani, *letr* va fi o formă necunoscută.) Iată un exemplu, între multe altele, care dovedește că transformări asemănătoare celor întâlnite în toate idiomurile neîncorsetate în vreun fel nu au încetat în realitate să se producă chiar într-o limbă în care toate condițiile au devenit anormale prin atotputernicia evidentă a scrierii.

Dar este momentul să ne întrebăm, și altfel decât referindu-ne la un exemplu izolat, în ce constau schimbările care se produc cu o asemenea necesitate constantă în toate limbile, de ce natură sînt aceste modificări sau remanieri perpetue, de ce cauze se leagă și dacă au aceleași trăsături în toate limbile.

În zilele noastre, cei ce studiază limbajul se consideră în măsură să afirme că, într-adevăr, esența acestor fenomene

1. este pretutindeni aceeași ;
2. a fost dintotdeauna aceeași, în așa fel încît este cu totul fals să credem că problema originii limbajului diferă de cea a transformărilor acestuia. Ar fi cu adevărat vorba despre o altă problemă dacă am presupune că, în trecut, în cadrul limbajului acționau alte forțe, despre care nu ne putem face nici o idee pornind de la ceea ce se produce astăzi, în momentul vorbirii, însă o asemenea supoziție este pe cît de arbitrară, pe atît de neverosimilă ; ea ar însemna că-i atribuim omenirii primitive facultăți sau simțuri esențial diferite de cele pe care le posedăm noi ;
3. în orice context le-am urmări, aceste fenomene țin de două tipuri distincte, trimitînd la două cauze sau grupuri de cauze diferite și independente de la natură. Avem, pe de o parte, *schimbarea fonetică* și, pe de altă parte, o schimbare cu multiple denumiri, dintre care

nici una nu este foarte adecvată, cea mai folosită (și vom vedea de îndată cauza) fiind aceea de *schimbare analogică*. Cei doi mari factori ai inovației lingvistice pot fi puși în opoziție din diferite puncte de vedere, spunându-se, spre exemplu, că cel dintâi reprezintă latura fiziologică și fizică a vorbirii, în vreme ce al doilea corespunde laturii psihologice și mentale a aceluiași act, că primul este inconștient, iar al doilea conștient, fără a uita nici o clipă că noțiunea de conștiință este cât se poate de relativă, dacă avem în vedere că nu se vorbește decît de două grade de conștiință, dintre care cel mai ridicat ține încă de inconștiența pură în comparație cu gradul de reflecție ce însoțește cele mai multe dintre actele noastre. Se întîmplă destul de des să punem în opoziție aceste două categorii de fapte, spunînd că unul vizează sunetele, iar celălalt formele gramaticale, ceea ce nu reprezintă o idee prea clară, din moment ce formele limbii nu diferă de sunete ; totuși, se poate spune că unul abordează forma dinspre sunet, iar celălalt dinspre idee ; de altfel, putem afirma că unul reprezintă operațiile pur *mecanice*, acelea în care nu putem descoperi nici scopuri, nici intenții, iar celălalt operațiile *inteligente*, în care putem identifica un scop și un sens.

Observarea și analiza acestor două categorii de fenomene constituie o preocupare aproape exclusivă pentru lingvist, indiferent de limba asupra căreia își îndreaptă el atenția, iar această sarcină este una fără sfîrșit chiar dacă se mărginește la perioade limitate. Prin urmare, nu putem spera să găsim o descriere sau o clasificare, chiar absolut generală și aproximativă, a tot ceea ce este conținut în ideea de *schimbare fonetică* și în cea de *schimbare prin analogie*.

Vom prezenta cîteva exemple, oprindu-ne mai întîi la *fenomenul analogiei*, al transformării inteligente. Nu putem înțelege ceea ce este el cu adevărat decît ascultînd cîteva minute un copil de trei-patru ani. Limbajul său este o adevărată țesătură de formații analogice, care ne fac să zîmbim, dar care oferă, în toată puritatea și candoarea lor, principiul ce nu încetează să acționeze în istoria limbilor. *Venirai*. De unde *je venirai*? Pentru a ajunge aici este nevoie ca, mai întîi, copilul să cunoască verbul *venir* și să asocieze în mintea sa ideea conținută în *venir* cu ceea ce dorește să exprime ; dar acest lucru nu este suficient ; în al doilea rînd, trebuie ca el să fi auzit spunîndu-se *punir* și *je te punirai* sau *choisir*, [*je choisirai*]. În acest moment se produce fenomenul

punir : *punirai* = *venir* : *venirai*. Nimic mai consecvent, nimic mai logic și mai îndreptățit decât raționamentul care conduce la *venirai*. Să remarcăm acum una dintre caracteristicile acestui fenomen : *într-un anumit sens*, nu este vorba despre o transformare, *ci despre o creație* ; în ultimă analiză totuși, fenomenul în chestiune reprezintă doar o transformare, întrucât toate elementele lui *venirai* sînt conținute și date în forme existente, furnizate de memorie : *punirai*, *punir* sau, dacă doriți, sufixul *-ir*, sufixul *-irai* și raportul lor de semnificație. În absența acestor elemente, *venirai* ar fi pur și simplu de neconceput. Nu va exista așadar niciodată vreo creație *ex nihilo*, ci fiecare inovație va fi doar o nouă aplicare a unor elemente furnizate de starea anterioară a limbajului. Astfel, inovația analogică, într-un anume sens foarte distructivă, nu face decât să continue – fără a-l putea rupe vreodată – lanțul elementelor transmise încă de la originea limbilor.

Să mai notăm rațiunea în baza căreia toate aceste operații psihologice au primit numele de operație *analogică* sau fapte *analogice*. Termenul a fost preluat din gramatica antică grecească, ce îi asocia o altă idee, plasîndu-se într-o perspectivă foarte diferită de a noastră. El s-a dovedit totuși aplicabil, în sensul că rezultatul acestor operații tinde să restabilească o analogie sau o simetrie între forme (de exemplu, *viendrai* nu este simetric cu *punirai*). Raționamentul pe care se întemeiază fenomenul se efectuează în baza unei *analogii*. Mai general, acest fenomen reprezintă o *asociere* mentală *de forme*, dictată de o asociere a unor idei reprezentate.

Operația analogică este mai activă și mai fertilă la copil, pentru că, deocamdată, memoria sa nu a avut timp să înmagazineze cîte un semn pentru fiecare idee, el fiind nevoit prin urmare să confecționeze singur acest semn, moment de moment. Or, el îl va crea întotdeauna în conformitate cu acest procedeu al analogiei. Dacă forța și precizia memoriei noastre ar fi mult superioare nivelului la care se află, formațiile noi, obținute prin analogie, ar putea fi reduse aproape de zero în viața limbajului. În realitate, lucrurile nu stau așa, iar o limbă oarecare, luată la un moment dat, nu este altceva decât un imens talmeș-balmeș de formații analogice, unele foarte recente, iar altele datînd de atît de multă vreme, încît nu pot fi decât ghicite. Prin urmare, a-i cere unui lingvist să citeze niște formații analogice este ca și cum ai cere specialistului în mineralogie să dea exemple de minerale sau astronomului să numească cîteva stele, și o spun de la bun început, pentru a nu apărea

neînțelegeri cu privire la valoarea pe care o atribuim acestor fapte : nu sînt niște fapte excepționale și anecdotice, după cum nu sînt nici *curiozități* sau anomalii, ci reprezintă substanța cea mai evidentă a limbajului, pretutindeni și în orice epocă, istoria acestuia în fiecare zi, în toate timpurile : *je treuve, nous trouvons*, la fel ca *je meurs, nous mourons*. De ce ? Există un motiv foarte întemeiat, totuși în [fr. mod. avem *je trouve*]. S-a spus *je lève, nous lavons*, iar acum zicem *je lave, nous lavons*.

Preteritul tare german are aproape întotdeauna forme ca : *zog, wir zogen ; lieh, liehen ; band, banden ; half, halfen ; ward, wurden*. În istoria preteritului se dă mereu un exemplu : lucru mai puțin obișnuit, chiar formele cele mai familiare spiritului sînt supuse [analogiei]. Secole de-a rîndul s-a spus *grand*, fem. *grand*, spre deosebire de *bon*, fem. *bone*, pentru că [*grandis* era masc. și fem.]. În secolul al XI-lea apăruse deja forma *grande*.

În limba contemporană, spre exemplu, avem *j'achète, nous achetons*. O femeie nu mai spune *je me décollette*, ci *je me décolte* ! Splendidă formație analogică ! Este clar, nu că *trebuie* să spunem (căci nu *trebuie* să spunem nimic ; tot ce spunem are o rațiune proprie), ci că, pînă într-o epocă recentă, *s-a spus [je me décollette, nous nous décolletons]*, la fel ca *j'achète, [nous achetons]*. Foarte posibil să se spună cîndva *j'achte* (am auzit deja *je cachte*). La fel și pentru *récolter*.

Iată acum un exemplu preluat din istoria verbului german *sein*. În germană s-a spus, vreme de secole, pînă în plin secol al XVI-lea, *ich was „eram”* (pers. 1), *er was „era”* (pers. 3), *wir waren „eram”* (pers. 4), stare care, de altfel, s-a conservat în engleză : *I was, he was, we were*. De ce ? În *was* exista un *s*, iar în *waren* un *r*, și aceasta din rațiuni întemeiate, pe care nu le examinăm aici, întrucît, oricare ar fi aceste cauze retrospective, ele nu schimbă cu nimic starea din momentul despre care discutăm, după cum sînt incapabile să modifice lucrurile ce se vor petrece începînd de la această stare. În fond, sunetul *r* din *waren* este o modificare a lui *s*, dar, repet, acest aspect este străin de problema noastră.

În momentul în care, indiferent de cauză, avem *was – waren*, există, tot dintr-un motiv care nu trebuie cercetat, și *ich fuhr, wir fuhren „mergeam cu trăsura”* (pers. 1 și 4) sau *ich gebar, wir gebaren „nășteam”* (pers. 1 și 4). În aceste forme de preterit, sunetul *r*, indiferent de unde a venit, apare de la un capăt la altul al flexiunii, respectivele forme prezentînd avantajul de a părea mai simple și mai logice, chiar dacă, din punct de vedere isoric, ele nu sînt deloc mai simple decît *was – waren*.

Nu am putut oferi decît o idee foarte incompletă a fenomenului și nu l-am abordat decît în una sau două dintre formele sale cele mai surprinzătoare și mai frapante.

Ne vom îndrepta acum atenția asupra celeilalte cauze a transformărilor lingvistice, cauza fonetică.

Din motive care nu ar putea fi expuse aici, ea scapă vederii și conștiinței noastre. Evoluția fonetică există în toate limbile : *cantare* > *chanter*, *campus* > *champ*, *cathedra* > *chaire*, *calamus* > *chaume*, *vacca* > *vache*, *capillus* etc. *Cantare* se descompune *k'antar*.

Alt fenomen : *civitas* > *cité* [...].

-ll- muiat.

Trăsătura esențială a fenomenului este aceea că el acționează orbește asupra tuturor formelor limbii în care se găsește sunetul în chestiune, avînd prin urmare un caracter de regularitate matematică.

Acest caracter de regularitate se prezintă în așa fel încît, dîndu-se un cuvînt latinesc, putem prevedea ce va deveni în franceză ; dîndu-se un cuvînt indo-european, putem prevedea ce va deveni în greacă ; dîndu-se [...] (aceasta în absența perturbării produse de analogie).

Lege – eveniment.

Unul dintre efecte este diferențierea formelor (analogia restabilește – tinde să restabilească – simetria).

2c. [A treia conferință ținută la Universitatea din Geneva (noiembrie 1891)]

³²⁸⁵ Dacă le grupăm mental, realitățile avute în vedere în primele noastre conferințe ne dau încă de pe acum o imagine destul de satisfăcătoare asupra *condiției limbii în Timp* sau în fața factorului *Timp* ; ele ne oferă o idee despre condițiile universale în care există un idiom oarecare, în raport cu „surgerea unui anumit interval de timp”. În ceea ce ne privește, ne-am străduit să nu aducem în discuție, pînă în prezent, nici un alt factor fundamental în afara celui al *duratei*, al *distanței cronologice*. Dacă ar fi să recapitulăm principalele puncte de vedere la care am ajuns cu această primă analiză, am insista de bună seamă o dată în plus asupra imposibilității absolute nu doar a oricărei rupturi, ci și a oricărui salt în tradiția continuă a limbii, începînd chiar din prima zi

cînd o comunitate umană a vorbit ; asupra diferitelor aspecte de o perfectă evidență care arată că nici o limbă nu poate *muri* decît dacă este suprimată în mod violent ; asupra faptului că, în cazul limbilor, nu putem vorbi despre bătrînețe și nici despre copilărie și, în fine, că nici o limbă nouă nu se poate naște nicăieri sub soare ; că, dacă suprimăm limba unui popor impunîndu-i o alta, această altă limbă va fi în mod firesc exact la fel de veche ca aceea care a fost suprimată, în așa fel încît niciodată nu se va putea înregistra pe pămînt existența vreunui idiom care să nu fie continuarea unuia ce a existat în ajun, iar acesta a altuia preexistent, și tot așa pînă cînd ajungem în noaptea nepătrunsă a timpurilor, în mod cert preistorice.

În aceeași ordine de idei, aș reaminti în special că niciodată nu se întîmplă ca o limbă să-i succedă alteia, spre exemplu ca franceza să-i succedă latinei ; o asemenea succesiune imaginară a celor două entități vine doar din faptul că ne place să dăm aceluiași idiom două nume succesive, prezentîndu-l prin urmare, în mod arbitrar, ca și cum ar consta în două realități separate în timp.

Influența pe care o exercită asupra rațiunii noastre două astfel de nume succesive este, fără îndoială, atît de decisivă și de neclintită, de solidă, încît nici nu visez – v-o mărturisesc deschis – ca, prin două-trei observații făcute în doar cîteva zile, să vă anihilez prejudecata. [Numai printr-o] observație de lungă durată a ceea ce este limba, de la un text la altul, din cincizeci în cincizeci de ani sau din douăzeci în douăzeci de ani, ajungem să ne pătrundem pe noi înșine, profund și definitiv, de absoluta zădărnicie a unor denumiri diferite, precum *latină* sau *franceză* – și toți lingviștii știu asta. Ce se întîmplă, invariabil, atunci cînd un lingvist combate ideea eronată că limba latină *ar fi dat naștere* într-o bună zi francezei ? Exagerăm în fel și chip, cădem de acord că este o concepție absurdă, știm că nicăieri și niciodată *natura non facit saltus*, sîntem pe deplin convinși că *între cele două limbi* – să remarcăm *formularea!* – s-a produs o tranziție foarte lentă, și ce-i cu asta ? Am avansat cumva față de situația anterioară ? Cîtuși de puțin, pentru că ne încăpățînăm să credem că avem de-a face cu existența prealabilă a doi termeni, uniți, ce-i drept, printr-un element de tranziție imperceptibil, dar constituind doi termeni, două limbi, două realități, două entități, două organisme, două principii, două noțiuni, în sfîrșit, doi termeni diferiți. Continuăm să ne reprezentăm latina și franceza ca pe două vegetații succesive ale aceluiași copac, de cînd cad frunzele toamna pînă în primăvară, cînd dau bobocii ; admitem bucuros că, prin canalele

secrete prin care se răspîndește viața, trecerea se face pe nesimțite, în schimb nu renunțăm la ideea că avem de-a face cu două perioade bine definite. Aceasta este, fără îndoială, ideea cea mai răspîdită. Or, cu ce poate fi comparată în realitate așa-zisa succesiune între franceză și latină? Să ne imaginăm o stradă foarte lungă dintr-un oraș; în ședințele administrației locale s-ar putea pune în discuție dacă să i se dea un singur nume, pe toată lungimea ei, spre exemplu *Bulevardul Național*, sau dacă nu ar fi mai bine ca ea să fie împărțită în două părți, *Bulevardul Templului* și *Bulevardul Școlii*, sau mai bine în trei, *Bulevardul X*, *Y* și *Z*, sau în zece, sau în cincisprezece secțiuni purtînd nume diferite. Existența distinctă a fiecăreia dintre aceste porțiuni de stradă este, firește, un lucru pur nominal și fictiv, prin urmare nu avem motive să ne întrebăm cum de *Bulevardul Y* devine *Bulevardul X*, nici dacă *Bulevardul Y* devine *brusc* sau *pe nesimțite Bulevardul X*, și aceasta întrucît, în primul rînd, *Bulevardul Y* sau *Bulevardul X* nu există altundeva decît în mintea noastră. Tot astfel, nicăieri altundeva decît în mintea noastră nu există o entitate, franceza, în opoziție cu o altă entitate, latina, prin urmare este doar cu foarte puțin mai profitabil să afirmăm că una se dezvoltă *progresiv* din cealaltă decît să spunem că una iese din cealaltă dintr-o dată. Esențial este să înțelegem că nu putem face altfel decît să dăm întregii perioade de douăzeci și unu de secole fie un singur nume, spunîndu-i *latină*, fie două nume, spunîndu-i *latină* și *franceză*, fie trei nume, spunîndu-i *latină*, *romanică* și *franceză*, fie douăzeci și unu de nume, spunîndu-i *latina secolului al II-lea î.e.n.*, *a secolului I î.e.n.*, *a secolului I e.n.*, *a secolului al II-lea*, *al III-lea*, *al IV-lea*, *al VII-lea*, *al XII-lea*, *al XV-lea*, *al XIX-lea e.n.* Și să ne dăm seama că pur și simplu nu există nici un alt mod de a interveni cu vreo clasificare, în afara acestei maniere arbitrare și convenționale. Astfel, respingem nu doar ideea că o limbă ar putea apărea fără a fi precedată de o alta și că, în al doilea rînd, s-ar putea naște spontan dintr-o altă limbă, ci mai mult, negăm faptul că o limbă determinată s-ar naște treptat din alta, întrucît nici un singur moment o limbă nu este mai determinată sau mai puțin determinată decît o alta; nu există deloc caracteristici permanente, ci doar unele tranzitorii și altele mai delimitate în timp; există stadii ale limbii, reprezentînd întotdeauna tranziția între stadiul din ajun și cel de mîine; demersul de a reuni un anumit număr de asemenea stadii sub un nume precum cel de *latină* sau *franceză* constituie aceeași operație și prezintă exact aceeași valoare ca și încercarea de a opune secolul al XIX-lea secolului al XVIII-lea sau al XII-lea. Iată niște puncte de

reper vagi, fără pretenția de a evoca ideea unei categorii finite de lucruri și încă și mai puțin de a înlătura ideea existenței unei categorii precedente și a uneia următoare, atât de puțin diferite între ele.

Este cu neputință să nu remarcăm că un lingvist care se ocupă de greaca contemporană, cum procedează, de exemplu, Jean Psichari, se bucură de marele avantaj, de privilegiul de a nu trebui nici măcar să comenteze vreuna dintre aceste dezastruoase distincții nominale precum cea între franceză și latină; încă de la prima prelegere, el se face înțeles când pornește de la greaca vorbită în secolul al VII-lea î.e.n. pentru a ajunge la greaca actuală, într-un interval de 2600 de ani, și aceasta pur și simplu pentru că cele două realități sînt numite *greacă*, deși diferă între ele tot atât de mult, dacă nu chiar mult mai mult sub multiple aspecte, pe cît franceza „diferă de latină”. În chiar momentul în care am onoarea să vă vorbesc, sînt convins, sînt de fapt absolut sigur că, în ciuda a tot ceea ce spun, denumirile *franceză* și *latină* sînt infinit mai puternice și vor rămîne întotdeauna – sau, oricum, măcar multă vreme – de o mie de ori mai puternice în mintea dumneavoastră decît toate instanțele la care aș putea apela ca lingvist pentru a dărîma acest dualism artificial care ne obsedează sub numele de *franceză* și *latină*.

Va veni o zi cînd se va scrie o carte specială și foarte interesantă despre rolul *cuvîntului* ca principal factor perturbator al științei cuvintelor.

Ansamblul considerațiilor de acest gen sînt rezumate pentru noi în principiul universal al *continuității absolute* a limbii în timp. Acestui prim principiu i se adaugă un al doilea, cel al *transformării continue* a limbii în timp, depinzînd, la rîndul ei, de doi agenți distincți: unul psihologic, care se concentrează asupra „operației analogice”, iar celălalt *mecanic, fiziologic*, avîndu-și expresia în schimbările fonetice. În plus, fiecare acționează într-o manieră total independentă de celălalt, mai puțin în cîteva cazuri speciale, foarte des remarcate, dar cu adevărat excepționale.

Factorul pe care pînă acum l-am omis în mod sistematic este distanța *geografică, spațială*, care se combină cu distanța *cronologică*.

Am constatat că, dat fiind un anumit stadiu al limbii, dintr-un punct oarecare, spre exemplu dintr-un sat izolat din Alpi, dacă trecem prin același loc după o sută sau două sute de ani, respectivul stadiu al limbii va fi inevitabil schimbat într-o oarecare măsură, chiar în absența cauzelor particulare care ar putea favoriza schimbarea. Schimbarea survenită va putea fi, de altfel, redusă la un anumit număr de fenomene precise.

Rămîne să constatăm însă că, dacă la un moment dat una și aceeași limbă este răspîndită pe un anumit teritoriu, rezultatul schimbării, inevitabile la capătul a o sută sau două sute de ani, nu este *aceleași* în diferite puncte ale teritoriului, indiferent dacă diametrul acestuia este de cinci-șase sute de leghe sau doar de cinci-șase leghe. Fenomenele care se produc instantaneu sînt întotdeauna cît se poate de precise și de ușor de definit (spre exemplu, trecerea lui *s* la *h*), dar ele nu sînt *aceleași* în diferitele zone ale ariei geografice avute în vedere; prin urmare, limba nu mai este identică în regiunile pe care le vom traversa.

Combinînd coordonatele geografice cu cele cronologice, vedem că, în lingvistică, nu [ne] aflăm aproape niciodată în fața unui prim termen A, reflectat la cîteva secole după un termen B, ci în fața unui prim termen A, care se transmite cîteva secole mai tîrziu prin B', B'', B''', B'''' etc. Spre exemplu, dacă la un moment dat la Geneva se vorbește idiomul A și același idiom A se vorbește la Lyon, la Bourges sau la Paris, după două-trei sute de ani nu vom găsi nicăieri un idiom pe care să-l putem numi B în raport cu A, ci vom avea B' la Geneva, B'' la Lyon, B''' la Bourges, B'''' la Paris, în opoziție cu A, care la început era unitar.

Diferența A : B reprezintă, la modul ideal, diferența în timp, dar în realitate există doar diferența A : B' B'' B''' – ce reprezintă deopotrivă diferența în timp și în spațiu. Așa se face că – putem să o spunem – nu vom surprinde nicăieri vreo limbă care să ne apară ca unică și identică din punct de vedere geografic; în general, orice idiom care ar putea fi adus în discuție nu este decît *una dintre multiplele forme* geografice sub care se prezintă același grai într-o regiune de o oarecare întindere. Fărîmițarea dialectală se constată pretutindeni. Ea e ascunsă adesea de circumstanța că unul dintre diferitele dialecte s-a impus fie ca limbă literară, fie ca limbă oficială, administrativă, fie ca limbă de trafic și *intercourse** între diferitele regiuni ale țării, o situație de preeminență

---

* Trimițînd la ideea de relație, acest termen englezesc a fost preluat ca atare în literatura de specialitate, unde s-a impus cu sensul de „intercomunicare”, trăsătură care se aplică unei comunități lingvistice deschise legăturilor exterioare. Prin contactul verbal intercomunitar pe care îl presupune, o asemenea trăsătură favorizează în mod logic erodarea diferențelor dialectale (în opoziție cu ceea ce Saussure numește *esprit de clocher* sau *force du clocher*, vezi *infra*, nota de la p. 321). Vezi și Ferdinand de Saussure, *Curs de lingvistică generală*, publicat de Charles Bally și Albert Sechehaye în colaborare cu Albert Riedlinger, Iași, Polirom, 1998, pp. 208-210 (n.t.).

ce face ca acest dialect să fie singurul care să fi ajuns pînă la noi prin monumente scrise sau ca celelalte dialecte să fie considerate niște jargoane diforme și oribile, văzute ca niște forme corupte ale limbii oficiale. În sfîrșit, în al doilea rînd, se întîmplă de multe ori ca limba adoptată ca limbă literară să ajungă să suprimă [...]. Exemplu: unui observator superficial i s-ar putea părea că, la originile sale, latina, pe care o stăpîniți, pe care o cunoașteți cu toții, este fie limba Italiei, fie cel puțin limba Latium-ului. În realitate, aruncînd o privire asupra inscripțiilor în limba faliscilor, a volsgilor, a oscilor sau a sabinilor ori asupra cuvintelor transmise de gramaticieni, ne dăm seama că latina vorbită la Roma, care a avut un destin atît de glorios în istorie, era un neînsemnat dialect local, care aproape că se sfîrșea la porțile Romei. Italia este plină de alte forme ale limbii italice, unele destul de bine cunoscute, precum umbriana și osca, altele despre care avem o idee mai vagă, cum este sabina.

Or, să remarcăm că dialectul roman a sfîrșit, grație unor circumstanțe politice și militare, prin a mătura din cale toate celelalte forme, nu mai puțin legitime, ale limbii italice. Procesul a durat foarte mult (Pompei), dar pînă la urmă s-a produs.

La fel, dacă dorim să ne facem o idee corectă, spre exemplu, cu privire la germana modernă în sensul larg al termenului, trebuie să începem prin a aduce germana oficială pe care o învățăm nu chiar la valoarea *zero*, dar oricum la valoarea unei singure unități dintre sutele ce vor putea fi distinse, ca să nu mergem mai departe, doar în Elveția germană.

Poziția francezei în raport cu graiurile franțuzești este exact aceeași; cu alte cuvinte, franceza oficială reprezintă dialectul unei singure [regiuni]: Paris și Île-de-France.

Bineînțeles că exemplele ar putea fi multiplicare la nesfîrșit. Și, ca să luăm unul mai îndepărtat de noi: la începutul secolului se putea crede că limba zendă, conservată în cărțile sacre ale vechilor perși, ar reprezenta limba *Iranului*, a Ahemenizilor, de fapt două dialecte iraniene, cînd în realitate existau de bună seamă multe altele.

În mijlocul acestui număr imens de forme multiple, fac următoarea remarcă, pentru a evita o reprezentare falsă: ar fi o eroare să presupunem că am avea probleme de orientare și că înaintea noastră s-ar întinde tabloul unei imense dezordini.

Dacă luăm termenii rezultanți B', B'', B''', vom găsi pentru fiecare exact același punct de plecare A, modificat în direcții diferite, dar într-o manieră cât se poate de precisă. Astfel, *tsaθi* – *θâté* – *château*. Toate acestea trimit cu precizie matematică la *castellum*: *tsaθi* – *tsā* – *θâté* – *θā*, *château*, *champ*: *-st > θ*: *tīθa*.

Se vede încă de pe acum cât de departe de adevăr era ideea care a dominat întreaga perioadă de început a studiilor lingvistice, și anume cea conform căreia pentru ca o limbă sau un grai să se diferențieze de altele, este necesar să se producă o separare geografică, de exemplu ideea că engleza se deosebește de germană doar pentru că [...]. Cazul separării geografice, prin care înțelegem *discontinuitate* geografică absolută, departe de a reprezenta condiția obișnuită pentru existența unor divergențe, constituie un *caz particular* ce se impune a fi studiat aparte și pe care îl exclud complet din analiza de față. Efectul izolării lingvistice a unei anumite comunități este probabil dublu: pe de o parte, diferențierile se produc mai rapid și, pe de altă parte, aceste diferențieri se produc într-o altă direcție decât dacă respectiva comunitate ar fi rămas în contact cu masa. Repet însă că acesta este un caz care, dacă nu este excepțional, presupune cel puțin o cercetare specială, putînd fi abordat doar cu condiția ca mai întîi să înțelegem limpede cum se produce diferențierea într-un corp lingvistic continuu.

Dacă încercăm acum să combinăm, să compunem diferențierea în timp cu diferențierea în spațiu, la ce perspectivă asupra fenomenelor vom ajunge cu destul de multă ușurință? Fie o suprafață de o mie de kilometri pătrați, unde se vorbește la un moment dat un anumit idiom. Cinci sute de ani mai tîrziu, pe aceeași suprafață vom avea o întreagă serie de dialecte diferite, B', B'', B'''. Dacă însă vom înjumătăți distanța în timp, va rezulta, la fel de inevitabil, un cu totul alt aspect al diferențelor dialectale: după două sute cincizeci de ani, dialectele diferite B', B'' nu sînt încă ce vor fi și, mai mult, încă nu există ca dialecte individuale; spre exemplu, la capătul a două sute cincizeci de ani, nu vor exista decît două mari fracțiuni în loc de treizeci sau patruzeci; în plus, cele două mari fracțiuni nu sînt deocamdată suficient de caracterizate fiecare în parte, astfel încît locuitorul unui sat din sudul extrem va mai putea să se facă înțeles în nordul extrem.

O asemenea imagine, domnii mei, nu este nici foarte falsă, dar nici foarte adevărată. Una dintre cuceririle lingvisticii cele mai recente și mai demne de aprecierea noastră, datorată în principal lui Paul Meyer

de la École des Chartes, este aceea că, în realitate, dialectele nu sînt unități definite, ele *neexistînd* ca atare din punct de vedere geografic ; dimpotrivă, ceea ce există din perspectivă geografică sînt *trăsăturile* dialectale.

Deși principiul enunțat poate părea la prima vedere puțin obscur, am credința că el va deveni de îndată cît se poate de clar...

Cînd încercăm să trasăm pe o hartă limitele unui dialect *perfect cunoscut*, avem, bineînțeles, obligația de a spune care sînt trăsăturile admise drept distinctiv pentru respectivul dialect în raport cu alte dialecte învecinate. Spre exemplu, dacă admit că există un dialect savoiard, prima mea datorie este să arăt prin ce anume acest dialect este diferit de orice alt dialect francez și, pe de altă parte, prin ce anume este el *unic*. Voi trece așadar la analiza trăsăturilor distinctiv comune. La început îmi pot imagina, de pildă, că păstrarea lui *a* final aton latinesc ca în *feña* „femeia”, *Øenva* „Geneva”, care este o trăsătură comună pentru întregul dialect savoiard, este și o marcă dialectală distinctivă, dar, mergînd și mai departe cu observația, voi constata că ea este comună dialectului savoiard și întregului sud al Franței, prin urmare nu reprezintă nicidecum o trăsătură distinctivă. Remarc apoi că sudul Franței nu a schimbat grupul latinesc *ca* în *tșa*, *șa* etc. : *canto*, în vreme ce, în dialectul savoiard, s-a produs o schimbare : *θătă* ; să fie oare această trăsătură mai corespunzătoare ? Cîtuși de puțin, pentru că ea este comună, în replică, cu nord-estul teritoriului, grupînd dialectul savoiard cu ținuturile Gex, Franche-Comté și Paris. Voi căuta așadar cu atenție trăsături mai locale și mă voi referi, spre exemplu, la deplasarea accentului latinesc în graiul din Savoia : *la lná*, *la spá*, dar voi constata de îndată că, în primul rînd, acest fenomen nu afectează decît o zonă a Savoiei, nefiind deci o trăsătură comună ; pe de altă parte, el se mai întîlnește și în Valais și în regiunea Dauphiné, deci nu constituie o trăsătură *distinctivă* și așa mai departe. Niciodată nu vom găsi vreo trăsătură a cărei arie geografică să coincidă cu o alta : una grupează Savoia cu Vaud, alta o parte a Savoiei cu o zonă din Valais, iar a treia [...].

Vom ajunge așadar în sfîrșit să înțelegem că aria geografică a *fenomenelor* poate fi trasată fără probleme pe hartă, în schimb a-ți propune să distingă unități dialectale este un demers himeric și zadarnic.

Orice regiune se găsește pe traseul unui anumit număr de fenomene lingvistice, fiecare cu un *parcurs determinat* ; suma trăsăturilor care rezultă, pentru fiecare regiune, din suprapunerea accidentală a unor fenomene este ceea ce constituie, dacă vreți, dialectul respectivei regiuni.

Este însă cu neputință să găsim o trăsătură care să ne permită o delimitare a acestui dialect în raport cu oricare altul, cu excepția situației cînd ne referim la un singur sat. Cercetările dialectale sînt orientate în prezent exclusiv spre scopul de a delimita aria faptelor lingvistice, și nu de a contura unitățile imaginare care ar fi dialectele.

Poți trasa, în limita unui kilometru, linia unde se oprește schimbarea lui *a* latinesc în *e*: *donar* sau *doner*; dar a-ți propune ca, pe baza acestei trăsături sau a altora, să împarți Franța în *langue d'oc* și *langue d'oïl* este absolut fals, pentru că, de exemplu, o altă trăsătură ar împărți-o transversal pe altă direcție, într-o parte estică și una vestică, în vreme ce a treia va merge în diagonală, de la Alpi pînă la ocean etc.

Nimic mai ilustrativ, în această privință, decît *Atlasul lingvistic* al Imperiului german*.

Și mai interesant este să urmărim propagarea, deopotrivă în spațiu și în timp, a marilor fenomene *Wein, Zeit, Haus* și *Leute*.

Efectul acestor fenomene succesive, respectînd toate legea continuității geografice, este că diferențele dialectale, pornind de la o localitate oarecare în orice direcție, nu pot fi altfel decît imperceptibile. Spre exemplu, un savoiard care pleacă spre Auvergne și ajunge la un moment dat la frontiera dintre *theta* și *ca* latinesc, găsind *tsa* sau *tša*, nu este prea descumpănit, iar faptul nu îl împiedică să înțeleagă ce se spune; după cîtiva kilometri, el depășește altă frontieră, să spunem cea a lui *pl* care trece la *pt*, și nici acest aspect nu îl descumpănește prea mult; dar, pe măsură ce se îndepărtează de cătunul său, suma diferențelor față de dialectul matern crește progresiv, sfîrșind prin a deveni atît de însemnată, încît el nu mai înțelege nimic.

Ca o consecință a acestei observații: de obicei, nu există nici o frontieră între ceea ce numim două *limbi* (în opoziție cu dialectele), atunci cînd respectivele limbi au aceeași origine și sînt vorbite de populații sedentare, aflate în contiguitate. De pildă, nu există o frontieră între italiană și franceză, între dialectele care s-ar dori să fie numite franceze și cele [...]. Așa cum nu există dialecte strict delimitate, în condiții normale nu există nici limbi strict delimitate.

---

* Este vorba despre atlasul lui Georg Wenker intitulat *Sprachatlas von Nord- und Mitteldeutschland* (1881), ale cărui hărți au ilustrat non-identitatea isoglozelor, demonstrînd astfel netemeinicia concepției neogramatice privitoare la existența unor frontiere dialectale precise (n.t.).

Astfel, limba, care, după cum am văzut, nu este o noțiune definită în timp, nu este definită nici în [spațiu]. Nu există alt mijloc de a fi expliciti când vorbim despre cutare sau cutare limbă decât să spunem *limba de la Roma în anul...*; *limba de la Annecy în anul...* Prin urmare, trebuie să ne raportăm la o singură localitate, nu foarte mare, și la un singur punct în timp.

Ne întrebăm, după toate aceste observații, dacă limbi de aceeași origine, aflate în contiguitate, precum o limbă slavă și germana, sînt legate, la fel ca italiana și franceza, prin dialecte intermediare, care nu aparțin mai mult primului tip decât celui de-al doilea. Răspunsul este negativ, și aproape general în familia indo-europeană. Ce-i drept, nu mai există elemente de tranziție, dar să ne amintim cît de fragmentare sînt cunoștințele noastre; nu cunoaștem substanța limbii ilire, după cum nu o știm nici pe cea a limbii *frigiene* sau a celei *macedonene*, care făcea probabil legătura între greacă și slavă; de altfel, au existat mișcări de populație ce au putut zdruncina și acoperi, cu valurile lor, tipurile intermediare.

Sîntem îndreptățiți să credem că diferențierea în sînul marelui corp indo-european s-a produs în general în același mod ca și diferențierea limbii latine. La momentul actual, dacă trecem prin Herat, Merw și Moscova, continuitatea este întreruptă.

Or, dacă ne referim la diferitele limbi indo-europene, fiecare reprezintă exact veriga intermediară, legînd cele două vecine ale sale de la est și vest.

Și mai putem constata o serie de fenomene importante perfect analoage.

Continuitate, dar divergențe.

Fonetică.

3a. [Notă cu privire la istoria limbilor; critica expresiei gramatică comparată, 1]

Numele de *gramatică comparată* atribuit cursului pe care am onoarea să-l încep în fața dumneavoastră – o sintagmă de altfel pe deplin consacrată prin uz – prezintă cu siguranță un avantaj de necontestat: acela de a ne înlătura pentru totdeauna din minte, încă din primul

moment, ideea că ar fi vorba despre o cercetare măcar întru câtva literară a idiomurilor avute în vedere și de a pregăti dinainte auditoriul care poate fi tentat să urmeze un astfel de curs pentru discuții vizînd exclusiv limba în sine. Simplul cuvînt *gramatică*, fie aceasta *comparată sau nu*, stabilește cu exactitate despre ce este vorba și ne lămurește că, glorioase sau obscure, monumentele literare pe care le va fi produs idiomul grecesc, spre exemplu, rămîn în afara aprecierii noastre sau cel puțin nu sînt pentru noi altceva decît niște documente despre idiomul grecesc sau despre o perioadă determinată a acestuia.

Din toate celelalte puncte de vedere, putem afirma că sintagma *gramatică comparată*, inventată într-o epocă în care aceste studii se aflau încă în fază embrionară, nu ne satisface intelectual, ea necesitînd, în orice caz, să fie completată de multiple comentarii și rezerve. Care este, în definitiv, rolul comparației în istoria limbilor? S-a ajuns, nu știu de ce, la a face din lingvist un comparator prin excelență. S-a convenit că astronomul observă și calculează, criticul critică, istoricul povestește, iar lingvistul *compară*. De ce ar compara sau, mai degrabă, de ce ar fi condamnat, prin meseria lui, la *a compara*?

Este foarte simplu să observăm, domnii mei, că, departe de a fi metoda fundamentală și preferată a lingvistului, comparația nu este decît ultimul mijloc la care recurge în anumite cazuri, de forță majoră. Frecvența neprevăzută a acestor cazuri și numai ea conferă comparației o importanță de altfel fortuită.

Dacă istoria limbilor, ca și istoria popoarelor, nu ar fi înțesată de enorme lacune, nu ar exista nici un pretext pentru a recurge la comparație. Dezvoltarea limbilor romanice urmașe ale latinei oferă aici numeroase exemple, absolut generale, în legătură cu acest principiu : 1. *patre(m)* – *père*. Mai tîrziu, *tēctum* – *toit* ; 2. *fuenta* – lacună ; 3. *tuttus* – altă lacună.

Am vorbit doar despre exemplele în care tradiția existentă este fie corectată, fie completată printr-o comparație între rezultatele obținute, dar rămîn încă perioade incommensurabile cu privire la care nu avem nici un fel de mărturie scrisă.

Vreme de secole a existat o latină despre care nu ne-a parvenit nici o informație directă, dacă avem în vedere că cele mai vechi documente latinești datează abia cu puțin dinaintea anului 200 î.e.n. ; greaca, pe care o cunoaștem totuși din 700 î.e.n., are și ea în spate un trecut. Dar ce înseamnă toate acestea pe lîngă situația slavei, care, fiind evident la

fel de veche ca greaca, ne este cunoscută abia începînd cu anul 900 sau chiar 1000 e.n., adică 1700 de ani mai tîrziu decît greaca, sau a lituanieni, despre care deținem informații de doar 350 de ani?

3b. [Critica expresiei *gramatică comparată*, 2]

³²⁸⁷ V-am vorbit despre un curs universitar care se va numi *Istoria limbilor indo-europene*.

Este numele pe care lingviștii sînt înclinați să-l adopte astăzi ca fiind cel mai potrivit și mai just pentru a desemna o disciplină ce poartă în general titlul de *Gramatică comparată* (a limbilor indo-europene).

Numele de *Gramatică comparată* dă naștere mai multor idei false, dintre care cea mai supărătoare este aceea că dă de înțeles că ar exista o altă gramatică științifică în afara celei care uzează de comparația între limbi.

Dat fiind faptul că, dacă este bine înțeleasă, gramatica nu e altceva decît istoria unui idiom și că orice istorie prezintă multiple lacune, apare clar că o comparație între limbi devine în anumite momente singura noastră sursă de informare (atît de prețioasă, încît poate ține locul unui document direct), rămînînd totuși, în sumă, cea mai proastă soluție la care am putea apela.

Gramatica devine deci obligatoriu comparativă atunci cînd monumentul autentic și precis lipsește, dar în acest fapt nu există nimic care să poată caracteriza o tendință, o școală sau o metodă particulară, ci este pur și simplu singura manieră de a face gramatică. Respingem deci orice epitet particular precum cel de *comparatori*, refuzînd totodată în mod firesc orice idee de existență unei gramatici care nu ar recunoaște comparația printre mijloacele sale legitime de investigație.

Înlocuirea prin termenul *Istorie* a sintagmei *Gramatică comparată* mai are un avantaj, și anume acela că sintagma menționată exclude, potrivit accepției curente, ramificațiile moderne ale indo-europenei, cum ar fi familia limbilor romanice sau chiar cea a limbilor germanice în dezvoltarea lor mai recentă, întrucît, într-adevăr, pe acest teren comparația încetează a mai fi un instrument foarte necesar grație continuității tradiției istorice. O asemenea sciziune nejustificată [...].

4. [Distincția între literatură, filologie și lingvistică]

³²⁸⁸ Studiul unei literaturi dintr-un punct de vedere pur *literar* rămîne pentru toată lumea, într-o măsură destul de mare, distinct de studiile auxiliare legate de acest domeniu, care are un caracter mai tehnic și constituie domeniul special de activitate al *filologului*, și ne referim aici la critica textelor, critica manuscriselor și a edițiilor, paleografie și epigrafie, analiza (hermeneutică) a autorilor, lexicografie, gramatică și, în cazul operelor în versuri, metrică etc. Mai mult, filologul se va putea transforma, la nevoie, în arheolog, jurist, geograf, istoric, mitolog etc., trebuind să se ocupe în general de tot ceea ce contribuie, direct sau indirect, la a facilita înțelegerea, „în spirit” sau „în literă”, a diversilor autori. Astfel, nu este greu să observăm ce loc ocupă, alături de erudiția pur *literară*, erudiția sau știința filologică, cu atît mai mult cu cît învățămîntul clasic (cel puțin în cazul limbilor moarte) a avut întotdeauna în vedere ambele aspecte.

În schimb, se întîmplă adesea să fim mai puțin pregătiți pentru a înțelege că, la rîndul ei, *filologia* rămîne distinctă de *lingvistică*.

Literatură și filologie. Studiul unei literaturi cuprinde, în sensul care i se atribuie în general, doar realitățile ce prezintă un interes literar propriu-zis ; astfel, el rămîne, pentru toată lumea, oarecum distinct de ramificațiile auxiliare ale cunoașterii, avînd un caracter mai tehnic și constituind prin excelență domeniul *filologiei*, printre care critica textelor, critica manuscriselor și a edițiilor, paleografie, epigrafie, gramatică, lexicografie, prozodie, metrică, „hermeneutică” sau interpretarea autorilor etc. Oricine observă fie locul care le revine în mod legitim studiilor filologice, fie ceea ce le separă de studiile pur literare, cu atît mai mult cu cît învățămîntul clasic (cel puțin în privința limbilor moarte) a cuprins dintotdeauna ambele categorii de studii, făcîndu-ni-le astfel familiare, fiecare cu conținutul propriu. Într-adevăr, tentația de a le confunda este atît de redusă, încît trebuie mai curînd să amintim că, în ultimă analiză, ele reprezintă un tot, filologia nefiind altceva decît vastul comentariu care se așază la fundamentul unei literaturi. Acest scop, absolut literar prin obiectul său final, constituie rațiunea de a fi și totodată unitatea științei filologice, care altminteri ar cuprinde studii

dintre cele mai disparate. Ea înglobează tot ceea ce poate contribui, direct sau indirect, la mai buna înțelegere a autorilor, „în spiritul” sau „în litera” lor, ceea ce face ca, dincolo de subiectele precedente, filologul să se poată transforma la nevoie în arheolog, jurist, geograf, istoric, mitolog etc. Asupra operei scriitorilor se concentrează dubla activitate a filologului și a [...].

Filologie și lingvistică. Nimeni nu confundă literatul cu filologul, deși cei doi se aseamănă mult, în schimb este foarte [...].

5. [Faptul fonetic presupune două epoci]

³²⁸⁹ Sîntem tentați să presupunem că *faptele* de care se ocupă fonetica „aparțin unei epoci” sau că nimic nu le împiedică să aparțină unei epoci și că doar *explicarea* lor obligă, invită sau îndeamnă, în funcție de caz, la aducerea în discuție a unei epoci anterioare, determinîndu-ne prin urmare să operăm cu un total de două epoci.

Iată una dintre erorile tipice ale lingvisticii actuale, pe care o vom combate altădată, adoptînd o perspectivă sistematică. Să ne limităm aici la a afirma că, înainte de a fi nevoiți să recurgem la două epoci pentru a *explica* un fapt fonetic, altfel spus pentru a-l reduce la o lege, cele două epoci ne sînt necesare deja pentru a-l constitui și pentru a-l modifica în sensul unei regularizări, permițîndu-i astfel să *existe* și să *fie* una dintre realitățile pe baza cărora formulăm anumite legi.

6a. [Fonologie, 2]

³²⁹⁰⁼⁶⁴⁰ *Notă* : În accepția noastră, termenul *fonologie* cuprinde ceea ce în Germania se înțelege în general prin *Lautphysiologie*. Nu disertăm aici asupra justeții denumirilor dintr-o limbă sau alta; esențial este doar să arătăm că întreaga chestiune fonologică se situează, după părerea noastră, exclusiv **în afara lingvisticii** și, dintr-o rațiune încă mai întemeiată, în afara *foneticii*, care este o parte determinată a lingvisticii; apoi, la fel de important este să știm că termenii *fonologie* și *fonetică* nu doar că nu se pot confunda, ci mai mult, nu se pot nici opune.

6b. [Fonologie, 3]

³²⁹¹ Nu consider că ar fi un adevăr *a priori*, un lucru care nu ar avea nevoie de nici o demonstrație, faptul că ar trebui să ne ocupăm, în ceea ce privește limba, de modul cum se formează sunetele în laringe sau pe palat. Dimpotrivă, cred că ar fi interesant pentru toată lumea să ne întrebăm de ce am porni, de fapt, de la supoziția că un asemenea demers ar fi util, prin ce anume și cât de mult ar contribui cunoașterea producerii sunetelor la cunoașterea limbii. Catalogăm teoriile care tind să susțină că, prin simplul fapt că în limbaj uzăm de sunete, trebuie să ne ocupăm *ipso facto* și de producerea lor ca fiind sau perfect arbitrare, sau îndrăznețe, și aceasta pînă în momentul cînd vom putea realiza că producerea sunetelor are cu adevărat o importanță – și care este aceasta – în cadrul materiei cu totul speciale care este limbajul.

În definitiv, sîntem obișnuiți să credem că studiul diversităților produse de aparatul fonator are o importanță capitală în lingvistică, fără ca cineva să ne fi spus de ce ar fi așa, sau prin ce anume, sau din ce perspectivă. Iată punctul slab al acestei științe, cu atît mai slab cu cît ea nu ar putea trece drept știință decît în numele lingvisticii. Într-adevăr, din punct de vedere fiziologic (sau mai curînd pentru fiziologi), nu este vorba despre o știință (după cum ea nu este o știință nici din punct de vedere acustic). Un fiziolog fie ignoră total, fie pur și simplu nu poate lua în considerare pozițiile și acțiunile corespunzătoare lui *p* sau *b* altfel decît ca pe niște funcții oarecare ale unor mușchi, care nu caracterizează starea unui organism și nu sînt demne de o atenție specială.

³²⁹¹⁼¹⁸⁹ Importanța capitală a afaziei grafice, care coincide cu afazia laetică și presupune că unitatea unui fonem se află în creier.

7. [Trăsăturile limbajului]

³²⁹² *Trăsăturile limbajului.* Limbajul este considerat întotdeauna ca făcînd parte din *ființa umană*, ceea ce constituie un punct de vedere fals. Natura face ca omul să fie *organizat pentru limbajul articulat*, dar nu îi dă *limbajul articulat*. Limba este un fapt social. Individul, organizat pentru a vorbi, nu va putea ajunge să-și utilizeze aparatul fonator

altfel decît grație comunității care îl înconjoară, ba mai mult, el va simți nevoia de a-l utiliza doar în raporturile cu aceasta. Individul depinde cu totul de comunitate, fără ca rasa din care face parte să conteze în vreun fel (poate cu excepția cîtorva fapte ținînd de pronunție). Iată așadar de ce omul nu este complet decît prin ceea ce împrumută de la mediul său.

Faptul social care este limba va putea fi comparat cu *uzanțele și obiceiurile* (constituție, drept, moravuri etc.) și, mai pe departe, cu arta și religia, manifestări ale spiritului în care inițiativa personală joacă un rol important și care nu presupun schimburile între indivizi.

Însă analogia cu „uzanțele și obiceiurile” este și ea foarte relativă. Iată principalele puncte divergente :

1. Limbajul – proprietate a comunității, cum sînt și tradițiile – are drept corespondent, în interiorul individului, un organ special cu care este înzestrat de natură. Prin aceasta, el este unic.
2. Limba este prin excelență un mijloc, un instrument, obligat să-și îndeplinească *în mod constant și imediat scopul, finalitatea și efectul*, acela de a se face înțeles. Tradițiile unui popor sînt adesea o finalitate (și aici am include sărbătorile) sau un mijloc indirect. Și, cum scopul limbajului, acela de a se face înțeles, este o necesitate absolută în orice societate umană, atît cît le cunoaștem, rezultă că existența unui limbaj este proprie oricărei societăți.

Ghețarii divergenți sînt, într-adevăr, un bun termen de comparație pentru idiomurile congenere, întrucît ne permit să realizăm, dincolo de originea comună, elementele noi, diferența în timp și absența vieții organice.

De dezvoltat :

1. Necesitatea existenței limbajului în orice comunitate umană.
2. Continuitatea absolută a limbii :
  - a) o întrerupere este de neconceput. Nu ne putem imagina un popor care ar renunța să vorbească vreme de o zi sau două, chiar în timpul unor evenimente perturbatoare ce produc suspendarea tuturor celorlalte activități ;
  - b) inițiativa unui individ sau a mai multora este imposibilă mai cu seamă ca urmare a caracterului inconștient al unui asemenea demers. În starea conștientă am putea admite inițiativa unora, însă ea ar fi imediat stopată prin faptul că aceștia nu se mai pot

face înțeleși. Dacă totuși inițiativa apare uneori, lucrul se produce în general în domeniul inovațiilor pur lexicografice, ba chiar de cele mai multe ori materia primă este preluată din limba comună. Există pierderi, dar nimic nu se creează, totul se transformă (cf. Curtius, porțiunea metodologică din cea de-a 5-a ediție, la începutul părții a doua);

- c) inițiativa conștientă a tuturor este inutilă, de neconceput, fără exemple. Astfel, limba constituie o tradiție care se modifică încontinuu, dar pe care timpul și subiecții vorbitori nu sînt capabili să o distrugă, dacă ea nu se stinge de la sine dintr-un motiv sau altul. Chiar atunci cînd un popor adoptă o limbă străină, principiul continuității rămîne intact : o limbă s-a stins ; cea care triumfă este la fel de neîntreruptă. Prin urmare, dată fiind o limbă, nu se poate spune pînă cînd va exista, dar e sigur că ea vine de cît de departe este posibil să vină și că își adună substanța din cele mai îndepărtate timpuri, precum o morenă glaciară.

8. Morfologie

^{3293.1} §1. Se spune că morfologia este studiul formelor limbajului, în vreme ce fonetica ar fi studiul sunetelor limbajului.

Este însă imposibil să ne mulțumim cu o asemenea definiție, nu doar în teorie, ci chiar și în practică, pentru că se va întîmpla adesea să nu mai știm dacă facem morfologie sau fonetică, așa cum vom vedea în cele ce urmează.

De la bun început este evident că fonetica, ocupîndu-se de sunete și tocmai pentru a putea face acest lucru, trebuie să se ocupe mai întîi de forme. Sunetele nu se transmit de la o generație la alta în stare izolată ; ele nu există, nu trăiesc și nu se modifică decît în cadrul cuvintelor.

Niciodată nu s-a pronunțat mai întâi *s* și abia apoi spiritul dur. S-a pronunțat *serpō*, *sedos*, apoi *herpō*, *hedos*. Și dacă spun că *herpō* vine din *serpō*, *fac fonetică* și nimic mai mult. Și tot fonetică fac când spun că persoana I a verbelor în *-ω* nu poate veni dintr-o mai veche persoană I în *-ōmi*.

Pe de altă parte, morfologia, care se presupunea că nu se ocupă decât de forme, se ocupă foarte bine și de sunete. Spre exemplu, când spun că, în limba greacă, *o* poate alterna cu *ε*, și nu cu *α*: *λόγος*, *λέγω*, dar *ἄγω*, nu și *ῥγ-*, *fac morfologie*. Este adevărat că anumite persoane cred că așa ceva se cheamă a face *fonetică*, și aceasta ca urmare a definiției necorespunzătoare. Dar, în cele ce urmează, va deveni foarte clar că nimic nu este mai fals și mai periculos decât a clasa un astfel de fapt alături de faptele fonetice.

Astfel, separarea celor două domenii nu este atât de simplă cum ne imaginăm uneori și, oricum, nu spunând că unul reprezintă studiul sunetelor, iar celălalt studiul formelor vom obține o linie de demarcație satisfăcătoare.

Totuși, această linie de demarcație este imperios necesară pentru a evita confuziile regretabile.

Principiul director. De fiecare dată când analizăm una și aceeași formă la epoci diverse, facem fonetică și de fiecare dată când analizăm forme diferite în una și aceeași epocă, facem morfologie :

vechea germană de sus	<i>zug zugi</i>
germana modernă	<i>zug züge</i>

A pune alături pe *zugi* cu *züge* înseamnă a compara două forme, însă, procedând astfel, nu facem morfologie, ci fonetică.

A pune alături pe *u* cu *ü* din *zug*, respectiv *züge* înseamnă a compara două sunete, și totuși aceasta nu este fonetică.

g	ekwos	ekwum
h	stasog	stahov.
h	Sphärenmodell.	

Cele două sfere se confundă în locuțiunile curente :

chantré se leagă din punct de vedere etimologic de *chanter*

”

”

cantor

φόρος vine din φέρω

”

bhoros

Observație. Etimologia, înțeleasă de obicei ca o ramură a științei limbajului, nu reprezintă o categorie particulară de cercetări și cu atât mai puțin o categorie particulară de fapte.

A face etimologie înseamnă a-ți aplica, într-un fel, cunoștințele fonetice și morfologice,

A handwritten diagram showing the etymology of the word 'colocar'. It starts with 'coucher' written in a cursive script. A vertical line descends from 'coucher' to 'coulechi', also in cursive. A horizontal line then extends from 'coulechi' to the right, ending at 'collocare' in cursive. Below 'collocare', the word 'collozo' is written in a similar cursive style, with a horizontal line underneath it.

a te întoarce, grație foneticii, pînă la epoca în care cuvîntul permite o analiză morfologică.

Uneori, etimologia acționează doar în privința modificărilor care au loc la nivelul ideii : *le barreau* – αὔτως.

^{3293.2} §2. Toate acestea nu ne lămuresc însă în ce constă exact morfologia.

Definiție. Morfologia este știința care se ocupă de unitățile sonore corespunzătoare unei părți a ideii și de modul de grupare a acestor unități. Fonetica este știința care se ocupă de unitățile sonore, stabilite în funcție de anumite trăsături fiziologice și acustice.

O denumire mai adecvată pentru morfologie ar fi aceea de teorie a semnelor, și nu a formelor.

α) Pornind de la această definiție, cum se face că domeniul natural al morfologiei este reprezentat întotdeauna de fapte contemporane, iar cel al foneticii de fapte succesive ?

Pentru a defini și a delimita fiecare semn, stabilindu-i totodată rolul propriu, este imperios necesar ca morfologia să-și găsească puncte de reper printre celelalte semne ale sistemului. Izolat, *δοτός* este de neînțeles pentru morfologie, însă, de îndată ce-l raportăm la *δοτόν* și *δοτήρ*, putem să-l analizăm. Și, firește, este necesar ca *δοτόν* și *δοτήρ* să aparțină aceluiași sistem.

Sau : limba are conștiința sunetului doar în calitatea acestuia de semn.

Mai bine : analizat în raport cu formele contemporane lui, $\delta\omicron\tau\acute{o}\varsigma$ este purtătorul unei anumite idei, care nu este identică cu cea transmisă prin $\delta\omicron\tau\acute{\eta}\rho$, și nici cu cea transmisă prin $\delta\acute{\omega}\sigma\omega$, $\delta\omicron\tau\acute{o}\nu$ sau prin părțile lui $\delta\omicron\tau\acute{o}\varsigma$. Prin urmare, $\delta\omicron\tau\acute{o}\varsigma$ apare aici ca semn și ține de morfologie.

Raportul dintre $\delta\omicron\tau\acute{o}\varsigma$, $\delta\omicron\tau\acute{\eta}\rho$ și $\delta\acute{\omega}\sigma\omega$, cu alte cuvinte dintre o serie de forme contemporane, nu poate fi lămurit din punct de vedere fonetic.

Fonetica unei epoci date s-ar limita la două pagini de constatări.

Prima grijă a unei fonetici „frânțuzești” este să ne aducă în față franceza veche sau latina.

β) Cum se face că morfologia trebuie să se ocupe uneori de sunete ? Răspunsul este simplu : sunetul poate fi purtătorul unei idei.

Alternanță și schimbare fonetică

3293.3=2772-2778 §3. Orice apropiere între forme avînd ceva în comun conduce la o analiză de tipul $\delta\omicron/\tau\acute{o}\varsigma$ $\delta\omicron\tau\acute{\eta}\rho$. Problema care se pune este de a afla căreia realități îi corespunde această analiză, cum este ea confirmată.

Vechea gramatică comparată nu se preocupa deloc de această problemă. Ea împărțea cuvintele în *rădăcini*, *teme*, *sufixe* etc. și conferea distincțiilor astfel făcute o valoare absolută, punînd în afirmațiile sale atîta candoare, încît, cînd îi citim pe Bopp și pe reprezentanții școlii sale, sîntem tentați să credem că grecii au adus cu ei, din vremuri străvechi, un întreg bagaj de rădăcini, teme și sufixe, că, în loc să se servească de cuvinte pentru a vorbi, ei se ocupau de fabricarea acestora și că nu au avut din cele mai vechi timpuri un cuvînt $\pi\alpha\tau\acute{\eta}\rho$ „tată” (după cum nici latinii nu au avut un cuvînt *pater*, ci doar o rădăcină *pa-* „a proteja” și un sufix *-ter*) și nici un cuvînt $\delta\acute{\omega}\sigma\omicron\mu\alpha\iota$, ci doar o rădăcină $\delta\omega-$, un sufix $-\sigma\omicron$ și o desinență personală.

Era normal ca împotriva acestor aberații să se producă o reacție formidabilă, care, într-un mod foarte justificat de altminteri, ne îndemna să observăm ceea ce se petrece în limbile contemporane, în limbajul de zi cu zi, și ne atrăgea atenția să nu atribuim perioadelor vechi ale limbii nici un procedeu sau fenomen în afara celor care pot fi constatate în limbajul viu. În prezent, orice morfologie începe printr-o declarație de

principii, constînd în general în *a afirma* că 1. *rădăcina, tema, sufixul* etc. sînt pure abstracții și că nu trebuie să ne imaginăm că aceste creații ale minții noastre au o existență reală ; 2. *totuși, vom uza de termenii în cauză*, pentru comoditatea expunerii, dar, bineînțeles, va trebui să le atribuim doar valoarea relativă pe care o comportă.

Rezultat. Cititorul rămîne complet dezorientat, întrucît, dacă nu există justificare pentru instituirea acestor categorii, atunci de ce să le mai instituim sau, mai exact, *ce anume face* ca descompunerea lui ζουόν în ζου-ό-ν să fie *mai puțin falsă* decît descompunerea lui în ζου-γόν ? Noii direcții i se poate aduce, pe bună dreptate, reproșul că, deși a recunoscut natura fenomenelor, a rămas în continuare stînjinită, într-o oarecare măsură, de aparatul științific al predecesorilor, ale căror defecte erau mult mai ușor de stabilit decît valoarea lor pozitivă. Voi avansa acum o idee puternic impregnată de erezie : este fals că distincții precum *rădăcină, temă, sufix* sînt pure abstracții.

Înainte de toate, și mai ales înainte de a vorbi despre abstracții, trebuie să dispunem de un criteriu imuabil în legătură cu ceea ce se poate numi *real* în morfologie.

Criteriu. Real este ceea ce subiecții vorbitori conștientizează într-un anumit grad, tot ceea ce conștientizează și nimic altceva decît *ceea ce* sînt în măsură să conștientizeze.

Dar, în orice stadiu al limbii, subiecții vorbitori au conștiința unor unități morfologice – altfel spus, a unităților semnificative – inferioare unității reprezentate de cuvînt.

În franceză, avem de pildă conștiința unui element *-eur*, care, utilizat într-un anume fel, va servi la a sugera ideea de autor al unei acțiuni : *graveur, penseur, porteur*.

Întrebare. Ce anume dovedește că elementul *-eur* este într-adevăr izolat printr-o analiză a limbii ?

Răspuns. Ca în toate cazurile asemănătoare, acest rol este asumat de *neologisme*, forme în care activitatea limbii și maniera sa de a proceda se concretizează într-un document de necontestat : *men-eur, os-eur, recommenc-eur*.

Pe de altă parte, aceleași construcții atestă că și elementele *men-, os-, recommenc-* sînt resimțite ca niște unități semnificative.

Alături de *penseur*, avem *pensif*. Da, dar dacă este cert că limba îl izolează pe *-eur*, este mult mai puțin cert că limba îl izolează și pe *-if*. Cum judecăm ? Simplu : nu am putea forma *menif, osif* etc.

Concluzie. În măsura în care este în acord cu analiza limbii atestată de neologisme sau formații analogice, analiza morfologică a gramaticianului nu ar putea fi interpretată ca un produs al abstractizării.

^{3293.3} continuare Ce-i drept, subiecții vorbitori acționează întotdeauna pornind de la cuvântul construit; prin urmare, când formăm *oseur* nu ne spunem: combin *os-* cu *-eur*, ci procedăm după modelul: *graveur*: *graver*, *je grave* = *x*: *oser*, *j'ose-x* = *oseur*.

Vă întreb însă dacă gramaticianul procedează foarte diferit în analizele sale.

La rîndul său, și el pornește în mod obligatoriu de la cuvinte construite pentru a degaja *-σις* din *δόσις* și compară pe *δοτός*, de pildă, cu *στάσις*. – *δόσις*: *δοτός* = *στάσις*: *στατός*. Voi izola așadar *-σις*, *-τος* sau *δο-*.

Prin urmare, aș putea construi la o adică *λύσις* (*λυτός*). Cine ar putea spune că simțul limbii acționează cu certitudine în cutare fel? *graveur*: *graver* = *penseur*: *penser*. Așadar (*oser*) *oseur*.

Observație importantă. Este esențial să notăm că analiza limbii se poate întemeia pe un raport între forme aparent, nejustificat etimologic, și anume pe raportul primitiv dintre aceste forme.

Într-adevăr, germanicul

kalbiz are pluralul *kalbizō*, în vreme ce
kalb are pluralul *kalbir*

În epoca germanică, semnul pluralului era *-ō*.

În epoca germană, semnul pluralului este *-ir*.

O necesitate fonetică a condus la dispariția accidentală a lui *-iz* de la singular, în vreme ce la plural el s-a menținut, consolidat fiind de vocala următoare: or, întrucît limba nu judecă decît prin forme, este inevitabil ca ea să analizeze *kalb/ir* și să-l ia pe *ir* ca semn al pluralului, deși la origine el nu avea nimic specific pluralului.

Acest fapt este fals din punct de vedere istoric, însă este corect pentru morfologia epocii în chestiune. Viața limbii este făcută din astfel de erori. Să ne amintim că simțul subiecților vorbitori reacționează doar la fenomenul real. Nu avem motive să ne ocupăm de ceea ce ar fi putut activa acest simț. Însuși specialistul în morfologie *este nevoit* să delimiteze *kalb/ir*, căci în aceasta constă analiza limbii, și o asemenea analiză este singurul său ghid. Ea este atestată de formații noi, spre exemplu *kind-er*.

Concluzie. O dată în plus, ne dăm seama că morfologia nu poate niciodată să combine și să amestece mai multe epoci diferite, că trebuie să-și desfășoare activitatea separat în cadrul fiecărei epoci, altminteri ar exista riscul ca faptele fonetice să se confunde cu cele morfologice. Nu spun că nu este un procedeu curent, dar susțin că este unul inadecvat.

3293.4=2768-2770 §4. *Metoda analizei morfologice retrospective sau a anacroniei morfologice*

Observația cu care se încheia §3 ne-a pregătit pentru a înțelege ce reprezintă procedeu *total artificial* pe care îl numesc analiză morfologică retrospectivă. Adaug că toate observațiile mele precedente nu aveau alt scop decât să evidențieze într-un mod cât mai clar cu putință în ce constă acest procedeu, întrucât aici este adevăratul nucleu al chestiunii atât de delicate și de importante a *rădăcinilor*, *sufixelor*, *temelor* și *desinențelor*, chestiune cu privire la care poți citi și douăzeci de tomuri fără să găsești nici cea mai mică lămurire.

kalb

kalbir

Dacă pentru formele din secolul al IX-lea aduc în discuție ceea ce era adevărat în formele din secolul I și spun : *-ir* nu este o desinență de plural, din moment ce avem germanicul *kalbiz*, *kalbiz-ō*, ce fac ? Fac morfologie protogermanică aplicată unor forme germane, fac morfologie retrospectivă. Unii își imaginează că astfel pot restabili adevărul, când în realitate nu fac decât să-l ignore cu desăvârșire. Și aceasta întrucât – repet – în secolul al IX-lea este adevărat ceea ce simt germanii secolului al IX-lea și nimic altceva. Chestiunile referitoare la origine nu au nimic de-a face aici. Așadar, dacă aduc în discuție, pentru secolul al IX-lea, un radical *kalbiz-* sau *kalbir-*, faptul se poate dovedi comod pentru anumite detalii ale expunerii, însă corespunde doar unei tendințe dispărute de multă vreme.

Alt exemplu : în franceza zilelor noastre, *enfant* sau *entier*, așa cum sînt resimțite ele de francezi, nu comportă nici un fel de analiză, exact la fel ca *pour* sau *moi*.

În secolul I, *infans* și *integer*, corespondentele lor fonetice, comportă o analiză, căci, spre exemplu, pornind de la *in-auditus* și *fāri*, *tango* etc., ele permit limbii următoarea descompunere : *in-fans*, *in-teger*.

Dacă procedez la o analiză ca în *en-fant*, *en-tier*, fac același lucru ca mai sus : fac morfologie latinească aplicată unor forme franțuzești.

Ei bine, tocmai această morfologie este baza tuturor gramaticilor greco-latine și, la rîndul nostru, vom uza de ea în jumătate dintre cazuri, cu diferența că, de data aceasta, veți fi fost preveniți cum se cuvine, fiind astfel capabili, sper, să vă dați seama de adevărata ei valoare.

De exemplu, în greacă, vom analiza : ἵππο-ς, ἵππο-ν etc., tema fiind ἵππο-. Este aproape cert că, dacă grecii ar simți că ἵππος se poate descompune în vreun fel, acest fel ar fi ἵππ-ος, ἵππ-ον.

Dovada ? Ca întotdeauna, formațiile noi sau analogice : γραμμαῖτοις, ῥήτορον.

Realitatea pe care o reprezintă analiza după modelul ἵππο-ς este o realitate indo-europeană concretizată într-o formă grecească.

Reamintesc că realitatea este un fapt prezent în conștiința subiecților vorbitori. Indo-europenii, sau măcar cei mai vechi indo-europeni, analizau *ekwo-s*, *ekwo-m*. Atunci cînd degajăm o temă ἵππο-, ne bazăm pe o realitate morfologică anterioară cu două sau trei mii de ani epocii lui Platon sau Sofocle și care a încetat să existe pentru acești scriitori și contemporanii lor.

Alt exemplu : *patercus*, pe care îl descompunem în *patēr-cus*. Analiza este absolut justă pentru epoca în care s-a format *patēr-cus*, pornind de la *patēr-*, așa cum a apărut *villi/cus* sau *vīlicus*, pornind de la *villa*. Totuși, într-o epocă veche a limbii latine, *pater-cus* ține deja de analiza retrospectivă. Analiza actuală ar fi *pat-ercus*. Dovada : o formație nouă, *nov-erca*, care arată că descompunerea se făcea în forma *pat+ercus*, iar nu *pater+cus*.

Analiza retrospectivă nu caută decît să repartizeze elementele componente ale unui cuvînt în funcție de analiza *cea mai veche* a limbii, însă un asemenea demers nu corespunde decît într-un număr limitat de cazuri analizei celei mai recente.

Pe de altă parte, el poate foarte bine să corespundă acesteia, alt aspect care nu trebuie omis :

$$\begin{aligned} d\bar{o} - t\bar{o}r \\ \delta\acute{o} - \tau\omega\rho \end{aligned}$$

Stabilind subdiviziunile cuvîntului, precum rădăcina, tema sau sufixul, trebuie să înțelegem întotdeauna că ne plasăm în epoca, mai îndepărtată sau mai apropiată, în care această analiză se justifică prin sentimentul conformității limbii. Epocă variabilă, din moment ce pentru δῶ – τῶρ nu trebuie să ajungem într-o perioadă anterioară limbii grecești, în vreme ce pentru ἴππο-ς, trebuie să trecem mult dincolo de greacă.

Un prim imperativ pentru o morfologie cu adevărat științifică ar fi ca aceasta să separe diferitele epoci și să se lase pătrunsă exclusiv de spiritul fiecăreia dintre ele, neimpunînd formelor istorice niște cadre abolite de secole ; altminteri, nu am obține decît o perspectivă incompletă asupra genezei acestor forme. Este evident că, dacă aș analiza *pat-ercus* în conformitate cu simțul limbii așa cum se prezenta el la vorbitorii de latină de la o anumită dată, nu aș remarca paralelismul între *pater*, *pater-cus* și *villa*, *villi-cus* (*villă-cus*). Practica impune așadar anacronismul și confuzia dintre epoci.

3293.5 §5. *Morfologia istorică*

Schimbarea morfologică

Din §4 se deduce *indirect* că, în viața limbajului, există un fapt considerabil, de o importanță capitală, care este *schimbarea morfologică*, iar procedeul pe care l-am numit *morfologie retrospectivă*, sau *anacronică*, sau *etimologică* constă pur și simplu în a promova la rangul de sistem ignorarea fenomenului reprezentat de schimbarea morfologică.

Schimbarea morfologică presupune o abordare specială numită *Morfologie istorică*. Aceasta distinge și compară epocile, în vreme ce morfologia retrospectivă le confundă. Apoi, ea ne prezintă adevărata perspectivă între atîtea clasificări și interpretări succesive pe care le-a propus limba pentru diverse forme, în vreme ce morfologia retrospectivă caută să obțină, dacă-mi este permisă această imagine, proiecția pe același plan a unor clasificări foarte diferite ca dată.

Morfologia istorică va arăta că, în urma unei modificări fonetice, în *kalb*, *kalbir*, raportul dintre idee și sunet a devenit altul decît în prototipurile *kalbiz*, *kalbizō*. Morfologia etimologică nu vede decît starea cea mai primitivă și aplică imperturbabil perioadelor ulterioare analiza corespunzătoare începuturilor.

Orice fuziune între cele două este exclusă, din moment ce morfologia etimologică reprezintă însăși negarea principiului istoric.

Iată acum o chestiune care nu poate lipsi, și îmi veți da dreptate dacă am reușit să vă fac să urmăriți dezvoltarea [prezentei expunerii] de la început.

Din moment ce există o schimbare morfologică, o morfologie istorică și o succesiune a faptelor morfologice, ideea că acțiunea forțelor morfologice se exercită constant și exclusiv asupra formelor contemporane este falsă. Într-adevăr, vă amintesc că în primul paragraf avansam principiul de primă importanță că faptele morfologice se produc în rîndul unor forme diverse și *simultane*, iar faptele fonetice, în rîndul unor forme identice și succesive.

O să-mi fie foarte simplu să vă demonstrez că acest principiu nu este știrbit cu nimic de faptul reprezentat de schimbarea morfologică, el căpătînd astfel mai curînd o nouă și decisivă ilustrare. În ce constă schimbarea morfologică ce se produce de la o epocă la alta?

1. În analiza diferită a acelorași forme, sau în valoarea diferită pe care le-o atribuie limba, sau în raportul diferit pe care limba îl stabilește între ele: toate faptele se păstrează în domeniul pur psihologic, ele rămînînd totuși niște fapte pozitive.

Exemplu :	Epoca I βέλεσ-σι
	Epoca II βέλ-εσσι

2. În crearea formelor noi, fapt mai palpabil, mai material :

Epoca I θηρσί
Epoca II θήρεσσι (creație nouă)

Să reluăm primul fapt: schimbarea survenită în a percepția lui βέλεσσι prin limbă ar rămîne total neînțeleasă dacă am căuta o explicație în forma însăși, sursa ei trebuind căutată, după cum am spus deja, exclusiv *în formele concurente*. Cum elementul -εσ- nu se regăsește în βέλει, βελέων etc., după căderea lui *s*, limba nu mai dispune de nici un indiciu care să-i permită să opereze o descompunere βέλεσ-σι, așa că ea va analiza βέλ-εσσι. Astfel, schimbarea nu s-a produs între βέλεσ-σι și βέλ-εσσι – afirmație care ar fi pur și simplu

absurdă. *Ca întotdeauna în morfologie, schimbarea vine de undeva de alături.* Și iată că regăsim condiția primordială a oricărei operații morfologice, care trimite la diversitatea formelor simultane sau la raportul dintre acestea.

Să reluăm al doilea fapt, cel al creațiilor noi. Aici lucrurile sînt chiar mai evidente : nici nu se pune problema – nu-i așa ? – să stabilim o relație între θηροσί și θήρεσσι. Impulsul lingvistic care a dat naștere formei θήρεσσι vine, bineînțeles, *de alături* – repet cuvîntul –, dinspre βέλεσσι etc. Pentru a crea θήρεσσι era nevoie de un model ; or, firește că acest model trebuia să-i fie cunoscut celui care lansa neologismul ; cu alte cuvinte, schimbarea a avut loc între forme cum nu se poate mai contemporane, din moment ce asocierea s-a produs în creierul aceluiași individ căruia, mai mult, i-a fost de-ajuns o fracțiune de secundă pentru a ajunge de la βέλ-εσσι la θήρ-εσσι.

Alt exemplu de schimbare constînd în substituirea unei forme vechi cu o creație nouă :

Nominativ plural	Pronume	Adjectiv	Substantiv
Indo-europeană	<i>toi</i>	<i>klutōs</i>	<i>ek₁wōs</i>
Gotică	<i>ƕai</i>	<i>hlūdai</i>	<i>wulfōs</i>
Greacă	τοί	κλυτοί	ἵπποι

Terminația *-oi*, mai întii proprie pronumelui, s-a extins în germanică la adjectiv, iar în greacă la adjectiv și la substantiv. Este evident că nu de la *klutōs* a pornit schimbarea prin care s-a ajuns la κλυτοί. Structura κλυτοί conduce automat la analizarea altor forme, mai exact a altor forme *contemporane*, și aici trebuie adusă în discuție nu epoca anterioară, ci doar epoca formării sale. τον : τοί = κλυτόν : x ; x = κλυτοί.

Prin urmare, pentru a ajunge la această creație, limba a fost nevoită să recurgă la un ansamblu de forme simultane.

Comparînd faptele prezentate cu ceea ce se produce în domeniul fonetic, veți realiza de o manieră încă și mai clară adevărul principiului nostru, și anume că, în morfologie, trebuie să ne mișcăm exclusiv în interiorul unei singure epoci, chiar atunci cînd este vorba despre schimbări.

Am comparat, pe bună dreptate, schimbarea *fonetică* cu o scară ale cărei trepte se năruie pe măsură ce le urcăm.

Pentru ca k_2 oteros să devină *kwoteros*, trebuie ca k_2 otero ς să înceteze a mai exista; pentru ca *kwotero ς* să treacă la $\pi\acute{o}\tau\epsilon\rho\omicron\varsigma$, trebuie ca *kwoteros* să dispară. Să notăm:

$$\begin{array}{c} k_2\text{oteros} \\ \downarrow \\ \textit{kwotero}'' \\ \downarrow \\ \pi\acute{o}\tau\epsilon\rho\omicron\varsigma \end{array}$$

În cazul schimbării morfologice, nu putem scrie

$$\begin{array}{c} \text{nici } \textit{toi klut\bar{o}s} \\ \tau\acute{o}\iota \kappa\lambda\upsilon\tau\acute{o}\iota \text{ (ceea ce ar fi absurd),} \\ \downarrow \\ \text{nici } \textit{toi klut\bar{o}s} \\ \downarrow \\ \tau\acute{o}\iota \kappa\lambda\upsilon\tau\acute{o}\iota, \end{array}$$

întrucât este evident că nu *toi* din generația precedentă a dat naștere lui $\kappa\lambda\upsilon\tau\acute{o}\iota$. Astfel, trebuie să scriem:

$$\begin{array}{c} \textit{toi klutos} \\ \searrow \\ \tau\acute{o}\iota \kappa\lambda\upsilon\tau\acute{o}\iota \end{array}$$

3293.6=2779-2780 §6. Schimbarea morfologică sau variația morfologică a limbii ne conduce la o altă remarcă.

Cînd apar forme noi, totul se petrece, așa cum am arătat deja, prin descompunerea formelor existente și recompunerea altor forme pe baza materiei furnizate de primele. Descompunem instinctiv $\beta\acute{\epsilon}\lambda\epsilon\sigma\sigma\iota$ în $\beta\acute{\epsilon}\lambda\text{-}\epsilon\sigma\sigma\iota$ și folosim rezultatul pentru compunerea lui $\theta\acute{\eta}\rho\epsilon\sigma\sigma\iota$.

Însă limba nu poate construi niciodată din senin o formă, printr-un act creator veritabil, ci întotdeauna elementele formei noi sînt preluate din fondul existent.

Or, cum acest fond constă în cuvinte și nu în sufixe, rădăcini etc., pentru a compune din nou este întotdeauna nevoie de o muncă prealabilă și secretă de descompunere. Oricît de departe ne-am întoarce în timp, nu vom găsi vreun alt procedeu existent pe care să-l considerăm admisibil din punct de vedere teoretic. Limba indo-europeană străveche nu avea cum să procedeze altfel decît greaca sau franceza, astfel încît, la rîndul lor, formele ce au servit drept punct de plecare pentru creațiile noi nu au putut fi compuse decît cu ajutorul altor forme, pe care limba le-a analizat.

Toate acestea pun în evidență semnificația ce trebuie atribuită sintezelor pe care le vom realiza. Aici voiam să ajung.

Cînd spunem, spre exemplu, că rădăcinii *bher-* i s-au atașat sufixul *-tor-* și desinența *-es* a nominativului plural pentru a obține **bhertores* 'purtătorii', cînd spunem aceasta, nu ne situăm cu totul în afara adevărului lingvistic. Și aici avem de-a face cu confuziile școlii [...].

Și în acest caz, consider că ar fi mult mai util să judecăm puțin faimoasele abstracții de care uza vechea școală și să le definim partea de conținut justă și reală, decît să respingem toate elementele în teorie, pentru ca mai tîrziu să ne întoarcem la ele în practică. Spre exemplu, în cazul de față este suficient să aducem o rectificare cît se poate de simplă acestui artificiu de gramatician pentru a-i da un sens foarte legitim și foarte exact.

Sinteza noastră nu diferă în esență de cea efectuată de limbă, numai că limba a început cu o analiză (cum am procedat și noi, de altminteri) [...]. Limba a început prin a prelua de undeva – prin a se inspira din cuvintele deja existente – și ideea unei rădăcini *bher-*, și ideea unui element *-tor-*, și cea a unui element *-es*, pe care nu le cunoștea ca atare, și, în plus, modelul general al înlănțuirii și funcționării lor. De pildă, poate că existau, pe de o parte, formele **mentores* 'gînditorii' sau **wek₂tores* 'vorbitorii' și, pe de altă parte, *bherō*, *bhernos* etc. Elementele pe care le vom abstrage și cărora le vom acorda fictiv o existență proprie nu existau decît în cadrul formelor anterioare, și numai aici a putut limba să le caute.

^{3293.6} continuare Nu-mi pot imagina că, într-o zi, dintr-un repertoriu de rădăcini, cineva a preluat *can-* și a decretat să i se adauge *-ere*. Este cert că acest *can-* nu a existat altfel decît ca element al lui *canere*, al lui *cano*, al lui *canto* etc. Prin urmare, întreb încă o dată : cărei realități îi corespunde această analiză ?

Măsura în care vom putea răspunde la această întrebare ne va arăta dacă am aprofundat sau nu aspectele generale.

Școala modernă a înțeles perfect adevărata esență a fenomenelor limbii, dar s-a dovedit din cale-afară de neglijentă sau de neputincioasă în definirea raportului existent între categoriile și faptele reale ale limbajului.

Este foarte simplu și comod să declarăm cuvinte precum *rădăcină* sau *temă* drept perimate, dar trebuie să se înțeleagă bine că acestea sînt niște abstracții. Limbajul nu cunoaște teme, prefixe sau rădăcini. Nu este mai puțin adevărat că termenii menționați corespund neîndoielnic unor realități, că rămînem dezorientați dacă nu conștientizăm existența acestei relații și că se omite complet să ni se spună în ce sens sînt ei falși, în ce sens sînt justificați și în ce măsură analizele noastre au drept corelativ un fapt pozitiv de limbaj.

Principiu esențial. Într-un anumit stadiu al limbii, *real* este ceea ce subiecții vorbitori conștientizează, tot ceea ce ei conștientizează și nimic altceva decît ceea ce sînt în măsură să conștientizeze.

Or, 1. în orice stadiu al limbii, subiecții vorbitori au conștiința unităților inferioare unității reprezentate de cuvînt.

Spre exemplu, în franceză avem conștiința unui element *-eur*, a cărui origine nu contează și care poate să formeze nume de agent: *grav-eur*, *chant-eur*, *sav-eur*; grație conștientizării acestui fapt, sîntem în măsură să creăm neologismele: *os-eur*, *sabr-eur*, *men-eur*. În același timp, este evident că avem și conștiința unui element *os-*, a unui element [...] etc.

2. Demersul pe care îl urmărim utilizînd elementul *-eur* sau *os-* este, ce-i drept, destul de diferit de cel pe care l-am presupune în general, ghidîndu-ne după analiză.

N-o să spunem: unesc elementul *os-* cu elementul *-eur*. Nu. Întotdeauna aplicăm regula de trei simplă: *je grave* sau *graver*: *graveur* = *j'ose* sau *oser*: *x*; *x* = *oseur*. Unitatea fundamentală la care ne raportăm este așadar *cuvîntul existent*, ceea ce nu ne împiedică totuși să aplicăm inconștient cuvîntului existent aceeași analiză pe care o aplică și lingvistul. Degajăm un sunet legat de o anumită idee precum *oser*, *penser* și un alt sunet, destinat să marcheze o relație determinată a cuvîntului cu această idee.

Așa se justifică analiza morfologică. Afirmînd că, în secolul al XIX-lea, *chanteur* se descompune în *chant+eur*, sînt în acord cu simțul limbii, care se exprimă prin formații noi, în vreme ce, dacă aș spune că el se descompune în *chan+teur*, analiza mea nu ar corespunde cu nimic.

3. Dar iată un fapt de o importanță capitală: aceste analize o reproduc pe cea întreprinsă de limba însăși la un moment dat și nu corespund cu necesitate modelului aplicat de ea într-o etapă anterioară. Printre alte cauze ale acestei stări de fapt se numără și modificările fonetice: astfel, avem *chant[eur]*, dar *can[tor]* sau *can[tolem]*. De ce? Pentru că *-atorem* a ajuns să se confunde din punct de vedere fonetic cu *-orem*, în așa fel încât, după modelul lui *labour, labourer*, între *chanteur* și *chanter* stabilim un raport pe care latinii n-ar fi putut nicidecum să-l stabilească între *can[tor]* și *can[tare]*. Totul depinde așadar de situația formelor înrudite, în fiecare epocă dată, unele în raport cu celelalte. Analiza nu este valabilă decât pentru o perioadă strict determinată.

4. Dacă însă, pornind de la *can[tor]*, analizăm *chan[teur]*, facem morfologie latinească aplicată unor forme neolatine. Cu alte cuvinte, morfologie retrospectivă. Iată ce se întâmplă de obicei cu faptele indo-europene. Dacă ar fi descompus conform simțului limbii, este cert că grecescul ἵππος nu ar fi analizat altfel decât ἵππ-ος, ἵππ-οις. Să luăm cuvântul γρομμᾶτοις. Orice studiu fonetic constă în a aborda una și aceeași formă la epoci diferite și orice studiu morfologic constă în a aborda forme diferite în una și aceeași epocă. Una tratează ceea ce este succesiv și identic prin substituție, cealaltă, ceea ce este divers și, în replică, simultan:

Sfera fonetică	<i>ekwos</i>	<i>ekwon</i>
	ἵππος	ἵππον
Sfera morfologică		

Iată câteva locuțiuni ce evidențiază confuzia gata să se producă: φορός „vine din” *bhoros* și φορός „vine din” φέρω. În ultimul caz, afirmația este absolut inadmisibilă.

Sau:

chanson „trimite din punct de vedere etimologic” la *cantio*,
chanson „trimite din punct de vedere etimologic” la *chanter*.

Acestea sînt două categorii de fapte cu totul diferite. Dacă faptele sînt obscure, aplicați repede schema:

cantare cantio(nem)
chanter chanson

Dacă vă mișcați pe orizontală, faceți morfologie, vă apropiați de formele de compoziție non-identice.

II. Orice apropiere între forme contemporane, cu condiția ca aceste forme să aibă ceva comun, conduce la următoarea analiză :

ek₁wos ek₁wom

și mă determină să descompun :

1. *ek₁wo-*
2. *-s și -m*

bherō și *bhoros* trebuie analizate : *bher-* sau *bhor-* ; *cantare, cano, canti* : *can-*. Activitatea specialistului în morfologie se poate traduce întotdeauna prin descompunerea formelor limbii.

Acum se pune problema cărui aspect din realitate îi corespunde această analiză.

Ca gramatician, eu descompun *ek₁wos* în *ek₁wo+s*, iar *canere* în *can+ere*. Dar care este contrapartida reală și tangibilă, care este confirmarea, care este fenomenul pozitiv din viața limbajului ce consfințește această analiză ?

Cu siguranță nu doar romanii și grecii, ci chiar indo-europenii și cei care poate că i-au precedat nu au vorbit niciodată altfel decât folosind cuvinte deja existente, altfel spus din acelea care au făcut obiectul analizei mele.

Analiza morfologică retrospectivă

Analiza morfologică a unei forme date, care va fi adevărată la un moment dat, nu este valabilă cu necesitate la câteva secole distanță înainte sau după. Vom regăsi aici condiția primă a oricărei cercetări morfologice, care este aceea de a se mișca în cadrul uneia și aceleiași epoci. Spre exemplu :

lezyö secolul al XVII-lea *lez yö*
secolul al XIX-lea *lēzyö*

(*katr. zyö*). –
– *lierre* – *kalb*, *kalbiz*

Alt exemplu : *enfant*, *entier* nu comportă în secolul al XIX-lea și, de altfel, de multă vreme nici o analiză în conformitate cu simțul limbii, pentru simplul motiv că nu există termen de comparație. Aceleași cuvinte, luate în secolul I : *infans*, *integer* comportă o analiză conformă simțului limbii : *in-fans*, *in-teger*. Ei bine, aici voiam să ajung, dacă în numele identității de substanță între *enfant* și *infans* operez în franceză o analiză *en-fant*, ce fac ? Fac morfologie latinească aplicată echivalentului franțuzesc al unei forme latinești. Fac *morfologie retrospectivă*.

Acest tip de morfologie este, în fond, inadecvat. Ea este diametral opusă principiului nostru, întrucît nu se sprijină pe simțul limbii. Prin urmare, nu corespunde nici unui fapt de limbaj.

Ei bine, tocmai această morfologie poate fi găsită în toate gramaticile greco-latine și, la rîndul nostru, vom uza de ea, cu diferența că, de data aceasta, veți fi fost preveniți cum se cuvine, fiind astfel capabili, sper, să vă dați seama de adevărata ei valoare.

Vom face morfologie indo-europeană – ba chiar în multe cazuri proto-indo-europeană – aplicată unor forme grecești sau latinești. Și aceasta întrucît analizele noastre ar putea corespunde doar unui decupaj al cuvîntului deja uitat în ultima perioadă a indo-europenei și care nu își găsește confirmarea decît într-un stadiu mai vechi al limbii.

Analiza morfologică grecească sau latinească *poate* corespunde analizei indo-europene, însă, în jumătate dintre cazuri, s-ar putea întîmpla și contrariul.

Ea îi corespunde cu certitudine într-un caz precum : πεπτός – *coctus*.

Indo-europenii nu puteau analiza altfel decît : *pek₂-tos, întrucît aveau, pe de o parte, *pek₂o* și, pe de altă parte, spre exemplu, *klutos*.

Grecii, *cf.* πέψω și κλυτός.

Sau latinii, *cf.* *coquo*, *cf.* *factus* etc.

În acest caz particular, distincțiile pe care le stabilim între rădăcină, sufix etc. vor avea, pentru greacă și latină, nu doar pentru indo-europeană, o valoare pozitivă, o semnificație reală.

În multe alte cazuri însă, analiza formelor grecești și latinești nu va corespunde decît unei distincții resimțite de poporul primitiv sau de strămoșii acestuia.

Să luăm exemplul aceluiași πεπτός. Va trebui să operăm un al doilea decupaj πέπ-τός, *coc-tus*. În ceea ce privește această a doua distincție, cu siguranță că ea nu corespunde simțului limbii care caracteriza vorbitorii de greacă sau latină: *-os* sau *-us* erau pentru aceștia un tot solidar. Dacă πεπτός era resimțit uneori ca și cum ar fi conținut un triplu element, se obținea πεπ-τ-ός, decupaj contrar simțului limbii așa cum se prezenta el la indo-europeni sau, în orice caz, la proto-indo-europeni. Ca întotdeauna, dovada o constituie *creațiile noi*: γραμμαῖοις, unde, conform simțului primitiv, vedem un *o* independent de desinență, dar pe care grecii îl resimt ca aparținând desinenței.

9. [Critica diviziunilor utilizate de gramaticile științifice]

³²⁹⁴ XIII. Maniera în care se împarte gramatica (*științifică*) a unei limbi este unul dintre cele mai amuzante spectacole.

Avem mai întâi *Fonetica* (în germană *Lautehre*), apoi *Morfologia* (în germană *Formenlehre*). Cît se poate de firesc, nu-i așa? Mai întâi sunetele, apoi combinațiile de sunete; la început simplul, după aceea complexul. Și surprinzător de-a binelea este că sîntem convinși că înțelegem ceva din toate acestea!

Cum să fie fonetica o parte a gramaticii unei limbi, din moment ce ea își trage substanța exclusiv din ceea ce a precedat-o? Dacă mi-aș propune să realizez o fonetică a limbii lui Ulfilas sau a *Cîntecului lui Roland* interzicîndu-mi să depășesc respectivele epoci (cum procedez în cazul morfologiei lor), nu aș putea scrie nici un cuvînt. Ceea ce numim fonetica *acestor epoci* se poate extinde doar în trecut și în afara ei înseși, în relație cu un anumit produs pe care *eu* îl preiau din trecut, dar care nu interesează organismul epocilor în cauză.

10a. [Însemnări pentru o lucrare de lingvistică generală, 1] (1893-1894)

³²⁹⁵⁼¹⁹⁷⁷ Dat fiind faptul că limba nu oferă în nici una dintre manifestările sale o *substanță*, ci doar *acțiunile* combinate sau izolate ale unor forțe fiziologice, fizice și mentale, și avînd în vedere că, totuși, toate distincțiile, întreaga terminologie de care uzăm, precum și modalitatea în care vorbim sînt modelate în funcție de supoziția involuntară a existenței unei substanțe, nu putem să nu recunoaștem, înainte de toate, că teoria limbajului va avea ca sarcină esențială să clarifice ce se întîmplă cu distincțiile noastre primare. Ne este cu neputință să admitem că avem dreptul să clădim o teorie dispensîndu-ne de această activitate de definire, chiar dacă o asemenea manieră comodă a părut a satisface pînă în prezent publicul lingvistic.

³²⁹⁵⁼¹³² Cînd luăm din limbaj ceea ce poate fi mai material, mai simplu și totodată mai independent de timp, spre exemplu „grupul *aka*” sau „vocala *a*”, degajate dinainte de orice semnificație și de orice idee de uz, nu facem altceva decît să izolăm o serie de *acțiuni* (fiziologico-acustice) pe care le considerăm concordante. În momentul în care le considerăm concordante, facem din *aka* sau din *a* o substanță. Or, este imposibil să ne dăm seama de valoarea pe care o are această substanță fără să fi înțeles punctul de vedere în numele căruia o creăm. Nu avem niciodată dreptul să considerăm o latură a limbajului ca fiind anterioară și superioară altora, trebuind prin urmare să servească drept punct de plecare. Am avea acest drept dacă ar exista o latură care să fie dată în afara celorlalte, adică în afara oricărei operații de abstractizare și de generalizare din partea noastră ; este însă suficient să reflectăm puțin ca să ne dăm seama că nici una nu se găsește în această situație.

³²⁹⁵⁼¹²⁸ S-ar părea, de exemplu, că putem porni de la figurile vocale, de pildă de la figura vocală [...]. Identitatea figurii vocale *cantare* cu un cuvînt *kantare* din hotentotă reprezintă un alt mod de a clasa faptele, în afara celui reprezentat de identitatea *cantare/chanter* și de identitatea lui *cantare* ca semnificînd ceva, dar acestea nu sînt decît diferite modalități de decupaj.

La fiecare dintre cuvintele pe care le-am considerat a reprezenta un adevăr am ajuns prin atîtea căi diferite, încît mărturisim că nu știm pe

care ar trebui să o preferăm. Pentru a prezenta într-un mod convenabil ansamblul propunerilor noastre, ar fi bine să adoptăm un punct de plecare fix și clar definit. Dar tot ceea ce tindem să stabilim se rezumă la faptul că, în lingvistică, este fals să admitem chiar și un singur fapt ca fiind definit în sine. Prin urmare, se înregistrează o necesară absență a oricărui punct de plecare, iar dacă vreun cititor va dori să urmărească atent firul gândurilor noastre de la un capăt la altul al volumului de față, sîntem convinși că va recunoaște că ar fi fost cu neputință, ca să spunem așa, să urmăm o ordine foarte riguroasă. Ne permitem astfel să readucem în fața cititorului aceeași idee, chiar de trei-patru ori, în forme diverse, întrucît în realitate nu există vreun punct de plecare mai indicat decît altul pentru a ne întemeia pe el demonstrația.

³²⁹⁵⁼¹²⁶⁻¹²⁷ În momentul în care decidem să intrăm în domeniul faptelor vocale, există oare ceva definit în prealabil într-un alt domeniu? Absolut nimic. 2. Dacă, pe de altă parte, ar exista totuși ceva determinat, această determinare ar fi oare decisivă sau valabilă pentru domeniul vocal? Nici un moment. Admițînd, spre exemplu, că știm cum să formulăm, în interiorul sistemului grecesc, valoarea lui *vó* sau, în franceză, valoarea lui *nu*, este evident că figura vocală *nü* exista în afara oricărei valori și a oricărui idiom, în afara oricărui loc, a oricărui timp și a oricărei circumstanțe, chiar fără să știm dacă ea corespunde unui cuvînt grecesc sau unuia franțuzesc. Ea există pentru că o declarăm identică cu sine. Dar nu putem s-o declarăm identică cu sine fără a invoca tacit un *punct de vedere*: ³²⁹⁵⁼¹²⁹ altminteri am putea la fel de bine să declarăm identică cu sine și forma *cantâre*: *chanter*. Pentru a proclama existența lui *nü*, facem așadar apel tacit la judecata de identitate, stabilită cu ajutorul urechii, așa cum, pentru a susține existența reunită a lui *cantâre* și *chanter*, ajungem la un alt tip de identitate, decurgînd dintr-o altă categorie de judecăți, dar în nici un caz nu încetăm să recurgem la o operație pozitivă a spiritului: iluzia lucrurilor care ar fi *date în mod natural* în limbaj este profundă.

Primul mod de a raționa: „*Avem* cuvîntul latinesc *cantâre*”. Continuăm apoi cu „din punctul de vedere”..., de pildă *cantâre*, „din punctul de vedere” al figurii vocale pe care o reprezintă, este identic cu cutare cuvînt din limba cafrilor sau a samoiezilor; „din punctul de vedere” al continuării regulate a acestei figuri, el este identic cu franțuzescul *chanter*; „din punctul de vedere” al valorii sale în latină, [...].

Ne dăm seama astfel că, pentru a-l aborda succesiv pe *cantăre* din atâtea puncte de vedere, ce constituie în fond aspecte cât se poate de diferite, prima condiție ar fi aceea de a ști în ce constă adevăratul *cantăre*, care este garanția existenței sale sau pur și simplu forma solidă a existenței sale. Și aici ajungem la

Al doilea mod de a judeca. Recunoaștem, într-adevăr, că nu putem spune: „*Avem un cuvânt latinesc cantăre*” deoarece este absolut imposibil să ne pronunțăm cu certitudine în afara unui punct de vedere pentru care trebuie să optăm. Vom opta așadar pentru un punct de vedere care ne va oferi o bază fermă și declarăm explicit că, în opinia noastră, *cantăre* este figura vocală *kan-tă-re*, orice completare reprezentînd doar un atribut.

Al treilea mod de a judeca (și, în ceea ce ne privește, singurul admisibil). Nu există nimic nu numai care să fie determinat dinainte în afara unui punct de vedere, ci mai mult, nu există un punct de vedere care să fie mai adecvat decît altul.

La început intervine doar critica comparativă a punctelor de vedere. A spune că nu avem dreptul să vorbim despre un latinesc *cantăre* sau [...] este, cum doriți, ridicol sau, dimpotrivă, de o evidență ridicolă.

identitate	<i>cantăre</i>		<i>cantăre</i>
identitate	<i>cantăre</i>		<i>cantăre</i>
	sens și uz		sens și uz
identitate	<i>cantăre</i>		<i>chanter</i>

Pretindem că orice tip de operație – justă sau eronată – asupra limbajului (cu excepția capitoului *împrumuturilor*, pe care îl lăsăm deoparte) își găsește formula cu ajutorul principiilor pe care le-am avansat.

Există mai multe tipuri de identitate, și acest lucru creează diferite categorii de fapte lingvistice. Un fapt lingvistic nu există în afara unei relații oarecare de identitate. Însă relația de identitate depinde de un punct de vedere variabil, pe care decidem să-l adoptăm; prin urmare, în afara punctului de vedere care guvernează distincțiile, nu există nici un rudiment de fapt lingvistic.

10b. [Însemnări pentru o lucrare de lingvistică generală, 2]

^{3295a=130} Fie o figură vocală precum *alka*, care, transmițându-se din gură în gură, devine, spre exemplu, *ōk*.

Luînd termenul final *ōk* și termenul inițial *alka*, se pune întrebarea dacă între cele două realități există o relație efectivă și, în cazul unui răspuns afirmativ, care este natura acestei relații ?

Ne dăm seama imediat că relația dintre aceste realități este pre-existentă.

Pe măsură ce aprofundăm materia propusă spre cercetarea de tip lingvistic, ne pătrundem din ce în ce mai mult de un adevăr care dă mult de gîndit – și ar fi inutil să nu recunoaștem faptul : în acest domeniu, relația ce se stabilește între lucruri preexistă *lucrurilor înseși* și servește la determinarea acestora.

^{3295a=125} În alte domenii există *lucruri*, obiecte determinate, pe care sîntem liberi să le considerăm mai tîrziu din diferite puncte de vedere.

^{3295a=131} Avem mai întîi o serie de puncte de vedere, juste sau false, însă nimic altceva decît niște puncte de vedere cu ajutorul cărora se **crează** în subsidiar lucrurile. Aceste creații corespund unor realități cînd punctul de plecare este just, nu și în caz contrar ; în nici una dintre cele două situații însă nu există vreun lucru, vreun *obiect*, care să fie determinat în sine măcar un singur moment. Și aceasta nu se întîmplă doar cînd este vorba despre faptul cel mai material sau – în aparență – cel mai evident definit în sine, cum ar fi o succesiune de sunete vocale.

Să luăm, de exemplu, succesiunea de sunete vocale *alka*, care, după o anumită perioadă de timp, transmițându-se din gură în gură, a devenit *ōk*, și să remarcăm faptul că, pentru a simplifica lucrurile, ne abținem categoric să aducem în discuție valoarea semnificativă a lui *alka* sau *ōk*, chiar dacă în absența acestora nici măcar nu putem vorbi despre debutul unui fapt de limbă propriu-zis.

Așadar, prin intermediul factorului **timp**, *alka* ajunge să fie *ōk*. În fond, ce **legătură** există între *alka* și *ōk* ? Dacă pășim pe această cale – *și este imperios necesar să o facem* –, vom realiza de îndată că va trebui să ne întrebăm ce **legătură** există între *alka* și *alka* însăși, și în acest moment vom înțelege că nu poate fi invocat, ca fapt primordial, vreun

lucru care să fie *alka* (și nici vreo altă entitate), ci că în primul rînd trebuie invocată o categorie de raporturi pe care le stabilim, cum ar fi raportul dintre *alka* și *ōk*, care ne sugerează ideea unui anumit tip de unitate, deocamdată foarte dificil de definit.

Iată profesiunea noastră de credință în materie de lingvistică. În alte domenii, putem vorbi despre lucruri „din cutare sau cutare punct de vedere”, fiind convinși că vom regăsi un teren ferm în obiectul însuși. În lingvistică, negăm în principiu că am avea obiecte date, că am avea lucruri care continuă să existe cînd trecem de la o categorie de idei la alta și că ne putem permite să considerăm „lucrurile” ca aparținînd mai multor categorii, ca și cum ele ar fi date în sine.

Rezumat general

Iată sensul cel mai general a ceea ce am încercat să stabilim : în lingvistică este interzis, deși nu încetăm să o facem, să vorbim „despre un lucru” din diferite puncte de vedere sau despre un lucru în general, întrucît punctul de vedere este cel care face lucrul.

De îndată ce apare o expresie de acest gen (spre exemplu, *eqvos* din punct de vedere vocal, din punct de vedere etimologic, din punctul de vedere al derivațiilor săi, din punctul de vedere...), plutește în aer o confuzie de idei flagrantă, tocmai pentru că începem prin a considera că *eqvos* este un lucru care poate fi analizat din mii de puncte de vedere și care ar fi prin urmare independent de toate acestea. Dar încercați să definiți *eqvos* în afara vreunui punct de vedere determinat !

Nu ezit să afirm că, de fiecare dată cînd propunem o așa-zisă distincție în funcție de „un punct de vedere”, adevărata problemă este aceea de a ști dacă ne aflăm în fața aceluiași „lucru” și că, dacă aceasta este realitatea, totul se întîmplă grație celui mai complet și mai nesperat hazard.

De atîtea ori am opus *sunetul* material tuturor realităților cărora le putea fi opus, încît ne temem că noua noastră distincție ar putea fi confundată cu altele. Poziția pe care ne situăm este, cu toate acestea, foarte clară. Printre lucrurile care pot fi opuse sunetului material, negăm – mai presus de orice și fără să anticipăm vreun punct slab în opinia noastră, nici măcar în detaliu – că s-ar număra *ideea*. Cu adevărat opozabil sunetului material este *grupul sunet – idee*, dar în nici un caz *ideea*.

10c. [Însemnări pentru o lucrare de lingvistică generală, 3]

³²⁹⁶ Există oare, în ansamblul lucrurilor cunoscute, ceva cu adevărat comparabil cu limba ?

Este necesar să remarcăm mai întâi că această problemă dificilă din toate punctele de vedere nu va avea pentru noi sensul vag pe care l-a avut, inevitabil, pentru toți cei ce au dorit să o rezolve fără să fi spus înainte, fie și o singură dată, ce anume cred despre limba în sine.

Din punctul nostru de vedere, problema în chestiune se rezumă la o întrebare vizînd un aspect complet diferit de tot ceea ce s-a observat în domeniu, și anume în ce măsură există un fapt al vieții sociale reductibil la o formulă care să fie, în momentul cînd este adoptată, convențională, deci arbitrară, total independentă de orice raport natural cu obiectul, absolut liberă și nesupusă vreunei legi în raport cu acesta ; 2. și care să fie în sine produsul non-arbitrar și non-liber al tuturor elementelor de același gen care au precedat-o.

A. Viața în societate/B. Viața interioară

Trebuie așadar să adăugăm : 3. că acest lucru nu poate fi întrerupt, nici chiar pentru o perioadă de 24 de ore, și că, în aceeași perioadă, fiecare element al său este reeditat de mii de ori. În ceea ce ne privește, întrebarea dacă limba constituie sau nu un fapt social e lipsită de importanță : nu acesta este aspectul asupra căruia ar trebui să ne punem întrebări, ci dacă există, într-un domeniu oarecare, vreun lucru care, grație condițiilor comparative ale existenței și *schimbării* sale, conferă simetrie limbii.

I. La un moment dat : 1. limba reprezintă un sistem *ordonat* pe dinăuntru *în toate părțile sale componente* ; 2. depinde de un obiect, însă este liberă și *arbitrară în raport cu acesta*.

II. Aceeași limbă reprezintă o convenție arbitrară, fiind produsul non-liber al faptelor care nu [...].

11. [Însemnări pentru un articol despre Whitney]

³²⁹⁷ Obiectul care joacă rol de semn nu va fi niciodată *același* de două ori : astfel, de la bun început este necesară o analiză sau o convenție pentru a stabili în numele cărui fapt și în ce limite avem dreptul să spunem că el ar fi același ; iată diferența fundamentală față de un obiect oarecare, precum și prima sursă a sa, de o simplitate extremă.

Spre exemplu, din punct de vedere material, masa pe care o am în față este aceeași și astăzi, și mâine, iar litera *b* pe care o scriu este la fel de materială ca și masa, însă nu este [...].

Printre trăsăturile expunerii lui Whitney cele mai dragi nouă se numără perspectiva largă, generoasă, și maniera de prezentare, absolut impersonală și cuprinzătoare. În orice domeniu, erijându-te în reformator stîrnești o reacție de respingere, iar afirmarea unui adevăr științific trebuie să fie impersonală ; publicul căruia i se adresa în prelegerile sale putea crede că toate informațiile oferite de el erau de fapt cele pe care lingvistica le-a oferit dintotdeauna. Deși unele erori curente trebuie readuse în discuție, iar anumite construcții aberante trebuie reduse la absurd, au existat întotdeauna o serie de lingviști izolați [...], așa încît nu mă tem să afirm că, în marea majoritate a cazurilor, ar fi fost echitabil să punem aceste opinii false pe seama celor mai mulți dintre lingviștii europeni. Desigur că mulți și-au putut da seama în repetate rînduri că nici [nu] se pune problema ca instinctul și calitățile de polemist, ba mai mult, de polemist aprig și iute la mînie, să fie în vreun fel în afara temperamentului natural al lui Whitney. Mă tem chiar că aș văduvi imaginea eminentului sanscritolog de la Yale College de una dintre trăsăturile sale cele mai pitorești dacă aș uita să amintesc accesele de furie de care era în stare, însă nu ne putem îndoii [...]. Toată lumea va depune mărturie că nu ne-am fi imaginat nicidecum această latură combativă și impulsivă a caracterului său [...]. Cu greu s-ar putea afirma că nici unul dintre „tinerii” care au profitat de prelegerile științifice ținute de Whitney nu pare să-l fi luat în aceeași măsură ca model în privința laturii morale. Ideea din care s-a inspirat *American Philological Association*, solicitînd unui număr mare de [...] americani și [...] să rezume, fiecare cum consideră, rolul îndeplinit de Whitney în diferitele ramuri ale științei pe care o reprezintă, îmi pare a fi una dintre ideile cele mai fericite.

Prin simpla comparare a unor judecăți emise în mod liber din perspective complet diferite se vor degaja o concluzie mai substanțială și, în același timp, un omagiu mai complet la adresa celui pe care îl regretăm sincer alături de dumneavoastră, în memoria celui a cărui dispariție recentă am plîns-o împreună. Nu are sens să cereți vreunui dintre cei ce se asociază din toată inima acestei sarcini pioase, să-i împuneți vreunui dintre cei ce vi se alătură în acest demers să rezume, în numele științei pe care o reprezintă, opera lui Whitney, ceea ce ar presupune nu doar mai mult timp, ci și o cu totul altă autoritate decât cea pe care și-o atribuie cea mai mare parte dintre omologii dumneavoastră. În aceste condiții, cel mai simplu este să-ți lași pana în voia ei. Rolul și destinul excepțional al lui Whitney. Iată ce îmi imaginez că s-ar spune: 1. Că, fără să fi scris o singură pagină despre care să putem afirma că era consacrată explicit gramaticii comparate, el a influențat toate cercetările de gramatică comparată, ceea ce nu s-a mai întâmplat cu nici un alt autor. El este, cronologic, cel dintâi care a explicat principiile ce vor servi mai târziu drept metodă pusă în practică. 2. Că diferitele încercări din perioada 1860 – 1870, care urmăreau *pentru prima dată* să degajeze din suma rezultatelor acumulate de gramatica comparată o serie de elemente generale cu privire la limbaj, erau toate eșuate sau lipsite de orice valoare de ansamblu, cu excepția celei a lui Whitney, care s-a situat încă de la început pe direcția justă, în zilele noastre trebuind doar să fie urmată cu răbdare. Din punct de vedere cronologic, el este primul care, generalizînd, a știut să nu tragă concluzii absurde cu privire la Limbajul operei gramaticii.

Să ne oprim mai întâi la al doilea rol jucat de Whitney, căci este evident că, prin acesta, mai exact prin faptul că a inculcat lingviștilor o viziune mai sănătoasă asupra a ceea ce este în general obiectul studiat sub numele de limbaj, el i-a determinat să uzeze, în laboratorul comparațiilor lor cotidiene, de procedee oarecum diferite de cele folosite în trecut. Cele două aspecte – o serioasă generalizare aplicată limbajului, care poate interesa pe oricine, respectiv o metodă sănătoasă propusă gramaticii comparate pentru operațiile precise ale fiecărui [...] – reprezintă în realitate unul și același lucru.

³²⁹⁷⁼⁵² Va rămîne pentru totdeauna un subiect de reflecție filozofică faptul că, de-a lungul unei perioade de cincizeci de ani, știința lingvistică, născută în Germania, dezvoltată în Germania și îmbrățișată aici de o categorie de indivizi foarte bine reprezentată, nu a avut niciodată

veleitatea de a se ridica la gradul de abstractizare necesar pentru a controla, pe de o parte, *ceea ce se face* și, pe de altă parte, elementele prin care *ceea ce se face* are o legitimitate și o rațiune de a fi în ansamblul științelor. Un al doilea motiv de uimire va fi acela de a fi realizat că, atunci când, în sfârșit, această știință a părut a triumfa, trezindu-se din amorțeală, ea a ajuns la încercarea eșuată lamentabil a lui Schleicher, care se prăbușește sub propriul ridicol. Prestigiul lui Schleicher pentru faptul de a fi încercat doar să spună ceva cu caracter general despre limbă a fost atât de mare, încât, chiar și astăzi, el pare a fi o personalitate fără egal în istoria cercetărilor de lingvistică, și vedem cum unii lingviști adoptă un aer grav și totodată comic când vine vorba despre această figură importantă... (ca și cum am putea spune [...]). Pornind de la datele pe care le avem la îndemână, este evident că el era de o mediocritate absolută, ceea ce nu exclude pretențiile. Nu este nimic mai semnificativ în această privință decât atitudinea sa cu privire la accentul lituanian, căci Schleicher a dorit să se amestece și în accentul lituanian. Rolul său în acest subiect s-a limitat a) la a respinge (*într-o notă!*) ca ridicolă distincția lui Kurschat referitoare la o [...]; b) și, în replică, la a-i reproduce din abundență precizările, fără să-i atribuie vreun moment paternitatea lor, și, prin aceasta, la a-l face total neinteligibil [...].

³²⁹⁷⁼⁶⁴² În măsura în care fonologia – această știință aparține pentru care nu s-a găsit niciodată un nume, și mă refer aici la știința „condițiilor naturale ale producerii diferitelor sunete de către organele noastre”¹ – are legătură cu lingvistica, trebuie să remarcăm că Whitney a avut în repetate rânduri contribuții meritorii în domeniu, el fiind de altfel atent încă din primul moment, în virtutea studiilor sale despre *Prātisākhya*s diferitelor *Veda*, toate detaliile care pot lămurii pronunția.

⁽¹⁾ Din perspectiva fiziologiei, fonologia nu este o știință, întrucât ea presupune folosirea specială a organelor pentru obținerea unui anumit efect. Nici din cea a acusticii. În sfârșit, pentru lingvistică, ea este o știință, întrucât în fonologie sînt conținute o serie de condiții teoretice și obligatorii, însă numai o știință *auxiliară* și cu o poziție stabilită în mod formal. Stabilită astfel între [...]

Nu menționez [...] precum *Remarks on utterance of vowels*, pentru că, într-adevăr, nu consider că ar fi de un interes de prim ordin pentru lingvistică să știm [...].

3297 continuare A existat însă o tentativă a lui Whitney de a rezolva o problemă mult mai interesantă pentru lingvistică. Și, fără a o rezolva (pur și simplu pentru că a omis *un* element, ce-i drept pe cel decisiv, despre care nu am timp să vorbesc acum), el a evidențiat, cu privire la acest subiect, multe dintre lucrurile considerate și astăzi cât se poate de rezonabile.

În rest, să nu ne facem iluzii. Va veni o zi – și, în ce ne privește, sîntem absolut convinși de impactul [...] – cînd se va recunoaște că, *grație naturii lor fundamentale*, cantitățile cu care operează limbajul și raporturile dintre ele pot fi exprimate în mod regulat prin formule matematice. Trebuie să renunțăm la [...]. Acest fapt aduce multe schimbări, în ciuda opiniei noastre cu privire la valoarea tuturor lucrurilor spuse pînă acum, chiar de către autori eminenti. Considerăm că încercările repetate de a interpreta [...] marchează, într-adevăr, o succesiune de etape progresive, dar aproape în același mod în care o serie de experimente ne-ar conduce la presupunerea, la convingerea că pătratul ipotenuzei este egal cu pătratul celorlalte laturi [...]. În acest moment, nu mai este nimic de spus, decît cel mult să constatăm că trebuie să schimbăm radical baza de la care pornim și să începem de la definiția liniei drepte fără a ne mai ocupa de experimente. Nu este nevoie să ne pierdem vremea cu cercetări și măsurători exterioare pentru a ajunge la faptul care ne interesează.

Căci, pornind de la contractul fundamental încheiat la un moment dat între rațiune și semn, accidentul istoric – atunci cînd nu reprezintă o variabilă cunoscută – nu este în măsură, la început, să producă decît o ușoară deplasare, care poate fi concepută și clasată dinainte, în caz că teoria semnelor este perfectă. Plutim în plin *a priori* în știința ce respinge [...], cu alte cuvinte diversitatea succesivă a combinațiilor lingvistice (numite stadii ale limbii) care se produc accidental este perfect comparabilă cu diversitatea situațiilor dintr-o partidă de șah. Or, aceste situații luate fiecare în parte fie nu presupun nimic, fie presupun o descriere și o apreciere matematică, însă nu comportă cîtuși de puțin niște disertații șovăielnice pornind din afară, sub pretext că o forță exterioară (jucătorul) sau un eveniment istoric (mutarea precedentă) a schimbat poziția pieselor și că, înainte de aceasta, situația regelui – sau stadiul în care se prezenta cuvîntul x – nu era exact aceeași.

³²⁹⁷⁼¹⁴⁸⁹ Teoreticienii limbajului dinaintea apariției științei avându-l drept obiect și practicienii lingvisticii de după Bopp nu au încetat să considere limba **o poziție** la șah (care nu ar avea *nici trecut, nici viitor*), întrebându-se care este, în această poziție, valoarea și forța fiecărei piese în parte.

Descoperind existența *mutărilor din șah*, gramatica istorică a dat cu tifla predecesorilor. În ceea ce o privește, ea nu cunoaște decât *succeșiunea de mutări* și pare a pretinde că, prin aceasta, are o imagine perfectă asupra partidei, iar pozițiile au încetat de mult să o mai preocupe, nemaifiind demne să-i atragă atenția. Or, nici una dintre aceste două erori – și ar fi dificil să spunem care dintre ele este cea mai profundă sau cu consecințe mai grave – nu ne va reține atenția măcar un singur moment, ci, fiind ferm convinși că o limbă nu poate fi comparată decât cu imaginea *completă* a unei partide de șah, comportând deopotrivă *poziții* și *mutări, schimbări* și *stadii* în succesiune (nimic nu ne împiedică, pentru a introduce în comparație o trăsătură esențială dintr-o anumită perspectivă, să ne imaginăm jucătorul cât se poate de absurd și de stupid care este hazardul evenimentelor fonetice și de alt tip în [...]), ne întrebăm dacă natura acestui lucru, de bună seamă dublă în esența sa, este profund *istorică* sau mai curînd profund abstractă, sustrăgîndu-se forțelor istorice în virtutea unui element fundamental incontrollabil, reprezentat, în jocul de șah, de convenția inițială reactivată după fiecare mutare, iar în limbă, de acțiunea total inevitabilă a semnelor în raport cu judecata care va fi formulată de la sine după orice eveniment sau orice mutare. ³²⁹⁷⁼¹³⁹² Un simplu exemplu: *fot: fōti*; marca pluralului este *i*. *Mutare de șah*, prin urmare o nouă poziție a termenilor: *fot: foet*; marca pluralului este acum opoziția *ō: oe* (indiferent dacă ne place sau nu). ³²⁹⁷⁼¹³⁹⁹ Însă, prin ele însele și prin principiul lor, cele două tipuri de poziții nu sînt cîtuși de puțin legate de evenimentul care le-a produs, nu mai mult decât dacă aș avea, prin hazard, în idiomul vorbit în Kamchatka [...] sau dacă aș obține mai tîrziu, în două partide total diferite, aceeași poziție a pieselor de șah la un moment dat.

Să reluăm: prin urmare, vom ezita să ne pronunțăm cu privire la natura limbii sau să considerăm că cineva o va putea descrie, și aceasta întrecînd *ea este profund duală*, iată adevărul crucial.

Într-adevăr, pentru rațiune nu există nici o analogie între ceea ce reprezintă *o poziție din șah* și ceea ce reprezintă *o mutare din șah*

(presupus eronată) ca și cum – sau chiar dacă – ne-am imagina-o ca fiind ghidată de [...]; în plus, este imposibil să spunem care dintre aceste două lucruri, total diferite, constituie mai degrabă decât celălalt aspectul decisiv al ansamblului, care să ne permită să-l introducem într-o anumită categorie.

³²⁹⁷ continuare Dorim să prevenim de la început o obiecție : s-ar putea spune la fel de bine că nu există nici o analogie între *regimul* monarhic al lui Pisistrate și *lovitura de stat* care a făcut posibil acest regim ; totuși, nimeni nu s-a îndoit vreodată de faptul că cele două aspecte nu ar ține, la fel de justificat, de domeniul istoriei ; istoria popoarelor, ca și istoria instituțiilor, ca și istoria limbilor, se compune din *crize*, parțiale sau totale, și din *stări* pe care aceste crize le schimbă ; acesta este abc-ul tuturor lucrurilor.

Nu există, între aspectele istorice generale, nici o antiteză absolută între ceea ce reprezintă *o stare* și ceea ce reprezintă *o criză*, între [...].

Spre exemplu, momentul în care se pune capăt unui regim democratic pentru [...].

De ce ? Pentru că exact aceiași factori, aceleași pasiuni, aceleași interese, aceleași [...] explică și criza, și starea ; în lingvistică, stările au o rațiune organică (internă). Cunoașterea antecedentelor istorice *nu* ne ajută nici un moment să înțelegem sau să fixăm relația interioară a semnului cu ideea ; astfel, dacă înlocuim litera [...] este fără îndoială interesant, însă [...].

Luând cuvântul *istorie* în sensul său cel mai larg, ar fi profund fals să credem că limba este prin mai multe aspecte un obiect istoric, care poate fi înțeles prin considerațiile [...] sau care poate fi caracterizat la un moment dat de o anumită claritate, dacă ne limităm la aceste considerații istorice.

Cauza ? Este foarte simplă.

Filozofi, logicieni și psihologi ne-au arătat poate care este contractul fundamental între idee și simbol, și în particular între [aceasta și] un simbol independent ce o reprezintă. Vom fi poate în măsură să spunem : înțelegem prin simbol independent categoriile de simboluri care au trăsătura capitală de a nu prezenta *nici un fel de legătură* evidentă cu obiectul desemnat și, prin urmare, de a nu mai putea depinde de acesta nici măcar indirect în decursul existenței lor (de pildă, dacă reprezintă *un om* chiar și numai schițându-i trăsăturile, mai mult, dacă îl reprezintă prin semnul grafic *x* sau printr-o figură vocală $\alpha\theta\rho\omega\pi\omicron\varsigma$). Pe de altă

parte, o serie de istorici și de lingviști ne-au putut arăta că limbajul (acest sistem special de simboluri *independente* care este limbajul) nu poate să nu cunoască vicisitudinile [...].

Ceea ce le-a scăpat în această privință filozofilor și logicienilor e faptul că, din moment ce un sistem de simboluri este *independent* de obiectele desemnate, el este susceptibil de a suporta, *ca urmare a factorului timp*, deplasări *cu neputință de apreciat de către logician*, rămânând altminteri în mod obligatoriu mereu [...].

Și, în replică, lingviștilor le-a scăpat faptul că, în acest cadru, *materia care suferă acțiunea istoriei* nu ține sub nici un aspect de aprecierea istorică simplă, cum se întâmplă, de exemplu, în cazul faptelor politice. În această lume, orice lucru are, printr-un aspect al său, legătură cu [...], iar sistemul solar însuși nu este [...]. De aici nu rezultă că [astronomia] ar fi o știință istorică.

Situația exactă a limbajului în rîndul realităților umane e de așa natură încît ar fi extrem de îndoielnic și de delicat să spunem dacă el este un obiect istoric sau mai curînd altceva, dar, în stadiul actual al tendințelor, nu există nici un pericol să insistăm mai cu seamă asupra laturii sale non-istorice.

Faptul că, în fiecare moment al existenței sale, limbajul reprezintă *un produs istoric* este evident. Dar că, în fiecare moment al existenței limbajului, acest produs istoric reprezintă altceva decît un ultim compromis pe care îl acceptă rațiunea cu anumite simboluri este un adevăr încă și mai absolut, întrucît, în absența lui, nu ar exista limbaj. Or, modul în care rațiunea se poate servi de un simbol (dat fiind mai întii faptul că *simbolul nu se schimbă*) este o întreagă știință, care nu are nimic de-a face cu considerațiile istorice. În plus, dacă simbolul se schimbă, imediat după aceea se instalează o nouă stare, ce presupune o nouă aplicare a legilor universale.

De ani buni, nutrim convingerea că lingvistica este o știință *dublă*, și încă atît de profund și de iremediabil dublă, încît, la drept vorbind, ne putem întreba dacă există un motiv întemeiat pentru a menține sub denumirea de *lingvistică* o unitate artificială, ce generează cu siguranță toate erorile, toate capcanele din care nu se poate ieși și împotriva cărora luptăm zi de zi, cu sentimentul [...].

Înainte să recunoaștem sau cel puțin să punem în discuție această dualitate fundamentală, admitem că pot exista, pe de o parte, opinii pur și simplu fanteziste și, pe de altă parte, unele care au meritul de a nu

contrazice realitatea faptelor, de a conduce la observarea acestora ; totuși, ne este imposibil să admitem că unele ar aduce mai multă informație decât celelalte, întrucît se întemeiază pe o bază naturală și sînt în măsură să ne clarifice lucrurile într-un sens pozitiv. Este aproape același lucru (păstrînd proporțiile) ca și cum, după o serie de observații exterioare, un individ ar spune că pătratul ipotenuzei este dublul pătratelor catetelor, altul ar afirma că nu există nici un raport între aceste elemente, în vreme ce al treilea ar susține că pătratul ipotenuzei este egal cu suma pătratelor catetelor. Nu-i putem refuza celui de-al treilea superioritatea asupra celorlalți în privința rezultatului sau a observației făcute ; ar fi o eroare [...] : însă între cea a acestor afirmații, care este justă (și controlabilă, să remarcăm faptul), și cele a căror falsitate este evidentă nu se înregistrează la drept vorbind nici un progres metodologic, și nici nu se va putea înregistra decît dacă răsturnăm [...].

Nici una dintre aceste afirmații nu are mai multă valoare decît cealaltă, întrucît cunoașterea adevăratului punct de plecare le este străină în egală măsură.

Această casă este un lucru ; imaginea ei care ajunge (care *trebuie* să ajungă) la retina mea, în funcție de o serie de legi pur matematice, de la o distanță de o sută de metri este alt lucru, cu totul diferit de primul, și numai acest al doilea lucru figurează în limbaj. Iar casa se năruie, se prăbușește.

Dacă pun acum în paralel cele două stări ale casei, *cele două perspective obținute*, este perfect adevărat că ele nu sînt independente una de cealaltă ; ar fi complet eronat să cred că una pornește din cealaltă sau că mi-ar folosi la ceva să cunosc fie starea anterioară a casei, fie perspectiva anterioară pentru a-mi explica starea actuală a perspectivei. Nu există nici un mijloc de a le face să derive una din cealaltă în virtutea unor legi ale perspectivei, deși este ceea ce presupun toți [...].

³²⁹⁷⁼¹²⁶⁵⁻¹²⁶⁶ Unii vizionari au spus : limbajul este o realitate complet extra-umană și organizată în sine, cum ar fi o vegetație parazită răspîndită pe suprafața speciei noastre.

Alții : limbajul este o realitate umană, dar în maniera unei funcții naturale.

Whitney : limbajul este o *Instituție* umană, afirmație ce a schimbat axa pe care se mișcă lingvistica.

Mai târziu, credem noi, se va spune : este o instituție umană, dar de o asemenea natură încît toate celelalte instituții umane, *mai puțin cea a scrierii*, nu ne pot decît înșela în privința adevăratei sale esențe, dacă printr-o întîmplare nefericită ne încredem în analogia dintre ele.

³²⁹⁷⁼¹²⁶¹ Într-adevăr, celelalte instituții se întemeiază, fără excepție (dar în diverse grade), pe raporturile **naturale** dintre lucruri, pe o analogie între [...] ca principiu final. Spre exemplu, *dreptul* unei națiuni, sau sistemul politic, sau chiar moda vestimentară, capricioasa modă care ne dictează cum să ne îmbrăcăm, care nu se poate îndepărta nici un moment de coordonata reprezentată de [proporțiile] corpului uman. Rezultă de aici că toate schimbările, toate inovațiile... continuă să depindă de primul principiu care acționează în aceeași sferă și care nu este localizat altundeva decît în adîncul sufletului uman.

³²⁹⁷⁼¹²⁶⁴ Însă limbajul și scrierea nu se **întemeiază** pe un raport natural între lucruri. În nici un moment nu există vreun raport între un anumit sunet siflant și forma literei *S*, așa cum nu este mai dificil să desemnăm o vacă prin cuvîntul *cow* decît prin cuvîntul *vacca*.

Iată un lucru pe care Whitney l-a repetat neobosit pentru a face să se înțeleagă mai bine că limbajul este o instituție pură, ceea ce dovedește însă mult mai mult, și anume că limbajul reprezintă o instituție **fără corespondent** (dacă îl asociem cu scrierea) și că am da dovadă de o mare înfumurare crezînd că, la urma urmei, istoria limbajului trebuie să semene, măcar pe departe, cu istoria unei alte instituții și că limbajul nu antrenează în fiecare moment forțe psihologice similare.

Din acest punct de vedere, am greși substanțial dacă am disprețui, chiar prin simplul fapt de a nu o aminti decît în trecere, dubla realitate, atît de cunoscută, că, în primul rînd, facultatea limbajului este localizată integral în creier și că, în al doilea rînd, leziunile care afectează această zonă cerebrală antrenează aproape invariabil o dizabilitate în privința [scrisului]. Iată deci cauza pentru care observăm raporturile *convenționale*.

³²⁹⁷⁼¹²⁶³ 1. Celelalte instituții (**statul**) rămîn *simple* în complexitatea lor ; dimpotrivă, este absolut imposibil ca măcar o singură entitate a limbajului să fie *simplă*, din moment ce ea presupune combinarea a două lucruri *între care nu există nici un raport* : o idee și un obiect simbolic lipsit de orice legătură internă cu această idee.

2. Pe de altă parte, *tranziziile* sînt motivate de *aceiași factori*, care își fac simțită prezența în [...].

3297=404-407 Mărturisim că nu putem să nu ne exprimăm cele mai mari rezerve în privința concluziilor de tot felul care au fost formulate cu predilecție pe baza faptului că o anumită limbă s-a văzut obligată să adopte un cuvânt precum *telegraf*. Mai întâi, aceste concluzii au implicații generale doar pentru că se sugerează tacit cât de naivi sînt aceia care nu văd că, de fapt, în *orice* epocă s-a putut întîmpla, așa cum se întîmplă și în epoca noastră, ca un popor să ia cunoștință de anumite *obiecte* care ar fi noi pentru el și astfel să trebuiască să le denumească. Și ce-i cu asta? Ce schimbare evidentă ar putea aduce un asemenea fapt caracterului unei limbi, pe care eu îl adaug vocabularului său (părții celei mai materiale a vocabularului său, formată dintr-o sută sau o mie două sute de substantive precum *telegraf*)? Totuși, nu aceasta este adevărata obiecție. Dar admițînd că fiecare [...], problema exactă care s-ar pune ar fi aceea de a afla dacă este vorba despre un element constant, în lipsa căruia ne-ar fi imposibil să percepem cursul natural al faptelor lingvistice.

Oare graiul din anumite văi izolate, unde se constată că introducerea unor termeni artificiali depășește cu foarte puțin valoarea zero, se situează, prin aceasta, în afara condițiilor naturale ale limbii? Se va susține că un asemenea grai iese în afara condițiilor obișnuite ale limbajului, că el presupune un studiu teratologic întrucît nu a suferit amestecuri [...], acest element așa-zis in[...]. El reprezintă, dimpotrivă, condiția [...]. Nu doar faptul [...], ci, admițînd că, într-adevăr, nu există nimic altceva în afara unor dialecte nevoite să primească încontinuu aluviunile [...], adevărata problemă ar fi să ne întrebăm dacă aceste aluviuni constituie într-adevăr un element vital, în lipsa căruia perpetuarea unei limbi ar fi de neconceput? Nicidecum. Respectiv elementele sînt un fapt accesoriu pentru oricine dorește să înțeleagă [...] și ar rămîne astfel, chiar dacă această complicație exterioară ar fi [...].

O limbă este formată dintr-un anumit număr de obiecte exterioare pe care spiritul le utilizează ca semne. Măsura exactă în care obiectul exterior este un semn (este perceput ca semn) ce implică [...] face parte din limbaj în virtutea anumitor caracteristici. Cuvîntul *s*[...] este un semn, un cuvînt, în virtutea acelorași caracteristici ca și cuvîntul *salto*, care [...]. Dar trecerea de la *salto* [...], care este și el un fapt exterior, nu poate deveni sub nici o formă un semn. În baza acestui criteriu, observ [...].

3297 continuare Înainte ca acest adevăr să fie consemnat chiar pe prima pagină a unei opere consacrate [...].

Este la fel de puțin probabil [...] fără [...] ca și a căuta să identificăm proprietățile unor figuri geometrice fără a considera că actul de a distinge un plan [...] este de o extremă însemnătate. Ar fi iluzoriu să ne propunem să evidențiem proprietățile geometrice ale unui corp.

La primirea scrisorii dumneavoastră care mă onorează, datată Bryn Mawr, 29 octombrie și primită în 10 noiembrie, [ar fi fost] de datoria mea, dacă am înțeles bine, [să] vă răspund următoarele :

1. Îmi faceți marea onoare de a-mi cere să-l caracterizez pe Whitney *as a comparative philologist*. Dar niciodată Whitney nu și-a propus să fie un *comparative philologist*. Nu ne-a lăsat nici o singură pagină care să ne permită să-l apreciem ca fiind un *comparative philologist*. Ne-a lăsat doar lucrări care, pe baza rezultatelor gramaticii comparate, ajung la o perspectivă superioară și generală asupra limbajului, în aceasta constând profunda sa originalitate începînd cu 1867, în vreme ce un alt fapt original pe care îl sublinia de cîte ori avea ocazia era acela că nu confunda niciodată lingvistica cu studiul [...]. Prin urmare așa stau lucrurile.

2. Din moment ce despre limbaj se pot face doar afirmații universale, nu mă simt în acord cu nici una dintre școli în general : nici cu doctrina rațională a lui Whitney, nici cu doctrinele neraționale pe care acesta le-a [combătut] cu succes. Iar dezacordul meu este atît de ferm, încît nu admite vreo negociere sau vreo nuanță, și spun aceasta cu riscul de a mă vedea obligat să scriu lucruri care, în opinia mea, sînt lipsite de orice sens.

În consecință, m-am văzut nevoit să vă rog să mă dezlegați de îndată de datoria de a vorbi despre opera lingvistică a lui Whitney, chiar dacă această ocazie este cu mult [...]. Cu toate acestea, nu ar servi la nimic, dat fiind timpul [...].

1. Limbajul ca instituție.

2. Lingvistica este dublă.

³²⁹⁷⁼¹²⁶² Nu există nici o ruptură [...].

Indiferent că este vorba despre costum sau despre [...], raportul natural dintre lucruri învinge întotdeauna după un moment de extravaganță și se conservă de-a lungul vremii ca element conducător, care rămîne stabil, dincolo de orice schimbare. Aceasta în vreme ce limbajul, îndeplinind funcția care îi revine între celelalte instituții umane, este

privat de o limită în procedeele de care uzează (sau cel puțin de o limită pe care s-o fi pus cineva în evidență). Dat fiind faptul că lipsa de afinitate, începînd cu principiul de bază, între [...] este un lucru **radical**, care nu comportă nici cea mai mică nuanță, se întîmplă în consecință ca limbajul să nu fie cuprins într-o regulă umană, constant corectată sau dirijată – sau care poate fi corectată ori dirijată – de rațiunea umană.

Rațiunea este cea care dictează celelalte [...].

³²⁹⁷⁼¹²¹⁰⁻¹²¹²

Instituția căsătoriei este probabil mai rațională în forma sa monogamă decît în cea poligamă, dar subiectul se pretează unei analize filozofice. În schimb, instituirea unui semn, indiferent care ar fi acesta – de pildă, semnele σ sau s folosite pentru a desemna sunetul s ori semnele *cow* sau *vacca* folosite pentru a desemna ideea de vacă –, nu are la bază *nici o rațiune*, mai exact nici o rațiune care să decurgă din însăși natura lucrurilor sau adecvarea lor, ce intervine în fiecare moment fie pentru a menține, fie pentru a suprima o [...].

³²⁹⁷⁼¹²⁶⁸

Prin însuși faptul că în limbă nu există nici o urmă de corelație internă între semnele vocale și idee, între idee și instrumentul său, aceste semne sînt abandonate propriei lor vieți materiale într-un mod cu totul necunoscut domeniilor în care viața exterioară se va putea reclama de la cel mai mic grad de conexiune naturală cu ideea. Întrucît aceste domenii reprezintă aspecte familiare nouă din istoria societăților, judecăm în funcție de ele, într-un mod cum nu se poate mai fals, felul cum ar trebui să se prezinte condițiile limbajului și presupunem în special că ele nu ar putea să difere fundamental de condițiile oricărei instituții.

³²⁹⁷ continuare

1. Gramatica comparată.
2. Gramatica comparată și lingvistica.
3. Limbajul, instituție umană.
4. Lingvistica, știință dublă.
5. Whitney și școala neogramaticilor.
6. Whitney, fonologul.

³²⁹⁷⁼¹⁶⁶

Whitney s-a plasat pe acest teren în întreaga sa operă, însă există două pasaje care sînt mai ilustrative prin aceea că ne ajută să percepem în mod exact, încă din primul moment, ideea [...].³²⁹⁷⁼¹⁶⁸ În unul dintre ultimele capitole ale lucrării sale *Life and Growth of Language*, Whitney arată că oamenii s-au servit de voce pentru a-și transpune în semne ideile, așa cum s-ar fi servit de gest sau de altceva, și pentru că

așa li s-a părut *mai comod*.³²⁹⁷⁼¹⁷³⁻¹⁷⁴ Estimăm că aceste două rînduri, care par a fi un mare paradox, [aduc] cea mai justă idee filozofică ce a fost formulată vreodată cu privire la limbaj; pornind, de altfel, de aici practica de zi cu zi a obiectelor supuse analizei noastre nu ar avea decît de cîștigat. Și aceasta întrucît ea stabilește faptul că limbajul nu este altceva decît un caz particular al semnului, imposibil de judecat în sine.

³²⁹⁷⁼³²⁴⁰⁻³²⁴² Prin *geneza* sa, orice procedeu este rezultatul unui hazard. Spre exemplu, cuvîntul *Hôtel-Dieu* (care în Evul Mediu însemna chiar *Hotelul lui Dumnezeu*) prezintă un procedeu perfect identic cu evreiescul [*tedek Yahve*] „dreptatea lui Dumnezeu”. Procedeu „evreiesc” este folosit, fără restricție, în sute de sintagme franțuzești obținute prin juxtapunere.

În consecință, am putea spune că, abătîndu-se de la căile seculare ale indo-europenei, franceza veche a căzut [...].

Adevărul este că o simplă întîmplare [...]; astfel, este cît se poate de clar că o întîmplare de același gen a putut precipita protosemita înspre ceea ce pare a fi una dintre trăsăturile sale cele mai constante; nu există aici nici cel mai mic indiciu al unei diferențe originale de judecată și nici măcar al uneia accidentale; ³²⁹⁷⁼³²⁴⁶ totul se petrece în afara judecății, în sfera mutațiilor fonetice, care își vor impune în curînd jugul absolut asupra acesteia, obligînd-o să intre pe calea aparte pe care i-a trasat-o starea materială a semnelor.

³²⁹⁷⁼³²⁴⁴⁻³²⁴⁵ Tot astfel, compuși precum *Bet-haus*, *Spring-brunnen* (unde primul termen conține o idee verbală) ar putea fi folosiți pentru a susține că germana nu este o limbă indo-europeană.

Toate aceste idei nu au nici o consecință. Procedeu este cel impus de starea sunetelor; el se naște de cele mai multe ori dintr-un lucru nu doar fortuit și material, ci și negativ, cum este dispariția lui *a* din *beta-hûs*, care devine astfel un germen fecund.

Abia dacă mai are rost să spunem că, prin suspendarea unui procedeu [...].

³²⁹⁷⁼³²⁴⁸ Dar ce valoare mai are o clasificare a limbilor în funcție de procedeele pe care le utilizează pentru exprimarea gîndirii sau cărui fapt i-ar corespunde o asemenea clasificare? Nici unuia, decît, poate, stării lor momentane și mereu instabile. ³²⁹⁷⁼³²⁴⁷ Nici elementele precedente, nici cele înrudite și cu atît mai puțin spiritul rasei nu au vreun raport necesar cu acest procedeu aflat la cheremul celui mai ridicol

accident fonetic care poate afecta o vocală sau un accent, producându-se în momentul imediat următor în aceeași limbă.³²⁹⁷⁼³²⁸⁰ Recunoscând că pretenția lui Schleicher de a proiecta limba ca pe un lucru organic independent de rațiunea umană este o absurditate, continuăm, fără nici o bănuială, să vrem s-o transformăm într-un lucru organic într-un alt sens și presupunem că geniul indo-european sau geniul semitic veghează mereu pentru a readuce limba pe aceleași căi predestinate. Nu există nici o observație care să ne determine să nu ne lăsăm pătrunși de convingerea contrară și să [...]. „Geniul limbii” nu cântărește *nimic* în fața unui simplu fapt cum este căderea unui *o* final, în măsură a revoluționa în fiecare moment din temelii raportul dintre semn și idee, în orice formă de limbaj existentă anterior [...], și în așa fel încît noul procedeu [...].

3297=1484-1485 *Despre anti-istoricitatea limbajului*

[...] se ocupă de un obiect dublu, într-un mod care ar părea inexplicabil dacă nu am recurge la o comparație.

Într-o partidă de șah, orice poziție are ca trăsătură particulară faptul de a fi liberă în raport cu pozițiile precedente, cu alte cuvinte nu este „mai mult sau mai puțin” indiferent, ci *total indiferent* dacă la acea poziție am ajuns pe o cale sau pe alta, iar cel care a urmărit întreaga partidă nu are nici cel mai mic avantaj în comparație cu curiosul care a venit să arunce o privire la momentul critic. Și nimănui nu-i va trece prin minte să descrie poziția amestecînd în discuție ba ceea ce *este*, ba ceea ce *a fost*, fie și doar cu zece secunde mai devreme.

Exact acesta este punctul de plecare pentru limbă. Și, dacă îl admitem, mai rămîne doar să ne întrebăm prin ce latură a sa un asemenea obiect poate fi *istoric*. Prin esența sa, el pare într-adevăr a se sustrage oricărei considerații istorice, fiind destinat mai curînd unei speculații abstracte, de tipul celei pe care ar putea-o comporta poziția pieselor de șah amintită mai devreme. Vom menține totuși comparația, în convingerea că nu multe sînt cele care ne-ar permite să întrededem la fel de bine natura atît de complexă a semiologiei speciale care este limbajul, nu doar în unul dintre aspectele sale, ci și în iritanta duplicitate ce constituie o piedică pentru înțelegerea sa.

³²⁹⁷continuare Nu există vreo „limbă” sau vreo știință a limbii decât cu condiția inițială de a face abstracție de elementele precedente, de elementele care leagă epocile între ele. Și nu există lingvistică decât cu condiția exact contrară. [...] cu totul altceva [...]; în orice caz, ea nu pretinde să se facă abstracție [...]. Condiția esențială pentru a înțelege ce se produce sau numai ceea ce *este* într-un anumit stadiu e să facem abstracție de ceea ce nu ține de acest stadiu, spre exemplu de ceea ce l-a precedat, mai ales de ceea ce l-a precedat.

Dar ce concluzii se pot trage de aici în privința generalizării? Generalizarea este imposibilă [...].

Tot astfel, un anumit produs mineral poate fi analizat din punctul de vedere a ceea ce reprezintă el în mineralogie sau din punctul de vedere al evenimentelor *istorice* care i-au dat naștere într-o anumită regiune a globului, într-un anumit strat geologic, într-un anumit moment [...]. Atît timp cît avem în vedere *un singur produs determinat* și localizat, putem să ne lăsăm pradă iluziei că nu există nici un motiv serios să procedăm la o delimitare, că ar fi chiar un sofism destul de evident să ne propunem să-l izolăm de celelalte. Oare nu ne dăm seama că este vorba despre exact aceeași materie? Natura fizică a elementelor produse [...] și valoarea [...].

Bine. Dar să încercăm acum să generalizăm.

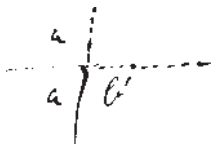
Astfel, ne vom da seama că nici un fel de generalizare nu este cu putință, dacă vom continua să analizăm fiecare produs deopotrivă în geneza și în esența sa. Mai tîrziu vom vedea că una dintre științe este în esență *istorică* (geologia), pe cînd cealaltă, cu toate că își preia obiectele din aceleași evenimente istorice, este în esență anti-istorică, neputînd recunoaște, decât cu riscul de a înceta să existe, că două roci diferite în funcție de *locul* unde s-au format, de *epocă*, de *condiții*, de însăși natura *combinației* între elementele componente, în sfîrșit, în funcție de orice aspect istoric care poate fi imaginat, sînt diferite dacă ajung la aceeași formulă în sfera ideilor permanente. Nu putem generaliza, nu are *nici un rost* să generalizăm în legătură cu un cristal tetraromboid înainte de a ști și de a spune răspicat dacă dorim să vorbim despre condițiile care i-au permis acestui cristal să se formeze, aici sau altundeva (aspect *istoric*) ori dimpotrivă, intenționăm să vorbim despre ceea ce este, spre exemplu în raport cu toate cristalele triromboide, ceea ce nu schimbă cu nimic maniera, timpul și locul în funcție de care fiecare dintre aceste produse s-a format. A concepe o generalizare care să cuprindă împreună aceste două aspecte ar însemna să cerem imposibilul, tocmai genul de absurd pe care, încă de la apariția sa, lingvistica vrea să-l impună

spiritului. Și, în ordinea realităților lingvistice, nu se înregistrează nici o atenuare a acestei comparații, ba chiar dimpotrivă. Ar fi o eroare să credem că, *din când în când*, ne putem sustrage caracterului său fatal; în realitate, nu putem scăpa nici o clipă, nici măcar pentru [...]. Prin urmare, ar fi cu neputință să perorăm asupra unuia dintre termenii de care se uzează în lingvistică, în practica de zi cu zi, fără a relua *ab ovo* întreaga chestiune a limbajului, și încă și mai puțin probabil ar fi să formulăm o apreciere cu privire la o doctrină care, oricât de rațională ar fi fost, nu a ținut cont [...].

Toate modalitățile de exprimare care par a stabili din când în când o îmbinare fericită între faptele [verticale] și faptele orizontale sînt, fără excepție, niște imagini; alt motiv de respingere ar fi faptul că nu putem să ne dispensăm de aceste imagini și nici să decidem să le acceptăm.

³²⁹⁷⁼¹⁹⁰³⁻¹⁹¹⁰ Fie $\frac{a}{a'}$, fie $\frac{a:b}{(a':b')}$.

Îndrăznim să afirmăm că legea definitivă a limbajului constă în imposibilitatea ca ceva să rezide într-*un* termen (ca o consecință directă a faptului că simbolurile lingvistice nu au nici o legătură cu ceea ce trebuie să desemneze), că *a* nu este în măsură să desemneze nimic fără ajutorul lui *b* și nici acesta fără ajutorul lui *a*, sau că ambele valorează ceva doar prin prisma *diferenței* dintre ele, sau că nici unul nu are vreo valoare, nici măcar printr-o anumită parte a sa (și mă refer la „rădăcină” etc.), altfel decît grație aceleiași concentrări de diferențe veșnic negative. Lucru de mirare. Dar în ce condiții s-ar putea realiza, de fapt, contrariul? Unde am putea găsi măcar o clipă punctul de judecată pozitivă din întregul limbaj, dat fiind că nu există nici o imagine vocală care să corespundă mai mult decît o alta realității pe care are sarcina să o transmită? Este de domeniul evidenței absolute, chiar *a priori*, că niciodată nu va exista vreun fragment de limbă care să se poată întemeia, ca principiu ultim, pe altceva decît pe lipsa de coincidență sau pe gradul lipsei de coincidență cu restul; fiindcă forma pozitivă este indiferentă, pînă la un nivel despre care încă nu avem nici o idee, deși cunoaștem cinci sau șase limbi în care [...]; întrucît acest nivel este egal cu zero.

Nu are nici o importanță dacă, în conformitate cu punctul de vedere retrospectiv sau prospectiv, conform căruia se [...]. Orice regulă, orice frază, orice cuvânt referitor la elementele limbajului evocă în mod necesar fie raportul a/b , fie raportul $\frac{a}{a'}$, existînd riscul ca, prin aplicarea analizei, să ajungă să nu mai semnifice absolut nimic.

Nu este foarte evident, dar devine cu atît mai clar după o anumită reflecție, că termenii a și b sînt radical incapabili să ajungă ca atare pînă în zonele conștiinței, care niciodată nu percepe altceva decît diferența a/b , fiecare dintre acești termeni rămînînd expus (sau devenind liber) unor modificări în funcție de alte legi decît cele care ar rezulta dintr-o analiză rațională constantă. Revenim astfel la afirmația fundamentală prin care căutăm să clarificăm mai în profunzime diferența dintre instituția limbajului și alte instituții umane, diferență constînd în faptul că aceasta nu este supusă unei corecții continue din partea rațiunii, întrucît nu decurge, de la origine, dintr-o armonie clară între idee și mijlocul de expresie, ceea ce rămîne o diferență capitală, în ciuda tuturor mirajelor exterioare, spre exemplu față de cazuri precum cele ale riturilor religioase, ale formelor politice, ale obiceiurilor [...], ca să nu mai vorbim despre instrumente.

³²⁹⁷⁼¹²⁶⁷ *Rezervă.* Impresia generală care se degajă din lucrările lui Whitney este că ajunge bunul-simț comun, al unui om familiarizat cu [...], fie pentru a face să dispară toate fantomele, fie pentru a percepe, în esența lor, [...].

Or, convingerea noastră este alta. În ceea ce ne privește, sîntem, dimpotrivă, profund încredințați că oricine pune piciorul pe terenul limbii își poate spune că este abandonat de toate analogiile cerului și ale pămîntului. Iată de ce s-au putut crea, cu privire la limbă, asemenea construcții fanteziste precum cele desființate de Whitney și de ce rămîn încă atît de multe de spus într-o altă privință.

1. Limbajul nu este nimic altceva decît *un caz particular* al teoriei Semnelor. Dar, tocmai prin aceasta, el se află deja în imposibilitatea absolută de a fi o realitate simplă (sau una al cărei mod de a fi ar putea fi perceput nemijlocit de spiritul nostru), chiar dacă, în teoria generală a semnelor, cazul particular al semnelor vocale nu ar fi cel mai *complex*, de o mie de ori mai complex decît toate cazurile particulare cunoscute, cum ar fi *scrierea, notarea prin cifre* etc.

2. Reacția decisivă pe care o va provoca studiul limbajului asupra teoriei semnelor, orizontul veșnic nou pe care acesta îl va deschide [...] va fi faptul că i-a împărțășit și i-a revelat *o fațetă cu adevărat nouă a semnului*, care începe să fie cu adevărat cunoscut abia în momentul când realizăm că el nu este doar un lucru ce poate fi transmis, ci, prin însăși natura sa, unul *destinat a fi transmis*, 2. în măsură a fi modificat. Numai pentru cel care vrea să facă teoria limbajului, complicarea însușită [...].

³²⁹⁷ continuare Atît timp cît subzistă o identitate de nume (și exclusiv de *nume*) între un obiect care poate fi perceput și [...], avem o primă categorie de ființe mitologice demne de a fi puse în antiteză cu altele, ca o clasificare primară a ideii mitologice. Prin urmare, *numele* este cu adevărat principiul decisiv, singurul, nu de la inventarea ființelor mitologice – căci cine s-ar ocupa de acest aspect începînd cu originile sale? –, ci din momentul în care respectivele ființe au devenit *pur* mitologice, tăind ultima lor legătură cu pămîntul pentru a popula Olimpul după mult [...].

Atît timp cît cuvîntul *agni* desemnează deopotrivă – de unde și confuzia iscată – focul de toate zilele și pe zeul *Agni*, atît timp cît *Djeus* este totodată numele [...], este cu neputință, orice am face, ca *Agni* sau *Djeus* să fie o figură de același ordin ca și *Varuņa* sau Ἀπόλλων, ale căror nume au particularitatea de a nu desemna în același timp nimic de pe pămînt.

Dacă există vreun moment anume cînd *Agni* va înceta să participe [...], acest moment nu constă în altceva decît în accidentul care va conduce la ruptura între *nume* și un obiect sensibil precum focul, accident direct dependent de primul fapt de limbă și fără vreun raport necesar cu sfera ideilor mitologice. Dacă *ceaunul* a fost numit succesiv [...], se poate întîmpla ca și focul să fie numit *agni* și în alt mod. Și în acest moment, zeul *Agni*, la fel ca și zeul Ζεύς, va fi promovat **inevitabil** în rîndul divinităților invizibile cum este *Varuņa* în loc să se refugieze în sfera finală a divinităților precum *Ushas*. Astfel, de ce anume ține o schimbare atît de radicală și de pozitivă asemenea celei petrecute în mitologie? De nimic altceva decît de un fapt care este nu doar *pur lingvistic*, ci și lipsit de vreo importanță evidentă în cadrul evenimentelor lingvistice de fiecare zi. Astfel, rămîne definitiv adevărat nu că toate *nūmina* sînt niște *nōmina*, după o celebră formulă, ci că de soarta lui *nōmen* depinde în mod decisiv și, ca să spunem așa, în fiecare secundă, soarta lui *nūmen*.

Este adevărat că cea mai vastă categorie de ființe plasate în Pantheonul fiecărui popor antic provine nu din impresia făcută de un obiect real, precum *agni*, ci din acțiunea constantă a epitetelor trimițând la fiecare nume și permițând crearea în fiecare moment a numărului dorit de substitute (de „[...]”) [...]. Acest fapt nu va fi în măsură să ne abată de la ideea influenței fundamentale a numelor și a limbii asupra creării figurilor. Dacă acceptăm că în cuvânt există [...], aici cuvântul este pur și simplu un *determinant*; el reprezintă cu adevărat cel dintâi element sugestiv și singura rațiune finală a noii divinități care va fi creată într-o bună zi alături de cea precedentă.

- Whitney nu este efemer.
- Whitney nu scrie gramatică comparată.
- Dicționarul german de astăzi.
- Gramatica comparată nu este necesară pentru a face dovada [...].
- Dar gramatica sanscrită nu oferă ocazia [...].
- Whitney și silaba.
- Whitney are meritul de a fi devenit atât de independent de gramatica comparată, tot [...], prin aceea că este primul care a ajuns la o perspectivă filozofică asupra acestor aspecte.
- Rol lipsit de pretenții.
- Whitney și instituția.
- Whitney și neogramaticii.
- Valoare definitivă.

Numele lui Whitney este atât de notoriu, încît o persoană străină de studiile lingvistice s-ar mira probabil să afle că un autor atât de apreciat nu a publicat niciodată [...] cu referire directă la ceea ce [...]. Cred că cel mai potrivit și mai simplu omagiu care i se poate aduce operei lui Whitney, în toate aspectele sale, ar fi acela de a constata cît de puțin a fost ea afectată de trecerea timpului. Dar un elogiu de acest tip, care poate că n-ar fi deloc banal, devine extraordinar în lingvistica propriu-zisă. Dintre toate cărțile de lingvistică, cu tematică specială sau generală, ce împlinesc astăzi treizeci de ani de existență, care ar fi cu adevărat lucrarea care nu a îmbătrînit iremediabil în ochii noștri? Dacă le analizăm, nu găsim alta în afară de [...].

Prin aceasta nu dorim nicidecum să spunem că lucrarea lui Whitney ar fi definitivă sau că ar conține tot ce ne-am putea dori; o asemenea afirmație ar fi fost respinsă de autorul însuși; dar iată că ideile pe care

le conține – formulate pentru prima dată de Whitney, în 1867 – nu au fost anulate în 1894, și aceasta este opinia universală. Aspectul menționat este mai sugestiv decât multe comentarii, servind drept piatră de încercare pentru aprecierea unui spirit, a acestui spirit.

12a. [Status și motus. Însemnări pentru o lucrare de lingvistică generală, 1]

³²⁹⁸ De fiecare dată când în limbă se produce un *eveniment*, fie el însemnat sau nu, consecința evidentă e că starea termenilor unul în raport cu celălalt nu mai este, după eveniment, aceeași ca înainte. Dacă, la o anumită dată, *t* final grecesc cade, ca de exemplu în **egnōt*, acesta este un eveniment ce pare a nu-l afecta în nici un fel pe **egnōn*, și într-adevăr nu îl afectează, atît timp cît ne referim la *eveniment* sau la *un eveniment*. Dar, de îndată ce vom vorbi despre stări, vom vedea că relației dintre **egnōn* și **egnōt* îi ia locul o alta, **egnōn* : **egnō*. Lucru la fel de important ca și ceea ce se petrece în cadrul evenimentului, dacă nu chiar mai important. În același mod – sau, cel puțin, nu este acum momentul să analizăm diferențele –, atunci când o formă *faris* din vechea germană de sus devine *feris*, acesta este un fapt care nu îl afectează nicidecum pe *faru*, dar nu este mai puțin adevărat și nici mai puțin important să constatăm că, în consecință, starea formelor *faru* : *faris* una în raport cu cealaltă a cedat locul unei noi stări care este acum *faru* : *feris*.

Acest preambul este la fel de bun ca oricare altul pentru a introduce distincția la care trebuie să ajungem, iar ipoteza că ideile generale, precum și [...] nu ar depinde încă de multă vreme pare de necrezut :

$$\begin{array}{l|l} 1 \text{ egnōn} \leftrightarrow 2^\circ \text{ egnōt} & 1 \text{ faru} \leftrightarrow 2 \text{ faris} \\ \downarrow & \\ 3 \text{ egnōn} \leftrightarrow 4^\circ \text{ egnō} & 3 \text{ faru} \leftrightarrow 4 \text{ feris} \end{array}$$

1. În lingvistică există o formă vieții limbii lipsită de sens : **statusul**.

Multiplele moduri în care se va fi reușit vreodată să se ajungă la confuzii între aceste două aspecte fundamentale ale limbii : *motus* și *status*, vor putea face într-o bună zi obiectul unei interesante activități

retrospective. Există două moduri de a ne înșela, ambele conducând însă, în egală măsură, la neînțelegerea *statusului*.

Unul constă (prin hipertrofierea sensului istoric) în a suprima pur și simplu noțiunea de *status*, imaginându-ne că limba se hrănește din fapte precum suprimarea unui *t*, mai exact din *evenimente*. Sub pretextul că aceste evenimente sînt cauza normală a fiecărui *status*, ilustrările acestor stări de spirit nu au nici un înțeles pentru [...].

Celălalt este reprezentat (prin pervertirea sensului istoric) de exprimarea evenimentelor printr-o formulă care ar conveni oricărui *status*, în fapt cea mai gravă manieră de a falsifica și de a confunda totul. Spre exemplu, se spune : „*a* din vechea germană de sus trece la *e* înaintea lui *i* : *faru* : *feris*” în loc de „Există a) un fapt presupunînd o perioadă de timp în care *faris*, și nu *faru*, a devenit *feris* ; b) un fapt care nu necesită o derulare în timp și prin care *faru* ajunge să se opună lui *feris*”.

Status și motus

De cîte tipuri sînt fenomenele lingvistice ?

Conducîndu-ne, lăsîndu-ne ghidați de concluziile actuale sau din trecut, ar părea că fenomenele lingvistice sînt fie de un singur tip, fie de un număr infinit de tipuri, în funcție de clasificarea pe care o adoptă fiecare. Vom spune că fenomenele lingvistice sînt exact de două tipuri, nu de unul și nici de trei, ce nu depind de principiul pe care îl preferăm, ci de obiectul însuși, și aceasta dintr-o necesitate intrinsecă și cît se poate de limpede.

1. De cîte tipuri sînt fenomenele lingvistice ?
2. Cum se poate ca un întreg ordin de fenomene să treacă neobservat din cauza altuia ?

Status și motus

Ideea că fenomenele lingvistice formează o singură tramă și că, pentru a percepe această tramă, este suficient să ne situăm în înlănțuirea lor istorică este *firească*. 1. De cîte tipuri sînt fenomenele lingvistice ? La această întrebare [...].

Status și motus

Toate fenomenele particulare sau generale al căror teatru de manifestare poate fi limba ori fac parte dintr-o *stare* pe care o caracterizează fiecare într-o [măsură] proprie, ori ni se prezintă sub forma unui *eveniment*.

Nimic din toate acestea nu pare evident din prima clipă. De ce oare, dintre sutele de principii de distincție posibile în lingvistică, ar trebui să acordăm o importanță specială celui care separă starea de eveniment și evenimentul de stare? Sau, mai bine spus, cum de nu este evident că tot ceea ce se găsește în stare este conținut dinainte în eveniment, că dacă avem undeva *gero* : *gestus* (stare) este pentru că evenimentul l-a transformat pe **gesō* în *gerō*? Iată punctul în care se găsește lingvistica. Stare sau eveniment, aceste aspecte îi sînt indiferente sau, mai curînd, lingvistica nici măcar nu distinge între ele, nu le menționează nicăieri ca putînd avea fiecare o valoare independentă.

12b. [Status și motus. Însemnări pentru o lucrare de lingvistică generală, 2]

³²⁹⁹ Printr-o predispoziție a spiritului nostru ce trebuie considerată naturală, în cazul oricărui obiect care comportă o dezvoltare, o evoluție istorică, o succesiune de lucruri în timp, atenția se îndreaptă de la sine spre evenimente și tinde să neglijeze stările : fie că trăsătura menționată ajunge pînă la abolirea completă, la anumiți specialiști, a oricărui sens al realității care ar putea fi starea, fie că ne limităm la a refuza stărilor din care evenimentele s-au dezvoltat un rol particular alături de acestea. În ce măsură o asemenea predispoziție a spiritului poate avea vreo relevanță în afara lingvisticii, pentru numeroasele științe care, la fel ca și ea, țin seama de factorul istoric, este un aspect pe care nu ne simțim în stare să-l decidem. În ce măsură creează ea perturbări în interiorul lingvisticii reprezintă, dimpotrivă, un subiect pe care trebuie să-l schițăm, dar pe care în realitate nu-l va epuiza nici o analiză, dat fiind că distincția [...].

De unde vine această tendință e ușor de dedus. Evenimentul este deopotrivă cauza stării și faptul care o explică (într-un anumit sens).

Un echilibru, o poziție a termenilor unul în raport cu celălalt, nu se înregistrează niciodată.

Dar, chiar dacă apare, grație unei întregi liste de evenimente, această poziție este în esență altceva decât evenimentele și merită, poate [...].

Comparație cu partida de șah.

Statusul considerat în sine

Caracterul confuz și inutilitatea teoriei că ar exista o opoziție între sunet și idee, formă și sens, semn și semnificație. (Cum anume, pe baza unor afirmații, se poate trage ba concluzia că forma se opune sensului, ba că ea se opune sunetului, și aceasta în lipsa oricărei definiții a formei.)

Exemplu de formule de reguli, pentru gotică :

1. <i>u</i> precedind o vocală devine <i>w</i>	} fals, chiar dacă rectificăm formularea și spunem : unui <i>u</i> precedind o vocală ii corespunde [<i>w</i>]
2. <i>w</i> precedind o consoană devine <i>u</i>	
3. <i>w</i> [...]	

Nimic nu poate face ca un eveniment, prin simplul fapt că explică o stare, să fie o stare. Or, în majoritatea acestor științe, a explica originea unei stări este totul, starea în sine fiind lipsită de orice interes, de orice rol particular care să o distingă ca stare, în așa fel încât se poate întâmpla ca în limbă puterea de a semnifica să aparțină stărilor și numai lor ; pe de altă parte, în afara „puterii [de a] semnifica”, limba ar înceta să mai reprezinte ceva ; astfel, în acest domeniu se vede cum, chiar după ce [...], nu am putut identifica obiectul despre care este vorba și pe care ne amăgim că l-am fi explicat.

Ar fi mai bine să facem de la bun început următoarea precizare : nu considerăm că lingvistica ar fi o știință în care poate fi identificat un principiu corect de diviziune, ci, cu una sau două rezerve, o știință care caută să asambleze într-un tot două obiecte complet separate de la

origine, fiind convinsă că ele formează un singur obiect. Cel mai grav este că știința noastră se arată mulțumită de această asociere și nu pare deloc tulburată de sentimentul vag că la baza ei s-ar afla ceva fals; lingvistica nu manifestă nici un fel de neliniște în fața concepțiilor celor mai absurde pe care le acceptă zi de zi, ba chiar se simte atît de stăpînă pe obiectul ei, încît nu are nici o dificultate în a extrage din cînd în cînd, din această dezordine generală, idei și teorii ale limbajului prezentate cu o candoare desăvîrșită.

Primul obiect care poate atrage atenția :

1. Se dă așadar o formă luată la întîmplare : $\xi\gamma\upsilon\omega$.

Nu putem spune nimic despre această formă, atît timp cît nu o punem în opoziție cu altceva, atît timp cît nu desemnăm al doilea termen cu care intră într-un raport ce va trebui studiat.

Cu ce altă formă poate fi ea pusă în raport? Cu siguranță, și indiferent de natura acestui prim raport, cu *egnōt*, care aparține altei epoci, dar la fel de sigur și cu *egnō*, care apare în aceeași epocă.

Să ne referim acum la natura acestor raporturi, căci avem sentimentul vag că ele diferă. Să nu pretindem lingvisticii să definească, să înceapă prin a stabili *cel de-al doilea* raport, pentru a marca astfel diferența față de primul – o asemenea întreprindere ar însemna haosul pur –, ci să simplificăm lucrurile, formulînd o întrebare cu privire la terenul cel mai familiar lingvisticii : ce anume caracterizează în primul rînd cel dintîi raport (*egnōt* : *egnō*) ?

Răspunsul va fi că acesta este *fonetic* sau referitor la sunete, pe cînd celălalt raport (*egnō* : *egnōn*) nu este fonetic și nu se referă la sunete, ci la un aspect pe care, de altfel, lingvistica nu prea știe cum să-l definească și care va fi, de la o opinie la alta, gramatical sau morfologic, dacă vrei semantic și poate, la urma urmei, mai mult sau mai puțin fonetic. Ei bine, să nu ne neliniștească divagațiile de la [...].

2. În rîndurile precedente am pornit de la presupunerea că ceea ce se înfățișează de la început ca posibil obiect de cercetare este *o formă*. Însă la fel de bine ar trebui să ne imaginăm că putem accepta ca prim obiect posibil *un eveniment* și ulterior încă un element, total diferit, întrucît absolut nimic nu va putea stabili care este obiectul ce se oferă în mod imediat cunoașterii în limbă (ceea ce reprezintă fatalitatea acestei științe). În orice altă știință, obiectele sînt, cel puțin pentru moment, de domeniul evidenței și de aici pornim în analiză, păstrînd permanent controlul asupra lor.

[...] în această calitate, se include direct în psihologie și de la ea își așteaptă clarificarea ?

Or, psihologia dispune oare de o semiologie ? Întrebarea este inutilă, dat fiind că, dacă răspunsul ar fi afirmativ, fenomenele limbii pe care psihologia le ignoră ar fi, numai ele, covârșitoare ca bază a faptului semiologic, încît orice ar putea spune psihologul în afara lor nu ar reprezenta fatalmente nimic sau aproape nimic.

Dacă un lingvist care înțelege sensul întrebării ne-ar dovedi că există în limbă un prim obiect palpabil, absolut oarecare, dar anterior analizei și non-posterior acesteia, nu doar că am înceta să scriem, dar am propune următoarele :

1. nu un raport, ci o formă, adică un singur termen ;
2. nu o „formă”, ci un raport care unește doi termeni, fiind în rest absolut oarecare ;
3. generalizarea raportului între doi termeni, spre exemplu : scr. *m* înainte de *t* devine (sau a devenit) *n*.

Index

Diacronic. Se opune lui *sincronic* sau *idiosincronic*. 000. De ce ar fi echivalent cu termenul *fonetic* ?

(**Fapt.**) Vezi *fenomen*.

Convențional (semn). Vezi întregul capitol de *Semiologie*. În ce sens toate semnele lingvistice sînt convenționale, contrar anumitor idei ale lingviștilor ? În ce sens nici un semn lingvistic nu este convențional, contrar altor idei, vehiculate de filozofi ?

Lege. Nu poate fi definită decît distingînd între cele două realități pe care le denumeste acest cuvînt. 000.

Adevărul este că *lege* nu reprezintă un cuvînt, un termen care să poată fi aplicat în mod just cu excepția cazului cînd nu există nimic obligatoriu (legi idiosincronice), p. 000. Necesitatea și absurditatea, aproape egale, de a desemna astfel formula unui eveniment (legi diacronice).

^{3299 147} **Originea limbajului.** Inutilitatea întrebării pentru cel care are o idee exactă cu privire la ceea ce reprezintă un sistem semiologic și la condițiile de *viață* ale acestuia, înainte de a analiza condițiile genezei sale, p. 000. Geneza nu diferă nici un moment, sub aspectul caracteristicilor sale, de *viața* limbajului, și esențialul este s-o fi înțeles pe aceasta din urmă.

3299 continuare **Fenomen.** Ar trebui să fie înțeles deopotrivă ca referindu-se la o stare și la evenimentul care o cauzează (ambele aspecte sînt niște fenomene, *fiecare în categoria căreia îi aparține*). 000. El va fi înțeles întotdeauna fie pornind de la evenimentul izolat, fie prin convertirea sa într-o noțiune hibridă inadmisibilă. 000. Cuvîntul *fapt* rămîne singura resursă a celui care-și propune să desemneze faptele statice și totodată pe cele diacronice, fără a da de înțeles, ca în cazul cuvîntului *fenomen*, că se gîndește mai mult la ultimele. 00.

Idiosincronic. Nu este idiosincronic ceea ce este fonetic (diacronic). 000. – Gramatical = idiosincronic ; nu vom avea o imagine clară decît ajungînd la ideea de idiosincronic.

Pătratul lingvistic

Toate considerațiile posibile cu privire la un fapt lingvistic sînt cuprinse automat într-o figură simplă și aceeași, indiferent de situație, care cuprinde patru termeni :

Axa verticală, care marchează valoarea temporală, și distanța orizontală [...].

Raporturile posibile sînt marcate prin linii. Spre exemplu, între *a* și *b'* sau între *b* și *a'* nu este posibil nici un raport pe o linie diagonală.

Cu o condiție, și anume să nu ne propunem să aplicăm vreo judecată istorică faptelor, figura nu numai că va putea, dar chiar va trebui să se reducă la *a - b*.

Există doar patru principii :

- primul : trebuie să *distingem* evenimentul de stare ;
- al doilea : trebuie să *opunem* cele două aspecte, spre exemplu să stabilim o relație de subordonare între ele ;
- al treilea : trebuie să *le separăm*, și aceasta într-o manieră atît de absolută, încît singura problemă care se mai pune este să aflăm [...]

- în sfârșit, al patrulea : orice altă modalitate de clasificare e atât de inutilă, încât nu ne putem face nici o idee în această privință. Este absolut nulă de la bun început orice [...].

Ideea că realitățile limbii trebuie să poată fi expuse într-o manieră *unică* și coerentă e la fel de falsă ca și cea care ne face să presupunem că limba însăși este o realitate *unică*. Respingem teoria conform căreia limba ar fi o realitate *unică*, și prin aceasta căpătăm dreptul să prezentăm după cum dorim cele două elemente pe care le descoperim în ea.

Este suficient să pronunțăm cuvântul *convențional* pentru a pune în opoziție ideile false și cele juste cu privire la limbă, [...].

Special în semnul *convențional* este faptul că disciplinele care ar fi putut să se ocupe de el nu au intuit că era 2. *transmisibil*, și prin aceasta înzestrat cu o a doua viață, cu privire la care putem spune foarte bine că aceste discipline (la fel ca și publicul, în general) nu au nici o noțiune, dacă nu ne angajăm în [...] pe care „delimitarea semnelor” o modifică, prin aceasta ideea filozofică a semnului convențional fiind incompletă începând cu [...]. Și, în replică, altă idee falsă a lingviștilor este aceea că, văzînd pretutindeni doar transmitere și tradiție, dominate la rîndul lor de forțele mecanice, aceștia încetează să conceapă semnul lingvistic ca fiind, prin esența sa, un semn convențional. Ei îi atribuie cine știe ce esență misterioasă, sau ieșită din comun, sau ținînd de istorie. [...] nu este făcut, nici prin natură, nici prin intenție, să desemneze aoristul [...]. Se ajunge la convențional atunci cînd se observă că orice semn se întemeiază exclusiv pe un co-status negativ.

3299=1086-1091 *La capitolul semiologie*

Majoritatea concepțiilor pe care le construiesc sau cel puțin pe care le oferă filozofii limbajului ne trimit cu gîndul la părintele nostru Adam, care a chemat lîngă sine feluritele viețuitoare și le-a numit pe fiecare.

Trei lucruri lipsesc în mod invariabil din ideea fundamentală, care este, în opinia filozofilor, proprie limbajului.

Mai întîi, adevărul cu privire la care nici măcar nu mai insistăm, și anume că fondul limbajului nu este constituit din nume. Doar printr-un accident se întîmplă ca un semn lingvistic să corespundă unui obiect

definit pentru simțuri precum *un cal*, *focul*, *soarele*, mai curînd decît unei idei cum ar fi ἔθηκε „el puse”. Indiferent de importanța acestui caz, nu există nici o rațiune evidentă să-l considerăm a fi tipic pentru limbaj, ba chiar dimpotrivă. Într-un anumit sens, pentru cel care îl înțelege astfel, aceasta nu este decît o eroare de exemplificare. Aici apare totuși, în mod implicit, o anumită tendință, pe care nu putem s-o ignorăm și nici s-o lăsăm să treacă neobservată, în legătură cu ceea ce ar reprezenta în definitiv limbajul: o nomenclatură de obiecte, de obiecte date de la bun început. *Mai întîi* obiectul, apoi semnul; așadar (fapt pe care-l vom respinge întotdeauna), asigurarea unei baze exterioare pentru semn și reprezentarea grafică a limbajului prin următorul raport :

$$\text{Obiecte} \left\{ \begin{array}{l} * - a \\ * - b \\ * - c \end{array} \right\} \text{Nume}$$

în vreme ce reprezentarea cu adevărat corectă ar fi $a - b - c$, în afara cunoașterii vreunui raport efectiv precum $* - a$, fondat pe un obiect. Dacă un obiect, din orice domeniu, ar putea reprezenta termenul pe care se fixează semnul, lingvistica ar înceta instantaneu să fie ceea ce este, de la vîrf și pînă la temelie; în rest, judecata umană intervine simultan, așa cum se va vedea în urma acestei discuții.

Însă, așa cum am spus mai sus, nu acesta este reproșul incident pe care l-am formulat la adresa manierei tradiționale de abordare a limbajului, cînd se dorește investigarea lui din punct de vedere filozofic.

Este un fapt nefericit, de bună seamă, că se începe prin amestecarea în discuție, ca element primordial, a aspectului reprezentat de *obiectele desemnate*, care nu formează însă nici un element. Totuși, aici nu avem altceva decît un exemplu prost ales și, punînd în locul lui ἦλιος, *ignis* sau *Pferd* ceva precum [...], ne sustragem tentației de a reduce limba la ceva extern. Mult mai gravă este a doua greșală, în care cad de obicei filozofii și care constă în a ne închipui :

2. că, o dată ce un obiect este desemnat printr-un nume, cele două elemente vor forma un tot care se va transmite, fără să fie necesar să anticipăm și alte fenomene. Dacă se produce o alterare, se crede că ea poate avea loc doar în cadrul numelui, *fraxinus* devenind *frêne*. Totuși, și în cadrul ideii : [...].

Iată un subiect de reflecție pe marginea asocierii dintre o idee și un nume atunci când intervine un factor neprevăzut, cu totul ignorat în combinația filozofică, și anume **timpul**. Dar încă nu ar fi nimic frapant, nimic specific, nimic propriu exclusiv limbajului, dacă ne-am rezuma la aceste două tipuri de alterare și la acest prim tip de disociere prin care ideea părăsește semnul în mod spontan, indiferent dacă el se alterează sau nu.

Cele două realități rămân deocamdată niște entități separate, cel puțin pentru un [...].

³²⁹⁹⁼¹⁹⁵⁰⁻¹⁹⁵⁶ Caracteristice sînt nenumăratele cazuri în care alterarea semnului aduce modificări în ideea însăși și în care se observă de la prima privire că nu există nici un fel de diferență, de la un moment la altul, între suma ideilor distinse și suma semnelor distinctive. Prin alterare fonetică, două semne ajung să se confunde: într-o măsură determinată (determinată de ansamblul celorlalte elemente), ideea se va confunda. Un semn se diferențiază prin același procedeu orb; în mod necesar, acestei diferențe care tocmai s-a născut i se atașează un sens. Vom da și exemple, dar să constatăm pentru moment lipsa totală de însemnătate a unui punct de vedere ce pornește de la relația dintre o idee și un semn aflat în afara timpului, în afara transiterii, singura care ne lămurește (experimental) în legătură cu ceea ce reprezintă semnul. Exemple.

Convenționalul (continuare)

În opoziție cu faptele diacronice, orice fapt static este însoțit de semnificație (prezentînd, prin aceasta, o altă trăsătură fundamentală).

^{3299 continuare} Tot ceea ce concură într-un fel sau în altul la semnificație este, în replică, static.

În prima parte vorbeam despre fenomene care se petrec între anumiți termeni ca și cum aceștia nu ar trebui să fie definiți mai curînd decît oricare alt obiect vizibil, ca și cum nu ei ar fi elementele de definit în mod prioritar. Acest fapt reprezintă o ficțiune. Punctul cel mai delicat al lingvisticii este tocmai acela de a realiza ce anume constituie existența unui termen oarecare, dacă avem în vedere că nici unul nu ne este dat ca un tip de entitate cu totul clar, altfel decît prin iluzia pe care ne-o procură obișnuința.

De câte feluri sînt fenomenele lingvistice? Fie de un singur fel, fie de nenumărate feluri, va răspunde lingvistica, comițînd astfel cea mai gravă dintre erorile sale: de un singur fel întrucît sînt toate lingvistice și, prin aceasta, socotește ea, țin de unul și același întreg, de una și aceeași unitate generală evidentă; sau de nenumărate feluri, în funcție de toate „punctele de vedere” pe care le-am putea aplica faptelor și care ar putea servi la clasificarea lor. Lingvistica va avansa ideea că în limbă există, spre exemplu, sunetul și semnificația (ideea); fapte care țin de acțiuni *fonetice* și fapte care provin din acțiuni *analogice*; sau fapte fonetice, fapte morfologice, fapte sintactice, poate chiar și lexicologice.

Prezentul unei forme se află în formele care o înconjoară în fiecare moment (lucruri ce există în afara ei) și care nu depind de ea; singura realitate existentă în ea este continuitatea sa în timp.

Ideea că, pentru a vedea ce se află la baza formelor, nu trebuie decît „să analizăm respectivele forme”, așa cum am analiza o substanță chimică sau cum am face o disecție, acoperă o întreagă lume de naivități și de concepții uimitoare. Este ca și cum am demonstra că:

1. există douăzeci de tipuri de analiză care nu au nimic în comun și care nu au nici o valoare decît în măsura în care au fost clasificate;
2. obiectul nu poate fi analizat înainte de a avea o existență definită. Astfel, trebuie să ne dăm seama de condițiile în care există un lucru ca formă de [...].

Confuzia dintre stare și eveniment

În toate științele există distincții care pot fi catalogate mai mult sau mai puțin drept esențiale sau capitale pentru cercetare, care clarifică mai mult sau mai puțin lucrurile și în afara cărora toate faptele rămîn prost organizate și prost înțelese. Poate că lingvistica este singurul domeniu în care există o distincție în lipsa căreia faptele nu ar fi cîtuși de puțin înțelese, decît poate printr-o iluzie, în lipsa căreia ele nu pot fi nici măcar stabilite și percepute, în lipsa căreia nu este posibilă nici o clarificare [...].

Aceasta este în lingvistică distincția dintre stare și eveniment, căci ne putem întreba chiar dacă această distincție, o dată recunoscută și înțeleasă, mai permite încă unitatea lingvisticii și dacă nu are drept

consecință proiectarea limbii ca fiind alcătuită din două obiecte total diferite și presupunând existența a două științe pe care nu le-aș califica nici măcar drept paralele, ci [...].

Pentru confuzia dintre stare și eveniment, lingvistica dispune de resurse inepuizabile. Confuzia are loc în idei, însă atunci când afectează doar cuvintele, doar modul în care sîntem obligați să exprimăm faptele, [...].

Trăsăturile primului tip de fapte (raporturi) lingvistice

Ele se produc între doi termeni *succesivi* și pres[...].

13a. [Cu privire la dificultățile pe care le ridică terminologia lingvistică („Gata cu figurile!”)]

³³⁰⁰⁼⁹⁶ Gata cu figurile! Să rămîna deci numai expresiile care corespund necesităților absolute ale limbajului? Bun programul, [...].

Gata cu figurile! Este un program bun, care a fost repede așternut pe hîrtie. De ce este însă nevoie pentru a pune în practică acest precept? De o nimica toată: să folosim numai expresii care să corespundă realităților absolute ale limbii, clasificate într-o manieră sigură. Spre exemplu, dacă văd că [...] este numită folosindu-se termenul *ablaut*, care mă va împiedica să afirm că reprezintă o figură a limbajului și nimic mai mult, deși în consecință orice discuție avînd drept subiect *ablautul* [...].

Se va protesta, se vor face nuanțări, se va rîde; și nu susțin nici-decum că am dreptate, însă singurul scop util al discuției este acela de a-mi demonstra ce reprezintă, în esență, *ablautul*, ca să am astfel un prim criteriu de a decide dacă denumirea mea merită sau nu numele de „figură”.

Și așa mai departe, pentru fiecare termen. ³³⁰⁰⁼¹⁰¹ A proscie figura înseamnă a ne erija în deținători ai tuturor adevărurilor, în vreme ce de fapt sîntem incapabili să spunem unde începe și unde se sfîrșește o metaforă.

Toate acestea sînt niște adevăruri atît de simple, încît sînt convins [...]. Ar fi prea frumos dacă am crede fie și un singur moment că cei care își asumă această responsabilitate au cea mai mică idee la ce se angajează. Gata cu figurile? Așadar nimic altceva decît termeni care corespund realităților absolute ale limbajului? O asemenea afirmație ar echivala cu a spune că realitățile absolute ale limbajului nu mai au nici un secret pentru neogramatici, că aceștia ni le-au dezvăluit pe toate.

³³⁰⁰ continuare În cadrul programului, preceptul care constă în a afirma că, pentru a înțelege sensul celor mai vechi perioade, trebuie să ne ocupăm de perioada modernă și contemporană a limbilor era în măsură să uimească profund un om precum Whitney, care, încă din primul moment al activității ale științifice și cu mult înainte ca vreo școală să se gîndească să adopte acest stîndard, nici nu și-a imaginat că studierea limbajului s-ar putea desfășura pe o altă bază decît cea constînd în observarea faptelor actuale. Pentru autorul lucrării *Life and Growth of Language*, ca și pentru încă alți cîțiva, în pretenția școlii ce descoperirea dintr-o dată lumea limbilor vii și o semnala universului era ceva ușor ridicol. Se înțelege că, printre meritele pe care se declară gata să le acorde noii școli, Whitney nu-l include nicidecum – și nu-l poate include – pe acela de a fi înțeles importanța verificărilor moderne ale fiecărui fenomen. Să fi fost oare drept din partea unei persoane din afară precum Whitney să conteste noii direcții, dacă nu originalitatea, cel puțin noutatea tendinței pe care o reprezintă în această privință? Ne putem pune această întrebare. Pe de o parte, mișcarea [...] nu a ignorat niciodată ce îi datora lui Whitney, pe de altă parte, ea [...] putem singuri [...].

Și în această privință, și plasîndu-ne într-un punct de vedere intermediar, între Whitney și [...], îndrăznim să repetăm că nu are nici un rost să vorbești dacă nu știi despre ce vorbești. Încă din cele mai vechi timpuri există în limbă două tipuri de lucruri total diferite care ne sugerează ideea de *lege*.

Pentru nici unul dintre cele două tipuri de fenomene nu există vreun motiv de a ține la denumirea de *lege*; ba chiar dimpotrivă, ar fi o mare binefacere eliberarea radicală a studiilor lingvistice de acest cuvînt, care este neconvenabil nu doar dintr-un punct de vedere – cînd desemnează legea fonetică –, ci din trei :

- a) pentru că el confundă două lucruri : fenomenul prin care [...]; ;
- b) pentru că, dacă operăm o distincție – ce progres! – și aplicăm termenul *lege* raporturilor [...], acest fapt exprimă doar o ordine stabilită, *fără nici un caracter imperativ*, sensul termenului *lege* fiind acela de „formulare a unei ordini”, la fel cum aş spune că particulele unui corp sînt dispuse în spirală. Afirmatia mea nu implică nici că aceste particule *trebuie să fie* dispuse în spirală, prin natura lor, dacă o forță anterioară, de care nu este necesar să ne ocupăm, nu le-a aranjat peste tot în acest mod, și nici că ele *trebuie să rămîină* dispuse astfel, dacă o nouă forță le deranjează, ci doar că, în momentul de față, nu este greu să vedem că ele sînt în spirală și că aceasta este ordinea lor, *legea* lor prezentă. Prin urmare, *lege* semnifică aici *aranjament*, ordine a lucrurilor existente, ordine a lucrurilor *coexistente* [...];
- c) în mod necesar, justificînd aparent puțin mai bine denumirea de *lege*.

Este posibil să se creadă că, dacă opoziția legii morfologice are în sine o justificare, nu prea am avea motive întemeiate să vorbim în același fel despre legea fonetică. Iată un aspect cu care nu sîntem de acord. Înainte de a ști dacă în lingvistică există *un* tip de lege sau *două*, sau *trei*, sau, în sfîrșit, înainte de a ști cîte tipuri sînt de toate, nu are absolut nici un sens să punem întrebarea dacă „legile” sînt [...].

13b. [Cu privire la dificultățile pe care le ridică terminologia lingvistică (expresia simplă)]

³³⁰¹ Ca orice altă noțiune, spre exemplu silaba, diftongul *eu* nu poate fi marcat altfel decît printr-o coloană, admitînd (în funcție de accepția dată termenului) mai multe stadii succesive, și în orice caz mai multe epoci, este total inutil să ne luptăm cu terminologia [...] și să ne imaginăm multă vreme, cu naivitate, că din neîndemînare sau dintr-o insuficiență a vocabularului nu sîntem în măsură să găsim expresii simple. Nu există nici o expresie simplă pentru lucrurile care trebuie distinse mai întii în lingvistică; nu se poate să existe. Expresia simplă va fi una algebrică sau nu va fi deloc.

14a. [Despre articulație]

3302=177 *Despre articulație*

Există termeni inventați într-o perioadă primitivă, de încercări, care se întimplă să corespundă distincțiilor necesare, facilitând astfel, din perspectivă istorică, progresul cercetărilor în fiecare știință. Există apoi alții, totalmente falși sau (ceea ce este cu siguranță mai grav) doar pe jumătate falși, care uzurpă un loc alături de distincțiile naturale, creînd astfel o lume a echivocurilor și a interpretărilor eronate.

Însă, în afara acestor două categorii recunoscute de pe urma cărora progresul unei discipline are de câștigat sau de suferit, există uneori o altă categorie, foarte ciudată, cea a termenilor proprii în sine și pe care îi resimțim drept proprii, fără să fi putut vreodată să le precizăm implicațiile sau conținutul și să decidem ce idee acoperă ei. Sentimentul proprietății lor provine din faptul că ei nu creează niciodată dificultăți : astfel, cuvîntul *articulație* nu iscă în nici un caz dat vreo problemă, chiar dacă nu realizăm prea bine ce conține el, în vreme ce, spre exemplu, un cuvînt precum *consoană* [...]. Zoologi, antropologi, etnologi și lingviști, cu toții vorbesc după pofta inimii publicului despre *limbajul articulat*, ca despre un (lucru) care nu poate fi altfel decît perfect clar în mintea tuturor. Ei dovedesc prin aceasta că fac o confuzie între „articulație” și un fapt cerebral cum ar fi „succesiunea de idei” dată limbajului. Căci nimeni nu arată că articulația ar avea vreo semnificație orală.

14b. [Implozie + implozie]

3303=983 *Implozie + implozie*

Două implozii consecutive pot apărea a) ca două implozii separate ; b) ca părți ale unei singure implozii generale. Din nou, în primul caz nu există nici o limită restrictivă, acesta fiind întotdeauna realizabil, grație voinței noastre, în vreme ce în al doilea caz există, acesta neputînd fi

realizat, chiar cu voința noastră, decît cu anumite condiții. Și din nou aceste condiții sînt total dependente de apertura fonemelor, în așa fel încît *r* Ț poate deveni o *verigă implozivă*, întrucît apertura se diminuează progresiv, ceea ce nu se poate spune și despre *fr*, care este condamnat să rămînă *fr* (*succesiune implozivă simplă*), chiar dacă am dori cu tot dinadinsul să facem din el o *verigă implozivă*, și aceasta pentru simplul motiv că apertura sa crește progresiv.

Trebuie să mai adăugăm că, așa cum *veriga implozivă* admite la fel de bine **mai multe** foneme sau doar două, cu condiția ca apertura să cunoască, așa cum spuneam, o traiectorie *crescendo*, tot astfel *veriga implozivă* admite mai multe foneme, cu condiția ca apertura să aibă o traiectorie *descrescendo*. Și că, dacă limitarea dimensiunilor *verigii* explozive este dată de faptul că, după patru-cinci foneme, este cu neputință să găsim un al șaselea mai deschis, tot astfel, limita dimensiunilor *verigii* implozive ține de faptul că, după scurt timp, nu se va găsi un fonem mai închis decît precedentul: spre exemplu, după *áivfi*, nu putem urca mai sus pe scara ocluziilor. (Ceea ce urmează, am spus-o deja în legătură cu explozia, nu privește cîtuși de puțin chestiunea *verigii* implozive și poate răspunde doar la întrebarea referitoare la ceea ce poate urma după o *verigă implozivă*, cîte elemente îi pot succeda, dată fiind în primul rînd, ca element indispensabil, intenția de a pronunța ceva.)

³³⁰³ continuare [...] am fi tentați să rîdem și să întrebăm mai întîi de unde trebuie să începem dacă dorim să vorbim despre situarea pe o bază stabilă a distincțiilor fonologiei. Ne imaginăm oare că cel mai neînsemnat [...].

Cu fonologia se întîmplă ceea ce se întîmplă cu lingvistica și ceea ce se va întîmpla cu orice disciplină care are nenorocul să se bazeze pe două categorii diferite de fapte, unde corelația este singura care creează *faptul de analizat*. Așa cum afirmam în altă parte că este total iluzoriu să presupunem că putem discerne în lingvistică o primă categorie, **sunetele**, și o a doua categorie, **semnificațiile**, prin simplul motiv că faptul lingvistic este total incapabil să se compună din doar unul dintre aceste două lucruri, pentru a exista în fiecare moment nereclamînd **o substanță sau două substanțe**, tot astfel constatăm că nici faptul mecanic, nici cel acustic, situate fiecare în sfera sa, nu reprezintă un fapt fonologic, de la care sîntem obligați să pornim și la

care trebuie să ne întoarcem, ci vom numi fapt fonologic forma continuă a *corelației* lor.

14c. [Teoria silabei (1897 ?)]

³³⁰⁴⁼¹⁰¹⁵ Ceea ce am spus mai sus despre *notația* *i – ĭ* etc. putem repeta în legătură cu *teoria* din care provine respectiva notație. Această „teorie” nu explică nimic, ea mărginindu-se literalmente la a constata faptul (mai exact, efectul acustic a cărui cauză nu o înțelegem) care ar trebui explicat. Singurul punct al teoriei care ar avea caracterul unei *explicații*, iar nu al unei *constatări*, este ideea că sunetele îndeplinesc o funcție *sonantică* atunci când primesc *accent silabic*. Iată o idee care ar putea să ne servească drept punct de plecare, cu condiția să fim perfect lămuriiți, prin aceeași teorie, în legătură cu ce anume este o silabă – al treilea efect acustic de explicat. Dar tocmai acesta este ultimul subiect în privința căruia o cât de mică claritate [...], cu excepția faptului că în fiecare silabă există întotdeauna o sonantă, în așa fel încât existența silabei depinde de sonantă, iar sonanta depinde de silabă, fără ca ruperea acestui cerc vicios într-un punct oarecare să fie posibilă.

³³⁰⁴⁼¹⁰⁶¹ 2. Vom atrage atenția că, deși nu explică nimic, această teorie este, cel puțin, complet inofensivă; că notația *i – ĭ*, cu condiția să se înțeleagă bine că ea nu constituie nici un progres în raport cu ceea ce știam prin simpla mărturie a urechii noastre, rămâne justificată prin această [...], și în calitate de constatare a unui fapt acustic sigur.

³³⁰⁴⁼⁹⁰⁸ 3. Dacă vrei [...], nu rolul lui *i u r l m n*, nici chestiunea specială a consoanei și a sonantei și nici cea reprezentată de silabă nu trebuie să ne preocupe în primul rând, ci pur și simplu aflarea condițiilor generale conform cărora o succesiune oarecare de elemente va fi postpusă sau antepusă în vorbire, ceea ce numim teoria *lanțului sonor*. Două sînt circumstanțele care impun toate condițiile vizînd această înlănțuire :

³³⁰⁴⁼⁸⁰³⁻⁸⁰⁵ 1. **Apertura** diverselor tipuri fonologice, altfel spus gradul de închidere sau de deschidere pe care-l reprezintă, spre exemplu, articulația orală a lui *b*, a lui *r* etc.

Apertură 0: $p t k$; $b d g$

1 m

1 $s f \hat{f}$ etc.; $z v d$ etc.

2 $r l$

3 $i u \ddot{u}$

4 $e o \ddot{o}$

5 a

³³⁰⁴⁼⁹⁰⁹ 2. Forma **implozivă** sau **explozivă** pe care o pot avea în mod constant aceleași tipuri fonologice, ⁼⁹¹⁶⁻⁹¹⁷ *oricare ar fi gradul lor de apertură*, exceptînd doar tipul reprezentat de a , dat fiind că apertura acestei vocale este atît de mare, încît nu mai există [...].

³³⁰⁴⁼⁹³⁴ De aici înainte, vom diferenția prin notație forma implozivă de cea explozivă a fiecărui fonem, marcînd implozivele cu majuscule; astfel, vom avea T și t , N și n . Tipurile i și u sînt singurele care se bucură de pe acum [...].

³³⁰⁴⁼⁹⁴¹ Date fiind aceste două circumstanțe, vedem că una singură nu are nici o semnificație, spre exemplu că nu are nici un sens să cercetăm care este valoarea unui grup $g+t$, sau $p+i$, sau $m+r$; toate acestea nu sînt altceva decît niște fragmente ale lanțului sonor *total nedeterminate* pînă în momentul în care aflăm, atît pentru primul element din grup, cît și pentru cel de-al doilea, dacă se presupune că este imploziv sau exploziv. (Astfel, $p+i$ poate însemna Pj sau pj sau pI sau, poate, PI , în funcție de distincția formulată mai sus; tot astfel, $m+r$ poate fi Mr , sau mR , sau MR și așa mai departe.)

³³⁰⁴⁼⁹⁴⁰ *Notă.* Tipurile i și u sînt singurele care se bucură în prezent de o notație alfabetică diferită, în funcție de modul în care apar: sub formă implozivă (i , u) sau sub formă explozivă (j , w). Departe de a suprima această notație, o vom extinde la toate tipurile, servindu-ne pentru implozie de majuscule (T , N , R etc.), iar pentru explozie de literele mici (t , n , r etc.). Va trebui doar să marcăm în mod consecvent I , U printr-o majusculă, iar j , w printr-o minusculă, pentru a nu anula corespondența cu celelalte implozii sau explozii.

³³⁰⁴⁼⁹⁶⁰ *Legi.* În lanțul sonor, putem ajunge oricînd, fizic, la a postpune două tipuri fonetice oarecare, chiar dacă stipulăm că ele vor fi ambele explozive, cu condiția ca efectul acustic care ar rezulta să fie declarat de la bun început indiferent. Însă 2. este exclus ca, pentru a obține un efect acustic determinat, să facem orice combinație.

³³⁰⁴⁼⁹⁶⁸ *Condiții ale existenței verigii explozive.* Un prim efect acustic particular (veriga explozivă) se obține atunci când mai multe explozii succesive aparțin unor tipuri fonetice din ce în ce mai *deschise*, spre exemplu *ksrj* – *AUN*, unde cele patru explozii *ksrj* corespund unor aperturi din ce în ce mai mari 0.1.2.3 (în vreme ce succesiunea *ksrtaun* – chiar încercând să redăm primele patru elemente ca explozive – nu va putea da niciodată această impresie, întrucât aperturile sînt în acest caz 0.1.2.0). Impresia lăsată de *veriga explozivă* (presupunînd creșterea constantă a aperturii și totodată explozia constantă a tuturor elementelor) este, între altele, cea a unei verigi lipsite de durată.

³³⁰⁴⁼⁹⁸⁴ *Condițiile existenței verigii implozive.* Un al doilea efect acustic (veriga implozivă) se obține atunci când [...].

³³⁰⁴⁼⁹⁹⁵⁻⁹⁹⁶ *Condițiile existenței vocalei.* Se observă că vocalele sau sonantele sînt independente în sine de orice considerație cu privire la natura sunetelor și corespund *pur și simplu fiecărei prime implozii a lanțului sonor*; iată faptul care dă impresia de vocală, în așa fel încît *kPtO* poate da această impresie la fel de bine ca *kRtO* sau *kItO*.

³³⁰⁴⁼⁸⁶² Singurul motiv pentru care, în general, sunetele de mică apertură sînt cele care apar ca *primă implozie*, altfel spus ca vocale, este că [...], deși, în ceea ce ne privește, este imperios necesar să afirmăm că alternanța vocală – consoană constituie un fenomen produs de articulația orală, iar nu de calitatea sunetelor, se întîmplă printr-o consecință cu totul [...]: cu cît apertura bucală este mai mare, cu atît [...]. De aceea în succesiunea unor sunete precum *gZda* – și în conformitate cu alt principiu decît cel general – se pare că *A* singur este vocală. O nouă circumstanță, aceea a forței sunetului laringian, atunci când nu întîlnește în cale nici un obstacol, *zdruncină* distincția fundamentală [...].

³³⁰⁴⁼⁹⁵⁹ Întreaga teorie a lanțului sonor – fapt care o transformă într-o cercetare dintre cele mai [...], [...] valoarea cuvintelor imposibilă și posibilă. O dată fixate *anumite condiții de îndeplinit*, unele combinații apar ca „imposibile”. Dacă nu se stabilesc nici un fel de condiții, dacă ele sînt formulate doar vag sau dacă, așa cum se întîmplă în general la autorii care au [...], sînt schimbate tacit în mijlocul unei fraze, atunci totul este „posibil” și totul este nedeterminat în egală măsură în această [...]. Nu mai vorbesc despre cazurile, mult prea

numeroase, în care ni se vorbește despre schimbările istorice petrecute într-un anumit grup ca și cum acest fapt ar fi o dovadă a naturii sale intrinsece.

³³⁰⁴⁼⁹⁶⁹ Să presupunem că intenționăm să articulăm *două sau mai multe explozii consecutive* stipulînd că ele trebuie să producă asupra urechii un efect unic și neîntrerupt. Vom observa că, oricît ne-am strădui, nu vom reuși acest lucru, dacă una – oricare – dintre explozii corespunde unei aperturi mai mici decît a celei precedente. Astfel, poate că este „posibil” să pronunțăm *ksrj* sau *tlm*, dar nu producînd asupra urechii un efect unic. Și aceasta întrucît apertura este 0.2.1.3. În al doilea rînd, faptul că acest lucru este întotdeauna posibil¹ dacă nici unul dintre elementele explozive nu are o apertură inferioară [...]: 0.1.2.3.

⁽¹⁾ Cel puțin în limite pe care este inutil să le analizăm aici, întrucît [...] doar esențialul.

³³⁰⁴⁼⁹⁷⁶ Succesiunea de explozii care produce acest efect acustic nefragmentat și ale cărui condi[...] le-am expus mai sus [...].

³³⁰⁴⁼⁹⁶¹ Dacă încercăm să pronunțăm succesiv *o explozie* și *o implozie*, în așa fel încît să obținem o impresie acustică la fel de neîntreruptă [...], vom vedea că – spre deosebire de modul în care se petreceau lucrurile [...] – putem obține efectul cerut alăturînd *orice implozie oricărei explozii*, gradul de apertură nu mai intervine: de pildă, *wm* sau *wp* (aperturile 3.1 sau 3.0) sau, tot așa de bine, *w̄a* sau *ka* (aperturile 3.5 sau 0.5). Vom remarca de asemenea, însă independent de toate acestea, că o asemenea joncțiune creează, paralel cu efectul său continuu ne[...].

³³⁰⁴⁼⁹⁴² În reprezentarea lanțului sonor, literele au cu totul alt sens decît într-un tratat de fonologie. În ce constă acest tip diferit de unități? Este intervalul de timp ocupat de [...]. Numai într-un tratat de fonologie se poate întîmpla ca o literă să nu marcheze un interval de timp și ca tocmai din acest motiv [...] în lanțul sonor, unde literele marchează intervale de timp ocupate de un [...] identic [...].

³³⁰⁴⁼¹⁰⁶³ Cel care procedează la explicarea [...]

– o primă eroare capitală: faptul că nu există nici o opoziție între *u* din *seu̇* și *u* din *sėumen*, între *r* din *bherō* și *r* din *bhermen*;

– a doua eroare, încă și mai gravă, ca urmare [...]: există, în replică, o opoziție între *u* din *sėumen* și cel din *sutos*, precum și între *r* din *bhermen* și *r* din *bh̄rtos* [...].

Din punct de vedere acustic,

sutos – seṽmen – seṽō

bhṛtos – bhermen – bherō

Din punct de vedere mecanic,

sUtos – seUmen – sewō

bhRtos – bheRmen – bherō

Valoarea sonantei în lanțul sonor nu corespunde nici la început [...].

³³⁰⁴⁼¹⁰⁰⁷⁻¹⁰⁰⁸

Observație. Dorința noastră inițială era să definim *fie* silaba, *fie* sonanta, în așa fel încît să scăpăm de tautologia care constă în a o defini pe una prin cealaltă. În realitate, acum ne dăm seama că definirea uneia dintre cele două realități nu ar fi fost suficientă, întrucît faptul că există tot atîtea silabe cîte sonante nu provine cîtuși de puțin din dependența *reciprocă* a celor doi termeni, ci dintr-o dependență *comună* a acestora în raport cu un al treilea, pus în evidență mai sus, și anume succesiunea imploziilor și a exploziilor ; dacă avem întotdeauna o sonantă la o silabă este din cauză că fiecare început al verigii implozive dă impresia unei sonante, în vreme ce sfîrșitul său [...].

³³⁰⁴⁼¹⁰¹⁷

1. Teoria silabei „articulate”, adică a unităților sau a contrastelor ce rezultă din deschiderea și închiderea organelor vocale, exceptînd *vocea și suflul*.

³³⁰⁴⁼¹⁰⁰⁹

2. Teoria silabei „vocalizate”, adică a unităților sau a contrastelor ce rezultă din plenitudinea sunetului laringian *care ajunge la ureche* (aspect care nu este independent de articulație, în mecanismul său totuși independent în privința efectului produs).

³³⁰⁴⁼¹⁰¹³

Teoria silabei „expiratorii”, adică a [...] rezultînd din distribuția suflului [...]. ³³⁰⁴⁼¹⁰¹⁹⁻¹⁰²¹ Această [...] nu este ridicată aici pentru valoarea pe care o are în sine, ci pentru a facilita identificarea sursei de unde provin inconvenientele [...].

Sonantele și silabele care corespund **deopotrivă** diviziunilor ce trebuie stabilite pentru articulație, diviziunilor de stabilit pentru sunetul vocal (*perceput*) și diviziunilor de stabilit pentru suflu reprezintă imensa majoritate. Iată de ce în general este de-ajuns să analizăm doar articulația, care rămîne în orice caz nu numai faptul cel mai important pentru ureche, ci și cel care nu depinde de nici un alt aspect în mecanismul său. Totuși, se poate ivi situația ca o silabă sau o sonantă să fie *pur articulatorie* sau *pur expiratorie* etc., altfel spus să nu fie

confirmată, precum celelalte silabe, de trei ori : prin voce, suflu și articulație, caz în care nu mai este posibil să explicăm unitățile acustice exclusiv prin articulație.

³³⁰⁴⁼¹⁰²⁴⁻¹⁰²⁵ Exemplul unei silabe pur articulatorii : dacă aplicăm principiul articulației, în grupul *gzdu* avem două silabe și două sonante, deopotrivă de incontestabile unele ca și celelalte. Totuși, acest grup dă (sau tinde să dea) impresia unei singure silabe *gzdu*. Să însemne aceasta că teoria articulatorie este falsă? Nicidecum. Aici există în mod cert două sonante articulatorii. Doar că, așa cum *cvasi*-totalitatea silabelor articulatorii sînt însoțite, din anumite cauze, de *un sunet laringal* caracterizat de un grad de plenitudine mult superior celui [...], se întîmplă că, pentru urechea noastră, dacă judecăm pornind de la efectul general, impresia provocată atunci cînd este solicitată doar de forma articulatorie nu este suficientă.

³³⁰⁴⁼¹⁰⁵⁵ Un alt exemplu de silabă pur articulatorie : diverse limbi au cunoscut diftongi precum *uo* sau *ie*. Sub aspect articulatoriu, este cu neputință să admitem că *uo* sau *ie* formează mai puțin de două silabe. Asemenea grupurilor inverse *ou* sau *ei*, ele nu pot forma o verigă implozivă, dată fiind apertura descendentă a elementelor lor succesive ; ele nu pot reprezenta decît două *implozii* (verigă implozivă ruptă), deci două sonante și două silabe. Dacă, în ciuda acestui aspect, ele reușesc să dea o impresie acustică mai mult sau mai puțin conformă (deși niciodată comparabilă) cu cea creată de *ei* sau *ou*, lucrul se întîmplă întrucît, și aici, silaba articulatorie este cu siguranță falsificată pentru ureche de o expirație asemănătoare celei [...]. În aceste două exemple, se produce o reducere a numărului real al silabelor deoarece articulația [...].

14d. [Însemnări despre fonologie ; apertură ; teoria silabei (1897 ?)]

^{3305.1} Nu apreciem cîtuși de puțin fonologia și rugăm cititorul să creadă că singura pretenție a sistemului pe care îl utilizăm pentru uzul personal de cincisprezece ani încoace este aceea de a ține locul concluziilor la care au ajuns fonologii pînă în momentul cînd aceștia vor binevoi să se ocupe de *silabație* și să ne lumineze și pe noi în această

privință. Lingvistul nu poate fi obligat să repare omisiunile fonologiei. Și, din nefericire, aceste omisiuni sînt atît de substanțiale, încît lingvistului nu îi rămîne decît alternativa de a-și construi, de bine, de rău, propria fonologie.

3305.2 *Observații cu privire la i-j, la u-w și la teoria naturală a silabei*

Observațiile care urmează nu sînt decît simple fragmente dintr-o teorie completă asupra silabei pe care de multă vreme aveam intenția să o publicăm. Subiectul este atît de vast, încît comportă, inevitabil, adăugiri și corecții continue. Dar în fața enormei erezii pe care o vedem propagîndu-se zi de zi în lucrările de lingvistică indo-europeană, unde fiecare notează după cum îl taie capul $\text{uek}\bar{o}$ prin $\text{euk}\bar{o} = \text{wek}\bar{o}$, $\text{euk}\bar{o}^1$, nu mi se pare deloc deplasat să formulez încă de pe acum un protest cît se poate de întemeiat.

⁽¹⁾ Această manie a cucerit deja întreaga lume, răspîndindu-se chiar și în Franța. De doi-trei ani nu apare nici o scriere de lingvistică, fie ea cea mai obscură teză de doctorat, fără ca autorul să creadă că este de obligația lui să insereze pe undeva caracterele i și u , cu prețul tuturor sacrificiilor pe care le cere această inovație tipografică.

1. Problema lui *u consoană* și *u vocală*, a lui *i consoană* și *i vocală* este total dependentă de problema *silabei*. Oricine își exprimă o opinie fermă cu privire la *u consoană* sau *u vocală* fără a deține o imagine clară și precisă cu privire la *silabă* spune vorbe în vînt. Or, trebuie remarcat că nici un manual de lingvistică nu dă vreo idee despre silabă și, în plus, ca printr-o fatalitate, pe măsură ce fonetica devine mai precisă și mai pătrunzătoare, între nuanțele școlii engleze și ale celei norvegiene, ale unor Bell, Ellis, Sweet sau Storm, ea omite cu totul să-și îndrepte atenția spre condițiile de juxtapunere a fonemelor în vorbire, mai exact spre condițiile naturale și obligatorii ale existenței silabei.

2. Începînd din momentul în care s-a văzut că nu doar *i* (*ü*) *u*, ci și *r l m n* se bucură de calitatea de a fi, indiferent, vocale sau consoane, am auzit multe strigăte de triumf cu privire la acest rezultat, dar nu am aflat niciodată [...].

^{3305.3} Desemnăm – dacă acest lucru mai trebuie precizat – prin *fonologie* ceea ce se înțelege prin bine cunoscutul termen *Lautphysiologie*,

adică studiul fonațiunii, fiziologia vorbirii ; denumirea are prea puțină importanță, cu singura condiție să rămână constant distinctă de cea utilizată pentru *fonetică*, ce reprezintă o parte a lingvisticii, și în plus aceea dintre părțile sale care implică în modul cel mai absolut factorul istoric. Dimpotrivă, fonologia, știință utilă lingviștilor, nu face parte nici din lingvistică, nici din categoria considerațiilor istorice în general, și în plus este atât de incompatibilă cu [...].

⁽¹⁾ O altă problemă ar fi aceea de a ști dacă ele prezintă vreun interes în sine. Interesul aspectelor fonologice trebuie măsurat oare în funcție de limbă și de rolul lor în limbă? În acest caz, o apreciere sănătoasă a ceea ce reprezintă limba arată că în cunoașterea valorilor absolute conținute în ea nu există decît un interes foarte limitat, cu condiția ca această opoziție (*diferență*) între valori, oricare ar fi ea, să fie scrupulos observată [...].

^{3305.4} ⁽¹⁾ În plus, o altă mare problemă, pe care nu dorim să o abordăm, ar fi să aflăm dacă ele prezintă atîta interes pe cît se crede. Interesul pe care îl prezintă faptele fonologice se măsoară oare în funcție de limbă și de rolul lor în limbă? Dacă răspunsul este afirmativ, o apreciere sănătoasă a ceea ce reprezintă mecanismul unei limbi arată că faptul de a cunoaște valorile absolute conținute în ea prezintă o importanță foarte limitată, cu condiția ca opoziția – care nu se referă aici nici măcar la diferența dintre ele, ci doar la identitatea sau non-identitatea lor, deci în ultimă instanță la numărul lor – să fie analizată cu rigurozitate. Presupunerea contrară echivalează cu ignorarea condițiilor fundamentale ale lucrului semnificat și ale semnului, reglînd limbajul vorbit ca pe orice alt sistem de semne. Este adevărat că neglijăm aici transformarea semnului în timp (fonetica), ce constituie *a doua latură* a oricărui limbaj și singura care reclamă o anumită precizie a valorilor absolute. Într-adevăr, acesta va fi întotdeauna pretextul de a împinge dincolo de orice limită distincțiile dintre diferite tipuri, lipsite de orice importanță pentru un stadiu al limbii și importante doar pentru ceea ce rezultă din ele. Intrînd însă fără rezerve în această a doua categorie de idei, trebuie să constatăm că trei sferturi dintre transformări sînt guvernate ele însele de lucruri *comune*, prin situarea elementelor într-o serie de cadre *naturale* precum silaba din care nu pot ieși, mult mai mult decît prin diversitatea idiomatice a acestor elemente. Astfel, din nici un punct de vedere nu credem în utilitatea deosebită pentru

lingvistică a încurajării fonologilor într-o distincție tot mai subtilă între tipuri, ca și cum din direcția aceasta ea ar putea să spere într-o clarificare sau ca și cum aceasta ar răspunde nevoilor sale.

^{3305.5} *Apertură*. Fiecare tip apare caracterizat de un anumit grad de închidere (orală) care este, spre exemplu, mai mare la *P* decât la *R* și mai mare la *R* decât la *U*. Rezultă de aici că unul dintre principalele lucruri care se stabilesc prin indicarea calității anumitor foneme succesive (un exemplu oarecare : *keirp-*) este reprezentat de nivelurile sau etajele de închidere între care se va mișca lanțul fonator. [...] amplitudine [...].

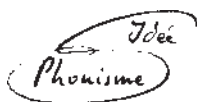
^{3305.6} (1) Multe alfabetele au avut veleități de a practica pentru alte tipuri decât *I* și *U* sistemul rațional pe care îl aplicăm doar pentru *I* și *U*. Alfabeta zendei posedă două litere distincte, una echivalentul lui *n* exploziv, cealaltă al lui *n* imploziv. Litera din alfabetul limbii lycene în care Deecke descoperă un *ṅ* *sonant* o interpretăm ca pe un simplu *n* *imploziv* (sonant sau consonant). Cuneiforma persană și silabarul cipriot îl disting (cel puțin în mod negativ) pe *n* exploziv de celălalt, notându-l pe primul printr-o literă și lăsându-l pe celălalt neexprimat. Nu dorim să invocăm decât timid scrierea *dēvanāgarī*, și aceasta din cauza aspectelor istorice care pot schimba sensul multor fapte; este totuși demn de remarcat că în această scriere *r* exploziv este în mod constant distinct de *r* imploziv; neajunsul, de altfel neînsemnat, al acestei scrieri constă în faptul că admite un al treilea semn pentru *r* imploziv *sonant*. Trece peste o multitudine de alte fapte având rolul de a demonstra că nu există scriere veche sau mai recentă care să nu fi avut momente când intuia necesitatea unei distincții între sunetul exploziv și cel imploziv.

^{3305.7} 13. Impresia acustică poate fi oare definită? Ea nu poate fi definită mai ușor decât senzația vizuală de roșu sau de albastru, care este psihică și complet independentă în sine de faptul că roșul ține de cele 72.000 de vibrații – sau orice alt număr doriți – ce pătrund în ochi. Dar este ea oare sigură și clară? Da, este perfect sigură și foarte clară: nu are nevoie de nici un ajutor. Când grecii au diferențiat literele inimitabilului lor alfabet, credeți că s-au consacrat unor cercetări în această privință? Cîtuși de puțin. Ei au simțit pur și simplu că *l* producea o impresie acustică diferită de *r*, iar *r* una diferită de *s* etc.

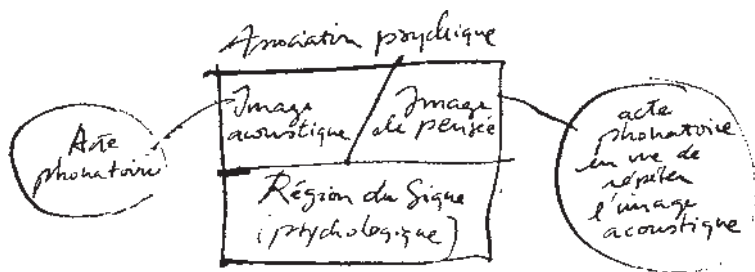
14. Însă, în aparență, există un obstacol în calea separării, ceea ce înseamnă că limba comportă o latură voluntară, iar nu una pasivă, prin

care facem organele noastre să funcționeze în fiecare moment, în scopul concretizării limbii. *Vorbim* atît cît auzim. Da, domnilor, lucrurile stau cu siguranță așa, și niciodată nu se produc altfel decît în funcție de impresia acustică care nu este pur și simplu receptată, ci, mai mult, este receptată de mintea noastră, fiind suverană în a decide cu privire la ceea ce executăm. Ea guvernează totul, și este suficient să o analizăm, fie și superficial, ca să ne dăm seama că va fi concretizată, dar repet că este nevoie de cel puțin o unitate determinată care să fie concretizată. (Bineînțeles că aceasta corespunde faptului social înainte de toate care este limba.)

În loc de

[vom avea]

Actul fonator apare ca un instrument necesar, dar în sine este la fel de departe de a fi esențial ca și în cazul semnalelor maritime sau al activității boiangiului care pregătește drapele pentru a da impresia de verde, roșu, negru etc. M-am ocupat puțin de teoria fiziologică. Ei bine, nimic nu m-a convins mai mult de validitatea excepțională a formei acustice a unităților fonatoare, căreia nu i-am acordat atenție.

13. Cea mai bună dovadă a faptului că impresia acustică este singura care are valoare o constituie faptul că fiziologilor înșiși le-ar fi absolut imposibil să distingă unitățile în funcționarea vocii dincolo de o serie de unități furnizate în prealabil de senzația acustică. Ce face un fiziolog

care ne explică mișcările necesare pentru articularea unui *b*? Începe prin a-și stabili o bază în unitatea *b* așa cum este ea receptată de urechea sa. Altminteri acțiunea lui ar fi zadarnică sau pur și simplu nu ar putea vorbi despre un *b*. Luînd în considerare o succesiune de mișcări, el nu va ști niciodată dacă mai este la *b*, sau este în afara acestuia, sau unde este de fapt; fără o limită, care nu este alta decît *impresia acustică dată de b*, toate aceste mișcări ar fi golite de sens. Însă la fel se petrece în cazul oricărui lucru: silaba poate sau trebuie să se întemeieze pe baze fiziologice, dar problema nu se rezumă niciodată la a căuta prin ce anume o impresie acustică precum cea dată de silabă corespunde anumitor fapte fiziologice. Aceste fapte fiziologice ar fi incapabile în sine să găsească o ordine și o limitare. Singură senzația acustică spune dacă aici este sau nu vorba despre o unitate precum silaba sau dacă dincolo avem sau nu o unitate precum *b*, diferită spre exemplu de *a*.

^{3305.8} Ar fi naiv cel care și-ar propune să edifice o fonologie pe baza supoziției că faptul fiziologic este cauza avînd drept efect figurile acustice; căci dacă acest lucru este adevărat din punct de vedere fizic, la fel de clar este, într-un alt sens, că figurile acustice care urmează a fi produse reprezintă *cauza* permanentă a tuturor mișcărilor fiziologice executate. Nu este mai simplu să respingem primul adevăr decît pe cel de-al doilea; ele au o forță egală și sfidează orice tentativă care ar conduce la dorința de a ne debarasa de unul dintre ele. Nu ne rămîne decît să le recunoaștem solidaritatea și să realizăm că această solidaritate este însăși baza faptului **fonator**, ceea ce ne permite să-l distingem atît de faptul fiziologic, cît și de faptul acustic. Recunoaștem astfel că faptul fonator nu își are începutul nici în ordinea acustică, nici în ordinea fiziologică, ci reprezintă, prin natura sa esențială, echilibrul între cele două, constituind o categorie aparte, ce reclamă legi și unități proprii¹. Tot astfel, și faptul fonologic (care, de altfel, nu este cîtuși de puțin lingvistic) se întemeiază întotdeauna pe același echilibru.

⁽¹⁾ Dacă ar veni din partea unui lingvist, ideea că o asemenea concepție are ceva straniu ar demonstra pur și simplu că acesta nu a reflectat niciodată la un alt aspect, care îl interesează totuși într-un mod mai direct, și anume natura unui *fapt lingvistic*.

În loc să vorbim despre cauze și efecte, ceea ce presupune să pornim de la una dintre cele două categorii, vom vorbi mai curînd despre *echivalențe* simultane, și prin aceasta vom spune totul. Unitatea fonatoare este o **diviziune temporală** marcată deopotrivă de un fapt fiziologic

și de unul acustic, cunoscute ca fiind corespondente, în așa fel încît imediat ce se introduce o singură diviziune întemeiată exclusiv pe auz sau exclusiv pe mișcarea musculară, părăsim terenul fonator.

2. O notație oarecare precum $\hat{r}p$ își propune deci să *includă* două lucruri și să îl *excludă* pe un al treilea. Ea își propune să includă simultan figurile acustice rp și mișcările fiziologice rp , care ajung atît de inseparabile în unitatea fonatoare, încît nici unui fonolog nu-i trece prin minte să le separe, utilizînd două litere diferite, chiar atunci cînd respectivul fonolog este destul de curajos încît să treacă, în aceeași frază, de la unitatea fiziologică la unitatea acustică și de aici la unitatea fonatoare. A hotărî că $\hat{r}p$ o reprezintă mai curînd pe una decît pe cealaltă este absolut imposibil și, de altfel, inutil ca demers : astfel, rp reprezintă schema *fonatoare*, ce implică toate aceste aspecte. Afirmatie atît de adevărată, încît nici un fonolog nu se gîndește măcar să separe grafic acustemele rp de mecanemele rp , deși aceasta este condiția primordială a oricărei teorii care ignoră unitatea fonatoare, intrînd în teoria efectelor. Singura diferență este dată de faptul că raportul prin care, în lingvistică, sunetul trimite la idee și ideea la sunet este unul arbitrar în originea sa primară, în vreme ce legătura dintre mișcarea fiziologică și sunet, de care se ocupă fonologia, rămîne reglată mereu de o lege fizică. Dar, în ciuda acestei circumstanțe, comparația rămîne absolut justă.

^{3305.9} În concepția după care ne conducem în mod constant, ceea ce este *fonator* se opune deopotrivă aspectelor pur *mecanice* și celor pur *acustice*. Corespondența [dintre un mecanem și un acustem].

Deși, în concepția noastră, acesta este singurul aspect plauzibil din cadrul fonologiei, ne-ar trebui o anumită doză de naivitate ca să nu vedem implicit [...].

Nici sunetele, nici ideile nu sînt niște entități lingvistice. Eroarea care va face imposibilă orice fonologie a grupurilor constă în necunoașterea categoriei de idei pe care se întemeiază unitățile și chiar în ignorarea existenței unei categorii fixe de idei.

Există o singură categorie de idei [...]. Două secvențe fonatoare consecutive desprinse din lanțul sonor reprezintă cu siguranță una dintre următoarele patru combinații : implozie + explozie, explozie + implozie, implozie + implozie, explozie + explozie.

^{3305.10} 1. Dacă doriți, în fonologie totul este mecanic, dar vom încerca să explicăm în alt capitol în ce sens o „mecanică” poate exista doar cu

două foneme, și nicidecum cu *unul* singur, aspect care constituie însăși baza ideii de fapt fonator. Prin urmare, aspectele comune, constante, esențiale și ireductibile în fonațiune sînt cîteva dintre legile care guvernează aranjamentul fonemelor, întrucît acestea variază într-un mod [...], în vreme ce, în ceea ce le privește, fonemele modifică în mod nelimitat, de la o limbă la alta, latura accidentală și locală a fonației. Însă, fie-mi permis să întreb, ce se speră de la o asemenea analiză? Și aceasta nu doar [...]. S-ar părea că prin studierea din ce în ce mai amănunțită a fonemelor [...].

3305.11 *Grupul implozivo-exploziv*

Nu există nici o condiție restrictivă care să limiteze posibilitatea de a compune acest grup *ad libitum*; dacă primul element este imploziv, adică dat ca fiind de tip *nd* (ca în *pa]nd[o*), [unde] primul moment [este] imploziv, toate tipurile pot fi schimbate între ele, fără să ajungem la un punct unde caracterul grupului să se modifice din cauza tipului.

Prin aceasta, ne dăm seama că, într-un sistem bine constituit, toate problemele legate de posibilitate (imposibilitate) ce reprezintă fondul fonologiei combinatorii nu ar trebui să îmbrace forma regulii care, admițînd un anumit punct de plecare, pare a presupune că, o dată ce vom depăși limitele sale, vom ajunge, cu ajutorul acelorași coordonate, la un alt caz determinat, ci tocmai pe cea a ecuației algebrice care, dincolo de echilibrul între anumiți termeni, ignoră ce se poate întîmpla dacă trecem dincolo de toate acestea. Ar trebui, pentru a atinge [...].

3305.12 *Implozie + implozie. Explozie + explozie*

În opoziție cu cazurile precedente, nu pot fi două foneme luate la întîmplare îmbinate într-un grup continuu, dacă aceste două foneme prezintă același sens articulatoriu, cu alte cuvinte dacă sînt ambele implozive (sau ambele explozive). Ele pot fi îmbinate doar în anumite [...].

2. Grupurile continue (realizabile exclusiv în limitele indicate) care se compun din implozie + implozie [...].

(1) Doar expresii precum cele la care am ajuns ne permit, ca să spunem așa, să atingem faptul evident, imposibil de trecut sub tăcere, că orice adevăr fonologic are ca expresie naturală o *ecuație*, nu o *regulă*. Unde ar trebui căutată, întreb, baza unei reguli, adică ideea extraordinară că, prin intermediul cazurilor fonologice, am putea întrevedea o anumită condiție care ar determina celelalte cazuri, mai întâi unul singur, iar mai apoi multe altele? Deși o asemenea idee este falsă, vom încerca, pentru a identifica a doua parte a termenilor, să identificăm condiția – sau un anumit nucleu de condiții – care ar fi proprie să fie interpretată ca un fapt natural.

3305.13 *Grupul*

De îndată ce ambele momente avute în vedere prezintă aceeași formă articulatorie (explozie+explozie sau implozie+implozie), [...].

^{3305.14} 2. Ajungem astfel la una dintre dificultățile – sau, în opinia noastră, la *dificultatea* centrală a oricărei fonologii combinatorii, în măsura în care aceasta se va dori a fi sistematică, iar nu o culegere de observații fără [...].

Dacă este absolut clar că un grup nu poate fi determinat pentru noi fără ca înainte să fie determinate elementele sale, este sigur, pe de altă parte, că [...].

Un grup dat, adică ale cărui componente au fost stabilite, se poate pronunța în două feluri: *continuu* și *discontinuu*, ceea ce nu mai ține de natura componentelor, ci de maniera în care sînt ele îmbinate. Să notăm că maniera discontinuă nu constă în interpunerea unei pauze, care ar elimina problema, fiindcă astfel *grupul* pur și simplu nu ar mai exista (vezi *supra*). Ea se găsește, trebuie s-o recunoaștem, doar în limita dincolo de care ne trezim într-adevăr în fața fonemului izolat și fără vreun element care să-i succedă.

Diferența despre care vorbim este cea existentă, spre exemplu, între *ai* și *aï* (germ. *Hain*, fr. *mais*). Unul dintre aceste cuvinte ilustrează maniera discontinuă, iar celălalt maniera continuă de a pronunța cele două elemente (*a* imploziv + *i* imploziv). Acest caz particular privește grupul implozie+implozie, dar orice alt grup se poate constitui, la rîndul său, într-un prilej pentru o asemenea discuție: astfel, pornind de la cele două explozii inițiale ce se găsesc în fr. *plus*, pot forma un grup

continuu, precum cel pe care îl auzim de regulă în acest cuvînt, sau la fel de bine un grup discontinuu, ce creează impresia vagă a unui $p_e lus$, fără a fi de fapt altceva decît un p exploziv + l exploziv.

La fel se întîmplă și în cazul [...].

Întrucît clasificarea grupurilor în continue și discontinue (realizate cu aceleași elemente) nu ne dă nici o idee cu privire la fondul diferenței dintre ele, nu ne gîndim deloc să ascundem că aceasta este o gravă lacună pe care, continuîndu-ne drumul, o lăsăm în urmă. Chiar dacă, în practică, ar trebui să ne ocupăm doar de grupurile continue (ceea ce nu este prea departe de adevăr), ar [...].

Însă fiecare dintre aceste mijloace [...].

Grupul explozivo-imploziv distrus. Pentru a ne face o idee : se ia un grup inițial *kha-* ; se suprimă elementul intermediar *h* (asimilabil, pentru noi, unei pauze).

Pentru a explica mai bine [...], să remarcăm că în [...], cînd [...].

Notă. După părerea noastră, latura articulatorie a fonațiunii nu semnifică nimic mai mult decît latura fiziologică în opoziție cu cea acustică. Însă = aspectul care (fie în latura acustică, fie în latura mecanică) este reglat de mișcările cavității bucale, în opoziție cu alte organe, fie [...], care [...].

^{3305.15} 1. Un grup poate fi complet determinat doar dacă elementele sale sînt, la rîndul lor, determinate, iar acestea nu vor fi complet determinate dacă se cunoaște [...].

În replică, a lua două elemente precum $m+r$, despre care cunoaștem doar tipul fonetic (pînă la sfîrșit) căruia-i aparțin și a cerceta prin aceasta ceea ce [...] nu constituie un tip de problemă [...].

Putem deci să presupunem existența a două momente fonatoare pe care le cunoaștem sub aspectul tipului căruia îi aparțin, cum ar fi $m+r$, și după aceea să analizăm ce comportă ele atunci cînd provocăm variații în toate aspectele formei articulatorii ($\dot{m}+\dot{r}$, $\dot{m}+\acute{r}$, $\acute{m}+\dot{r}$, $\acute{m}+\acute{r}$). Vom trece apoi la $m+n$, și așa mai departe.

Sau : vom lua cele două momente a căror formă articulatorie o cunoaștem, spre exemplu $x+x$, și vom căuta să identificăm ce anume comportă grupul astfel caracterizat atunci cînd schimbăm tipurile între ele : avem astfel $\acute{n}+\acute{u}$, $\acute{g}+\acute{p}$, $\acute{i}+\acute{r}$, $\acute{r}+\acute{i}$ etc. Vom trece apoi la $\grave{.}+\grave{.}$ și așa [mai departe]. Aceasta este maniera cea mai adecvată de a proceda.

Din păcate, este adevărat că un grup nu va putea fi definit decît dacă începem prin a-i determina *elementele*, dar nu este mai puțin adevărat că această determinare *nu e suficientă*.

Astfel, rămîne o porțiță deschisă variațiilor, care ține de *modul de îmbinare* a celor două elemente, indiferent de efortul depus pentru fixarea fiecăruia în parte.

1. Condiția unică pentru existența unui *grup*, în sensul pe care dorim să-l dăm acestui termen, este că se crede că între cele două elemente fonatoare propuse nu există nici o pauză. Fără interpunerea unei pauze (ceea ce ar suprima „grupul”) și fără [...].

^{3305.16(1)} *Din punct de vedere mecanic*, grupul fonator implozivo-exploziv se obține doar cu prețul unei anumite mișcări neînsoțite de sunet.

Excepție fac, nu doar aici, ci o dată pentru totdeauna, cazurile favorizate de circumstanțe excepționale, cum ar caracterul omorganic al celor două elemente: $m+b$, $l+t$ etc. Mișcarea neînsoțită de sunet pe care o presupune grupul implozivo-exploziv prezintă **forme diverse**, în funcție de natura elementelor, și nu insistăm asupra acestui subiect, întrucît cazul a servit drept exemplu puțin mai sus. Cînd cele două elemente vor prezenta, asemenea grupului gr^1 , aperturi descrescătoare (vezi *infra*), mișcarea neînsoțită de sunet va fi întotdeauna mișcarea primului element, care se deschide progresiv.

Același lucru se petrece, în anumite limite, chiar atunci cînd elementele sînt de aperturi crescătoare, ca în cazul grupului $r'g$. Există însă un punct în care mișcarea [...].

Fonator, mecanic, acustic. Mișcările neînsoțite de sunet („desco-perite” și „acoperite”).

Dat fiind faptul că subiectul vorbitor nu își propune niciodată să execute „mișcări”, ci doar acele mișcări pe care le impune o serie fixă de sunete de realizat, rezultă de aici că o fonologie care își imaginează că poate să extragă principiul unităților, distincțiilor și combinațiilor sale din observație nu ajunge la nici un rezultat și nu poate fi socotită o adevărată fonologie.

Să luăm [...].

În *apa*, avem o mișcare neînsoțită de sunet care se plasează între cele două mișcări fonatoare, iar în *arka*, o mișcare neînsoțită de sunet care își disimulează prezența la adăpostul și în timpul momentului fonator k exploziv.

Este suficient să evidențiem [...] cât de diverse sînt [...] dacă printre sarcinile primare ale fonologiei s-ar număra aceea de a afla cum anume și prin ce artificii se obține de fiecare dată [...].

Însă [...].

Nu doar [...].

⁽¹⁾ *Din punct de vedere mecanic*, în grupul explozivo-exploziv, oricare ar fi fonemele, mișcarea neînsoțită de sunet se realizează printr-o mișcare de închidere progresivă, se produce *la adăpostul primului moment* și constă într-o mișcare *pregătitoare* în al doilea moment. Sancțiunea – sau altfel spus ceea ce se va întîmpla dacă neglijăm mișcarea neînsoțită de sunet *avînd totodată intenția de a pronunța două explozii* [...].

⁽¹⁾ *Din punct de vedere mecanic*, grupul explozivo-imploziv se plasează în cu totul altă categorie decît toate celelalte, și aceasta în funcție de poziția sa mecanică. El este singurul în care două mișcări fonatoare corespund aproape exact unor momente mecanice simple : o deschidere = explozie + o închidere = implozie, fără complicația dată de mișcările neînsoțite de sunet, cu excepția unei ușoare pregătiri pentru închidere în momentul exploziei, în absența căreia trebuie să recunoaștem că grupul ar deveni, spre exemplu, *g'r*, explozivo-imploziv cu hiat, în loc să fie fără hiat. Din aceleași motive, în acest grup nu există situații particulare pentru tipurile omorgane ; spre exemplu, chiar compus dintr-un tip identic *n' + n'*, grupul nu oferă absolut nici un detaliu mecanic mai demn de a fi remarcat decît dacă am avea de-a face cu *g' + n'* sau cu *r' + m'*, ceea ce nu s-ar întîmpla în cazul nici unui alt grup.

^{3305.17} ⁽¹⁾ O mișcare neînsoțită de sunet este fie una *de încheiere* a unei poziții adoptate – poziție adoptată tocmai pentru a produce un anumit moment fonator și care trebuie mai apoi să se încheie în liniște, întrucît noul moment fonator exclude [...],

fie una *de pregătire* a poziției de adoptat.

În ambele cazuri, mișcarea neînsoțită de sunet nu are altă sursă de existență și nici alt drept la atenția noastră în afara realităților fonatoare care se produc : prin urmare, ele sînt singurele care reprezintă baza [...].

1. O mișcare neînsoțită de sunet [...].

Ea nu tulbură cîtuși de puțin poziția unui grup fonator, iar ideea de a recurge la *mișcări* ca punct de plecare echivalează cu identificarea aspectelor pe care se crede, în general, că se întemeiază fonologia. Să

fie oare această bază mișcărilor însele sau mișcărilor reprezentate printr-un echivalent acustic ?

^{3305.18} Luînd un grup $r\acute{k}$ (ca în *arka*), constatăm că acesta nu se poate realiza fără o mișcare de deschidere progresivă a lui *r*, care

a) se va executa în timpul momentului 2 (*k*) și care

b) nu este decît o consecință involuntară a momentului 1 intenționat (*r* imploziv), în măsura în care acest moment trecut trebuie să fie urmat [...].

Care este valoarea [...] ?

^{3305.19} Procedeele folosite pentru a realiza un grup se pot rezuma prin ideea „mișcărilor neînsoțite de sunet”, deoarece mișcărilor audibile sînt, în mod firesc [...].

1. Alcătuiind un grup, spre exemplu $\acute{a}p$ (*apa*), ținem seama de toate mișcărilor audibile (pentru $\acute{a}p$ nu se are în vedere mai curînd desemnarea acestor mișcări decît a figurilor acustice *a* și *p*). Categoria fonatoare are tocmai particularitatea de a nu fi niciodată mai mult mecanică decît acustică și nici mai mult acustică decît mecanică. Ea este o categorie compozită, distinctă de celelalte două categorii pe care le vom avea în vedere cînd vom discuta despre ea. Dar mișcărilor țînînd de [...].

^{3305.20} Alcătuiind un grup în conformitate cu metoda propusă de noi, îi vom cunoaște în mod direct elementele audibile, precum și elementele ne-audibile, sau cel puțin vom dobîndi o bază pentru a le clasifica pe acestea din urmă. Este de domeniul evidenței că mișcarea neefectivă (neperceptută) care se produce în vorbire nu poate fi decît un apendice al unităților efective ce se realizează de la un moment la altul, altminteri am vorbi pentru a produce mișcări musculare, iar nu pentru a produce sunete. Prin urmare, toate mișcărilor neefective sînt identificate în momentul în care se reușește pur și simplu reprezentarea celor efective sau echivalente fiecărei unități audibile. În plus, nu există *alt mijloc* de a studia aceste mișcări, întrucît, înainte de toate, trebuie să știm ce vrem să pronunțăm și că ceea ce vrem să pronunțăm este reprezentat prin mișcări efective. În al treilea rînd, nu există *alt scop final* în studierea acestei mișcări ascunse în afara aceluia de a reveni, iar și iar, la grupul audibil. Din aceste motive, nu doar că socotim legitim să clasificăm toate grupurile exclusiv în funcție de mișcarea audibilă, dar am interpreta ca fals și, de altfel, absolut impracticabil un sistem care și-ar stabili diviziunile pe baza acestei mișcări în sine.

^{3305.21} În ceea ce mă privește, aș da sute de observații cu privire la maniera în care se pronunță *s* în Java sau *r* la Paris pe o singură remarcă asupra mecanicii fonemelor și asupra formelor pe care aceasta este obligată să le respecte. Dar ce speră ea de la o asemenea analiză? Unde vrea să ne conducă lingvistica, și unde dorește să ajungă ea însăși [...]?

15a. [Ce fel de entități avem în lingvistică?]

³³²⁵ *Ce fel de entități avem în lingvistică?*

Vezi, spre exemplu, *Semantica* lui Bréal, pp. 29-35; vine un moment când ne dăm seama, pe de o parte, că în minte nu poate rămâne nimic *ausführungen* și, în același timp, că aceasta ține de faptul că întotdeauna este vorba despre *ceea ce se produce* între termenii limbajului; or, pentru a continua, ar trebui să știm mai întâi ce anume reprezintă ei, ce anume interpretăm ca existent – înainte de a vorbi despre fenomenele care au loc între termenii dați.

Cf., totuși, pp. 40 și urm.

15b. [Reflecții asupra entităților]

³³²⁶ 3. Calculul cauzelor care fac din limbaj un obiect situat în afara oricărei comparații și care *nu este clasificat în vreun fel* nici în mintea lingviștilor, nici în mintea filozofilor.

Prima cauză: absența oricărui limbaj important care să se bazeze pe un alt instrument decât vocea, pentru a produce semnul.

De aici s-a ajuns la a califica limbajul vorbit drept *funcție* a organismului uman, amestecând astfel pentru totdeauna ceea ce este referitor la *voce* cu ceea ce nu trimite decât la concretizarea gândirii printr-un semn care poate să fie absolut oarecare și să comporte o perfecționare și o gramatică în funcție de semnele vizuale sau tactile sau, la fel de bine, în funcție de semnele nu mai puțin convenționale care ar fi alese în voce.

3327 **16. [Anatomie și fiziologie]**3327.1 *Anatomie și fiziologie*

Există oare ceva care să poată fi numit analiza *anatomică* a cuvîntului ? Nicidecum. Și aceasta din următorul motiv : anatomistul separă, în interiorul unui corp organizat, unele părți care, chiar *după încetarea vieții, rămîn totuși rezultatul acesteia*. Din punct de vedere anatomic, stomacul este un lucru, așa cum era și din punct de vedere fiziologic în timpul vieții : iată de ce anatomistul nu practică incizia prin mijlocul stomacului, ci urmează mereu contururile acestuia, dictate și stabilite de viață, care îi conduc bisturiul în jurul stomacului, împiedicîndu-l totodată să-l confunde cu splina sau cu altceva... Să luăm acum *cuvîntul* lipsit de viață (de *substanța sa fonetică*) : mai formează el oare un corp organizat ? Sub nici o formă și în nici un grad. Grație principiului central, relația între sens și soma este arbitrară, și se întîmplă fatalmente că ceea ce era adineaori ἄπδεικ-τοῦς nu mai este decît o masă amorfă $a+p+o+d+e+\dots$.

De adăugat undeva : cu *soma* fac încă o concesie, căci, chiar moartă, o σῶμα evocă organul.

^{3327.2} Înainte de toate, semul ? Soma. Și este nevoie de această neeleganță planturoasă, profundă, voluntară, a termenului pentru ca, în sfîrșit, să fie suprimată orice cale spre paronimia perpetuă care, în discurs, creează echivocul [...].

Și tot nu sînt convins că, dacă acceptăm *soma*, nu ne vom mai întîlni cu ea în curînd, în dublul sens al noului cuvînt și cu toate *defectele eterne* atașate celui dintîi.

Rațiunea este pur și simplu viața : un cuvînt nu trăiește decît [...] și face parte din *viața generală* doar prin aceea că [...].

Or, această rațiune este atît de puternică, încît identificarea termenilor care stabilesc demarcația între formă sau sens – și mă refer la termeni cu valoare absolută, în fața cărora să nu ne aflăm în pericolul de a fi victime și păcăliți la prima cotitură a drumului – este un demers aproape imposibil. Și aceasta întrucît respectivii termeni vor fi preluați întotdeauna din disecția corpului viu [...].

17. [Însemnări cu privire la *Programme et méthode de la linguistique théorique* de Albert Secheyay, 1908]

³³³⁰ Orice încercare vizînd bazele limbajului, cînd este dublată de grija pentru o metodă consecventă și în același timp de o cunoaștere aprofundată a limbilor, merită din start un profund respect, întrucît nu poate fi decît produsul unei reflecții personale, demne de luat în seamă.

În acest domeniu nu există un bulevard clar trasat, căruia îi descoperim ici-colo cîte o răsîpîntie, și nici măcar o cărare care să ne arate direcția principală de urmat.

Cînd în cadrul mișcării lingvisticii indo-europene, cînd pe alături de această mișcare, au existat unele tentative de a înțelege veritabila natură a obiectelor manipulate sub numele de *cuvinte*, *sufixe*, *prefixe* etc., căroro li se recunoștea nu doar o existență independentă, ci toate atributele ființei, inclusiv modificarea în timp. Dacă aș trece în revistă aceste încercări, de la Wilhelm von Humboldt la Hermann Paul și la psihologul Wundt, aș face-o pentru a spune că toate oferă suficiente materiale care ar putea servi la construirea edificiului, dar că nici una nu a trasat bazele acestui edificiu. Unii lingviști ruși, mai cu seamă Baudouin de Courtenay și Krușevski, au fost mai aproape decît oricine altcineva de o perspectivă teoretică asupra limbii, aceasta fără a depăși considerațiile lingvistice pure; de altfel, ei sînt ignorați de marea majoritate a cercetătorilor occidentali.

Americanul *Whitney*, pe care îl apreciez enorm, nu a spus pe această temă nici un cuvînt care să nu fi fost just, dar, la fel ca toți ceilalți, el nu este de părere că limba are nevoie de o sistematizare.

O încercare de sistematizare constituie deci un lucru pe care l-aș califica drept nou și care lasă imediat să se întrevadă un efort personal independent și foarte prelungit, posibil doar cu condiția de a reuni cunoștințe din domeniul lingvisticii.

Dacă dorim cu adevărat să facem o *Psihologie a limbajului* – nu mi-am propus să stabilesc aici dacă asta a vrut Secheyay să facă –, pare imperios necesar ca mai întii să identificăm raportul lingvisticii cu celelalte științe cu care ea poate avea vreo legătură; spre exemplu,

lingvistica și științele sociale, lingvistica și [...], pentru a ști de la început în ce măsură este implicată psihologia. Aceasta devine o dublă necesitate, dacă, asemenea lui Sechehaye, avansăm ideea că lingvistica este pur și simplu o răspîntie (sau un punct de îmbinare), las aici deoparte [...] psihologiei, individuală sau colectivă. În acest caz, putem reclama într-un mod încă și mai ferm să ne fie puse la dispoziție toate elementele edificatoare pentru a vedea filiația directă, fără interpunerea vreunei limite, între un fenomen precis precum cel al limbajului și ansamblul fenomenelor psihologice.

³³³⁰⁼¹⁸⁴ Făcînd o psihologie a limbajului, se pare că Sechehaye nu ar fi trebuit să renunțe la miza pe localizarea cerebrală a lui Broca și pe observațiile din domeniul patologiei făcute cu privire la diverse forme de afazie, care prezintă un enorm interes nu doar pentru aprecierea raporturilor psihologiei cu [...], ci și – un fapt care are alte implicații – a raporturilor cu gramatica însăși. Reamintesc, spre exemplu, cazurile de afazie caracterizate prin absența întregii clase a substantivului, pe cînd celelalte clase, delimitate în funcție de aceeași perspectivă logică, rămîn la dispoziția subiectului.

³³³⁰⁼¹⁸⁸ Adaug, ca o paranteză, că nimic în afara acestor fapte nu asigură o mai bună și mai serioasă confirmare punctului de vedere pe care am fost nevoit să-l expun ca și cum l-aș fi crezut just în baza altor date. În cazul în care, așa cum afirmam, această opinie este adevărată, ea trebuie să însemne *a priori* că, dacă se constată paralizia unei zone cerebrale ce afectează limbajul :

- a) întreaga signologie (știință a semnelor) trebuie să fie afectată, adică deopotrivă [...];
 b) ³³³⁰⁼¹⁸⁷ Într-adevăr,

1. Se observă mereu, pe baza cazurilor de afazie, că facultatea de a produce [sunete] rămîne distinctă de facultatea de a evoca semnele unui limbaj regulat, ceea ce corespunde afirmației noastre.

³³³⁰⁼¹⁸⁵ 2. Aspect nu mai puțin important și caracteristic, tulburările limbajului oral se întrepătrund în sute de feluri cu cele [...].
^{3330 continuare} ale subdiviziunilor naturale ale lingvisticii, dacă analizăm toate fenomenele lingvistice exclusiv în funcție de etiologia lor psihologică. Dat fiind faptul că etiologia se descompune, după cum se observă, în cauze ale schimbărilor și în motivații ale stărilor care dobîndesc un echilibru, o stabilitate, fără totuși ca autorul să vrea [...].

Același lucru se poate spune în legătură cu [...]. Chiar înaintea lingvisticii, toate științele sociale sau cel puțin cele care se ocupă de *valoare* sînt, la rîndul lor, perfect reductibile în ultimă instanță la psihologie, ceea ce nu presupune însă că nu ar exista o linie clară de demarcație între psihologia generală și aceste științe, fiecare dintre ele avînd nevoie de noțiuni pe care nici psihologia generală, și nici măcar cea colectivă nu le furnizează [...].

Motivul pentru care nu putem declara drept jenante tentativele de popularizare cu pretenții de lingvistică ale lui Max Müller este că întreaga știință din acea epocă aproape că se mărginea, la drept vorbind, să alege de la unul dintre miile de subiecte lingvistice posibile la altul, abordîndu-le dintr-o perspectivă anecdotică și fără a avea vreo noțiune sau vreo aspirație serioasă spre constituirea lingvisticii pe niște baze științifice.

Mi-am formulat deja criticile. În fond, după ce, pe bună dreptate, i-a reproșat lui Wundt faptul de a fi ignorat problema gramaticală, Sechehaye ajunge, la rîndul lui, la o cunoaștere insuficientă a problemei respective. Și aceasta întrucît singura idee suficientă ar fi aceea de a formula faptul gramatical în sine și prin ceea ce îl distinge de orice alt act psihologic sau, mai mult, logic. Cu cît autorul se străduiește mai mult să dărîme ceea ce i se pare a fi o barieră nelegitimă între forma gîndită și gîndire, cu atît avem senzația că el se îndepărtează de scopul său, care ar fi acela de a stabili domeniul exprimării și de a-i concepe legile, nu prin ceea ce au ele în comun cu psihismul nostru în general, ci, dimpotrivă, prin ceea ce au specific și absolut unic în fenomenul limbii.

Țin să remarc că această idee nu afectează cîtuși de puțin valoarea pe care o poate avea teoria *punctelor de îmbinare*, reprezentînd, ca să spunem astfel, a doua teză a lui Sechehaye privitoare la clasificarea generală a științelor, care merge în paralel cu ceea ce, în concepția sa, formează Psihologia limbii.

Trebuie să repet mai întîi că, în psihologie, punctul de îmbinare, just sau nu [...].

18. [Diverse însemnări neclasabile]

^{3341.1} alternanță, deci forme diferite – rădăcină luată deopotrivă din φέρ-ω φόρ-ος ampoare și claritate – *couloir-vouloir* – condiție fonetică. ^{3341.2} [...] schemă situată în abstract. Rămîne însă un fapt în mod cert remarcabil: corespondența *bhar* [...] a fost observată chiar înaintea oricărei teorii referitoare la valoarea lui *a* în sanscrită. Faptul pe care l-am remarcat și formulat încă din prima zi, chiar înaintea oricărei teorii cu privire la valoarea lui *a* în sanscrită, cu alte cuvinte raportul dintre *bhar-*, *bhāray* și φερ-, φορε, rămîne cu atît mai remarcabil. Putem spune că el ar trebui să conducă, prin el însuși [...].

^{3341.3} 1. Coloana B-B'. **Independența** sa în raport cu cealaltă.

Prima garanție indispensabilă pentru a stabili această independență este ca tipul de fapte cărora le corespunde coloana B-B' să nu intre în una dintre categoriile deja acoperite, pentru fiecare silabă, de numele de *fonism* (coloana A-A').

Dar, dincolo de toate acestea, trebuie să ne asigurăm că o asemenea categorie de fapte, fiind *coordonată*, nu depinde – dat fiind că este încă nouă pentru noi – printr-o legătură fundamentală de coloana A-A'. Or, pot fi imaginate două tipuri de relații.

2. Coloana B-B'. Legătura sa.
3. Coloana B-B'. Inegalitatea sa unică.
4. Coloana B-B' și cele trei întrebări care se [...] de ea.
5. Coloana B-B' și forma celor trei întrebări.

Operații inadmisibile (primul grad). Se operează pornind de la coloana A-A', în același timp distingîndu-se în continuare cele două coloane.

Dacă, distingînd scrupulos între coloana A-A' și coloana B-B', cineva *ar porni* de la coloana A-A' pentru a explica articulația, el s-ar afla deja, pe baza celor afirmate anterior, pe un teren care pur și simplu nu-și găsește nici o justificare.

^{3341.4} Legile sfîrșitului cuvîntului. 1. Ordinea actuală = Eveniment din trecut.

19. [Semnologie]

^{3342.1} Discuția anterioară s-a realizat în scopul de a stabili dacă lingvistica aparține științelor naturale sau științelor istorice. Ea nu aparține nici uneia dintre ele, ci unei secțiuni a științelor, care, dacă nu există, ar trebui să existe sub numele de *semnologie*, știința semnelor sau studiul a ceea ce se produce atunci când omul încearcă să-și transforme gândirea în semn cu ajutorul unei necesare convenții. Printre toate sistemele semiologice, sistemul semiologic „limbă” este singurul (alături de scriere, despre care vom vorbi la timpul și locul potrivit) care a trebuit să se confrunte cu proba *timpului* și care nu s-a întemeiat doar între vecini, prin consimțământ mutual, ci și de la tată la fiu, *în funcție de hazardul care marchează evenimentele ce se produc în interiorul acestei tradiții* (lucru care, de altfel, nu a fost experimentat, cunoscut sau descris). Acest fapt, primul care poate stârni interesul filozofului, rămâne ignorat de filozofi; nici unul dintre aceștia nu arată ce se petrece în transmiterea unei semiologii. Și, în revanșă, faptul acaparează în asemenea măsură atenția lingviștilor, încât ei ajung să creadă că știința lor este istorică sau eminentamente *istorică*, ea nefiind altfel decât *semiologică*: prin aceasta, lingvistica este din start înglobată complet în psihologie, cu condiția ca, la rîndul ei, aceasta să vadă că are în limbă un obiect care se desfășoară în timp, obligînd-o să părăsească speculațiile cu privire la semnul momentan și la ideea momentană.

^{3342.2} 1. În lingvistică nu există puncte de vedere diferite pe care oricine le poate aplica după bunul său plac, ci doar două perspective obligatorii, rezultînd din obiectul însuși (sincronic și metacronic).

2. Pentru faptul lingvistic, *elementul și caracteristica* sînt întotdeauna același lucru. Este propriu limbii, ca și oricărui alt *sistem* semiologic, să nu admită nici o diferență între ceea ce distinge un lucru și ceea ce îl constituie (întrucît „lucrurile” despre care este vorba aici sînt semne, neavînd altă misiune și nici altă esență decât faptul de a fi distincte).

3. Orice fapt lingvistic constă într-un raport și în nimic altceva decât un raport.

4. Orice fapt lingvistic presupune existența a doi termeni, care pot fi succesivi sau sincronici.

5. Nu există vreun substrat oarecare pentru entitățile lingvistice ; ele au proprietatea de a exista grație caracterului lor distinctiv, aceasta fără ca pronumele *ele* să ajungă vreodată să desemneze altceva decât un caracter distinctiv.

6. Nici o lege care se stabilește între termeni contemporani nu are un sens obligatoriu. Un fragment oarecare de limbă desprins și surprins din masa vie a unui idiom (fiind așadar, spre deosebire de tot ceea ce se vehiculează în lingvistică, *nedeterminat* dinainte în conformitate cu un punct de vedere, cu siguranță la fel de subînțeles și de arbitrar cum vor fi toate celelalte), un fragment de limbă astfel vizat, caracterizat de cea mai perfectă independență primară : 1. nu are o existență unică și 2. nici un număr nelimitat de moduri de existență la îndemîna oricui. El dispune însă de exact trei moduri de existență :

- a) reprezintă ceva **din punct de vedere pancronic** ;
- b) reprezintă ceva **din punct de vedere idiosincronic** ;
- c) reprezintă ceva **din punct de vedere diacronic**.

El nu reprezintă nimic altceva, cu excepția diviziunilor care, pentru [...].

Nu există nimic care să fie Z, chiar printr-o ficțiune. Nu există nici un obiect central care să permită asocierea între *z-cuvînt* și *z* și nici vreă idee centrală, chiar elaborată artificial, în așa fel încît minții să-i apară o singură masă a acestor două lucruri. Este exact ca și cum ai încerca să-ți spui că există o idee comună și centrală între **roșu** (un fapt dat) și roșul (același fapt) care servește la a distinge, în cadrul unui regiment, soldații dintr-un anumit batalion sau persoanele cu un anumit grad. Notăm ideea prin următoarea formulă :

Un anumit element al cuvîntului fiind desemnat prin *z*, aspectele de care se ocupă gramatica sînt reprezentate exclusiv prin *z-cuvînt*, și niciodată prin *z*.

Cel care declară că dorește să-l studieze pe Z îl va studia așadar pe *z* luat în sine (sau nu va studia nimic). Mai mult, după ce l-a studiat pe

z din toate punctele de vedere, el nu va fi început încă să se ocupe cîtuși de puțin de aspectele gramaticale. Se va ocupa de aspectele gramaticale doar atunci cînd îl va studia pe z-**cuvînt**.

Vrea acum să demonstreze că z și z-**cuvînt** aparțin aceleiași cercetări ideale care este Z, cu prețul unui artificiu de gîndire, pe care i-l atribuim? La această întrebare venim cu cea mai absolută respingere a tezei și negăm ferm că există un subiect general z.

^{3342.3} Prima trăsătură universală a limbajului este faptul că trăiește prin diferențe și *doar prin diferențe*, fără nici o nuanță precum cea care ar proveni din introducerea unui termen pozitiv oarecare la un moment dat. Totuși, a doua trăsătură este reprezentată de faptul că acțiunea acestor diferențe este restrînsă în fiecare moment în mod excesiv, comparativ cu modul în care ar putea să se prezinte. Treizeci-patruzeci de elemente¹ își asumă această responsabilitate, fără vreo excepție notabilă.

⁽¹⁾ Prin aceasta vrem să spunem doar: „suma diferențelor care pot fi obținute pe baza a treizeci-patruzeci de elemente”. Că aceste elemente nu au nici o valoare în sine este o axiomă.

Or, nimic din ceea ce depășește aceste treizeci-patruzeci de elemente nu prezintă interes pentru limbă. În concluzie, [...].

^{3342.4} Există și situații contrare, de care se leagă o întreagă serie de idei obligatorii, independentă de opoziția dintre ele; astfel, dacă vorbesc despre *fața* și *dosul* unei haine, în jurul acestei simple idei de *dos* apare ideea a ceva contrar așteptărilor, în așa fel încît *dosul* nu mai este în mod categoric simplul co-respondent al *feței*. Dacă, dimpotrivă, vorbesc, cu referire la o pagină, despre *recto* și *verso*, acestea sînt niște contrarii ce rămîn perfect co-respondente unul altuia, dat fiind că nu există dinainte nici o trăsătură care să distingă în mod special *recto* de *verso* sau invers. Terminologia numismatică, dacă nu mă înșel, caută un [...].

^{3342.5} Iau la întîmplare: dacă un scriitor spune undeva *decrepitudine* în loc de *bătrînețe*, este clar că respectivul cuvînt își exercită imediat acțiunea, în sensul că sute de asociații sau de idei pe care voia să le elimine sînt eliminate și că sute de asociații pe care intenționa să le evoce sau să le sugereze sînt evocate și sugerate. Cuvîntul (*decrepitudine* sau altul) intră deci în vocabular, se pare că astfel se creează ceva, și într-adevăr se creează ceva, întrucît creația care merge dinspre

gîndire spre semn este de-a dreptul nelimitată. Să luăm doar [...]. Dacă lingvistica ar fi o știință organizată, așa cum ar putea fi foarte bine, dar cum nu este pînă în prezent, printre afirmațiile sale cele mai imediate s-ar număra *imposibilitatea de a crea un sinonim*, care ar fi lucrul cel mai absolut și mai remarcabil ce se impune între toate aspectele referitoare la semn. Dificultatea pe care o întîmpinăm încercînd să notăm ceea ce este general în limbă, în *semnele vorbirii* care alcătuiesc limbajul, este dată de sentimentul că aceste semne țin de o știință mult mai vastă, diferită de „știința limbajului”. S-a vorbit oarecum prematur despre o *știință a limbajului*. La acea epocă nimeni, cu excepția cîtorva romaniști, puțini la număr, nu se poate să fi conceput ideea a ceea ce reprezintă **limba** și nici măcar **o** limbă în evoluția sa. Prima tentativă [...].

^{3342.6} Din punctul de vedere al modului de formare, cuvîntul *signologie* (știința semnelor) nu este cu nimic mai șocant decît altele precum *terminologie*, *sociologie*, *mineralogie* etc., în care s-a grefat *-logie* pe un termen latin. Dacă, printr-o eroare, respectivul termen pare a avea ceva special, aceasta se întîmplă din cauză că, de multă vreme, în stadiul artificial la care a ajuns limba noastră, nu se mai știe dacă *gn* trebuie pronunțat ca în *signe* sau ca în latinescul *signum*; totuși, autorul nu are nici o vină, singură limba putînd fi învinovățită pentru faptul că respectabila denumire de *limbă* nu poate fi aplicată unor convenții ortografice golite de orice valoare istorică sau logică. Dacă dorim, ne putem întemeia, în manieră academică, pe termenul juridic *cognat* pronunțat *cog-nat* pentru a pronunța *sig-nologie*, fără ca acest fapt să aibă însă o prea mare importanță. În ambele feluri vom obține franceză și nimic altceva, întrucît se știe că nici *n* muiat, nici *-gn-* nu corespund adevăratei pronunții latine a lui *gn*. A se opune cuvîntului *signologie* compunerea cu *-gue*, așa cum apare ea în franceză.

Denumirea de *signologie* necesită o explicație. Am folosit la început cuvîntul *semiologie*. Sub această denumire, Ad. Naville, în noua ediție revăzută a lucrării *Classification des sciences*, i-a făcut științei semnelor onoarea de a o include pentru prima oară în cercul [...].

^{3342.7} Ca urmare a faptului că nici un element *nu există* (sau din mii de alte motive, întrucît nu pretindem a construi aici un fel de sistem cartezian al lucrurilor evidente sub toate aspectele), realizăm (cu atît mai mult) că nici un element nu este în stare să se *transforme*;

dimpotrivă, el poate ajunge la a i se substitui altceva, chiar atunci când este vorba despre „fonetică”, și, prin aceasta, în general orice operație și orice diferență între operații rezidă în natura *substituțiilor* pe care le efectuăm vorbind. Cine zice *substituție* începe prin a presupune că termenul căruia i se dă un substitut are o existență etc.

20. [Eveniment, stare, analogie]

3343.1 *Analogie*

1.	2.	3.
Pasivitate sau receptivitate [b]. Interpretarea semnului, care este o activitate receptivă în totalitate.	Coordonare (digestie).	Activitate în funcție de coordonarea concepută (creație, în sensul unei noi aplicări).

E minunat să vedem cum, indiferent cât de tare este zdruncinat de evenimentele diacronice, instinctul lingvistic izbuteste să obțină cel mai mare beneficiu pentru o [...]. Aceasta ne duce cu gândul la un mușuroi care, dacă îl găurim cu un băț, va fi imediat reparat acoperindu-i-se spărturile ; ce vreau să spun este că tendința spre sistem sau spre ordine va fi mereu vie ; astfel, degeaba vom amputa unei limbi ceea ce în ajun reprezenta partea sa cea mai bine organizată : a doua zi vom observa că materia rămasă va cunoaște un aranjament logic într-un sens oarecare, iar acesta va fi în măsură să funcționeze în locul a ceea ce s-a pierdut, chiar dacă uneori într-un cu totul alt plan general.

Trebuie să înțelegem două lucruri (și nu voi spune nimic în plus față de cele spuse deja, ci doar le voi formula într-un alt mod) : *evenimentele* limbii și sistemele limbii. Nici un sistem nu se hrănește, nici măcar într-o proporție redusă, din evenimente. El implică ideea unei stabilități, a unei statici. Reciproc, nici o *masă* oarecare de evenimente privită din perspectiva propriei ordini nu constituie un

sistem ; aici vom putea vedea cel mult o anumită derivare comună, dar care nu înlănțuiește între ele evenimentele ca reprezentînd valori simple.

^{3343.2} Prin urmare, două evenimente de exact aceeași natură au putut produce într-un caz o schimbare relativă, limitată, și într-un altul o schimbare absolută, nelimitată, prin faptul de a fi inaugurat un nou stadiu al *tuturor* termenilor. Evoluția diferențiată depinde pur și simplu de deosebirea de cantitate – mai exact, dacă aceasta este sau nu *prima* produsă pe fondul elementelor existente pînă la acea oră – și nu are nici o relație cu natura evenimentului. Întreaga diferență – în măsura în care admitem că merită atenția – rezidă așadar nu în evenimentul modificador, ci în tipul de stadiu pe care îl modifică. În ceea ce-l privește, evenimentul este întotdeauna unul particular. Două evenimente asemănătoare, chiar identice în esența lor, vor produce așadar o modificare relativă și limitată atît timp cît se aplică lui A, respectiv una absolută și nelimitată cînd se aplică lui B (dat fiind că, în ultimul caz, creînd [...], inaugurează, indiferent dacă sîntem sau nu de acord, un nou stadiu al *tuturor* termenilor). Evenimentul, care este parțial, antrenează consecințe parțiale în A, dar generale în B, totul reducîndu-se la a ști pe ce tip de stadiu inițial se grefează. Unul și același eveniment particular (sau, ca să fim mai exacti, parțial) antrenează consecințe care pot fi generale sau parțiale, și aceasta depinde exclusiv de cunoașterea punctului inițial asupra căruia acționează evenimentul.

21. [Familii de limbi]

³³⁴⁴ Prima problemă : limbi care nu pot fi reduse la un tip comun.

În familiile „occidentale” – indo-europeană, semitică, fino-ugrică –, înrudirea sau non-înrudirea a două idiomuri este un lucru vizibil cu ochiul liber, pentru care este suficient un examen superficial, cu excepția situației în care limba este una puțin cunoscută (sau extrem de amestecată cu elemente străine). Chiar cînd se ajunge la sute de cuvinte care, ca urmare a schimbărilor fonetice, evoluează la o formă de nerecunoscut, masa generală păstrează toate șansele să poată fi recunoscută la prima vedere. Într-adevăr, activitatea de transformare fonetică ce se

produce încontinuu în interiorul oricărei limbi se păstrează totuși între anumite limite naturale. Spre exemplu, gândindu-ne la ce-i mai rău, de-a lungul mai multor etape, un *t* va ajunge *l*, dar un *p* nu are nici o șansă să treacă vreodată la *l* în vreun dialect, chiar în patru sau cinci mii de ani. Grație stabilității acestor condiții generale, întemeiate pe însăși conformația organului fonator uman, un idiom, chiar foarte alterat, nu va ajunge aproape niciodată să ne inducă în eroare cu privire la genealogia sa sau – o altă posibilitate – nucleul primitiv al respectivului idiom va fi acoperit de un val străin atât de puternic, încât nici nu ar mai avea dreptul să se numească *indo-european*, sau *semitic*, sau *fino-ugric*.

Ce-i drept, cele trei familii de limbi menționate prezintă avantajul de a avea cuvinte de o anumită lungime, ceea ce conferă comparațiilor o siguranță și o precizie considerabile. Îmi este greu să apreciez dacă și limbile monosilabice permit o concluzie la fel de fermă. Mi se pare evident că, într-un idiom monosilabic, schimbarea unui sunet trebuie să aibă consecințe mult mai grave decât în idiomurile în care acest sunet constituie doar unul dintre cele șase-șapte elemente ale cuvântului, în vreme ce în primul el reprezintă un element din două sau trei. Iată un posibil motiv să ne descurajăm mai puțin în fața aparentei ireductibilități a două tipuri precum anamita și chineza. Condițiile investigației sînt, după cît cred eu, foarte diferite de modul în care se prezintă ele pentru tipurile polisilabice.

O altă problemă o constituie metoda investigației lingvistice. Metoda de cercetare depinde în mod firesc de ideea la care am ajuns în legătură cu viața limbajului. Cu cît cunoaștem mai bine fenomenele universale ale limbajului care trebuie să se producă pretutindeni, cu atît știm mai exact pe ce cale trebuie să „atacăm” un idiom dat și să-i reconstituim trecutul urcînd pe firul fenomenelor. Aceste fenomene sînt de două categorii : *fonetice* și *analogice*, materiale și psihologice.

1. *Fenomen fonetic*. Dată fiind o limbă oarecare, observată timp de unul-două secole, este aproape sigur dinainte că, de-a lungul acestei perioade, ceva se va fi modificat în ansamblul sunetelor care o constituiau.

În al doilea rînd, este chiar mai sigur că fiecare dintre modificările survenite va fi urmat o lege regulată : spre exemplu, dacă într-un anumit cuvînt *s* a devenit *z*, vom vedea că orice *s* situat în aceleași condiții ca în acest cuvînt a trecut la *z*. *Schimbarea fonetică* se produce

cu o regularitate matematică, primind adesea, pe acest considerent, numele de *lege fonetică*.

Astfel, întrucît în franceză *c* (de fapt *k*) urmat de *a* a devenit *ș* (scris *ch*) în *chat* = lat. *cattus*, ne putem aștepta că la fel se va întîmpla în toate exemplele similare; și, într-adevăr, avem *chaud* = *cal(i)dus*, *chaîne* = *catena*, *chant* = *cantus*, *char* = *carrus*, *chair* = *caro*, *cher* = *carus*, *vache* = *vacca*, *mouche* = *musca* etc.

22. [Prefixe sau prepoziții]

³³⁴⁵ Chestiunea prefixelor și a prepozițiilor germanice nu a fost tratată niciodată în mod convenabil (ea ar fi putut face obiectul unei lucrări grandioase, necesitînd însă cunoștințe foarte complexe).

Într-adevăr, acest subiect atinge alte cinci-șase subiecte diferite, dintre care unele sînt, la rîndul lor, nestudiate încă pînă în prezent.

I. Ea implică problema prefixelor și prepozițiilor indo-europene. În ceea ce mă privește, eu mă sprijin în fapt pe particule precum ἀπό, ἐπί, care servesc în prezent drept *prefixe* și *prepoziții*:

1. (negativ) ele nu au servit în indo-europeană **nici ca prefixe, nici ca prepoziții**;
2. (pozitiv) ele au constituit a unsprezecea parte a discursului, necunoscută în clasificările noastre, care ajunge uneori să fie reprodusă în limbile moderne și care trece complet neobservată de gramaticieni sau de logicieni.

Partea negativă: indo-europeanul nu a spus decît cu totul excepțional sau mai degrabă accidental **apo-eimi* 'plec', și în nici un caz nu a spus *apo ekwōd* 'departe de cal'. Nici în sanscrita vedică, și nici chiar în cea clasică, o particulă precum *apa* nu este niciodată prepoziție: nu se poate spune *apa asvād*, ἀπό ἵππων, ci cel mult *asvād apa*, și în această situație particula *apa* depinde direct de verb, ceea ce ne readuce la cazul fundamental pe care îl imaginăm mai devreme.

În toate limbile-fiice, continuăm să observăm 1. în legătură cu *apo-eimi*, că o asemenea compoziție este de dată foarte recentă, fapt susținut de mii de fenomene, spre exemplu κάτ-ἀγορεύω în contrast cu πᾶν-ήγυρις;

Locuțiuni provenind din forma tipică sau [...]: nominativ, infinitiv și faptul că legile fonetice nu se aplică decît acestor forme tipice. *Apogeul*: *i* redevine *a*. – *wermen*, *warmta*. Umlautul în dublul sens de divergență care depinde de umlaut și de lege fonetică a umlautului.

Cazul în care ambele sunete au suferit schimbări: *eî* din vechea germană de sus devine *ê* atunci cînd apare înaintea unui *ω*, *r* sau *h*: *meist* – *mero*, *eigum* – *êht*. În acest caz trebuie să ne raportăm, bineînțeles, la epocile trecute și la legea fonetică.

– prima lege fonetică	I. <i>maist maire</i>
	II. <i>maist maero</i>
– a doua lege fonetică	III. <i>meist maero</i>
– a treia lege fonetică	IV. <i>meist mêro</i>

Așadar, independent de anacronie, nu *ei*, ci *ai* s-a modificat și, în al doilea rînd, acesta a trecut nu la *ê*, ci la *ae*. Nu doar evoluția fenomenului a fost obscură, ci și natura acestuia [...].

În locul prototipului anterior legii fonetice, citați cuvîntul contemporan care nu poartă amprenta legii întrucît prototipul său nu realizează [...].

24. [Raport asupra înființării unei catedre de stilistică]

³³⁴⁷ *Catedra de stilistică*

Denumirea de *stilistică* s-a impus în detrimentul alteia. Stil și stilistică formează un echivoc nefericit. Vom puncta în continuare cele câteva corecții care trebuie făcute pentru a vedea exact ce semnifică ea.

1. Cuvîntul *stil* evocă ideea de persoană, de individ, de procedeu individual. (Stilul este omul însuși etc.) Într-un mod cu totul diferit, stilistica, concepută în maniera în care au ilustrat-o lucrările lui Bally, își propune să investigheze mijloacele de expresie ale limbii în măsura în care acestea sînt consacrate de uzul comun, în măsura în care intră în categoria faptului social, fiind, în consecință, fixate în afara individului.

Prezența în limbă a unor secvențe precum „Nu mă veți face s-o cred ! ” sau „Să mă ia naiba ! ” ține de domeniul stilisticii, pentru că faptul de a spune așa ceva nu este unul individual ; pe de altă parte, trebuie să adăugăm că aceste expresii, deși aparțin mării mase, sînt întotdeauna indiciul unei trăiri, ce poate fi studiată dincolo de ele. Stilul depinde de individ, iar stilistica se plasează inițial deasupra individului, în sfera lingvistică sau socială.

2. Cuvîntul *stil* evocă ideea a ceva literar sau, cel puțin, a ceva *scris*.

Fără a neglija textul scris, stilistica își găsește obiectul, înainte de toate, în observarea limbii vorbite, în formele vii ale limbajului, consemnate sau nu într-un text. Stilul depinde de limba scrisă, în vreme ce stilistica se plasează de preferință în afara limbii scrise, în sfera vorbirii pure.

3. Stilistica nu-și propune drept *scop* stilul, *deși acesta îi poate fi de o oarecare utilitate*. Ea nu este o știință normativă, care prescrie reguli, ci se pretinde și este îndreptățită să se pretindă a fi o știință bazată pe observația pură, consemnînd și clasificînd faptele.

În sfîrșit, să adăugăm imediat că ea își va asuma această sarcină cu privire la orice idiom. Formulele și locuțiunile franțuzești nu sînt singurele care furnizează substanță, în concepția [...]. Domnii mei, ajung să spun că pericolul de care am putea să ne temem cu adevărat în ceea ce privește catedra de *stilistică* nu vine cîtuși de puțin din partea prejudecăților derivînd din echivocul cu știința stilului, ci dimpotrivă, din obiecția care ar putea fi formulată astfel : păi atunci ceea ce ni se oferă sub numele de *stilistică* este pur și simplu lingvistică. Da, domnilor, pur și simplu lingvistică. Numai că, aș îndrăzni să spun, lingvistica este vastă, cuprinzînd în special două părți : una care este mai aproape de *limbă*, depozit pasiv, cealaltă care este mai aproape de *vorbit*, forță activă și adevărata sursă a fenomenelor ce pot fi observate ulterior, încetul cu încetul, în cealaltă jumătate a limbajului. Nu este prea mult faptul că cele două [...].

Pe scurt : 1. nu faptele individuale, ci cele consacrate prin uzul social, îndeplinind astfel condițiile care fac ca o realitate să fie lingvistică ;

2. nu neapărat textul scris, ci de preferință limba vorbită ;

3. nu într-un scop normativ și pentru a stabili regulile exprimării corecte, ci

4. în sfârșit, în ideea de a generaliza observațiile, de a ajunge la o teorie aplicabilă limbilor.

Oricât de departe ar [...], obiecția reală care ar putea apărea este aceea de a spune : înseamnă că stilistica nu este altceva decât lingvistică. Într-adevăr, doar că domeniul lingvisticii este foarte cuprinzător, ea avînd suficient de lucru, aș îndrăzni să spun, în compartimentele mai elementare sau orientate în alte direcții, cum ar fi istoria evolutivă a formelor. În consecință, explicarea formulelor limbii ca fiind motivate de cutare sau cutare stare psihică este un lucru bine venit [...].

III. NOTĂ CU PRIVIRE LA DISCURS
(Fondul BPU 1996)

Limba a fost creată doar în vederea discursului, dar se pune întrebarea ce anume separă discursul de limbă sau ce anume ne permite ca, la un moment dat, să spunem că limba *intră în acțiune ca discurs* ?

În limbă avem concepte variate, preexistente (adică îmbrăcate într-o formă lingvistică), precum *bou, lac, cer, tare, roșu, trist, cinci, a despica, a vedea*. În ce moment sau în virtutea cărei operații, prin ce *mod de funcționare* interdependentă și în ce condiții vor forma aceste concepte **discursul** ?

Implicațiile acestor cuvinte, oricât de bogate ar fi prin ideile pe care le evocă, nu vor indica niciodată unui individ din specia umană că, pronunțându-le, un alt individ ar vrea să-i transmită ceva. De ce anume avem nevoie ca să ne gândim că, folosind termeni pe care-i are la dispoziție în limbă, o persoană are intenția de a transmite ceva? Tot astfel, ne-am putea întreba ce reprezintă *discursul*, și la prima vedere răspunsul este simplu : discursul constă, chiar în mod rudimentar și pe căi pe care le ignorăm, în manifestarea existenței unei legături între cele două concepte ce apar îmbrăcate în formă lingvistică, pe când, în prealabil, limba nu face decît să creeze concepte izolate, care așteaptă să fie puse în raport unele cu altele pentru ca să existe o semnificație rațională.

IV. UNDE EXORIAR
(Fondul BPU 1996)

Unde exoriar ? Este întrebarea prea puțin pretențioasă, chiar extraordinar de pozitivă și de modestă, pe care ne-am putea-o pune înainte de a încerca să abordăm, sub un aspect oarecare, substanța lunecoasă a limbii. Dacă ceea ce vreau să spun este adevărat, nu există nici un aspect care să reprezinte în mod evident punctul de plecare.

Item. În orice domeniu, înainte de a putea vorbi despre un *fenomen*, trebuie să știm ce entități implică sau între ce entități se produce fenomenul. Dat fiind că limba este teatrul unor fenomene evidente, a părut că este suficient să le studiem pe acestea și, în replică, ne-am întrebat foarte rar care sînt termenii sau chiar care este natura termenilor ce au dat naștere fenomenului. Înflăcărarea cu care ne dedicăm studierii mutației *a - b* nu își găsește egal decît în absența oricărei reflecții asupra a ceea ce reprezintă, în prealabil, *a* sau *b* și chiar asupra posibilității imediate de a defini pe *a* sau pe *b* [...], iar fenomenul pare a fi clar. Însă, mai întîi, unde putem găsi [...], ce tip de corp, ce tip de entitate reprezintă acesta în ansamblul realităților de pe pămînt ? Ne-am înșela, conform opiniei generale, dacă am presupune că este vorba despre o succesiune de litere. Să fie prin urmare o succesiune de sunete ? Nicidecum, întrucît [...]. Să fie prin urmare [...] ?

De altfel, este fals să spunem : *acest cuvînt*. Ar trebui să spunem : *obișnuința subiecților vorbitori de a realiza o corespondență între o anumită succesiune de sunete și o idee determinată*. Începem astfel să intrăm în realitate, dar exclusiv terminația din dreapta și din stînga [...]. Ei bine, nu este admirabil că unitatea *cantare* pare a fi ceva la fel de definit precum Columna lui Traian, nesolicitînd nici un fel de explicație (prealabilă) cu privire la caracterul său real, la valoarea sa de unitate ? Unitatea ! Nici nu trebuie să ne gîndim la ea, dacă avem în vedere că nu vom avea niciodată un cuvînt care să-și realizeze unitatea sau „existența” altfel decît prin combinarea unor mișcări ale aparatului fonator cu o

operație mentală, de o categorie cu totul diferită. Abia acum începem să întrevădem că a și b sînt mai dificil de înțeles decît fenomenul $a - b$.

Am putea crede că, din moment ce [...] am fi în măsură să facem o dată pentru totdeauna operația algebrică de a considera cuvintele ca fiind niște unități ce există într-o sferă algebrică (fiind bine înțeles faptul că s-a acceptat că fiecare cuvînt [...], dar că, întrucît această situație este identică în toate cazurile, putem face abstracție de actul fonator și deopotrivă mental și [...]).

IV
NOTE PREGĂTITOARE
PENTRU CURSUL DE LINGVISTICĂ
GENERALĂ

I. DOCUMENTE NOI
(Fondul BPU 1996)

1. [Natura spirituală a unităților limbii]

Se pune întrebarea, ca în cazul oricărei valori, care este natura *spirituală* a unităților limbii. Nu materia fonetică, ci substanța vocală este cea care [...]. Limba nu poate fi analizată nici un moment fără a ne ocupa de sunet și sunete, schimbarea sunetelor reprezintă un factor capital, ceea ce nu presupune însă că sunetul nu poate fi, într-un anume sens, străin naturii etc. Tot astfel, spre exemplu, materia din care este alcătuită o monedă nu e un lucru de care să aibă vreun rost să ne ocupăm, dar ar fi o mare eroare să credem că acesta este elementul ce constituie respectiva monedă. Valoarea lingvistică poate fi comparată cu valoarea unei monede de cinci franci : ea este determinată de o mulțime de alte lucruri decît metalul care o compune ; la ora actuală, această monedă valorează un sfert dintr-o monedă de douăzeci de franci, dar, ținînd cont de metal, ea nu ar valora decît a opta parte ; apoi, la aceeași cantitate de metal, valoarea monedei depinde de efigia pe care o poartă și de locul acesteia – la stînga sau la dreapta unui frontispiciu.

Această valoare este un lucru *spiritual* ; or, pentru a ne situa în limitele adevărului, tot astfel trebuie să ne reprezentăm și cuvintele ca pe niște unități spirituale ; nu luăm [...].

2. [Lipsa de importanță a tipului de instrument]

În raport cu fenomenul, tipul de instrument este lipsit de importanță, iar faptul este un dat natural și caracterizează fenomenul însuși.

Înainte oricărui alt fenomen, instrumentul sau materia.

3. [Limbă]

1. Limba nu se găsește în ceea ce ne atrage atenția la un individ, în aspectele antropologice frapante.
2. Limba nu este nici în ceea ce ne frapează ca fiind indispensabil pentru a o produce, în funcționarea organelor fonatoare sau într-un acord încheiat în sînul speciei dotate cu voință.

4. [Semiologie]

A. Orice îndepărtează limba de alte sisteme semiologice trebuie privit ca fiind aspectul cel mai puțin decisiv pentru a [? a-i defini] ; astfel, cînd începem prin a ne ocupa de funcționarea aparatului fonator, întrucît am arătat deja că [...], acest aspect nu poate fi atît de important pe cît pare, pentru că nu este semiologic, din moment ce există sisteme care nu se servesc de aparatul fonator.

În același timp, în faptele comune limbii și altor sisteme semiologice, discernem că ceea ce putem numi contractul primitiv, acordul inițial, este un aspect la fel de neînsemnat : pentru a le studia *a priori*, un atare acord care se aseamănă cu elementele asupra cărora convin doi indivizi este o manieră simplă, dar întrevădem că [...].

5. [Sistem de semne – Colectivitate]

Cînd un sistem de semne devine proprietatea unei colectivități, indiferent de ceea ce ar reprezenta el în sine sau indiferent de ceea ce ar fi el prin prisma originii sale, se întîmplă două lucruri :

1. orice apreciere este inutilă în afara a ceea ce rezultă din caracterul său colectiv ;
2. este suficient, și chiar necesar, să ne oprim doar la acest produs social, [...].

Prima consecință se referă la faptul că respectivul sistem încetează să poată fi apreciat în funcție de caracteristicile sale interne sau naturale : pentru că, într-adevăr, din momentul în care sistemul de semne începe să aparțină colectivității, nimic nu mai garantează că raportul dintre semn și idee va fi guvernat de o rațiune interioară, construită după imaginea rațiunii noastre individuale. Nu știm ce forță și ce lege (ce forțe și ce lege sau ce legi, la plural) se vor amesteca în viața acestor semne, nu putem să știm, să ghicim, înainte de a le fi studiat, înainte de a le fi observat printr-o cercetare profund diferită de cea presupunând reprezentarea condițiilor *normale sau pur raționale* ale semnului în legătură cu ideea (conform unei măsuri raționale [...]).

Limba, sau orice alt sistem semiologic, nu este vaporul aflat încă pe șantier, ci vaporul deja încredințat mării. Din momentul în care el atinge apa, este zadarnic să credem că i-am putea anticipa drumul, pe motiv că șarpantele din care se compune, de fapt întreaga sa construcție interioară, realizată după un anumit plan, nu mai au secrete pentru noi.

Or, 2. (avînd în vedere ceea ce am spus mai sus, și anume că, în urma introducerii unui sistem de semne în colectivitate, rezultă două lucruri), care este adevărul în legătură cu vaporul aflat într-o hală, în mâinile proiectanților ? ; dar cu cel care plutește pe mare ? De bună seamă, doar vaporul care plutește pe mare este ilustrativ pentru ceea ce reprezintă un vapor și, am adăuga, doar acesta este un adevărat vapor, un obiect care se oferă studiului tocmai în calitate de vapor. Și iată că am ajuns la partea a doua a discuției noastre.

Sistemul de semne care a devenit bun colectiv este singurul care merită numele de sistem de semne și care *este* un sistem de semne, și aceasta întrucît ansamblul condițiilor sale de viață este atît de distinct de aici înainte de tot ceea ce poate el reprezenta în afara acestora, încît restul apare ca lipsit de importanță. Și putem adăuga de îndată că, pe lîngă faptul că mediul colectivității respective schimbă totul în sistemul de semne, el este de asemenea, de la bun început, adevăratul spațiu de dezvoltare spre care tinde, încă de la apariția sa, orice sistem de semne, un sistem de semne constituit doar pentru colectivitate, la fel ca vaporul pentru mare. El este făcut exclusiv pentru înțelegerea reciprocă între mai mulți indivizi, iar nu pentru înțelegerea individului cu sine. Iată de ce, contrar aparențelor, orice fenomen semiologic nu lasă niciodată în

afara lui elementul reprezentat de colectivitatea socială : colectivitatea socială și legile sale se constituie în elementele sale *interne*, și nu *externe*, acesta este punctul nostru de vedere.

Ajunși în acest punct, asistăm la o definiție, la o mai bună precizare a orizontului semiologiei, întrucât oricărui lucru care seamănă cu semnul îi refuzăm o natură ce își are baza în condițiile individuale, mai exact nu recunoaștem ca semiologică decât acea categorie de fenomene care apar în mod caracteristic ca un produs social.

6. [Valoare – Colectivitate]

2. Dar, reciproc, deși poate părea paradoxal că sunetul este ceva [...], la fel putem spune și despre ideea care se asociază unui cuvânt, despre ideea care trimite la diferite unități. La rîndul ei, ideea nu va reprezenta niciodată altceva decât unul dintre elementele valorii, și ar fi o iluzie să credem că, în numele unui singur element, putem analiza exclusiv cu ajutorul psihologiei diferitele unități ale limbii. De altfel – ca o paranteză –, nu intenționez deloc să spun că un cuvânt este totuși fixat prin schema

$$\frac{\text{idee}}{\text{sunet}}$$

cînd vorbim despre idee avem doar unul dintre elemente, și nici nu mă gîndesc să susțin că sînt două cu totul, spre exemplu :

$$\left\{ \frac{\text{ideea a}}{\text{sunetul a}} \times \frac{\text{ideea b}}{\text{sunetul b}} \right\} \frac{A}{B} \text{ etc.}$$

Indiferent de natura sa aparte, limba, asemenea celorlalte tipuri de semne, este, înainte de toate, *un sistem de valori*, și aceasta îi fixează locul în interiorul fenomenului. Într-adevăr, orice tip de valoare, chiar uzînd de elemente foarte diferite, își are fundamentul doar în mediul social și în forța socială. Colectivitatea este cea care creează valoarea,

ceea ce înseamnă că valoarea nu există *înaintea* și *în afara* acesteia, nici în elementele sale izolate și nici în indivizi :

1. nu există în indivizii izolați : nici o valoare nu poate fi fixată în mod izolat, și apoi variațiile nu vor fi nici ele individuale ;

Faptul lingvistic există doar prin [:]

2. dar, fapt nu mai puțin important, nu aspectele cuprinse într-un semn lingvistic vor conține adevăratele elemente, la acest nivel existând doar entități utilizate în vederea creării valorii.

7. [Discontinuitate geografică]

Pentru început, putem lua în discuție un caz ce oferă condiții foarte simple, și anume acela când o limbă, care a fost transplantată la distanță, s-a dezvoltat separat în cele două spații, anglo-saxon și canadian, de pildă ; este vorba despre cazul *discontinuității geografice* (care poate fi abordat din altă perspectivă și nu este un caz teoretic : vezi româna). Vom vedea mai târziu că, în realitate, *discontinuitatea* nu creează condiții atât de profund diferite pe cât pare și va fi foarte dificil să-i apreciem influența exactă ; totuși, din primul moment, ea ne oferă imaginea unui grup vizibil separat, din punct de vedere material, în două.

După un timp de la separarea geografică, se vor identifica unele diferențe în interiorul idiomului unic inițial, care se vorbea de o parte și de alta a mării. Diferențe de toate categoriile, grupate după domenii : vocabular, gramatică, fonetică, pronunție. Să precizăm încă de la început că nu trebuie să ne imaginăm că acela care se va modifica este idiomul transplantat în altă parte, iar celălalt va rămîne fix. Ipoteza inversă este la fel de puțin probabilă. Dar, pentru fiecare detaliu în parte, se va verifica ba una, ba cealaltă dintre afirmații.

$$\frac{A A}{B A} \qquad \frac{A A}{A B}$$

sau $\frac{A A}{B X}$

Ar fi iluzoriu să ne închipuim că ceea ce avem de studiat este particularizarea idiomului izolat, cînd de fapt trebuie să urmărim ambele idiomuri, în paralel. Exemplu : $\beta w - \ddot{a}$.

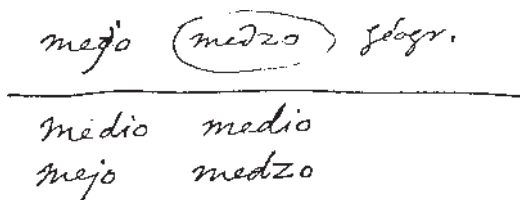
Acesta va fi tabloul [...].

Dar iată unde voiam să ajung cu acest prim exemplu : ce anume a creat diferențele care sînt în curs de a conduce la apariția a două limbi diferite? Să fie oare distanța în spațiu, să fie diferența de mediu? Sîntem tentați, aproape irezistibil [...].

E suficient să reflectăm puțin ca să ne dăm seama că aceste diferențe apar în timp. Este mai mult decît evident că, a doua zi după debarcare, anglo-saxonii vorbeau exact aceeași [...]. Schimbarea implică scurgerea unui anumit timp.

O figură a limbajului, ca să spunem astfel, este cea care ne va determina să punem pe seama separării geografice [...]; dat fiind că factorul timp este implicit, el fiind implicat de ambele părți, îl bănuim [...].

Mai mult chiar : numai prin intermediul timpului ; diferența geografică trebuie tradusă în diferențe temporale.

Niciodată nu s-a ajuns de la *mejo* la *medzo* ; adevărul [este] că s-a trecut de la *medio* la *mejo*.

Or, aceasta s-a produs în timp.

Schema diferenței numite geografică nu este completă decît în momentul în care o proiectăm în timp.

secțiune – tranșă orizontală

Mișcarea nu trebuie căutată acolo unde nu este (mișcarea ascensională a unui rîu).

*Notă cu privire la „mediu”,
influența climatului, aspecte neprevăzute,
determinarea sensului mișcărilor*

Așadar, explicarea diferențelor geografice este același lucru cu studierea diferențelor pe care le-ar aduce timpul în limbă, avînd în vedere că în fiecare punct există doar o modificare în timp :

$$\left| \begin{array}{cc} a & a \\ b & c \end{array} \right| \quad \text{nu } b-c$$

Diferența geografică trimite la ideea de *unitate*. Unde se află această unitate? În trecut, deci în timp,

într-un domeniu pe care nu-l intuim imediat. Diferențele geografice aduc cu sine diferențe evolutive. Este evocată orice evoluție ce reprezintă una dintre părțile substanțiale ale lingvisticii. Lucrurile trebuie judecate temeinic.

Din punct de vedere fonetic

{ geografia nu este decît
o aplicație particulară :
evoluție în puncte diferite }

Din punct de vedere morfologic

*Evoluție în continuitatea geografică. Un caz care
trebuie considerat normal și central*

Nu mai avem în vedere o insulă, ci o suprafață continuă, unde, la un moment dat, se vorbește aceeași limbă.

1. Cert este că, după cinci sute de ani [...].

Principiul mutației inevitabile. (Limba literară)

Am avansat mai devreme ideea existenței a două tipuri de diversități posibile între două idiomuri: diversitatea în înrudire, care comportă anumite grade; și diversitatea în absența înrudirii, care este una absolută, radicală, de nedepășit. Nu am citat exemple nici pentru una, nici pentru cealaltă sau, mai bine spus, nu am făcut-o în mod special, exemplele fiind nelimitate în ambele cazuri și fiecare avînd, de pildă, noțiunea că între chineză și oricare dintre limbile indo-europene sau între turcă și limbile indo-europene nu există nici o înrudire; că, în schimb, deosebirea dintre franceză și spaniolă se mișcă în interiorul realității pe care o reprezintă înrudirea; tot astfel, și deosebirea dintre ansamblul limbilor romanice și germană.

III. *Diversitatea geografică privită din punctul de vedere al cauzelor sale*

Am constatat că acest fapt este observat în primul rînd. Acum îl abordăm ca pe un fenomen care trebuie explicat, care trebuie redus la cauzele sale.

O primă remarcă: nu se pune problema unei diversități absolute sau, dacă se pune, nimănui nu-i trece prin minte că acesta ar trebui să fie punctul de plecare. Mai mult, oricine poate să-și dea seama că între cele două probleme nu există nici măcar o analogie, aceasta cu condiția de a admite că ele sînt în număr de două.

Cu prima dintre ele, diversitatea în înrudire, ne plasăm pur și simplu pe terenul observației și totul ne promite că, fără a părăsi acest teren, vom avea cum să găsim soluții sigure. O diferență precum cea dintre franceză și provensală nu a existat dintotdeauna, așadar putem urmări cum a apărut și cum s-a dezvoltat ea.

Cît despre cealaltă problemă, acceptăm că este legitim să fie, la rîndul ei, analizată, dar orice discuție pe această temă nu poate fi altfel decît de ordin speculativ.

8. [*Intercourse*]

În toate aceste situații, limba se amestecă, se egalizează.

Prin *intercourse*, o inovație născută într-un punct poate ajunge să dispară, să fie sufocată în limb[ă], ceea ce restabilește unitatea. Dimpotrivă, inovația poate deveni contagioasă prin *intercourse*, care exercită o forță *de propagare*, altă sursă de stabilire a unității.

Să notăm că propagarea poate avea loc la mare distanță; forțele *intercourse* locale formează un lanț mai vast; și astfel, două puncte dintr-un teritoriu lipsite de orice comunicare între ele sfârșesc totuși prin a [...].

II. DOCUMENTE VECHI

(Ediția Engler 1968-1974)

1. [Note pentru cursul I (1907)]

³³²⁹ În viața limbajului :

I. Evoluțiile

1. Schimbarea fonetică

2. ....

Cei care au urmărit [...]. Iată aspectul în legătură cu care sîntem exacti.

Dacă nu am încheiat capitolul schimbărilor fonetice, care este, ca să spunem așa, fără sfîrșit și ineputabil, cel puțin l-am *închis*, din perspectiva a ceea ce doream să spunem în special despre subiect la acest început de curs.

Care sînt așadar celelalte forme ale evoluției lingvistice, avînd la origine factori care nu vor mai fi fonetici ? Acest aspect trebuie examinat la rîndul lui, fiind primul subiect care ne așteaptă.

Însă chiar înainte de a intra în miezul noii chestiuni, propuse astfel atenției dumneavoastră, consider util să rezum din ce anume se va compune pentru noi „fonetica” de acum înainte. Un asemenea demers ar fi util (aș spune chiar salutar) nu doar ca recapitulare a principiilor avansate pînă acum, ci și pentru a trece la alte aspecte cu care vom avea de-a face, aspecte diferite de cele fonetice. Nu este de-ajuns să ne ocupăm de sunete, ci trebuie să ne ocupăm de sunete în succesiunea lor regulată.

În această primă ședință, mă voi consacra exclusiv examinării, împreună cu dumneavoastră, a elementelor care alcătuiesc acel domeniu special al lingvisticii numit fonetică sau a celor care l-ar putea alcătui, în principiu, în conformitate cu ideile pe care, cu diverse ocazii, le-am avansat în primul semestru ca pe niște adevăruri generale.

Aș proceda mai întâi la formularea unor întrebări și la citarea unor exemple, într-un mod cu totul analitic.

1. Facem oare fonetică atunci când ne întrebăm, spre exemplu, dacă sunetul englezesc *sh* din *shirt*, *show* este sau nu același cu sunetul franțuzesc *ch* din *cher* sau *chose*?

Răspuns : facem fiziologie pură (adică nu numai că nu facem fonetică, dar nu facem nici lingvistică, nici măcar într-o măsură redusă). Căci întrebarea care se pune este aceea dacă tipul fiziologic ʃ^1 surprins în englezescul *șirt* coincide sau nu din punct de vedere fiziologic cu ʃ^2 din *șer*.

Dar care să fie trăsătura specială care îmi demonstrează în mod imediat și negativ că ceea ce fac aici nu este fonetică? Tocmai faptul că nu pun față în față doi termeni succesivi, dintre care unul îi ia locul celuilalt.

2. *Altă întrebare* prin [...]. Dacă discut valoarea pe care o are în franceză *e* mut din finalul unui cuvânt : *apporte*, *mère*, *ordre*, [...]. Întrebare gramaticală sau grafico-gramaticală. Dacă eu [...].

2a. [Note pentru cursul II (1908-1909) : Dualități]

³³³¹⁼¹³³⁻¹⁴¹ I. Limbajul poate fi redus la cinci sau șase **dualități** sau *perechi de lucruri*.

II. Faptul că putem să-l reducem la un număr determinat de perechi constituie un avantaj considerabil. Așa cum este el dat, limbajul nu promite altceva decât ideea unei *multiplicități*, compusă, la rîndul ei, din fapte eterogene, formînd un ansamblu *care nu permite nici o clasificare*.

III. Legea dualității nu poate fi încălcată.

a) Prima pereche sau prima *dualitate* : cele două laturi psihologice ale semnului.

Asociere

b) A doua pereche sau dualitate : individ/masă.

Limba, lucru lipsit în sine de orice raport cu masa umană existentă, este legată de fapt indisolubil de masa umană.

Alte forme : Limba fie este socială, fie nu există.

Pentru a se impune spiritului unui individ, limba trebuie să aibă mai întâi confirmarea colectivității.

³³³¹⁼²⁴¹⁻²⁴⁶ A treia pereche de lucruri este constituită din limbă și vorbire (semnul, dublu mai întâi prin asocierea interioară pe care o comportă, dar și prin faptul că există concomitent în două sisteme, dispune de o dublă gestionare).

Limba este consacrată social și nu depinde de individ. Ea provine din individ sau din vorbire : a) tot ceea ce este fonație ;

b) tot ceea ce este combinație – tot ceea ce este voință.

Dualitate :

Vorbire		Limbă
Voință individuală		Pasivitate socială

Aici apare pentru prima oară chestiunea existenței a două lingvistici.

2b. [Note pentru cursul II (1908-1909) : Whitney]

³³³² Whitney, *Oriental & Linguistic Studies*, vol. I, New York, 1873, p. 200 : „Cînd pretindem că știința limbajului își găsește fundamentul principal în filologia comparativă indo-europeană, nu trebuie nicidecum să înțelegem că aceasta ar presupune limitarea atenției științei la idiomele respectivei familii. Obiectul lingvisticii constă în a înțelege limbajul în sensul cel mai larg și mai puțin restrictiv, de a înțelege întregul corp al limbajului uman, în toate manifestările sale și în toate relațiile pe care le oferă, în toate varietățile, cu istoria lor și cu cauzele diversităților lor. Studiul ar fi incomplet, implicațiile sale nu ar fi decît parțiale, iar rezultatele limitate dacă el nu ar ține seama de familiile de limbi cele mai puțin rafinate și mai neînsemnate tot atît de mult ca și de cele care ocupă un loc mai privilegiat. De fapt, întotdeauna vom avea la dispoziție, în cazul cel mai fericit, doar o parte redusă din materialele pe care le-am dori, și din această parte accesibilă nu ne vom putea permite

să neglijăm nimic. Pe de altă parte, pentru ca lingvistul să aibă posibilitatea de a înțelege dezvoltarea istorică a diverselor forme ale limbajului uman și de a stabili condițiile, interne sau externe, care le-au condus la forma actuală, ar trebui să dispună (are nevoie să dispună) de documente autentice cu privire la toate segmentele și la toate perioadele fiecăreia, în vreme ce în realitate el are în față, în mod efectiv, doar fazele cele mai recente ale unui număr limitat de astfel de forme, uneori chiar ultimele faze pentru majoritatea acestora. Concluziile sale vor fi așadar obținute prin inducție, cu ajutorul studiului și al comparației atente pe care va trebui să le aplice unor fragmente mai mult sau mai puțin disjuncte. De o necesitate evidentă s-au dovedit a fi stabilirea, într-un mod sau în altul, a metodei conform căreia trebuie cercetate aceste materiale fragmentare, formularea regulilor și principiilor raționamentului lingvistic și ale interpretării mărturiilor în acest domeniu, precum și trasarea liniilor generale ale dezvoltării lingvistice, indiferent dacă ele sînt confirmate sau modificate de cercetarea ulterioară.

Or, cum s-ar putea realiza așa ceva, cum s-ar putea realiza altfel decît printr-o cercetare specială, dedicată familiei indo-europene? Acest domeniu este singurul în care s-ar putea întîlni un ansamblu aproape nelimitat de fapte atestate, legate între ele prin fire ce pot fi urmărite și permit observarea conexiunii lor; acest domeniu este singurul care oferă din abundență forme ce se disting atît prin varietate, cît și printr-un înalt grad de dezvoltare structurală, permițînd reducerea cursului dezvoltării la simplitatea stării primitive. Există și în alte domenii monumente ale vorbirii umane datînd din epoci la fel de îndepărtate – sau chiar mai îndepărtate – ca și cele mai vechi monumente ale indo-europenei, dar acestea sînt de obicei înconjurate de condiții care fac din ele documente incomparabil mai puțin prețioase pentru lingvist. Cuvintele scrise în egipteană au ajuns pînă la noi din străfundurile unei epoci mai îndepărtate decît oricare alta; dar egipteană este o limbă aproape izolată de orice familie și are o structură excesiv de simplă, încît abia dacă putem vorbi despre o istorie în ceea ce o privește.

În această ultimă privință, ea este depășită de chineză, care face parte, la rîndul ei, dintr-o categorie atît de aparte, încît nu ar fi în măsură să lumineze decît o parte – cea mai neînsemnată – din dezvoltarea generală a limbajului. Sub aspectul vechimii, semitica este singurul rival care stă în picioare în fața indo-europenei, dar și ea este mult inferioară acesteia din punctul de vedere al bogăției și varietății

ilustrării lingvistice pe care o oferă [...]. (Renunț aici la dezvoltarea ideii.) Doar în mijlocul idiomurilor din stratul indo-european un domeniu de istorie lingvistică atât de întins ni se putea oferi fără discontinuități și fără neclarități. Doar aici aveam posibilitatea de a urmări toate procesele sau stadiile de creștere în acțiunea lor variată, începînd cu rudimentele și ajungînd la cel mai înalt grad de perfecțiune în limbă cunoscut vreodată undeva.

Aici se putea crea un nucleu în jurul căruia, mai tîrziu, o întregă știință putea căpăta contur și formă. Aici se puteau testa toate generalizările, se puteau elabora metode de cercetare, care și-ar găsi aplicare atunci cînd ne-am ocupa de familii de limbi prezentînd o materie mai săracă și, prin aceasta, mai dificil de [...].

Să nu se spună așadar că, avansînd ca adevărat faptul că întreaga știință a limbajului se întemeiază în esență, pînă în prezent, pe studiul idiomurilor avînd aceeași origine ca și franceza, nu facem decît să exaltăm pe nedrept meritele indo-europenei sau să arătăm o preferință condamabilă respectivelor idiomuri.

Dacă aceste limbi și-au trecut în cont, într-o proporție extraordinară, lucrările de lingvistică, faptul se datorează fie cauzelor expuse mai sus, fie importanței istorice a popoarelor care le vorbesc, fie, în sfîrșit, însăși superiorității acestor limbi, precum și a literaturilor în care se reflectă ele. La fel ca în oricare alt domeniu științific, nici în lingvistică nu i se va putea interzice celui care se ocupă de o știință să se instaleze mai cu seamă în acele regiuni care se dovedesc a fi cele mai ilustrative, grație existenței unei concentrări mai mari de corespondențe interesante între fapte”.

Această pagină este concepută (pe de o parte) ca reacție la anumite atacuri – mai cu seamă cele ale lui Oppert, specialist în asiriană – la adresa rolului așa-zis excesiv care tindea să-i fie atribuit lingvisticii indo-europene, ea fiind prin urmare puțin polemică; însă vom vedea că, în toate lucrările sale, Whitney revine, mai mult sau mai puțin, asupra aceleiași idei a necesarei preponderențe a lingvisticii indo-europene, și am ales acest pasaj din ansamblul operei sale pentru că aici el expune, într-o variantă mai completă decît în alte părți, rațiunile care îi justifică punctul de vedere. Pe de altă parte, pagina citată este scrisă acum 35 de ani, și acceptăm că lingvistica celorlalte familii de limbi a putut înregistra de atunci unele progrese, însă acestea nu trebuie

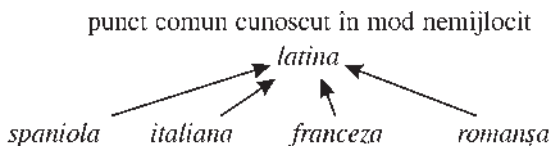
exagerate. Dacă ne-am propune să le semnalăm, am vedea că un anumit progres se constată mai ales într-o familie de limbi despre care Whitney nu vorbește în aceste rînduri, și anume familia numită uralo-altaică, înglobînd fino-ugrica, turca, tătara, o mare parte a limbilor din Siberia etc. În acest domeniu se înregistrează o activitate destul de intensă, iar numele care apar mai des sînt cele ale lui Radoff și V. Thomsen. Totuși, ceea ce ne spune Whitney rămîne adevărat o dată pentru totdeauna, ca să spunem așa, și aceasta din următorul motiv : pentru cei care vor dori să pună bazele lingvisticii altor grupuri de limbi ar fi complet inutil să întreprindă acest demers fără ca, în prealabil, să-și însușească temeinic lingvistica indo-europeană și rezultatele sale. Orice lingvistică va fi obligată să pornească, pentru metode și pentru critica faptelor, de la capitalul de experiență dobîndit de lingvistica indo-europeană. Specialistul în limbi semite care, pe motiv că are cunoștințe profunde de arabă, ebraică, feniciană, asiriană, etiopiană și tot ceea ce compune familia semitică, și-ar imagina că poate face istoria lingvisticii acestei familii fără a arunca o privire asupra principiilor stabilite de lingvistica indo-europeană se expune unui eșec lamentabil – doar dacă nu este, din întîmplare, un spirit atît de luminat încît să refacă singur tot ceea ce i-au adus nou acesteia nouăzeci de ani de cercetări și de observații colective. Însă, așa cum spune și Whitney, lingvistica indo-europeană are dreptul să le vorbească celorlalte nu doar pentru că, din întîmplare, este mai în vîrstă decît ele, ci și întrucît ea depășește, prin cadrele sale, cadrele mai puțin complicate ale celorlalte familii. Nu trebuie să cedăm iluziei oarecum infantile de a crede că, doar pentru că ne sînt familiare, franceza, latina sau germana reprezintă tipuri mai simple decît ebraica sau chineza, al căror nume este adus în discuție atunci cînd dorim să sugerăm ideea de *summum* al dificultății lingvistice. Cît privește scala complexității, adevărul este cu totul altul, și situația se extinde la forma pe care o obținem prin reconstrucția indo-europei primitive, care se afirmă încă de la început ca fiind mult mai complexă decît proto-semitica, proto-uraniana sau proto-malaiezia.

Avînd la dispoziție de la bun început tipuri mai complexe și, de asemenea, mai variate (cele două aspecte mergînd mîna în mîna) decît cele pe care le vor produce o mulțime de alte limbi, lingvistica indo-europeană păstrează și din acest punct de vedere un incontestabil loc fruntaș, așa cum se întîmplă cu orice cercetare vizînd un organism

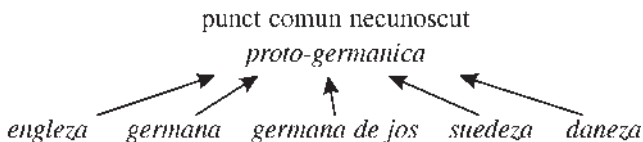

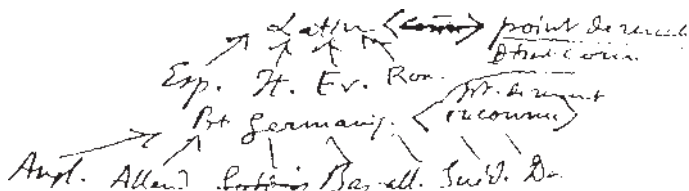
superior în raport cu cea întreprinsă asupra unuia inferior. Nu intru mai mult în detalii: evident, aceasta nu înseamnă că lingvistica indo-europeană delimitează și înglobează din start toate cazurile posibile, ci doar că, prin dimensiunile ei considerabile, are șansa să realizeze mult mai multe cazuri decât oricare alta – și aș adăuga, pentru a nu da de înțeles că există ceva care poate fi lăsat deoparte, atât cazuri istorice sau diacronice cât și cazuri sincronice sau gramaticale.

³³³²⁼⁸³ Un lucru ar putea surprinde, referindu-ne tot la rîndurile citate din Whitney, și anume că el nu menționează lingvistica limbilor romanice ca pe o altă arie, nu mai puțin recomandabilă pentru a servi drept bază utilă pentru lingvistica generală. Aspectul se poate lămurii mai întâi fără nici o explicație, prin simplul fapt că dezvoltarea limbilor romanice nu constituie decît una dintre ramurile indo-europenei, fiind echivalentul perfect al istoriei latinei, al istoriei uneia dintre limbile familiei, fără să fie nevoie măcar de precizarea că este vorba despre o istorie *ulterioară* sau despre o *sub-istorie*. Limbile romanice nu sînt un epilog neprevăzut al latinei, ci pur și simplu continuarea ei, exact la fel cum suedeza sau engleza modernă reprezintă continuarea ramurii indo-europene germanice. Există totuși o trăsătură care caracterizează exclusiv familia romanică și, prin urmare, lingvistica romanică, și anume că spaniola, italiana, franceza, romanșa etc. se întîlnesc într-un prototip cunoscut,

în vreme ce

La fel se întîmplă cu toate sub-familiiile indo-europenei în afară de cea romanică. Nici una nu are un punct comun într-un idiom cunoscut ; astfel, în familia limbilor slave (ceha, poloneza, rusa, sîrba etc.), prototipul slav nu este cunoscut în mod direct. Ca urmare a acestui fapt, ce ține de purul hazard extern, situația lingvisticii romanice, pentru ansamblul chestiunilor care o privesc, este una excepțională, nu doar diferită de situația lingvistului ce abordează ansamblul familiei indo-europene, dar la fel de diferită dacă ne limităm la o altă sub-familie precum germanica. Aceasta dă naștere unei lingvistici speciale de partea limbilor romanice, absolut privilegiate în raport cu celelalte ; în acest sens afirm că ne-am fi așteptat ca autorul citat să menționeze lingvistica romanică drept un domeniu unde există un maxim de certitudine, grație unei duble serii de documente ; dar tot în același sens am putea să o dăm la o parte pe drept cuvînt, întrucît ea reprezintă un caz excepțional, singurul în care nu trebuie să apreciem faptele cu metoda folosită de obicei, aceea a inducției.

2c. [Note pentru cursul II (1908-1909) : Limbile celtice]

3333 *Limbile celtice*

1. Dificultatea de a stabili sau de a delimita ținutul locuit de celți în secolele dinainte de secolul I î.e.n.

De îndată ce vine vorba despre celți, oricine se gîndește în mod firesc, pe de o parte, la Galia și, pe de altă parte, la Insulele Britanice. Dar înseși persoanele (*francezii*, în special) cu simpatii pentru perioada celtică au urmărit impunerea unei opinii conform căreia ne-am înșela

dacă am presupune că o concentrație maximă a populației ar trebui căutată în special în aceste ținuturi vestice. Promotorul cel mai eminent al ideii, astăzi în vogă, este celtologul H. d'Arbois de Jubainville, profesor la Collège de France, iar demonstrațiile sale cele mai reprezentative pot fi găsite în lucrarea sa în două volume *Les habitants primitifs de l'Europe* [pe marginea foi : scris de mîna lui Saussure], ale cărei rezultate în legătură cu celții au obținut și adeziunea (totală sau parțială) a savanților germani. Ceea ce voi arăta pe scurt în cele ce urmează nu este analiza generală a unei asemenea lucrări.

Elementele particulare ale noii perspective

a) Nu este sigur că sudul Franței a fost ocupat vreodată masiv de către celți. Este clar însă că mai cu seamă sud-estul, toată coasta Marsiliei și mult dincolo de ea, spre nord, erau teritorii locuite de liguri.

Cine erau ligurii ? Aceasta e altă problemă și (dacă vom avea timpul necesar) vom vedea că o parte dintre lingviști acceptă că erau indo-europeni. În orice caz, nimeni nu susține că ar fi fost *celți* și iată cum, pentru o parte însemnată a Franței, trebuie formulate rezerve în legătură cu populația celtică.

b) Dimpotrivă, nu există nici un dubiu că mase însemnate de populație celtică erau răspândite în Europa Centrală :

Alexandru cel Mare

Boieni	Durostorum
Volcae	Eburodunum-Brünn
	Carrodunum – Croația,

precum și în întreaga vale a Dunării.

Numele *Hercynia silva* este celtic.

c) Un mare număr de termeni germanici sînt preluați de la celți, în particular în domeniul dreptului public sau privat, ceea ce pare a indica o dominație a celților în zona germană. De remarcat că, în prezent, chiar și Hirt admite ideea acestei dominații.

Cele mai vechi texte din bretona armoricană datează abia din secolul al XV-lea, dar există o serie de glose mai vechi.

O statistică din 1885 : 1.300.000, din care 1/2 monogloze.

Particularități în raport cu indo-europeana

1. Diferitele stadii *preliterare celtice* (din aria insulară sau în general din Galia) nu se caracterizează doar printr-o diferență substanțială în raport cu stadiile imediat următoare, ci și printr-o extraordinară fidelitate față de tipul indo-european. Dacă ne ghidăm doar după ceea ce rezultă din vechile denumiri geografice ale Galiei, nu poate exista nici o îndoială că, pentru indo-europeană, galica ar putea fi de o valoare egală cu greaca = atingând aproape maximul și, în orice caz, infinit superioară latinei, în privința conservării fidele și a cunoașterii indo-europenei.

Unul dintre neajunsurile ireparabile ale lingvisticii indo-europene este acela de a nu fi putut conserva galica sau cel puțin un dialect celtic oarecare, datînd din aceeași epocă la care trimite ideea de galică.

2. Integritatea și claritatea numelor celtice din epoca [...] (din Galia sau din insule).

3a. [Note pentru cursul III (1910-1911) : Părțile cursului și lingvistica geografică]

³³³⁴⁼²⁸⁴⁴ Așa cum am mai arătat, divizăm cursul nostru în trei părți, titlul primelor două diferențiindu-se doar printr-un singular în locul pluralului : *Limbile* (prima parte), față de *Limba* (partea a doua). Această diferență este suficientă pentru a marca destul de riguros și fără echivoc ceea ce trebuie să reprezinte diferența de conținut între cele două părți. Una va fi un fel de generalizare a celeilalte. Nu este de nici un folos, cum poate s-ar crede, după cum nu este nici prudent să ne propunem să dăm o explicație mai exactă a acestei opoziții printr-o singură operație, spre exemplu punînd în contrast 1. *Limbile* și 2. *Viața limbii*. ³³³⁴⁼²⁸⁴⁶ Într-adevăr, ar fi o dovadă de mare îndrăzneală, cel puțin în opinia mea, ca, pornind de la un titlu, să tragem concluzia că toate lucrurile care au o valoare generală pentru caracterizarea limbii fac parte dintr-o *viață*, dintr-o *biologie* sau dintr-o istorie a respectivului organism, ce trebuie redactată : sînt destui cei care propun acest aspect,

asemănător cu fenomenele vieții sau cu fenomenele istoriei, dar sînt alții care nu ar accepta nici în ruptul capului un asemenea cadru, printre altele întreaga latură logică a limbii depinde sau poate depinde de o serie de date imuabile pe care accidentele ținînd de timp sau de spațiul geografic nu le afectează cîtuși de puțin. Astfel, un titlu precum *Viața limbii* ar fi foarte prost ales, întrucît este prea precis și restrictiv.

Chiar dacă ar fi vorba despre o opinie izolată, observăm că este posibil ca, din aceste titluri, să lipsească intenția de a tranșa disputa : *Limbile* reprezintă obiectul concret care i se oferă lingvistului pe întreaga suprafață a globului ; *Limba* este titlul ce poate fi dat concluziilor pe care lingvistul va ști să le formuleze pe baza observațiilor făcute, în timp și spațiu, asupra ansamblului limbilor.

3334=2845 *Diversitatea geografică a limbii.*

Ea reprezintă primul fapt care se impune atenției.

Diferite tipuri și grade ale acestei diversități

3334=2847-2862 Pluralitatea formelor limbii pe glob, eterogenitatea limbii pe care o observăm cînd trecem de la o regiune la alta sau de la un district la altul, aceasta este, ca să spunem astfel, constatarea primordială, la îndemîna tuturor, oricine putînd-o formula imediat. Să nu amestecăm pentru moment în discuție preocuparea pentru cauzele sale posibile și să luăm lucrurile așa cum se prezintă ele. Afirm că diversitatea geografică este primul fapt care se impune lingvistului și oricui, în general. În vreme ce variația limbii în timp scapă în mod fatal observatorului, cel puțin la început, dimpotrivă, este cu neputință ca variația în spațiu să-i scape. Vom ajunge mai tîrziu la această variație în timp și vom vedea că ea nu poate fi separată în fond de variația în spațiu ; dar, am spus-o și o repet, doar a doua este dată în mod imediat. Observatorul este plasat într-o anumită generație și la început nu știe nimic despre cum a fost limba înaintea lui ; prin urmare, el nu are ocazia să-și dea seama [...]. Din contră, [...]. Chiar și triburile sălbatice...

Putem spune că, grație acestui aspect, orice popor înțelege limba, oricît de neevoluat ar fi el.

Contact cu aloglosele... Vechiul mit al Turnului Babel arată că problema [...].

Țăranul cel mai simplu, care vorbește în grai local, te [...].

Să remarcăm în treacăt sub ce formă sînt înclinate populațiile primitive să conceapă [...]; ea nu este lipsită de interes. Pe de o parte, ceea ce distinge de alte vieți [...]. Este o trăsătură, alături de îmbrăcăminte, coafură, armament. Iată că nu stăm rău. Obişnuință (culoarea pielii nu), statură.

ιδίωμα are două sensuri.

Trebuie să adăugăm acum că, de obicei și într-un mod de la sine înțeles, fiecare popor atribuie propriului idiom o anumită superioritate : *bîlbîuți* – βάρβαρος, *mléchas* (aici, ca trăsătură generală, chiar popoarele cele mai civilizate au, în legătură cu fiecare fonem din limba obişnuită, concepția cea mai contrară bunului-simț).

Pentru lingvistica însăși [...]. Lingvistica nu a apărut decît atunci cînd Gramatica analizează latura internă [...].

Grecii [...]. διόλεκτοι. Observație incidentă : acestea sînt proteiforme. Gramatica are puține în comun cu diferența dintre limbi. Altă observație : dacă limba ne apare de la bun început ca o realitate eterogenă sub aspect geografic, oare ea nu se prezintă în egală măsură ca diferențiind aspectele etnice ? Problemă mult mai complexă.

Etnic = principiu al variației în timp sau al unei relative rezistențe la variația în timp.

Prin urmare, în numele acestui adevăr vor fi aduse în discuție considerații care nu apar la prima vedere.

A doua constatare, după cea legată de existența diversității : analogia este mai mult sau mai puțin evidentă, iar asemănarea sau deosebirea mai mult sau mai puțin puternice. Această constatare este mult mai la îndemîna oricui decît ne-am imagina văzînd cît a întîrziat gramatica comparată să apară.

Țăranul cel mai simplu... Este interesant să... – Nu doar dialecte, ci și italiana și franceza.

Grecii au înțeles prea bine că latina conținea o mulțime de [...].

La ce conduce această observație analizată științific ? Asemănarea, dacă se dovedește a fi importantă, înseamnă *înrudire*. *Înrudirea* presupune existența unei *genealogii*, deci o *întoarcere în trecut spre o sursă*, iată de ce este imposibil să o discernem imediat, în toate detaliile sale și de ce ne limităm la principiu.

Familii de limbi. Comparete la rîndul lor, aceste grupuri [...].

Limite de nedepășit :

³³³⁴⁼²⁸⁷² Două situații principale :

- { Diversitate în înrudire
 { Diversitate fără înrudire care să poată fi ușor recunoscută

³³³⁰⁼²⁸⁶³⁻²⁸⁶⁵ 1. Putem spera să depășim [...]?

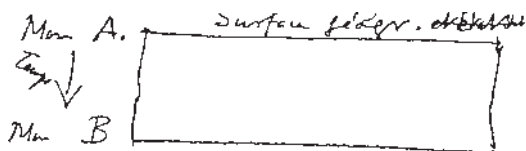
Semitică – indo-europeană. Trombetti. *Fapte demonstrabile și adevărate.*

³³³⁴⁼²⁸⁷⁵ 2. Să fie oare interzisă orice comparație ? Orice comparație istorică da, însă nu și orice comparație vizînd organizarea gramaticală.

³³³⁴⁼²⁹¹⁹ 1. Diversificarea unei limbi care *la origine* era unică. Principiul fărîmițării în același teritoriu.

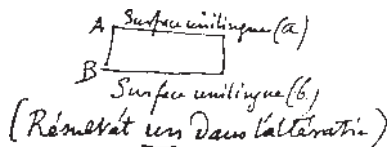
S-a recunoscut, ca principiu general, că procesul prin care o limbă devine multiplă, adică se fărîmițează în mai multe limbi, nu se află în mod necesar în relație cu deplasările de populații. Aceste deplasări pot fi un factor important, suprapunîndu-se altor factori, ca să spunem așa, dar este esențial să constatăm mai întîi că fenomenul se produce în afara acestui factor la fel de bine ca și prin intervenția lui.

Data fiind o suprafață geografic determinată și unilingvă la momentul A, există două aspecte care trebuie susținute și puse în egală măsură în lumină.

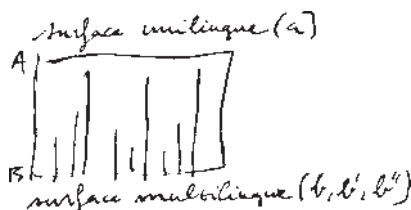

Primul aspect pe care îl cunoaștem dinainte este că momentul B va oferi un alt stadiu al limbii, mai mult sau mai puțin modificat în raport cu A. Faptul este consecința *Timpului* sau a principiului conform căruia limba se modifică în timp.

Or, acest prim fapt ar putea fi conceput foarte bine singur, cu alte cuvinte B, ce reprezintă un al doilea stadiu, ar fi nu mai puțin unilingv decât A.

Însă al doilea principiu verificat prin observație este că schimbarea nu ajunge niciodată la un rezultat identic pe toată suprafața. Întotdeauna se întâmplă ca măcar o parte dintre modificări să urmeze direcții diferite în diversele puncte ale suprafeței respective; astfel, modificarea în timp corespunde întotdeauna deopotrivă unei diversificări în spațiu.

Dacă, în contextul limbii, aplicăm elementul Timp la elementul Spațiu (suficient timp pentru a avea valoare și pentru a fi receptat ca atare) sau, ceea ce în privința timpului este același lucru, dacă aplicăm în acțiunea timpului un element spațial, rezultatul nu poate fi altul decât un multiplu al spațiului și al timpului, adică un [...]. O diversitate de idiomuri

b, b', b'' ,

independent de gradul de alterare a idiomului.

De exemplu, în întreaga Italie s-a vorbit la un moment dat latina. O latină sensibil identică de la o regiune la alta.

Dacă luăm astăzi același spațiu geografic, schimbarea se exprimă prin una dintre formulele :

- A latină uniformă? sau
- B italiană uniformă?

Nicidecum. Italiana care se vorbește la Genova, la Veneția, la Florența [...].

Există, ce-i drept, un eșantion permanent de limbă comună care se numește italiana literară, dar acesta este un produs al literaturii și al voinței națiunii [...], în principal pe baza dialectului toscan.

³³³⁴⁼²⁹¹⁹ Produsele directe ale latinei sînt atît de diferite, încît un milanez care va asista la o piesă jucată de teatrul local din Napoli nu va înțelege ce spun actorii. Ideea unei Europe lipsite de popoare.

³³³⁴⁼²⁹⁵¹⁻²⁹⁵³ *Formarea diversității în continuitatea geografică*

Ne-am plasat în fața unei întinderi teritoriale la început perfect unilingve sau putînd trece drept unilingvă și presupunînd, de altfel, o populație fixă și sedentară pe întregul teritoriu.

Putem lua ca model Galia anului 250, unde într-adevăr se vorbea o limbă care putea fi privită ca uniformă de la un capăt la altul al teritoriului; ca urmare a asimilării romane, latina vorbită la Trêves, la Tours sau la Toulouse, la Geneva sau la Marsilia a putut fi pentru moment identică.

Primul fapt sigur și care se referă exclusiv la timp. După o perioadă mai lungă sau mai scurtă de timp (de pildă, 500 de ani sau mult mai puțin), putem anticipa – excluzînd intervenția oricărui alt fapt secundar – că limba nu va mai fi aceeași, identică cu ea însăși, dacă o analizăm la cele două extremități ale acestei perioade.

De unde știm aceasta? Ne-o spune experiența universală. În orice exemplu în care istoria ne permite să urmărim o limbă de-a lungul a două-trei secole, vom constata că timpul scurs corespunde de regulă unei modificări mai mult sau mai puțin importante a respectivei limbi.

³³³⁴⁼²²⁰⁵⁻²²⁰⁷ Nu există nici un exemplu care să illustreze imobilitatea absolută. Absolut este doar principiul mutației limbii în timp. Mutație care se produce în mod diferit și cu o viteză diferită de la un caz la altul, dar care este inevitabilă. Nimic nu o poate împiedica: e posibil ca perioadele tulburi, marcate de războaie, de revolte ale populației sau de crize naționale să conducă la accelerarea ei, așa cum s-a susținut adesea, dar faptul nu afectează principiul general, întrucît, chiar în cea mai

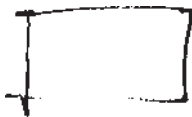
liniștită dintre perioade, nu vom vedea niciodată un fluviu al limbii identic, dacă îl analizăm la începutul și la sfârșitul unui anumit interval, iar existența pe acest parcurs a unor cascade este lipsită de importanță. A insista asupra cauzelor care pot precipita uneori mișcarea înseamnă a sacrifica faptul general în favoarea accidentului; este suficient că mișcarea există imperturbabil, firesc și mai presus de orice circumstanță.

Fapt este că imaginea acestei mișcări continue ne apare adesea distorsionată prin intervenția limbilor literare, limbi care se întâmplă să fie primele sau chiar singurele la care se raportează gândirea noastră.

³³³⁴⁼²²⁰⁹ Într-adevăr, orice limbă literară, o dată ce a reușit să se formeze undeva, este relativ imobilă și, în orice caz, nu este adecvată să ne facă să simțim în ce măsură limba adevărată, limba care trăiește liber în sinul unei mase sociale, este o materie ce se modifică în funcție de timp.

³³³⁴⁼²²⁰⁸ Prezența limbilor literare a fost semnalată deja în cursul nostru ca reprezentând un produs *suprapus din punct de vedere geografic altuia*, și anume limbii naturale. Deși se suprapune din punct de vedere geografic limbii naturale, limba literară evoluează în alte condiții de viață, și avem în vedere aici doar condițiile de viață ale produsului natural.

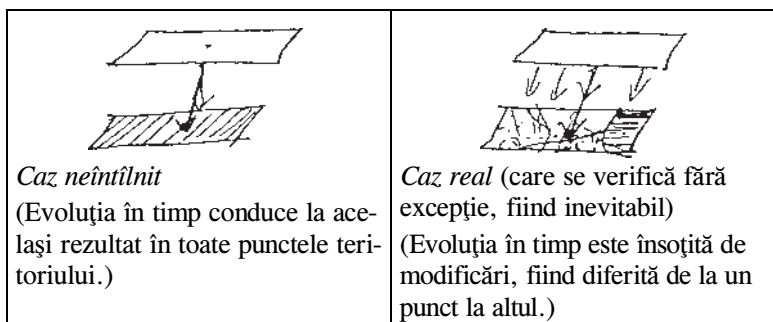
³³³⁴⁼²²¹⁰ Vom analiza în altă parte *cauzele* pentru care limbile literare rezistă, mai mult sau mai puțin, tendinței de schimbare generală în limbă sau pentru care ele nu participă pe deplin la această schimbare. Aici nu se pune decât problema – discutată și mai devreme – de a delimita tranșant cazul limbii literare, și iată-ne astfel din nou în fața patruleterului prin care am reprezentat o suprafață lingvistică *unilingvă* lăsată în voia forțelor care acționează în interiorul ei.

³³³⁴⁼²⁹⁵⁴⁻²⁹⁶² Am avansat ca prim adevăr faptul că limba nu va mai fi aceeași la capătul unei anumite perioade de timp.

Trebuie să adăugăm imediat o a doua idee, nu mai puțin sigură decât prima, și anume că limba nu se va modifica în același mod pe întregul teritoriu.

Se verifică astfel adevărul celor spuse anterior, și anume că modificarea rămâne un aspect care ține exclusiv de timp, în ciuda faptului că se produce diferit în spațiu. Chiar dacă ne referim la un singur punct din spațiu, timpul va aduce cu sine modificarea. Dimpotrivă, în absența timpului, spațiul e incapabil să producă vreo modificare. Diferența geografică nu este decât proiecția schimbărilor în timp, și trebuie analizată, atunci când se urmărește explicarea ei, doar pe verticală, iar nu pe orizontală (vezi figura de mai sus).

Dar ceea ce am indicat la început într-un mod foarte sumar va trebui abordat acum dintr-un al doilea punct de vedere.

Cum începe și cum se conturează, încetul cu încetul, varietatea ce va conduce în cele din urmă la apariția a nenumărate dialecte? Acest aspect este foarte [...].

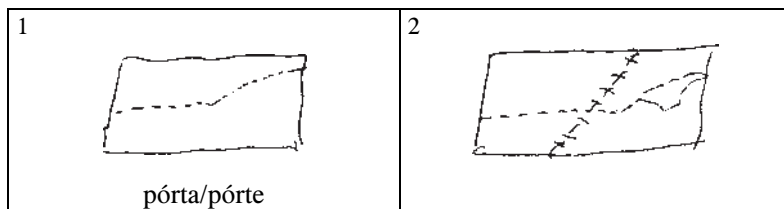
1. Prin inovații succesive exacte, constituind tot atâtea detalii care pot fi precizate.

De exemplu: în domeniul morfologic, *gëbamēs gëbam(ēs)*; în domeniul fonetic, schimbarea $s > z$ etc.

2. Din două, una: fiecare dintre aceste inovații fie va avea ceea ce se numește *aria* sa (lat. *area*), fie va acoperi întregul teritoriu, realizându-se pretutindeni. Firește că acest caz – cel mai rar întâlnit –, modificând limba în raport cu starea inițială, nu creează diferențe interioare, condiționate geografic. Dimpotrivă – și cel mai adesea –, fenomenul inovației se produce pe un teritoriu limitat, într-o anumită

arie. Și acesta este nucleul formării oricărui dialect și a oricărei diferențe geografice :

(œuf)

Această arie nu poate fi determinată dinainte de nimic, ea nu coincide cu provinciile și nu este aceeași în fiecare provincie ; aici trebuie invocată ideea de întrerupere a continuității.

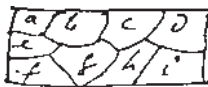
Imaginea unor arii diferite asigură o reprezentare cât se poate de reală !

ka/tša

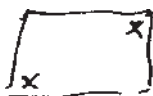
vaque, rescapé, cage

³³³⁴⁼²⁹⁶⁹⁻²⁹⁷⁰ *Întrebare* : În acest fel se vor forma oare *dialectele*, adică o serie de tipuri lingvistice închise, corespunzând unei anumite provincii și avînd frontiere clare în toate direcțiile ?

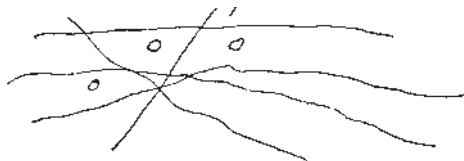
Ar fi o afirmație cum nu se poate mai imprudentă, și, dimpotrivă, vom vedea că noțiunea de dialect este ținta unor atacuri violente de cînd a devenit evident că fiecare fapt de inovație își are aria sa liberă.

Ne vom feri așadar să formulăm dinainte rezultatul într-un mod prea tranșant și cu atît mai mult să vorbim despre dialecte, ³³³⁴⁼²⁹⁶³⁻²⁹⁶⁷ dar iată ce putem spune : după 1000 de ani, indivizii din două extremități ale unui teritoriu nu se vor mai înțelege.

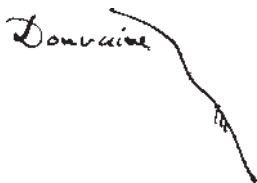

Pornind dintr-un punct oarecare, putem să avansăm în orice direcție și să traversăm un anumit teritoriu remarcând doar schimbările greu perceptibile, întrucât suma inovațiilor nu variază decît parțial.

A sosit momentul ca, pentru a înțelege mai bine natura faptelor evidențiate, să abordăm lucrurile din sensul opus, întorcîndu-ne la observația *geografică*.

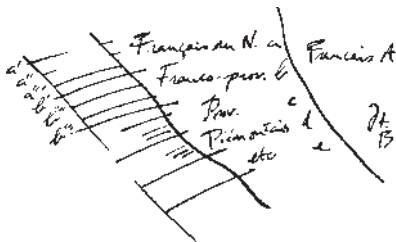
Fiindcă pe baza observațiilor geografice s-a făcut lumină în lingvistică asupra importantului fapt reprezentat de diferențierea dialectală. (Este imperios necesar să observăm mai întîi *rezultatul* acțiunii timpului.) Plasîndu-ne într-un punct oarecare (pe teritoriul francez), într-un anumit sat, vom evidenția o serie de particularități. Este sigur că fiecare dintre aceste particularități se va prelungi și va putea fi regăsită avansînd pe hartă, însă este cu neputință să prevedem pînă la ce punct.

³³³⁴⁼²⁹⁸⁹ Dacă ne referim la teritorii destul de întinse pentru a putea vorbi despre două limbi diferite și nu doar despre dialecte diferite – iar aceasta presupunînd în mod constant că dezvoltarea într-un anumit punct este netulburată –,

³³³⁴⁼²⁹⁹⁶ 1. Principiul conform căruia nu va exista o zonă precisă unde începe o limbă și se sfîrșește cealaltă este identic cu cel care

Avem așadar trei lanțuri alcătuite din unități mai mult sau mai puțin ample, dar nici una sigură în ceea ce privește limitele sale (cu excepția situației când luăm drept criteriu o singură trăsătură).

Pe creasta Alpilor se vorbesc o serie de dialecte la fel de înrudite cu idiomul savoiar ca și cu cel piemontez.

Într-o asemenea situație, noțiunea de limbi separate nu este decât o chestiune de distanță. Pe distanțe mici, nu știm dacă [ne aflăm] pe teritoriul unei limbi sau al celeilalte. Sînt de părere că ideal ar fi să mai avem un asemenea lanț între marile unități indo-europene.

³³³⁴⁼²⁹⁹⁸⁻³⁰¹⁹ Aproape pretudindeni trebuie să ținem seama de deplasările de populație și, mai mult, de deplasările produse vreme de secole.

Marele exemplu al familiei indo-europene. În general, remarcăm că fiecare idiom reprezintă o tranziție între două sau mai multe idiomuri.

slava, iraniana și germanica / germanica, slava și celtica ;

pe de altă parte, italice :

celtica, germanica / italice / italice, între celtică și germanică

Astfel, fără să cunoaștem situația de pe hartă, am contura [...].

Pînă atunci însă, să ne referim la frontiera germano-slavă, unde se observă o trecere bruscă. Se poate oare spune că aici nu au existat niciodată forme de tranziție? Posibil să fi existat, dar respectivele dialecte au dispărut, și una dintre cauzele care le-au putut face să dispară este faptul că nici germanii, nici slavii nu au rămas pe loc în propriul lor teritoriu. În regiunea intermediară se vorbesc de multă vreme dialecte originare din alte regiuni. Să presupunem că, în urma unor tulburări sociale, italienii din Calabria populează Piemontul ;

atunci va mai fi oare adevărat să spunem că [...] ? Și acest lucru se petrece în fiecare clipă.

Granița lingvistică se accentuează întrucît populațiile de frontieră sînt asimilate sau dispar (două foi de hîrtie).

Același lucru poate tulbura, într-o limbă dată, starea dialectelor (cazul Greciei antice).

Unii au comparat valurile lingvistice cu limitele dintre diferitele tipuri de vegetație, aceasta, bineînțeles, doar pentru a da o idee despre starea lucrurilor : limita viței-de-vie, a măslinului, a [...]. Comparatie numai bună pentru a sugera situația „dialectului”.

Dar să ne întoarcem la această comparație. Granițe imuabile. În vreme ce, dacă populația se pune în mișcare, [...].

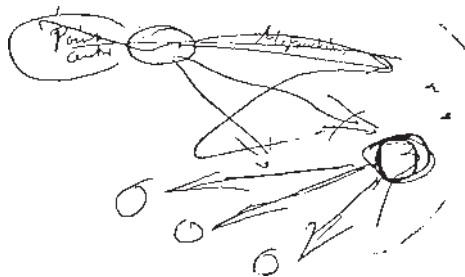
Lucrurile sînt de o complexitate evidentă, dacă trecem acum la chestiunea tranziției între germanică și italică. Unde sînt dialectele care, poate cu 1500 de ani înaintea erei noastre, asigurau trecerea între germanică și italică, ocupînd un teritoriu mult mai vast decît astăzi ?

Indiferent că ne referim la familia indo-europeană sau la o alta ori că luăm în discuție o sub-familie oarecare (făcînd parte dintr-o anumită familie ; în plus, lucrurile se petrec în epoca preistorică sau în epoca istorică), vom vedea întotdeauna că există o legătură între următoarele patru aspecte :

- Întreaga expansiune teritorială a unei familii lingvistice ;
- Suma diviziunilor interioare ale întregului care pot fi desemnate prin cuvîntul *dialecte* ;
- Punctul central primitiv, situat lateral.

4. Chestiunea migrației popoarelor.

Repet că ideea inițială a fost că primele trei categorii de fapte se vor rezolva grație celui de-al patrulea.

Astfel, se poate vorbi despre *intervenția noțiunii de fărîmițare în teritoriul vizat*, noțiune lingvistico-geografico-istorică, în fapt un principiu general, care nu întreține cu masa indo-europeană un raport mai special decît cu oricare alta.

Așa cum o demonstrează experiența, orice masă lingvistică ajunge inevitabil să se diversifice în teritoriu, fără ca aceasta să presupună vreo deplasare, de orice tip ar fi ea.

Sau, mai exact : schimbării necesare în timp îi corespunde [...].

O suprafață geografică unilingvă este supusă fatalității de a deveni o suprafață multilingvă prin fărîmițarea tipului lingvistic primitiv.

Dați spațiului un timp suficient,
dați timpului un anumit spațiu geografic, }

și, invariabil, rezultatul [nu va fi] a , ci $a a a$.

| |
 b $b'b''b'''$

100 km²

Fie că este vorba [...].

În orice grup uman care se întîmplă să formeze o masă continuă din punct de vedere geografic, sîntem obligați să recunoaștem existența simultană și continuă a doi factori diametral opuși, care tind spre scopuri perfect contrare. Ca urmare a opoziției lor – putem adăuga imediat – nu este posibil în nici un caz să prevedem contribuția fiecăruia la starea finală, întrucît aceasta apare ca fiind rezultatul unei lupte. Cei doi factori, dintre care nici unul nu ajunge să fie vreodată redus la zero, sînt pur și simplu *forța de coeziune locală**, pe de o parte, și *forța intercourse*, pe de altă parte. (Rămîn pentru moment la aceste două sintagme, pe care le consider clare, întrucît nu sînt prea convins că ele pot fi înlocuite fără consecințe negative asupra a ceea ce vrem să spunem).

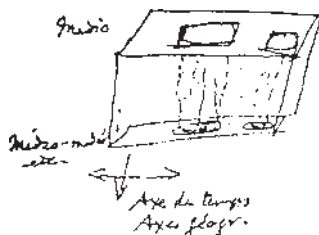
* În franceză, *force du clocher* (sau, în alte locuri, *esprit de clocher*); termenul (antonimul lui *intercourse*, vezi *supra*, nota de la p. 167) desemnează o tendință conservatoare a individului sau a comunității, care favorizează păstrarea și acutizarea divergențelor dialectale între idiomi (n.t.).

Pe de o parte, funcționează coeziunea locală, adică obișnuințele care se dezvoltă într-o comunitate ai cărei membri sînt strîns legați între ei într-un spațiu limitat, spre exemplu un sat sau un canton de mici dimensiuni. Aceste obișnuințe, cu atît mai puternice pentru fiecare individ cu cît ele datează, în general, din perioada copilăriei, pot fi interpretate, fără a afecta în vreun fel teoria, ca o forță centrală și fundamentală. Dacă această forță fundamentală ar acționa pur și simplu singură, fără vreo contrapondere, rezultatul ar fi o particularizare la infinit fie doar a limbii, fie, în egală măsură, și a tuturor celorlalte obișnuințe, mai mult sau mai puțin asemănătoare, cum ar fi îmbrăcămîntea. Totuși, alături de ceea ce îi face pe oameni să fie sedentari într-un anumit loc, există tot ceea ce îi îndeamnă să se amestece unii cu ceilalți într-un spațiu geografic dat.

A doua forță, *intercourse*, are rolul de a o corecta pe cea dintîi. Printr-un sat vor trece oameni provenind din zone mai apropiate sau mai îndepărtate. Dar, lucru și mai important, o parte a populației se va deplasa, la rîndul ei, spre zone învecinate, de exemplu la o serbare sau la un bîlci, și, în timpul acestei serbări [...]. Sau vor fi mobilizări în vederea unui război, care vor aduna în aceeași armată bărbați veniți din toate satele. Și așa mai departe, astfel încît [...]. Existența în localități separate este deopotrivă un lucru iluzoriu și unul adevărat. Ea are sau nu valoare, însă nu putem prevedea cu privire la ce detaliu. Cele două principii se află într-un conflict permanent, unul tinzînd spre egalizare, iar celălalt spre particularizare. Influențe mergînd spre diversificare / Influențe mergînd spre unificare = ocazii care apropie. Unificare – propagare sau rezistență.

Coeziune într-un sens sau altul prin opoziția la dispersare.

Toate aceste forțe, considerate pe o anumită suprafață, cooperează. Orice val de inovații presupune în același timp o forță care tinde spre diversificare și una care tinde spre unificare, de o asemenea [...]. Misterios pe o distanță mare [...]. 1. Cazul izolării.³³³⁴⁼³⁰³²⁻³⁰⁷¹ Este inutil să ne imaginăm că faptele de [...].

exclusiv de axa timpului, și *ariile de contaminare*, implicînd dubla noțiune a timpului și a propagării în spațiu.

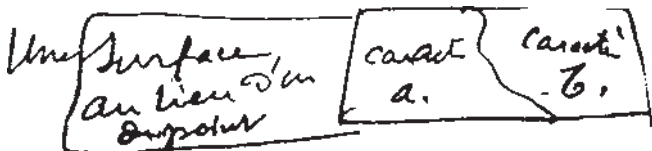
O primă observație se referă la extensiunile geografice ale particularităților lingvistice: cînd se are în vedere un sat, mai exact *un singur punct* al unui teritoriu lingvistic, fiecare trăsătură a limbii poate fi clasificată de la bun început fie în categoria faptelor locale, fie în cea a faptelor generale, care nu diferențiază limba regiunii de limba zonelor învecinate. Și, atît timp cît ne limităm la acest punct, va fi foarte simplu să le reducem astfel și pe unele, și pe celelalte la factorul de care dispunem.

Dacă ne referim *la un singur punct*

suma trăsăturilor comune cu cele ale altor regiuni va fi, în mod evident, rezultatul influențelor forței *intercourse* (unificatoare);

trăsăturile proprii = influențele forței de coeziune locală (diferențiatoare).

Dar, de îndată ce, în loc să vorbim despre un sat, ne referim la un canton, fie el chiar unul de mici dimensiuni, punînd, în locul a ceea ce nu era decît un punct, o *suprafață geografică*, asistăm la producerea unui paradox, constînd în imposibilitatea de a mai spune dacă fenomenele se datorează în principal factorului A sau factorului B și în avansarea ideii că, în realitate, ambii factori cooperează, ambii sînt implicați și, totuși, tind spre direcții opuse: „Există întotdeauna regiuni cu care o anumită zonă are ceva în comun”.

Ce este mai important? În mod obligatoriu, dacă *a* diferă de *b*, este nevoie de aceeași forță tinzînd spre diferențiere despre care vorbeam în legătură cu satul, dar, în același moment, vedem ceva mult mai frapant, și anume coeziunea (și acordul) care s-a manifestat în teritoriul *a* pentru a stabili această diferență față de *b*. Și astfel se poate spune, imediat ce vorbim despre o *suprafață* (cazul cel mai obișnuit), un fenomen care

divizează această suprafață pune în evidență tot atâtea forțe *unificatoare*, creatoare de coeziune, cîte forțe *diferențiatore*, creatoare de dispersare, de diversitate.

Dar singurul lucru imposibil de precizat este în ce măsură vor acționa, în fiecare caz, unele sau celelalte dintre aceste forțe.

În domeniul germanic care se întinde între Alpi și Marea Nordului, am asistat la realizarea unei coeziuni în ceea ce privește reducerea lui *f* la *d* (*f*u devenind peste tot *du*).

În replică, nici vorbă de coeziune perfectă pentru *t* precedînd pe *z*, situație în care nordul îl conservă pe *t*.

Or, dacă sîntem invitați la o reflecție filozofică asupra acestui subiect, ar trebui să spunem că al doilea fenomen nu este fundamental diferit de primul prin faptul că el nu s-a putut extinde la întregul teritoriu. Dimpotrivă, cele două fenomene sînt extrem de asemănătoare; totuși, cel de-al doilea stabilește o opoziție *t/z* între sud și nord, fiindcă a fost nevoie de aceleași misterioase forțe de coeziune în afara oricărei comunicări directe pentru a stabili în unul dintre cazuri solidaritatea a trei treimi, iar în celălalt a două treimi din teritoriu.

Observația noastră *unică* presupune de fapt că, avînd în vedere o suprafață, trebuie să facem abstracție de forța care merge în direcția particularizării și să reducem totul la forța tinzînd spre solidarizare, manifestată în grade diferite.

Dacă, pentru o anumită particularitate, ea se manifestă în întregul teritoriu, va ajunge să conserve unitatea acestuia.

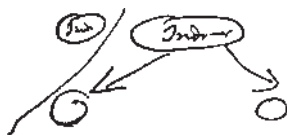
În caz contrar, ea va conduce la o fărîmițare lingvistică, dar există un oarecare avantaj în faptul de a nu complica lucrurile introducînd factorul reprezentat de rezistență, dar fiind că acesta *se întemeiază*, la rîndul lui, pe coeziunea lingvistică a unei alte părți a teritoriului.

De îndată ce părăsim satul (= punctul unic), totul poate fi redus la o singură forță, mai mult sau puțin identică cu forța coezivă în teritoriu, care se manifestă în legătură cu fiecare inovație particulară.

A doua observație : cînd s-a observat că, pe de o parte, într-o masă continuă de populație omoglotă, inovațiile pot fi generale, dar că, pe de altă parte, ele pot, de asemenea, să nu fie generale, coeziunea care se manifestă și se afirmă în grade foarte diverse pentru fenomenul *a*, sau *b*, sau *c*; în momentul cînd ne-am dat seama de urmările posibile ale continuității geografice, atunci și numai atunci – trebuie să adăugăm – putem să ne îndreptăm atenția asupra cazului reprezentat de o colonie separată geografic de masă, asupra cazului *discontinuității geografice*.

Există ceva comic în ideea general răspîndită că ar fi mai simplu să apreciem diversitatea limbii în cazul discontinuității geografice. Mai simplu în comparație cu ce? Aparent, susținătorii ideii doresc să spună că este mai simplu decît în cazul continuității. În consecință, pretindeți să nu mai studiem continuitatea, care este cazul normal, și să-i opunem pur și simplu discontinuitatea, care este un caz particular în cel mai propriu sens al cuvîntului? Voi arăta în cele ce urmează că nici o opinie privitoare la discontinuitate nu este posibilă sau nu are sens fără să ne facem înainte o idee cu privire la efectele continuității.

Istoria lingvisticii indo-europene demonstrează că, lucru curios, lingviștii înșiși nu au încetat să pretindă că o diferență lingvistică ar corespunde unei separări geografice concrete. Pe tot parcursul primei perioade de existență a unei științe a limbilor indo-europene se credea că fiecare popor – celți, germani, greci etc. – reprezenta, alături de limba sa, o *migrație*, cum s-ar zice un roi de albine, care a transportat departe limba moștenită pornind de pe podișurile din Pamir. Într-o bună zi *celții*, în altă zi *slavii*, toți au pornit de la poalele acestor înălțimi asiatice, de pe versantul stîng mai exact, complet independent unii de alții și ca și cum faptul că s-au separat geografic de masă ar reprezenta un lucru esențial. Acest exemplu demonstrează un singur lucru, și anume că mintea umană apreciază reprezentările care pot fi transpuse vizual : să luăm două limbi diferite de o alta precedentă ; ei bine, pe cea dintîi o vom plasa aici :

de unde vor porni două aerostate care vor transporta indo-europeana în alte zone și care vor explica, chipurile, de ce nu mai este ea identică cu sine prin faptul separării geografice.

Iată o concepție cu totul naivă, prin simplul fapt că este inutilă. Căci, chiar presupunînd că indo-europeana ar fi subzistat în mod compact în același spațiu, s-ar fi produs același lucru, dacă nu în fiecare detaliu, cel puțin în linii generale: 1. indo-europeana nu ar fi rămas aceeași; 2. în mod inevitabil, ea s-ar fi [...].

La această concluzie au ajuns în final indo-europeniștii.

Dar pentru aceasta a fost nevoie de o scriere care a avut răsunet în epocă – ne referim la lucrarea publicată în 1877 de Joh. Schmidt, *Die Verwandtschaftsverhältnisse der Indogermanischen Sprachen*. Nu este momentul să intrăm aici într-o dezbateră pe această temă: ceea ce ne-am dorit a fost doar să confruntăm două concepții. În ceea ce privește faptul în sine, adăugăm ideea fundamentală că idiomurile indo-europene formează un lanț de tranziții, iar contiguitatea dintre *a* și *b* corespunde unor particularități comune mai mult sau mai puțin evidente, ceea ce este decisiv pentru a crede într-o dezvoltare în contextul continuității geografice. Începînd de la această dată, teoriei migrațiilor i-a fost opusă, în ceea ce privește familia indo-europeană, teoria dezvoltării continue (*Wellentheorie*).

Din punct de vedere teoretic, dezvoltarea separată constituie în mod obligatoriu cazul secundar, și nicidecum cazul primar care trebuie analizat în efectele sale, și aceasta întrucît, într-adevăr, nu dispunem de alt mijloc pentru a stabili valoarea acestor efecte decît acela de a le măsura folosind scala celuilalt tip de dezvoltare. Nu putem aprecia efectele discontinuității altfel decît în raport cu cele ale continuității. Or, s-a stabilit că, la rîndul ei, și continuitatea are efecte diferențioare, ceea ce [...].

Pentru a analiza ce se întîmplă în Anglia, trebuie să ne gîndim la Jutland. Pentru fiecare *așa-zis* efect al separării:

1. Când spunem că separarea a permis conservarea lui β , în realitate dorim să avansăm o idee care se referă la continență, mai exact aceea că, *grație continuității, s-a propagat* [...].

Să ne punem întrebarea : oare [...] dovada că $t > z$?

În sfârșit, Olanda confirmă că dezvoltarea [...].

3b. [Note pentru cursul III (1910-1911) : Analiza lanțului acustic]

³³³⁵⁼⁷²⁰⁻⁷²⁵ Analiza lanțului acustic în timp este punctul de plecare explicit sau implicit [...], iar creatorii alfabetelor primitive nu au procedat altfel. Nu putem analiza impresiile acustice, însă, oprindu-ne la un „lanț acustic al vorbirii”, vom fi în măsură să distingem imediat dacă un spațiu este egal cu sine de la un capăt la altul sau nu este astfel.

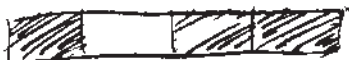
Marcind fiecare spațiu egal cu sine și diferit de alte două spații învecinate fără să ne preocupăm de durata fiecăruia, vom obține *unitățile*

ireductibile ale lanțului; acestor unități, stabilite doar în funcție de *deosebiri* dintre ele și prin nimic altceva, grecii le-au asociat semne precum

K H *malgré latin*

T A N K

Vorbeam mai sus despre situația în care am fi „în măsură să distingem imediat”; or, nu se întâmplă întotdeauna așa. ³³³⁵⁼⁷⁴¹⁻⁷⁵⁹ Dar alte popoare nu au căutat unitățile ireductibile, stadiul ultim, ci s-au orientat după alt principiu :

pa, ka, ti, do (principiul „silabic”).

Scrierea nu mai are nevoie să se ocupe de mișcările articulatorii corespondente, notația diferențelor dintre efectele acustice fiind suficientă.

Care sînt de fapt mișcările exacte ale aparatului fonator pe durata spațiului omogen din punct de vedere acustic notat cu T ?

Fonologul pornește de la acest spațiu omogen pentru ureche, în lipsa căruia el nu ar putea decupa nici o unitate din lanțul sonor al vorbirii.

Pe de altă parte, în vreme ce unitatea acustică este neanalizabilă, el poate analiza [...]. Cîte *momente* pot fi identificate în lanț, [...].

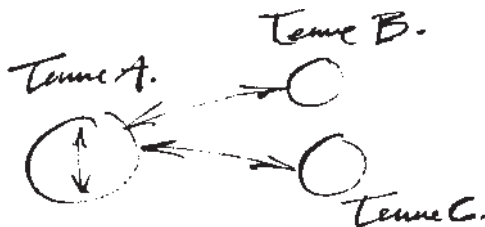
Într-o unitate care nu este ireductibilă, nu se poate face abstracție de succesiunea în timp, cu alte cuvinte unitatea compozită rămîne un fragment al lanțului: *verigă+verigă*.

În replică, *verigile ireductibile* pot ajunge, ca o consecință a acestui fapt, să nu mai fie considerate niște *verigi* sau *momente*, ci să fie tratate *in abstracto*. Astfel, vom putea vorbi despre f , despre i etc., ca despre tipul f sau tipul i . La fel ca *do-re-mi*.

3335=791-801

Articulația	{	consoane vocale : sunet laringian cutie de rezonanță
-------------	---	--

Grade de apertură bucală : șase gra[de].

3c. [Note pentru cursul III (1910-1911) : Nomenclatură]

³³³⁶⁼¹⁰⁸⁵ Problema limbajului apare, pentru majoritatea indivizilor, doar sub forma unei nomenclaturi. În capitolul IV din *Cartea Facerii*, îl vedem pe Adam dând nume [...] și dacă [...], putem spune că [...].

3d. [Note pentru cursul III (1910-1911) : Entități și secțiuni]

^{3337=1762-1764, 1765, 1772} *Secțiuni*. Identități. Trenul de 4. „Războiul, vă zic, războiul ! ” ³³³⁷⁼²¹⁶⁵ Entități abstracte. ³³³⁷⁼²¹⁹⁰ Ordine – *hôtel-dieu* – *Dois-je – désireux* (se bazează pe secțiuni). Genitiv.

³³³⁷⁼²¹⁹⁵ 1. se bazează totuși pe unități materiale ;

2. abstract = non-lingvistic ;

3. dacă = în conștiința subiectului vorbitor, totul este concret.

3e. [Note pentru cursul III (1910-1911) : Arbitrariul semnului și noțiunea de termen]

³³³⁸⁼²¹⁰⁵ Importanța cuvântului *termen*. De neconceput. Reducerea, în orice sistem al limbii, a arbitrariului absolut la arbitrariul relativ, ceea ce constituie „sistemul”. Dacă ar fi posibil ca o limbă să conștie doar în a denumi obiecte, diferiții termeni ai acestei limbi nu ar avea nici un raport între ei, rămânând la fel de separați unii de ceilalți ca și obiectele însele, mai exact dacă ar fi posibil ca termenii să fie făcuți pentru a denumi lucruri materiale și vizibile, ca, de exemplu, *pain*, *caillou*. *Handwerk*.

³³³⁸⁼²¹¹⁷ Observație

Bază, *între altele*, a oricărei cercetări : *expresia*. Cuprinde studierea semnificațiilor, bază, *între altele*, a expresiei : semnificația.

direct – indirect
 simplu – complex
 neanalizabil – analizabil
 (sintetic – analitic)

1. „analitic” nu conține niciodată totul

2. „sintetic”

„total arbitrar” – „parțial arbitrar”

³³³⁸⁼²⁰⁹⁰⁻²⁰⁹⁶ Există elemente relativ arbitrare și altele absolut arbitrare :

<i>vingt</i>	<i>dix-neuf</i>
<i>ormeau</i>	<i>poirier</i>
<i>berger</i>	<i>vacher</i>
<i>geôle</i>	<i>prison</i>
<i>hache</i>	<i>couperet</i>
<i>concierge</i>	<i>portier</i>
<i>jadis</i>	<i>autrefois, toujours</i>
<i>souvent</i>	<i>fréquemment, parfois</i>
<i>aveugle, sourd, chauve</i>	<i>bossu, boiteux</i>
<i>commencer</i>	<i>entreprendre</i>

violet
lentille
bien (bon)

germ.
 /verso
Laub
métier

feuillage

feuillage 1 = feuille 2 -age
Handwerk

3338 (2119-2123)

Asociație internă – externă

- sistem : mecanism gramatical
- „lexicologic”
- Limbi izolate – coordonante
- Ideea de raft. Sertare izolate, sertare care își corespund

germana, engleza, chineza
 Evoluție. Latină > franceză.
separare
ministerium

3f. [Note pentru cursul III (1910-1911) : Caracterul necesar al alterării semnelor ; sincronie și diacronie]

³³³⁹⁼¹²⁷⁸⁻¹²⁸⁰ Înainte de a încheia acest capitol, vreau să adaug un fel de post-scriptum ca răspuns la o lacună aparentă care ar putea fi identificată în textul lui.

Veți remarca, poate, în legătură cu „caracterul necesar” al alterării semnelor, că el nu a fost pus suficient în lumină, chiar atunci când s-a vorbit despre alterare.

Este cert că, în vreme ce încercam să aprofundăm circumstanțele care asigură *continuitatea* = lipsa de independență de-a lungul timpului, nu am indicat nici o cauză specială a alterării [...] rezultă din intervenția factorului timp. Am spus, și țin să subliniez încă o dată, că aceasta este doar o ipostază a continuității, că tocmai ca urmare a faptului că semnele se perpetuează, ele *ajung* să se altereze.

Nu am arătat în schimb – recunosc – cauza pentru care ele *trebuie* să se altereze. Și îmi este simplu să indic motivele pentru care m-am abținut să o fac. Încă de la început, am arătat că există diferiți factori de alterare, însă aceștia sînt *atît de amestecați în privința efectului pe care-l produc*, încît nu este deloc prudent să ne propunem să-i separăm pe loc. Am afirmat că faptul, în totalitatea lui, nu se putea exprima cu siguranță altfel decît prin sintagma *deplasarea raportului* total între semnificant și semnificat, indiferent dacă alterarea afectează semnificantul sau semnificatul.

Vom aborda așadar alterarea fără a separa cauzele sau formele acestora, pentru că există un oarecare pericol în a vrea să întreprinzi așa ceva în absența oricărui alt proces.

Din moment ce ne plasăm în situația celui care ignoră la început cauzele particulare, este clar că nu putem spune în același timp că vom aprofunda aceste cauze.

Chestiunea caracterului *necesar* sau *inevitabil* s-ar prezenta separat pentru fiecare factor de alterare ; spre exemplu, este oare inevitabil, într-o măsură socială supusă condițiilor timpului, ca aceste semne să se altereze din punct de vedere fonetic (material) (în ceea ce privește imaginea lor acustică)?

Cel care a analizat acest caracter necesar nu a dat încă nici un răspuns, așa este, nu a dat nici un răspuns și nu i-a explicat temeinic cauzele – aproape misterele –, și nici nu s-a angajat cu vreo opinie cu privire la alt caracter necesar, reprezentînd deopotrivă o alterare sub alt aspect a foneticii, și astfel se vede că: [...].

Atît timp cît este vorba despre cauzele continuității generale de-a lungul timpului, ele sînt la îndemîna oricărui observator, ca niște idei gata făcute ; noi doar am evidențiat anumite cauze ascunse tocmai pentru că sînt evidente, cum ar fi faptul că toată lumea se servește, zi de zi, de limbă.

Cînd se pune problema *alterării* de-a lungul timpului, ar fi mai bine să nu vorbim pentru moment decît despre *deplasarea raportului global al termenilor și al valorilor*, renunțînd la a analiza gradul de necesitate *a priori* tocmai pentru că renunțăm la a distinge cauzele una cîte una.

Ne putem referi provizoriu la simplul fapt că orice tip de lucru care este supus timpului se modifică, deci limba sau suma raporturilor [...] (prin urmare, limba = suma raporturilor între semnificanți [...]).

³³³⁹⁼¹³⁰¹⁻¹³¹⁷ *Capitolul IV*, de inserat, asemenea celui precedent, înainte de :

Lingvistica statică și lingvistica istorică

Dualitatea lingvisticii

Acest capitol reprezintă continuarea directă a celui precedent și, în același timp, indicarea bazei generale pe care ne vom situa în cele ce urmează.

Nu există nici un dezacord în raport cu planul inițial al acestui curs, care probabil că se reflectă în notițele dumneavoastră. A existat o singură intervenție, în momentul cînd am introdus dimensiunea temporală, noțiunea istorică, despre care am început să vorbesc în capitolul al treilea. Într-adevăr, putem ezita cu privire la momentul exact în care

trebuie să aducem în discuție dimensiunea temporală. După cum veți vedea, aș fi putut, la o adică, să-i fac loc mult mai târziu și să vă scutesc astfel de o schimbare incomodă în ordinea capitolelor, căci acestea sînt afectate doar în succesiunea lor.

Dar tocmai pentru că nu era vorba decît despre numere, fără nici o modificare în ceea ce privește substanța în sine, nu am ezitat ca, pentru anumite avantaje, să plasez capitolele despre consecințele timpului mai în față decît am prevăzut inițial.

Faptul că timpul intervine alterînd limba, așa cum alterează sau modifică orice lucru, nu pare la început un fapt prea grav pentru condițiile în care este plasată știința limbii. Și trebuie să adaug că nu văd decît o mică parte dintre lingviști – sau poate chiar nici unul – care să fie dispuși să creadă că problema timpului creează lingvisticii condiții particulare, dificultăți particulare și probleme particulare, între care una, centrală, ar putea conduce la scindarea lingvisticii în două științe.

Cînd ne aruncăm privirea asupra altor științe, repet că nu vom putea nicidecum să evidențiem un efect particular produs la acest nivel de luarea în considerare a factorului timp (= alterarea termenilor existenți).

Observăm că astronomia a constatat schimbări notabile pe cer în timpul minim pe care l-a avut la dispoziție, dar nu vedem nici o rațiune ca din acest motiv să despărțim astronomia în două, să facem din ea două discipline.

Observăm că geologia, oarecum contrar astronomiei, judecă aproape întotdeauna succesivitățile, schimbările în timp, dar cînd se ocupă și de stadiile fixe ale pămîntului considerate în afara timpului, ea nu face din aceste lucruri două obiecte fundamental distincte.

Observăm că există o știință a dreptului și o istorie a dreptului, în funcție de timp, dar nimănui nu i-ar trece prin minte să declare, din acest considerent, că istoria dreptului reprezintă o disciplină separată de știința dreptului.

Observăm că istoria politică a statelor se mișcă eminentamente în timp, dar nu creează nici o distincție dacă, dimpotrivă, vreun istoric realizează tabloul unei *epoci*, excluzînd prin urmare schimbările în timp.

Observăm că istoria *instituțiilor politice* urmărește înainte de toate starea lucrurilor în afara timpului, dar nu consideră că ar schimba subiectul dacă ar vorbi în același timp despre modificările consecutive timpului.

Observăm că *economia politică* (*Wirtschaftslehre*) se ocupă în principal de echilibrul între muncă și capital ca forțe sociale, cu toate forțele intermediare.

Dar, ajunși în acest punct, iată un alt aspect remarcabil, care ne apare dintr-o dată, ca printr-o schimbare de decor : contrar celor spuse pentru științele analizate anterior, acum se vorbește despre *istoria economică* (= economia politică urmărită în timp) ca despre o știință distinctă. Dar nu-mi propun să judec cât este ea de distinctă în detaliu, mulțumindu-mă să observ că o universitate cum este a noastră încredințează unor profesori diferiți istoria economică, respectiv economia politică. De ce oare ? Posibil – și probabil – că motivele nici nu sînt cu adevărat clare, că nu s-a făcut decît să se răspundă unei necesități interne. Dar cauza reală este aceea care ne va mijloci în curînd înțelegerea dualității științei lingvistice ; mai exact, cu economia politică ne găsim în fața noțiunii de *valoare* – mă corectez : cu economia politică, chiar dacă într-o măsură mai mică decît cu lingvistica, ne găsim *deja* în fața valorii (*ipso facto* : în fața unui *sistem de valori*, întrucît orice valoare implică existența unui sistem de valori).

³³³⁹⁼¹³²³ Or, este cât se poate de evident că, deja printr-o primă știință a valorilor, am fost nevoiți practic să experimentăm, chiar fără să ne propunem, imposibilitatea de a aborda deodată două obiecte : sistemul de valori luat în sine (sau la *un* moment dat) și sistemul de valori văzut din perspectiva timpului.

³³³⁹⁼¹³¹⁹⁻¹³²² Adevărul adevărat este că înseși științele care se ocupă de *lucruri* ar avea numai de cîștigat dacă ar marca mai exact diferența dintre cele două axe pe care există lucrurile.

	<p>axa contemporaneităților (de unde putem <i>elimina</i> factorul timp)</p> <p>și axa succesivităților (lucruri × timp)</p>
---	--

Cînd ajungem la științele care se ocupă de *valori*, distincția – care pînă acum era aproape facultativă – devine o necesitate teoretică și practică de prim ordin. Începînd din acest moment putem lansa oricui provocarea de a fundamenta o știință bine conturată în afara distincției

oferite de cele două axe. ³³³⁹⁼¹³²⁴⁻¹³²⁹ Când, în al treilea rînd, ajungem la științele care nu se mai ocupă de valoarea ce își are rădăcinile în lucruri, ci de valoarea *care poate fi stabilită arbitrar* (semiologia), de semnul care poate fi stabilit arbitrar (lingvistica), atunci necesitatea de a distinge între cele două axe atinge gradul cel mai înalt, dat fiind că, chiar prin simpla evidență *a priori*, doar ceea ce este valabil instantaneu are valoare.

Orice valoare are două laturi, asemenea semnului lingvistic. Atît timp cît valoarea își are rădăcinile în lucruri prin cel puțin una dintre laturile sale, spre exemplu ³³³⁹⁼¹³²⁶

proprietatea rurală Z

50.000 de franci ' ,

este încă relativ posibil să urmărim evoluția sa în timp în raport cu francul și variațiile sale valorice, fără a uita că și contravaloarea (50.000 de franci) variază, la rîndul ei, în funcție de situație (rezerve mari de aur etc.). Dar toate acestea păstrează o valoare finală datorată lucrurilor și, cel mai adesea, nu pot depăși o anumită limită.

Dimpotrivă, în asociația ce alcătuiește semnul, avem încă din primul moment doar două *valori care există una în virtutea celeilalte* (arbitrariul semnului). Dacă una dintre aceste două laturi ale semnului lingvistic ar putea fi interpretată ca avînd o existență în sine, aceasta ar fi latura conceptuală, ideea ca bază a semnului.

³³³⁹⁼¹²⁸² În interiorul limbajului, limba a fost degajată de vorbire, ea rezidînd în [...] psihicul unei mase de vorbitori, ceea ce nu se întîmplă în cazul vorbirii.

³³³⁹⁼¹²⁹²⁻¹²⁹³ Referindu-ne la limbă, la prima vedere nu există nimic care să ne împiedice să o considerăm logică, deoarece semnul este arbitrar. Realitatea masei de vorbitori nu schimbă nici ea lucrurile decît în sens psihologic și logic, dar nu demonstrează numai decît [...].

Dar cînd intervine *timpul* combinat cu realitatea reprezentată de psihologia socială, abia atunci simțim că limba nu este liberă (masa de vorbitori × timpul).

³³³⁹⁼¹²⁸³⁻¹²⁹⁰ *Definiție.* Atunci cînd din limbaj desprindem tot ceea ce nu este decît *vorbire*, restul se poate numi cu precizie limbă; ea nu conține decît termeni psihici, nodul psihic format din idee și semn, ceea ce nu s-ar verifica în privința vorbirii.

Dar limba va fi doar aceea înțeleasă în afara realității sale sociale, cea ireală, din moment ce, pentru ca ea să existe, este nevoie de o masă de vorbitori care să se servească de Limbă. Limba rezidă în psihic colectiv, iar acest fapt va fi cuprins în definiție. Și din nou vorbirea lipsește.

Iată limba, care de acum înainte poate fi imaginată, poate exista, dar numai în afara realității istorice. Cum semnul lingvistic este arbitrar prin natura sa, la prima vedere s-ar părea că nimic nu ne împiedică să [...] un sistem liber, care nu depinde decât de principiile logice și doar ca o știință a raporturilor abstracte.

³³⁷⁹⁼¹²⁹⁴⁻¹³⁰⁰ Realitate istorică sau timp (masa de vorbitori în absența timpului – timpul în absența masei de vorbitori).

Limba nu este liberă, și aceasta ca urmare a principiului continuității sau al solidarității totale cu epocile precedente.

2. Continuitatea include faptul alterării, ce reprezintă o deplasare a valorilor.

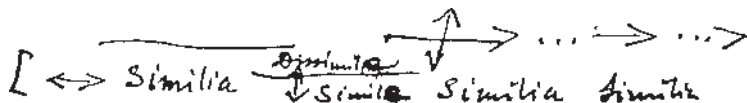
3g. [Note pentru cursul III (1910-1911) : Valoarea lingvistică]

³³⁴⁰⁼¹⁸⁶⁴ *Valoare*. Inseparabil de orice *valoare* sau de ceea ce creează valoarea nu este nici

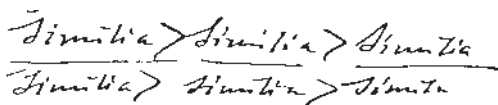
- faptul de a nu putea fi delimitat de o serie de mărimi opozabile care formează un *sistem*, nici
- acela de a avea [...],

ci ambele lucruri deopotrivă și *indisolubil* legate între ele.

Valoarea este în fiecare moment sinonimă în cel mai înalt grad cu ideea de „termen situat într-un sistem de termeni similari”, tot așa cum este perfect sinonimă cu „lucru care poate face obiectul schimbului” [...]. Luînd lucrul care poate face obiectul schimbului pe de o parte și, de cealaltă parte, termenii co-sistematici, nu ajungem la nici o asemănare. Este propriu *valorii* să pună în raport aceste două entități. Și ea le pune în raport într-un mod care ne face să ne pierdem speranța că vom putea stabili vreodată dacă cele două fațete ale valorii diferă sau prin ce anume diferă. Singurul lucru indiscutabil este acela că valoarea merge pe aceste două axe, că ea este determinată concomitent în funcție de ele :

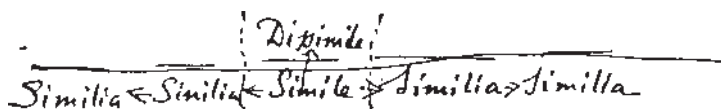

Nu este esențial să observăm că, la rîndul lor, *similia* sînt însoțite fiecare de propriul *dissimile*, schema arătînd așadar în felul următor :

Dimpotrivă, această schemă finală și banală face ca valoarea să se apropie de *un lucru* care își are în sine propria regulă, lăsîndu-ne să credem în mod fals într-o realitate absolută.

Să păstrăm totuși schema :

Raportul *simile* – *dissimile* este total diferit de raportul *simile* – *similia*, și aparține totuși, într-o manieră inexplicabilă, dar esențială, noțiunii de valoare.

Index rerum

A

ablaut 233
absolut (-ă) 21, 23, 28, 30, 34, 36-39, 43, 48, 55, 68, 72-73, 75-76, 79-81, 102, 117, 145, 158, 166, 169, 182, 208, 215, 218, 233-234, 245, 265, 267, 294, 313, 330, 338
abstracție 108, 131, 183, 191-192
accent 76, 170, 205, 216, 238
accident 220, 230, 309, 314
[achiziție] 119
act 131, 151, 160, 190, 247, 260
acustem 249
acustic (-ă) 23, 27-28, 30-31, 115, 141-143, 181, 197, 205, 237-243, 246-249, 252-253, 255, 328-329, 333
adjectiv 105, 121-122, 189
a executa 247, 253
a exista 41, 47-48, 53, 63, 69, 120, 144, 201, 238, 262-263
a explica 60, 143, 176, 210, 226, 238, 241, 249, 293-294, 308, 315
afazie 177, 259
a fonografia 157
alfabet 159, 246, 328
alterare 72, 230, 312, 332-334
alternanță 30, 35, 54, 64, 67-68, 182, 240, 261, 270
a marca 141, 143, 192, 226, 228, 235, 239
amorf (-ă) 257

anacronie 185, 271
analitic (-ă) 301, 331
analiză 25, 28, 59, 63, 112, 118, 144, 149, 160, 175-189, 191-195, 215, 219, 224, 226, 232, 250, 256-257, 307, 328
analogie 160-163, 166, 178, 207, 211, 219, 266, 294, 310
anatomie 111, 115-117, 257
anti- 54, 216-217
apertură 237-241, 243, 246, 253
aposem 109-112
arbitrar (-ă) 106-107, 164-165, 202, 249, 263, 330-331, 336-337
arie 167, 170-171, 316
armonie 219
articulație 31, 76, 141, 236, 238, 240-243, 261, 329
asociere 21, 47, 54, 99, 114, 133, 189, 226, 263, 300-301
atribut 86, 199, 258
audibil (-ă) 255
axă 210, 323, 335-336, 338

B

bază 33-37, 39-40, 44, 49, 80, 147, 186, 199, 206, 210, 226-227, 234, 250-251, 254-255, 290, 304, 323, 330, 333, 336

C

cantitate 26, 29, 47-48, 75, 146, 206, 267, 287

- categoric 37, 42, 47-48, 52, 59, 64,
 67-69, 74, 81, 88, 120, 141, 183,
 192, 208, 220-221, 236, 261, 274
 cerebral (-ă) 236, 259
 clasă 61
 coexistent (-ă) 45, 82, 235
 coeziune locală 321-322, 324
 coincidentă 39-40, 116, 134, 218
 [colectivitate] 131, 151, 288-290, 301
 combinație 14, 46, 53, 66, 70, 102,
 107, 120, 144, 196, 206, 217, 231,
 240, 249, 253, 301
 comparație 22, 46, 73, 77, 80, 84,
 91, 111, 115, 117-118, 133, 153,
 173-174, 216, 218, 256, 268, 302,
 311, 320
 compozit (-ă) 255, 329
 compus (-ă) 33, 92, 110, 136, 191, 300
 [concept] 92, 102, 277
 conștiință 21, 23, 41-42, 49, 53, 72,
 88, 109, 112, 160, 163, 182-183,
 186, 192, 219
 conținut (-ă) 32, 43, 58, 66, 78,
 80-82, 84, 147, 151, 160, 308
 concret (-ă) 28, 30, 36, 38-39, 72,
 81, 309, 330
 confuzie 26, 108, 136, 156, 180,
 187, 193, 201, 220, 233, 270
 conjugare 107
 conjuncție 105
 consoană 61, 76, 158, 236, 240, 244,
 329
 consonant (-ă) 246
 constituție 178
 construcție 203, 219, 289
 context 72, 111
 continuitate 119, 152, 158, 166, 172,
 178-179, 232, 293, 313, 316, 326,
 328, 332-333, 337
 contract 106, 206, 208, 288
 contrar (-ă) 81, 108, 116, 125, 153,
 195, 264, 321
 contra-soma 118
 contravaloare 336
 convenție 71, 108, 202-203, 207, 262,
 265
 coordonante, limbi 331
 coordonare 266
 [corelație] 29, 78, 109, 131, 214,
 237-238
 co-respondent (-ă) 264
 co-status 229
 creație 84, 112, 161, 183, 188-189,
 196, 200, 221, 264, 266
 [creier] 177, 189, 211
 cuvînt 22-23, 27-28, 32, 41-42, 45,
 49, 52-53, 57, 59, 61, 63, 65, 68,
 73-74, 76, 78-85, 87-88, 91, 99,
 102, 105-117, 120-121, 135-137,
 143, 150-151, 153, 155, 158-159,
 163, 166, 168, 173, 179, 181-184,
 186-187, 189, 191-199, 206, 208,
 211-212, 219-221, 227-229, 233-234,
 236, 240, 251-252, 257-258, 261,
 263-265, 267-268, 271-272, 277,
 281-282, 287, 290, 300, 302, 320,
 330
- D**
- declinare 74, 108, 135-136
 decupaj 114, 195
 delimitare 80, 125, 133, 229
 demarcație 112, 149, 157, 260
 dental (-ă) 41, 54
 denumire 150, 153, 164, 176, 233-234
 deplasare 91, 170, 206, 209, 311,
 319, 321, 332-333, 337
 depozit 151, 272
 deschidere 141, 238, 242, 254-255
 deschis (-ă) 141, 237, 240
 descompunere 190-191, 194
 desemna, [desemnare] 80, 84, 109,
 142, 208-209, 211, 214, 220,
 226-227, 230, 255, 263, 320

desinență 182, 185, 191, 196
determinant 221
determinare 43, 198, 253, 293
diacosmie 117
diacronie 332
dialect 150, 154, 167-172, 212, 268,
308, 310, 313, 315-320
diateză 117
diferență 29, 31-33, 37, 39-43, 47,
52-53, 57, 67, 69-70, 74-75, 78,
80, 84, 87, 117, 121-122, 125, 141,
144, 151, 167, 169, 171, 178, 195,
203, 215, 218-219, 231, 245, 249,
251-252, 264, 266-267, 291-294,
308, 315-316, 323-324, 326, 335
diferențială 69
diferențiere 163, 169, 172, 317
diftong 61, 235, 243
discontinuitate 169, 291, 326
discontinuu (-ă) 251
discurs 101, 105, 120, 257, 269-270,
277
discursiv (-ă) 101, 109, 120-121
dispunere 118
distinct (-ă) 50, 59, 65, 165, 245-246,
259, 289, 334
distinctiv (-ă) 170, 231
distribuție 79
[diversitate] 38, 40, 55-57, 68, 135,
177, 189, 206, 245, 270, 294, 301,
309-313
[divinație] 134
divizibilitate 114, 117
diviziuni 101, 113, 115, 196, 242,
255, 263
domeniu 22-26, 30, 35, 42, 48, 58,
60, 68, 72, 77-78, 84-85, 90, 112,
175, 181, 188-189, 198, 202, 208,
272-273, 281, 293, 302-304, 325
[dualism] 24, 166
dualitate 21-22, 24, 87, 209, 300-301,
333, 335

E

efect 53, 61, 85, 141, 158, 163, 169,
171, 178, 205, 238, 326-327, 329,
332, 334
efectiv (-ă) 66, 230, 255
elipsă 55, 105-106
entitate 23-24, 26, 36-38, 40, 54-55,
68-69, 87, 135, 164, 211, 231, 256,
263, 281, 330
esențial (-ă) 176, 184, 192, 197, 207,
233, 241, 247-248, 250, 311, 326
etnic (-ă) 310
evoluție 152
explozie 141-143, 237, 239, 241-242,
250-251, 254
exponent 73
expresie 22, 24, 35, 44, 50, 55, 64,
110, 122, 166, 172, 174, 201, 219,
233, 235, 251, 271-272, 330
[exterior (-oară)] 24, 60, 72, 77, 88,
109, 154, 158, 206, 210, 212, 214,
219
extern (-ă) 230, 290, 302, 306, 329

F

factor 42, 90, 146, 152, 155, 160,
163, 166, 200, 208-209, 211, 224,
231, 287, 299, 311, 321, 323-325,
332-335
facultate 83, 113, 131-132, 145, 147,
159, 211, 259
familie 85, 115, 137, 149, 172, 174,
267-268, 301-306, 311, 319-320, 327
fapt 22, 33, 34, 36-39, 42, 45, 49-50,
52, 54, 62, 64-65, 70, 73, 74-76,
78-85, 88-89, 92, 99, 101-102, 107,
112, 119, 125, 134, 148, 150-152,
154, 160-162, 171, 176-178, 108-181,
185, 189, 192-193, 195, 197-200,
202, 209, 212, 218, 220, 223,
227-228, 231-234, 237-238, 245,
247-248, 250, 261-262, 271-272,

289, 291, 300, 303-304, 311, 313-317, 320, 324

fenomen 21, 24, 38-39, 51, 53-54, 63, 67, 76, 91-92, 100, 106, 110, 112, 131-132, 134, 143, 146-148, 159-163, 166-167, 169-172, 182, 183-184, 187, 192, 194, 223-224, 227-228, 230-232, 234-235, 240, 256, 259-260, 268-269, 272, 281, 282, 287, 289-290, 294, 309, 311, 315, 324-326

figură 21, 24-25, 30, 33, 35, 41-42, 46-49, 53-55, 72, 74, 78, 91, 109, 113-114, 197-200, 208, 213, 220-221, 228, 233, 248-249, 255, 292, 315

filologie 132-133, 175-176, 301

[filozofie] 82, 108

fixitate 152

fiziologie 23, 35, 111, 117, 147, 205, 245, 257, 300

flexiune 108, 162

fonațiune 86, 245, 250, 252

fonator (-toare) 86, 142, 144, 177, 246-250, 252-255, 268, 329

fonem 29, 131, 134-135, 141, 143-144, 177, 237, 239, 246, 250-251, 254, 256

fonetic (-ă) 25, 34-35, 39, 45-46, 49, 51, 55, 60, 62, 64, 67, 73-74, 76, 86, 90-91, 101, 106-109, 115, 143, 159-160, 163, 166, 176, 181-182, 185, 187-189, 193, 207, 215-216, 226-228, 231-232, 234-235, 239-240, 257, 261, 267-271, 287, 299, 315, 333

fonetică 27, 33-34, 39-40, 48, 51, 54, 58, 61-65, 70, 72-73, 78, 86, 117, 152, 172, 176, 179-182, 196, 244-245, 266, 291, 299-300

fonic (-ă) 111, 116

fonism 261

fonologie 86, 117, 141, 176-177, 205, 237, 241, 243-245, 248-251, 253-254

forță 158, 188, 197, 206-207, 235, 240, 272, 289-290, 295, 321-322, 324-325, 335

formă 21-22, 32-35, 39-47, 52-55, 64, 67, 70, 85-87, 91, 102, 105-109, 112, 116, 121-131, 136, 143-144, 159-163, 168, 179-192, 195, 217, 222, 225-227, 232, 239, 247, 267, 270-271, 273, 277, 299, 301-304, 309, 319, 323, 332

formare 265, 313

fortuit (-ă) 61, 173, 215

fragment 115, 263, 329

frază 49, 100, 106, 109, 116, 120-121, 155, 219, 240, 249

funcție 25, 32, 46, 114, 116, 148, 177, 210, 213, 238, 256

G

generalizare 26, 37, 147-148, 197, 204, 227, 308

gîndire 42, 48-51, 82, 86, 90, 105-106, 131, 215, 256, 260, 262, 265, 314

gramatică 21, 24, 45, 49, 51, 59-60, 68, 117, 133, 150, 161, 172-175, 182, 186, 196, 204, 207, 213-214, 221, 256, 259, 263, 291, 310

[gramatică comparată] 150, 172-174

grup 31-32, 38, 41, 76, 117, 136, 159, 170, 197, 201, 239, 241, 243, 250-255, 291, 311

grupare 181

gutural (-ă) 31

H

hiat 254

I

idee 21, 23-25, 28, 32, 42-44, 47-50, 52, 54-58, 64, 74, 77-80, 82-84, 87-88, 106, 110, 113, 119, 121, 147,

150, 152-153, 158-161, 183, 187,
192-193, 197, 201, 208, 211, 214-216,
219, 225, 228-229, 231-232, 234,
249, 255, 263-266, 268, 270-272,
281, 289-290, 293, 300, 313, 326
[identificare] 71
identitate 21, 23, 25, 28, 35-38, 50,
71, 78, 86, 88, 195, 197-199, 245,
330
ideografic 114
idiom 79, 83, 131-132, 134, 148,
150, 153-155, 158-159, 163-164,
167, 169, 173-174, 178, 198, 263,
267-268, 272, 291-292, 294, 301,
303, 306, 310, 312, 319, 327
idiosincronic 107, 227-228
imagine 77, 117, 153, 289, 333
imediat (-ă) 23, 42, 53, 85, 133,
226, 265, 281
implozie 141-142, 236-237, 239-243,
249-251
impresie acustică 246-248
imuabil (-ă) 309, 320
[inconștient (-ă)] 160
[indiferență] 40-41
[inducție] 134, 302, 306
inerție 156
inhibiție 141
inovație 91, 101, 160-161, 179, 211,
244, 295, 315-317, 322, 325-326
instituție 210-211, 213-214, 219, 221,
334
intercourse 167, 295, 322, 324
[instantaneu (-e)] 25, 29, 46, 51, 54,
61-65, 68, 77
[instrument] 147, 174, 178, 214, 219,
247, 256, 287
[integrare] 92
interior (-oară) 24, 85, 88, 121, 154,
202, 208, 224, 289, 301, 314-315,
320

intern (-ă) 21, 113, 208, 211, 214,
289, 302, 310, 331, 335
ireductibil (-ă) 25-26, 29, 39, 43-44,
49, 51, 102, 250, 328
istorie 31, 46, 50, 80, 145, 150-152,
154, 157, 160, 162, 168, 172-174,
205, 208, 211, 214, 229, 273,
301-305, 308, 326, 334-335
izolante, limbi 331

Î

îmbinare 253
închidere 141, 238, 242, 246, 254
închis (-ă) 237, 316, 318
înlănțuire 223, 238
înrudit (-ă) 64, 110, 193
întrerupt (-ă) 141

J

juxtapunere 115, 244

K

kenome 13, 99

L

lanț 30, 114, 117, 144, 161, 238-242,
246, 295, 318, 327-329
laringal (-ă) 243
latent (-ă) 26
latură 43, 68, 88, 108-109, 142-143,
160, 197, 206, 209, 216, 245-246,
250, 252, 300, 336
legătură 65, 200, 208, 220, 261
lege 102, 106-109, 125, 146, 149-150,
152, 163, 171, 176, 202, 209-210,
218-219, 227, 234-235, 239, 248,
249-250, 260-261, 263, 268-271,
289-290, 300
lexicologie 13
liber (-ă) 102, 108, 200, 202, 204,
219, 316, 323, 336-337
limbă 16, 21, 23-26, 29-32, 34-37, 39,
41-52, 57-60, 62-65, 67-68, 70-71,

75-78, 80-83, 85-86, 88-92, 99-102, 105-113, 117, 119-121, 125, 131-132, 134-136, 145-180, 182-198, 200, 202, 205-208, 212, 214-227, 229, 232-234, 236, 243, 245-247, 250, 258, 260, 262-269, 271-273, 277, 281, 287-295, 300-306, 308-319, 322-324, 326, 330-331, 333-334, 336-337

limbaj 11-13, 15-17, 21-26, 30, 37, 46, 49-55, 58, 69-70, 75-76, 81, 86, 89, 91-92, 101, 105-106, 109, 114, 131-132, 145-152, 154, 156, 158-162, 177-179, 181-182, 187, 192, 194-195, 197-199, 204, 206, 209-220, 226-227, 229-231, 233-234, 236, 245, 256, 258-259, 264-265, 268, 272, 292, 299-303, 330, 336

limitare 229, 248

lingvistică 21, 23, 27-28, 39, 42, 45, 49, 54, 70, 72, 77, 85-87, 91-92, 101-102, 112, 117-119, 134, 145, 149-150, 155, 167, 169, 175-177, 197-198, 200-203, 205-210, 213-214, 217-218, 221-222, 224-226, 230-232, 235, 237, 244-245, 249-256, 258-260, 262-263, 265, 272-273, 293, 299-301, 303-306, 308, 310, 326, 333-336

linie 39, 180, 206, 228, 260, 302

literă 32, 131-132, 142, 159, 203, 208, 211, 239, 241, 246, 249, 270, 281

[literatură] 132, 175, 303

lucru 20, 27, 39, 41, 43, 46-47, 55-56, 59, 69, 72-79, 81-87, 91-92, 109, 119-120, 125, 134, 151, 165-166, 198, 200-202, 206-211, 213-216, 220, 224, 232, 234-237, 245-246, 249, 257, 262-263, 287, 290, 300-301, 305, 308, 330, 333-336, 338

M

masă de vorbitori 336-337

material (-ă) 22-23, 32, 34, 40, 42, 65, 79-82, 87, 109-110, 112, 118-119, 121, 133, 142, 188, 197, 200-201, 203, 212, 214-215, 268, 323, 330

mecanem 249

mecanic (-ă) 31, 112, 141-143, 160, 166, 229, 237, 249, 252-255

mecanism 47, 50, 52, 76, 117, 242, 245, 331

membru 66

merism 117

metacronic (-ă) 262

[metaforă] 233

modificare 45, 71-73, 101, 134, 159, 162, 181, 187, 193, 258, 267-268, 293, 312-313, 334

moment 42, 45, 47, 51, 54, 58-59, 65, 67, 72, 77-83, 93, 101, 107, 115, 158-159, 161-162, 166, 193, 202, 208, 216-217, 220, 250-255, 277, 289, 292, 311, 323, 329, 333, 335

monosilabic (-ă) 268

morfologie 25, 33-35, 39, 46, 49, 58, 72-73, 90, 112, 136, 179-189, 193-196

motus 222-224

multispațial (-ă) 115

mutație 215

mutabilitate 158

N

[natură] 54, 64, 66, 71, 91, 105, 114, 118, 121, 132-133, 141, 150, 177-178, 183, 200, 206-207, 214, 216-217, 220, 226, 229, 235, 240-241, 248, 253, 258, 266-267, 271, 281, 287, 290, 317, 337

nazal (-ă) 47

neanalizabil (-ă) 329

ne-audibil (-ă) 255
 neefectiv (-ă) 255
 negativ (-ă) 29, 33, 40, 42-43, 47,
 52, 69-70, 75-76, 78-85, 92, 99,
 143, 215, 218, 229, 269
 [negativitate] 69, 75, 77-78
 neologism 183-184, 189, 192
 neutru (-ă) 52, 74
 nominativ 189, 191, 271
 [nomenclatură] 230, 330
 non- 36, 38, 115, 245, 267, 330
 normativ (-ă) 272
 nulitate 113
 nume 24, 47, 55, 80, 82, 86, 110-111,
 136-137, 148-150, 159, 161,
 164-166, 220-221, 229-231, 233,
 307-308

O

obiect 22-24, 26-28, 30, 36, 38, 42,
 50, 58, 61, 65, 67, 69-70, 79-82,
 86, 89, 91-92, 109, 115, 117-118,
 132, 146, 150-151, 153, 175,
 200-204, 207-209, 211-212, 215-217,
 220-227, 229-233, 256, 258,
 262-263, 269, 289, 309, 330,
 334-335
 obiectiv (-ă) 24, 49, 87, 134
 omogen (-ă) 24, 329
 omoglot (-ă) 326
 omorganic (-ă) 253
 onimică 109
 [operație] 26, 28, 38-39, 50, 71, 92,
 108, 121, 133, 141, 148, 160-161,
 165-166, 189, 197-199, 204, 262,
 266, 277, 282, 308
 opoziție 24, 29, 33, 38, 41, 43, 52-53,
 64, 66-68, 70-79, 82-85, 91-92, 102,
 114, 156, 160, 165, 167, 171, 207,
 225, 229, 231, 235, 241, 245, 252,
 264, 270, 308, 321-322, 325
 [oral (-ă)] 259

ordin 22, 24, 30, 32, 62, 81, 136,
 220, 223, 270, 323
 ordine 23, 36-37, 56, 198, 218, 235,
 248, 261, 266, 330
 organ 116-117, 178, 205, 242, 247,
 252, 257, 268, 288
 organism 46, 117, 155, 164, 177,
 196, 304, 308
 originea limbajului 51, 68, 99, 159,
 161, 171, 185, 226-227, 249, 288,
 303
 ortografie 136

P

palatal (-ă) 29, 31-32
 paradigmă 71 (notă), 108
 [paralelie] 66-67, 88
 parasem 109-112
 parasoma 118
 particulă 235, 269-270
 perioadă 50, 73, 78, 141, 156, 158,
 165, 169, 173, 182, 187, 195, 234,
 236, 302, 313-314, 326
 permutare 270
 perspectivă 51, 53, 72, 78, 169, 187,
 210
 plan 187, 213, 266
 plural 52, 73-74, 184-185, 189, 191,
 207, 289, 308
 pluriform (-ă) 114
 polisilabic (-ă) 268
 [postmeditație] 92
 poziție 23, 73-74, 89, 141, 168, 177,
 207, 216, 225, 254
 pozitiv (-ă) 40, 52, 57, 59, 67, 69-70,
 73, 75, 77-79, 81-85, 88, 92, 99,
 183, 188, 192, 194-195, 198, 218,
 220, 264, 269, 281
 predicat 105, 122
 prefix 136, 192, 258, 269-270
 preistoric (-ă) 73, 145, 320
 prepoziție 269

primar (-ă) 82, 254, 327
 principiu 21, 24, 29-30, 38, 50, 55,
 65, 73, 75-76, 85, 101, 111, 114-115,
 117, 133, 142, 148, 152, 156-158,
 160, 166, 170, 173, 179-180,
 188-189, 192, 195, 207, 211, 220,
 240, 243, 253, 257, 294, 310-313,
 317, 321, 323, 328, 337
 procedeu 37, 62, 131, 161, 182, 185,
 187, 191, 215-216, 231, 271
 proces 303, 311
 produs 184, 196, 202, 209, 217,
 313-314
 proetnic (-ă) 134
 proiecție 25, 187, 315
 pronunție 121, 178, 205, 265, 291
 propoziție 105
 prospectiv (-ă) 12, 219
 [psihic (-ă)] 24, 68, 246, 336
 [psihologic (-ă)] 22, 52, 107, 109-110,
 133, 160, 166, 188, 211, 259-260,
 268, 300
 psihologie 112, 146-147, 227, 258-261,
 290, 336
 punct de vedere 23, 25-29, 31, 47,
 50, 61, 65, 68, 70-74, 81, 86-89,
 91, 111, 119-120, 147-148, 150-153,
 157, 175, 177, 197-201, 217, 219,
 230, 234, 253-254, 262-263, 265,
 290, 314, 321
 puternic (-ă) 154, 166, 310, 322

R

rădăcină 52, 182-183, 185, 187,
 191-192, 195
 radical (-ă) 91, 214, 294
 raport 25-26, 33, 43-44, 48-49, 52,
 54, 65, 80-81, 87, 90-91, 116, 161,
 178, 182, 184, 187-189, 192-193,
 201-202, 206, 210-211, 213, 215-216,
 219, 226-228, 230, 233, 235, 249,
 258-259, 261-262, 289, 300, 318,
 321, 330, 332-333, 337, 339

rasă 145, 154, 178, 215
 realitate 33, 35, 37-39, 42, 44, 46,
 55, 59, 69-70, 84, 86, 99, 102,
 105-107, 141, 143, 149-150, 157,
 163-164, 175-176, 186, 194, 200,
 210-211, 218-219, 224, 233-234, 242,
 254, 281, 310, 336-338
 receptiv (-ă) 266
 recompunere 190
 reconstrucție 134, 304
 relativ (-ă) 28-29, 39, 48, 57, 71-72,
 81, 85, 93, 160, 178, 183, 267,
 310, 314, 330
 retrospectiv (-ă) 54, 72, 162, 185-187,
 193-195, 219
 rezonanță 329
 [ritual] 100

S

schimbare 45-46, 65, 90-91, 112, 162,
 166-167, 170-171, 187-190, 202,
 206-207, 211-213, 220, 267-268,
 270-271, 287, 292, 299, 312,
 314-315, 317, 334-335
 secțiune 100, 106, 114, 270, 292, 330
 secundar (-ă) 68, 82, 327
 sem 108-116, 118, 120-121, 257
 semantică 112, 256
 semiologie 42, 47-48, 75, 102, 109,
 114, 133, 216, 227, 229, 262, 265,
 288, 290, 336
 semism 114
 semn 23-25, 32-34, 39-43, 46-49,
 51-59, 66, 72-79, 81-84, 91-93,
 99-100, 102, 106, 108-110, 113,
 115-116, 118-121, 133, 142-143, 159,
 161, 181-182, 184, 203, 206-209,
 212, 214-215, 219-221, 225, 227,
 229-231, 245-246, 256, 259, 262,
 265-266, 288-291, 300-301, 328,
 330, 332-333, 336-337
 semnal 42, 58, 115

- semnificație 23-24, 29, 32-33, 39-43, 45-49, 52, 56-58, 67-68, 74-75, 77-80, 82-83, 85, 99-100, 102, 108-111, 114-115, 118, 121, 147-148, 161, 191, 195, 197, 225, 231-232, 237, 239, 277, 330
- semnificant 72, 332-333
- semnificat 245, 332
- semnificativ (-ă) 34, 40, 46, 88, 183, 200, 205
- sens 114-117, 119, 125, 136, 143, 147-148, 150-151, 156, 160, 168, 175-176, 191, 199, 202, 208, 216, 223, 225, 231, 234-235, 241, 246, 248, 250, 253, 257, 263, 271, 293, 310, 317, 322, 326, 336
- [sens figurat] 76-77, 80, 83
- [sens propriu] 76, 80, 83
- sentiment 54, 187, 209, 226, 236, 265
- serie 30, 74, 78, 102, 135, 148, 169, 197, 210, 253, 264, 306, 316, 319, 338
- sferă 41, 50, 70, 85, 88, 118, 181, 193, 211, 215, 217, 220, 237, 272, 282
- signologie 259, 265
- simbol 107, 208-209, 218
- simultaneitate 40, 115
- sincronie 332
- singular 74, 184, 308
- sinonim 32, 85, 116, 265, 338
- [sinonimie] 49, 55, 58, 78-79, 81-83, 92, 107
- sintagmă 30, 66
- sintaxă 13, 39, 49, 58, 70, 74, 89-90
- sinteză 101, 191
- sistem 32-33, 35, 39-40, 47, 51, 58, 60, 65, 80, 82-83, 85-87, 100, 108, 110, 114, 125, 142-144, 181, 187, 198, 202, 209, 211, 227, 243, 245, 246, 250, 255, 262, 265-267, 288-290, 301, 330-331, 335, 337, 338
- [social (-ă)] 100, 106, 132, 151-152, 177-178, 202, 247, 259-260, 271, 272, 288, 290, 301, 314, 333, 335, 336-337
- sociologie 265
- solidaritate 75, 248, 337
- soma 114, 116, 118-119, 257
- sonant (-ă) 238, 240, 242-243, 246
- spațial (-ă) 116
- spațiu 79, 144, 152, 166-167, 169, 171-172, 291-292, 309, 312, 315, 321-322, 327-329
- spirit 26, 43, 48, 58-60, 66, 69-70, 81, 88, 113, 116, 118, 121, 162, 175-176, 178, 180, 187, 198, 212, 215, 218-219, 222, 304
- spiritual (-ă) 287
- static (-ă) 228, 231, 266, 333
- status 222-225, 229
- structură 29, 117, 302
- sub-familie 306, 320
- subiect 44-45, 49, 77, 101, 105, 121, 122, 131-132, 253, 264, 269, 299, 330, 334
- subînțeles (-easă) 108, 263
- sub-istorie 305
- substantiv 48, 105, 121-122, 189, 259
- [substanță] 53, 62, 65, 70, 86, 162, 195, 197, 237, 257, 281, 287, 334
- substituție 193, 266
- succesiune de sunete 23, 31, 36, 87, 281
- sufix 52, 61, 161, 182-183, 185, 187, 191, 195, 258
- sunet - idee 201
- Ș**
- [știință] 23, 48, 69-70, 86, 89, 91-92, 112, 116, 132-133, 145-146, 148-151,

155, 166, 175, 177, 181, 203,
205-207, 209, 214, 217, 224-226,
232-233, 236, 245, 258-260, 262,
265, 272, 301, 303, 326, 334-336

T

temă 182-183, 185-187, 192

temporalitate 114

termen 23, 27, 31-32, 37-39, 41-49,
54-57, 63-64, 67-70, 72-73, 77-81,
83-89, 102, 105-106, 108-110, 116-117,
120-121, 125, 141-142, 147, 151,
156-161, 164, 167-169, 174, 176,
178, 192, 200, 207, 212, 215, 218,
219, 222, 225-228, 230-231,
233-236, 242, 244, 250-251,
256-257, 262-267, 270, 277, 281,
300, 307, 330, 333-334, 336, 338
[terminologie] 26, 50, 116, 197, 233,
235, 264-265

tezaur 101, 120

timp 23, 36, 45, 51, 58-59, 71-74, 76,
82, 90-92, 114, 116-117, 141, 152,
155-157, 163-167, 169, 171-172,
178-179, 197-198, 200, 209, 213,
217, 224, 231-232, 245, 258, 262,
270, 292-293, 309-315, 317, 321,
323-324, 328-329, 332-337

tip 135-136, 159, 172, 231, 250,
267-268, 304, 308-309, 316, 320

trăsătură 54, 62, 92, 107, 149, 163,
170-171, 177, 203, 208, 216, 232,
233, 264, 310, 324

transformare 71, 73, 90, 106, 108,
112, 152, 157-161, 166, 245, 267

U

umlaut 271

unilateral (-ă) 67, 88, 114

unilingv (-ă) 311, 313-314, 321

unispațialitate 114

unitate 21-22, 24, 28-30, 34-35, 47,
54-57, 65, 67, 77-78, 88, 91, 100,

102, 109, 112-114, 117, 120-121,
142-144, 157, 168, 170-171, 175,
177, 181, 183, 192, 201, 209, 232,
241-243, 247-249, 253, 255, 270,
281-282, 287, 290, 293, 295, 318,
325, 328-330

V

valoare 29, 32-35, 40-41, 45, 47, 52,
65, 67, 70-72, 74-76, 79, 81-83,
85, 88, 91-93, 100, 106-107, 113,
117-119, 132, 143, 145-146, 157,
162, 165, 168, 182-183, 186, 188,
195, 197-198, 200, 204, 206-207,
210, 215, 217-218, 221, 224, 228,
232, 239-240, 242, 245, 255,
260-261, 264-265, 267, 281, 287,
290-291, 300, 308, 327, 333,
335-338

variație 54, 252, 310, 336

vechi (-e) 25, 136, 139, 156, 173-174,
180, 182, 189, 215, 234, 246, 297,
302, 307

verb 105, 121, 162, 180, 269

verbal (-ă) 215, 270

verigă 237, 240, 242-243, 329

viața limbajului 50, 58, 161, 194,
268, 299

vocal (-ă) 21, 23-25, 27-28, 30, 33-42,
46-49, 52-54, 66, 72, 74, 77-78,
85-86, 91, 100, 108-109, 121-122,
197-201, 208, 214, 218-219, 242,
287, 329

vocală 33, 39, 41, 60-61, 63-64, 76,
143, 159, 184, 197, 216, 239, 244

vorbire 66, 76, 81, 131-132, 144,
147-149, 152, 157, 159-160, 238,
244-245, 265, 272, 301-302, 328,
329, 336-337

Z

zero 52, 63, 73, 168, 212, 218, 321

COLLEGIUM. LITERE

au apărut :

- Paul Cornea – *Introducere în teoria lecturii*
Adelina Piatkowski – *Jocurile cu satyri în antichitatea greco-romană*
Adrian Marino – *Comparatism și teoria literaturii*
Ferdinand de Saussure – *Curs de lingvistică generală*
Dan Horia Mazilu – *Noi despre ceilalți. Fals tratat de imagologie*
Nicolae Manolescu – *Metamorfozele poeziei. Metamorfozele romanului*
Jean-Jacques Rousseau – *Eseu despre originea limbilor unde se vorbește despre melodie și despre imitația muzicală*
Daniel Dimitriu – *Grădinile suspendate. Poezia lui Alexandru Macedonski*
Dumitru Irimia – *Introducere în stilistică*
Ioan Pânzaru – *Practici ale interpretării de text*
Gheorghe Drăgan – *Poetică eminesciană. Temeiuri folclorice*
Dan Mănuță – *Pelerinaj spre fîntă. Eseu asupra imaginarului poetic eminescian*
Liviu Papadima – *Literatură și comunicare. Relația autor – cititor în proza pașoptistă și postpașoptistă*
Daniel-Henri Pageaux – *Literatura generală comparată*
Erich Auerbach – *Mimesis. Reprezentarea realității în literatura occidentală*
Monica Spiridon – *Melancolia descendenței. O perspectivă fenomenologică asupra memoriei generice a literaturii*
Roger T. Bell – *Teoria și practica traducerii*
D. Caracostea – *Expresivitatea limbii române*
Daniel Bougnoux – *Introducere în științele comunicării*
Armand Mattelart, Michèle Mattelart – *Istoria teoriilor comunicării*
Jean Bollack – *Sens contra sens. Cum citim ? Convorbiri cu Patrick Llored*
R.H. Robins – *Scurtă istorie a lingvisticii*
D.M. Pippidi – *Formarea ideilor literare în Antichitate*
Matei Călinescu – *A citi, a reciti*
Ferdinand de Saussure – *Scrieri de lingvistică generală*

în pregătire :

- Mircea Iorgulescu – *Celălalt Istrati*

www.polirom.ro

Redactor : Emanuela Stoleriu
Coperta : Manuela Oboroceanu
Tehnoredactor : Gabriela Ghețău

Bun de tipar : noiembrie 2003. Apărut : 2003
Editura Polirom, B-dul Carol I nr. 4 • P.O. Box 266
700506, Iași, Tel. & Fax : (0232) 21.41.00 ; (0232) 21.41.11 ;
(0232) 21.74.40 (difuzare) ; E-mail : office@polirom.ro
București, B-dul I.C. Brătianu nr. 6, et. 7, ap. 33,
O.P. 37 • P.O. Box 1-728, 700506
Tel. : (021) 313.89.78 ; E-mail : polirom@dnt.ro

Tipografia MULTIPRINT Iași
Calea Chișinăului 22, et. 6, Iași 700506
tel. 0232-211225, 236388, fax. 0232-211252
